17
3
NAZIONALE
FIRENZE

R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

LIBRI
DONATI DAL
DOTTOR ANNIBALE GIULIONI
GIURISTA
Nato a Firenze il 7 Febbraio 1807
e morto il 1° Dicembre 1895 in Firenze.

16 Maggio 1896

AVSONII POPMÆ FRISII
DE ORDINE, ET VSV
IVDICIORVM,
LIBRI TRES.

Nunc primùm editi.

Ad praxin omnibus in foro, & judicijs verſantibus, utiliſſimi.

Theod: Graswinckel.

Typis Abrahami Radaei, Typog. Ordin.

LEOVARDIÆ,
EX OFFICINA
IOANNIS STARTERI.

CIↃ. IↃ. CXVII.

3 17. 4 23

NOBILISS. & AMPLISS.

Senatorio in Friſiâ

ORDINI.

PIERIVS VVINSEMIVS S.D.

RArum eſt hoc tempore V: A. Iuriſprudentiæ, & humaniorum literarum commercium. Sivè quod declinantiâ cum rebus ingenia illam molem non ſuſtineant, ſivè ꝙ iſta barbaries præpoſteris judicijs debeatur. Ita enim plurimi opinãtur Sapientiæ, & literarum ſtudia parum ad vitæ humanæ regulam facere, ad ſcientiam autem legum nihil cõducere. Quare malunt cum barbaris illis gloſſographis legulei eſſe, quã

natam in Tuſculanis ſapientiam profiteri. Perinde quaſi ſublimes animæ, quæ & olim de legibus ſcripſerunt, ac in foro facundiam, in receſſu ſapientiam profeſſi ſunt, minus reip. profuiſſent, quod curis, ac clientelis fractos ſenſus ad literaria otia, & philoſophiam revocaſſent. Interea tamen imperante Auguſto, & florente imperio, cum uterque Sol in ditione Romanâ curreret, de illorum ingeniorum ſorte non minus Roma triumphavit, quam Scipionum victoriâ, quod natura ea omnia in compendia redegiſſet, quæ diviſa ſuſpexerat antiquitas. Erat ſæculum iſtud potens terrarum fortunam laceſſere, & tralatæ è græciâ Tabulæ in paucorum Quiritium animis ſedem fixerant, ut & jus dicere pariter, & literas docere Suada Romana poſſet. Non cadunt divini illi motus in pullatam multitudinem ut pari dexteritate naturæ, & cauſas in foro agere, & cenſoriam in literaturâ poſſint. Cæli vitio, aut negotiorum mole depreſſa ingenia ut poſita infra cæterorum faſtigium, raro naturæ legem, aut metam officii ſinè abortu tranſcenderunt,

ſcenderunt,

ſcenderunt, quaſi palam faciente fati invidiâ vulgares iſtos animos diſparibus ſtudijs non ſufficere. Præbuit tamen ſæpius ejus rei exemplum Nobiliſsimus & C L. V. Auſonius Popma, *qui ut in hoc moribus antiquis accederet aſpera, ac ſevera legum ſtudia, fœliciorum ſæpe ingeniorum remoras, literarij otij dulcedine partito officio mitigabat. Ita enim ſervus animus, ac laborum ſeveritate contractus in rugas, tanquam cuſtodiâ exiliens amæniores Muſas excolebat, ut frontem exporrigeret, ac igneo ſpiritu tanquam vehiculo in ἄδυτα ſapientum, ad quæ accedere plebeio piaculum eſt, penetraret. Inde emiſsi tot partus ad ſtuporem ſæculi, & ne noſtra ætas barbarè loqueretur, aut ſcriberet, ſuâ Latinitate cavit, quæ tam auguſta jam erat, ut cum antiquitate facilè in comparationem deſcenderet. Fragmenta Varronis, quem gravis linguæ maieſtas literarum Principem fecit, temporum injuriis mutilata, partim à Criticorum erroribus, quorum ſumma hoc ſæculo imperia ſunt, partim ab interitu, qui fatalis bonis authoribus eſ-*

 ſe ſolet

ſe ſolet, erudite vindicavit, adeo ut dubitare poſſis, an litera plus Varroni, an Varro Auſonio debeat. Iam quæ de Verborum differentijs, de Antiquæ Locutionis Vſu prodiere ea talia ſunt, ut, literarū Mater Germania cum miraculo, ac horrore exceperit. Adeo ut invidere eam ſortem vicinior nobis orbis poſsit, illam eſſe ingenijs in hac provincia naſcendi conditionem, ut prodigiorum inſtar habeantur. Solet natura abortivis partubus veros ſæpe fœtus, ac genuinos miſcere, & in tanta Doctorum hominum penuriâ (quâ laborare noſtra tempora videmus) nonnullos ſubſtituere, quos literarum famâ Togatus ordo ut filios Deorum ſuſpiciat. Eſt enim eorum hominum id ferè proprium, quod virtutis, cujus ea vis eſt ut in longum ſe diffundat, nec contineat ſe unius loci anguſtia. Ferit remotos etiam terrarum angulos celebre nomen, & quod in ingratâ patriâ morbis temporum oblite- ratur, alibi æternis monumentis inſcribitur. Adeo non didicere homines res ſui ſoli æſtimare. Sive vitijs temporum, quibus ſacra ferè omnia, & pro-

ſana

ſana polluuntur, ſive quod præſentium rerum pretia vilíſsima ſint. Dolendum certè eſt divinos illos Sapientiæ magiſtros in noſtram fœlicitatem, in invidiam autem cæterarum gentium natos conſilijs maioribus non adhiberi, aut proſcriptam ferè ex Academijs Latinitatem in ſuggeſtis non docere. Haberent noſtra pulpita Varrones, Feſtos, & ſi legibus in literatura opus ſit, Scævolas, aut Modeſtinos. Nunc cum homines vix Grammaticam edocti, ac transfugæ ſui ordinis literarum Profeſſiones, quas nunquam didicere, ſibi deſpondeant, fit ut tacitæ repulſæ ſummiſſa ingenia malint in ſeceſſu, ac ſolitudine, quam in circo maioris Fortunæ vivere, cuius ea hodie caritas eſt, ut antiquo more, ac uſurpato à maioribus non ematur. Sed noſtrum non eſt cenſoria ſeveritate moribus ſæculi legem præſcribere, hoc tantum liberâ linguâ in liberâ rep. effari liceat, tum demum fortunata imperia fore, cum in ea ingenia inciderint, quæ cum gloriâ legum ſimul, & ſapiẽtiæ ſtudia exerceãt. Veſtrum eſt, V. A. eâ authoritate

quà poteſtis eo candore quo ſoletis judicare de ſcriptis C L^mi^ *virorum qui ne quà in parte reip. deeſſet, procul à foro, ac turbâ hominũ, quæ alias divinis laboribus obſtare ſolet, forenſiũ tamẽ iudiciorũ praxin veſtro nomini inſcribi voluit ác utrunq; noſtrũ quaſi veſtri ordinis amantem, ex placito veſtro redamari. Valete togata nomina, & ſerenâ fronte hæc accipite Leov.* XVI. Kal. Sept. A° CIↃ.IↃ.CXVII.

In libros V.N. Auſonii Popmæ
DE ORDINE ET VSV
IVDICIORVM.

QVi Latios fonteis, priſco deduxit ab ortu,
Et linguam antiquis donat originibus,
Nativoque loqui Muſas dedit ore Latinas
Auſoniæ lumen nobile *Popma* togæ:
Romani dat jura fori, ſæclíſque negatum
Myſta ſacer Themidos, ordine pãdit opus.

H. BOURICIUS.

ERRATA.

Pag. 14, judicis ſert, 15, & municipia 16, poſſeſsioni ſve eius 21 à pluribus 25, debet eſſe 29, ſtatim in 31. non agnoſcentis tum parere 34. coram Arbitro 39. Si neque præſumatur 43, ad mittendum in poſſeſsionem citare poſſeſſorem 46. verum dominium, & habent bona & propria & exigat 48. ex fundo 50, excipere onus 51. intendit nec quod tamen 56, majore fide, & cura Immo is qui 61. diſpar ratio 64, tonis dandus eſt ut percipiatur 72, debet 81, Conſtitutus 93. præfigit tantum 106, quos is qui 107, non tutum 113. obticente nec 122. Tertia clauſula earum mentionem 125. deſcriptis poſſimus ſine poſita inſtrumentis uti velit 129, quam primum interlocutione 156. parte judicij 160. an liberationem 234. appellationis Iudici.

AVSONII POPMÆ
DE
ORDINE ET VSU
IVDICIORVM
LIBER PRIMVS.

TITVLVS I.
De Iudicijs.

IVDICIUM eſt legittima rei controverſæ inter litigantes diſceptatio, ac dijudicatio. Ejus multa, & varia ſunt genera, ut Iudiciũ aliud Ordinarium, in quo ſolemnis procedendi modus plenè obſervatur; aliud Extraordinarium, quod ſine ſolemni ordine, & figurâ ſummariè exercetur: ſicut ſolent ſummariâ cognitione expediri cauſſæ ad quarum definitionem non requiritur ex acta probatio. Deinde Iudicium vel eſt Simplex, vel Duplex. Simplex eſt in quo litigantes diſtincti ſunt, & unus ſuſtinet partes Actoris, alter rei, veluti eſt in actione mutui, aut exempto, aut in rei vendicatione, & ſimilibus. Duplex in quo par utriuſque litigatoris conditio eſt, & unuſquiſque tam Rei, quàm Actoris partes ſuſtinet. 1. quoad probationes quidem, & judicii progreſſum, ſed non quoad definitionem, & deciſionem. Ea tenus enim ille fungitur vice Actoris qui prior ad judícium provocavit 2. ut in judicio familiæ erciſcundæ, communi dividundo, finium regundorum. 3. & in interdicto Vti poſsidetis, & Vtrubi 4. Rurſus Iudicium aliud eſt Civile, aliud Criminale. Civile dicitur quod præcipuè ad privatorum commodũ exercetur,

ſive cauſa ex delicto,ſive ex contractu deſcendat 5.& hoc vel Petitorium,vel Poſſeſſorium. Petitorium eſt in quo principaliter de proprietate & dominio rei agitur; quod dividitur in Perſonale,& reale. Perſonale eſt quod ex contractu,& obligatione ad dandum, vel faciendum aliquid inſtituitur. 6. Reale quo rem noſtram, quæ ab alio poſsidetur, jure dominii, vel quaſi petimus 7. Cujus tria genera, Vniverſale, Generale, & Singulare. Vniverſale ubi petitur univerſum jus, & corpus integrum, utpote bonorũ poſseſsio,hæreditas,civitas, caſtrum, beneficium. 8. Generale cum de uno jure multas ſpecies continente agitur, veluti de tutelâ, ſocietate, negotio geſto 9. Singulare ſeu ſpeciale quo una certa res vendicatur, ut fundus, equus, domus 10 Poſſeſſorium judicium eſt cum de ſola poſſeſsione diſceptatur; quod triplex, vel adquirendæ, vel retinendæ, vel recuperandæ poſſeſsionis. Adquirendæ poſſeſsionis eſt quando quis rei alicujus poſſeſsionem,quam nunquam habuit, adquirere conatur; quale eſt interdictum, Quorum bonorum, Quorum legatorum,& Interdictum Salvianum 11. Retinendæ poſseſsionis cum quis poſseſsionem quam adeptus eſt, ſi forte in ea turbatur, vult retinere; quo pertinent interdicta Vti poſsidetis & Vtrubi 12. Recuperandæ poſseſsionis quo poſseſsionem quâ vi dejecti ſumus nobis reſtitui petimus, cujuſmodi eſt interdictũ Vnde Vi 13. Criminale judicium eſt quotiens ex crimine ad vindictam publicam agitur,ſive reo corporalis pœna infligatur,ſive mulcta fiſco applicetur. 14. Et hoc aut Publicum, aut Privatum. Publicum ideo dicitur quod cuivis ex populo,qui modo idoneus ſit accuſator, coercitio publici delicti plerumque datur 15. vel potius quòd ex legibus publicorum judiciorum veniat, atque deſcendat 16. cujus duplex genus, unum Capitale quo pœna mortis aut exilii irrogatur 17. alterum non capitale quo infertur pecuniaria pœna,vel modica coercitio in corpus, ut fuſtigatio. 18. Privatum eſt quo crimen ſeu delictum privatum perſequitur is in quem illatũ eſt,ſibique aliquid dari,vel applicari eo nomine petit, ut ob

damnum

damnum injuriam, furtum, & ſimilia 19. quod item vel Ordinarium, in quo certa pœna nominatim conſtituta eſt, & certus judicandi modus, atque ordo ſervatur, cujuſmodi eſt crimen læſæ majeſtatis, adulterium, homicidium 20. vel Extra ordinarium, in quo pœna qua crimen vindicatur eſt arbitraria, nec jure civili definita, ut eſt concuſſio, prævaricatio, incendium, & alia 21. Poſtremò inter judicij genera numerantur Eccleſiaſticũ, & Civile ſive ſeculare: quorum unumquodque ſuas leges, & jura habet, & ubi Canones, & jus civile diverſa ſtatuunt, & inter ſe pugnant, quæ libet lex ſervatur in ſuo foro, quando cauſſa eſt indifferens, & ſalutẽ animæ non contingit alioquin ubi agitur ſalus animæ, ut in juramento, matrimonio, tum jus Canonicum in utroque foro ſervatur 22. Item judicium Competens, & Incompetens, Conventionale, & Reconventionale, Ordinarium, & Delegatum, & pleraque alia, quæ juris Interpretes prolixè magis quam utiliter pertractant. Conſtat autem Iudicium ex perſonis & rebus, ſine quibus omnino conſiſtere nequit. Perſonæ principales & neceſſariæ ſunt Iudex, Actor, & Reus 23. Acceſſoriæ, & utiles ſunt Adſeſſor, Advocatus, Procurator, Defenſor, Teſtis, & ſimiles, de quibus mox infra dicemus. Res, ſive lites quæ in judicium veniunt, ſunt vel Publicæ vel Privatæ. Illę pertinent ad jus publicum quod in ſacris, ſacerdotibus, magiſtratibus, legibus, in jure fiſci, in re militari, denique in rebus civitatum conſiſtit 24. Hæ reſpiciunt jus ſingulorum, de quo in judicio diſceptari ſolet; ſuntque duorum generum. Aut enim obligationis ſpeciem habẽt, ut q̃ referũtur ad cõtractus, vel ad quaſi cõtractus 25. vel ad delicta, vel ad quaſi delicta, quibus in judiciũ noſtro, ſive alieno nomine vocamur 26. Aut non habent ſpeciem obligationis, cujuſmodi ſunt cauſſæ, quibus vel dominium rei vindicatur, vel quaſi dominium, vel poſſeſſio, vel uſus, uſusfructus, vel habitatio, vel ſervitus ruſtica, aut urbana 27. Vel denique ſimile aliquod jus quod quis in re aliena ſe habere prætendit. Non tamen licet in judicium trahere rem

alienam 28. Aut alterius cauſſam in ipſius præjudicium agere 29. Veluti ſi plures ſint hæredes unius creditoris, unus totam cauſſam in judicium deducere nequit, ſed id tantum quod ſibi debetur actione proſequi poteſt 30. Neque etiam in judicium venit id quod poſt accidit, vel à cauſſa inſtituta planè alienum, & ſeparatum eſt, ſed id tantum quod actione comprehenſum eſt, & cauſſam propoſitam contingit 31. Itaque non poteſt judicium firmari, neque ſuſtentari ex eo quod lite pendente eſſe, aut deberi incipit, ad quod proſequendum alia interpellatione opus eſt, niſi ex ea cauſſa vel obligatione, ex qua prius lis intentata fuit, ſuſtineri poſſit 32. Acceſſiones tamen in judicium deducuntur, non quidem jure actionis, ſed officio judicis 33. Atque adeo quicquid ex natura judicij ſive propoſitæ actionis dependet in judicium tacitè venit, licet non petatur 34. Præterea Res ſive lites quæ in judicio tractantur, vel in facto, vel in jure conſiſtunt. Vnde omnis quęſtio aut facti eſſe dicitur, aut Iuris. Facti quæſtio eſt cum non conſtat an id factum ſit de quo controverſia eſt, vel ſi de facto conſtet, de ejus qualitate ex circunſtantijs quæritur 35. puta ſi factum liquet, quis fecerit, quomodo fecerit, quo loco, quo tempore, quo inſtrumento, quibus præſentibus, quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem evenerit 36. Quorum omnium probatio incumbit adſerenti; quoniam ea quæ in facto conſiſtunt non præſumuntur, ſed probanda veniunt 36. Et hæc quæſtio facti vel eſt de cauſa criminali, ubi an admiſſum ſit crimen ante omnia quæritur, deinde ſi hoc liquet, de circunſtantijs; vel de cauſa civili, veluti de exiſtimatione, de honoribus, de muneribus, de re pecuniaria, de dominio, de poſſeſſione, contractibus, & aliis 37. In quibus ſpectantur modi per quos res adquiruntur, vel amittuntur, vel retinentur, & adminiſtrantur. Hoc enim in toto jure agitur quemadmodum quid cujuſque fiat, aut quemadmodum quis rem vel jus ſuum cōſervet, aut quomodo alienet, aut amittat 38. Quæſtio juris eſt cum conſtat factum eſſe id de quo lis eſt, nec ulla eſt inter

litigantes

litigantes de facto controverſia, ſed quæritur recte jurene factum ſit fierine potuit vel non, & quid leges, ac jura ea de re ſtatuant, ut ſi conſtet, Titium occidiſſe Seium & quæratur an jure occiderit, & qua pœna afficiendus. Nam cognito facto inde juris quæſtio emergit 39. Quæ ex præſcripto legũ & conſtitutionum decidenda eſt 40. In eo enim facti quæſtio à Iuris quæſtione maximè differt, quod hæc ſecundum, leges, jura, & conſuetudines receptas deciditur 41. non ex opinione & mente Iudicis; qui ſi à juris & juſtitiæ tramite deflectat litem ſuam facit 42. Facti vero quæſtio cùm tota à probationibus dependeat 43. in poteſtate & arbitrio judicantis poſita eſt; ſic tamen ut acta & allegata ſequi debeat 44. Et ex illis ſtatuere, perpenſis diligenter omnibus circũſtantijs ſatiſne probatum fuerit, an non. Porro judiciorum ordo, & uſus multiplex, ac varius eſt, & alius ſervatur in cognitionibus cauſſarũ, alius in actibus, & partibus proceſſus. Cognitio cauſſarum fit hoc ordine; Quæſtio incidens ante principalem deciditur 45. Præjudicialis ante finalem 46. Vt ſi ſtatus quæſtio movetur 47. Aut contra agentem opponitur exceptio eum ſine actione agere 48. Vel perſonam non eſſe legittimam 49. Aut judicem incompetentem, vel ſuſpectum eſſe 50. Quia tales exceptiones præjudicium adferunt, ideoque prius definiendæ erunt. Sic cauſa criminalis præcedit civilem, etiam in privatis; cùm ſcilicet utraq; principaliter proponitur. unde qui criminaliter accuſavit Titium furti vel alterius delicti, is pendente lite actionem civilem de aliquo debito adverſus eum intendere prohibetur, quod actio criminalis ut magis ardua, prius finiri debeat 51. Sed ſi cauſſa criminalis in modum exceptionis propoſita incidit in civilem, ut ſi petam decem ex inſtrumento, tu excipis, & opponis inſtrumentum illud falſum eſſe, vel civilis in criminalem, ut ſi tu me accuſas plagij ob ſervum abductum, contra ego dico illũ ſervum meum eſſe, poteſt utraque cauſſa eadem ſententia dirimi 52. Si una civilis in aliam incidit, prius de incidente cognoſci debet, veluti in conſtituendis alimentis

limentis ſi pater neget filium eſſe, idcircoque alere ſe non debere contendat, vel ſi filius neget parentem, ſummatim oportet, incidentem hanc quæſtionem cognoſcere 53. Similiter ſi criminalis cauſſa alia in aliam incidit, ut ſi maritus uxorem ſuam adulterij ream facit, uxor autẽ viri lenocinio ſe adulteratam opponat, lenocinij quæſtio prius erit decidẽda 54. Si in cauſam ſummariam, ut eſt executio judicati, incidit alia quæſtio non ſummaria, ut eſt quæſtio proprietatis, nihilominus debet exceptio illa incidens ſummariè decidi, ſicut ſummaria principalis 55. Si cauſſæ principales civiles duæ proponantur, ea prius definietur, quæ ordine primum edita eſt 56. Si criminales, vel civiles cauſſæ ambæ ſint inæquales, major prefertur minori, ut petitio hæreditatis cum ſit univerſale judicium, pręcedit alias cauſſas ſpeciales, & ideo dum quis petit hæreditatem à poſſeſſore, interim non poſſunt libertates & legata peti tanquam minora judicia 57. Major enim quæſtio minorem ad ſe trahit 58. Item judiciũ poſſeſſorium retinendæ poſſeſſionis ante petitorium cognoſci ac peragi debet. Nam inter illos qui de retinenda poſſeſſione contendunt, neceſſe eſt prius conſtitui uter poſſideat. 59. Alioquin neuter poſſet alterum tanquam poſſeſſorem convenire, & rem vendicare; cum vendicatio adverſarium poſſidentem fateatur 60. Nec poteſt intendi poſſeſſorium retinendæ poſſeſſionis ante finitum & deciſum petitorium; niſi in cauſa beneficiali, aut reſpectu diverſæ poſſeſſionis naturalis, & civilis 61. Secus ſi actor expreſsè vel tacite petitorio renuntiaverit, aut illo finito ſuccubuerit tũc enim permittitur à petitorio ad poſſeſſorium tranſire 62. At poſſeſſorium adipiſcendæ, aut recuperandæ poſſeſſionis, cum petitorio cumulari, & eodem libello proponi poteſt 63. Licet judex ex officio poſsit jubere ut ſeparatim judicia tractentur 64. Et ad illud poſſeſſorium ſemper poteſt litigator recurrere, ſi velit ſuſpendere, & deſerere petitorium 65. Sententia autem in poſſeſſorio judicio lata non præjudicat, neque officit petitorio 66. quoniam in hoc de proprietate, in illo

de

de poſſeſsione agitur, & ſeparatam rationem habent poſſeſsio & proprietas 67. Contra ſententia lata in petitorio poteſt per exceptionem rei judicatæ obſtare poſſeſſorio, maximè ſi admixtam proprietatis cauſsam habeat, veluti cùm ad obtinendam poſseſsionem neceſſaria eſt dominij, vel quaſi probatio 68. Quod ad ordinem actuum, & ſolemnitatum judicialium attinet, is omnino ſervandus eſt, neque licet judiciorum ordinem omittere, vel pervertere, tam in criminalibus, quam in civilibus cauſsis 69. Quod adeo verum eſt, ut nec valeat ſententia ubi judicium ordine, forma, & ſolēnitate ſua caret 70. Sunt tamen multæ cauſſæ quæ non ſervato judiciorum ordine ſummatim tractari poſſunt Immò in pleriſque non modo prætermittuntur ſolemnitates in judicijs conſuetæ, ſed etiam ſemiplenæ, & ſummariæ probationes ſufficiunt, ut in cauſsis modicis & parvi momenti 71. in quibus nimirum ſummaria illa cognitio nullum cauſſæ; præjudicium adfert 72 Veluti in actione ad exhibendum, in qua & remittitur juris ordo, & ſufficit ſemiplena probatio, nempe juramentum 73. Item cùm agitur de conſtituendis alimentis 74. Vel lis eſt inter domeſticos, patrem & filium, vel libertos 75. Et ſimilibus cauſsis de quibus interpretes fuſius agunt 76. In nonnullis cauſsis ordo quidem & forma ſolemnis judiciorum prætermittitur, plenæ tamen probationes & defenſiones requiruntur, ut evenit in cauſsis gravibus & magni præjudicij, veluti beneficiorum, electionum, decimarum, & uſurarum, 77. Item in crimine leſæ majeſtatis 78. In quibus neque libelli oblatio, neque litis conteſtatio, neque feriarum humanarū obſervatio, neque multa alia ſolemnia judiciorum requiruntur, ſed probationes debent eſſe ſufficientes 79. Ordo autem judiciorum poſtulat ut primum Reus in jus legittimè evocetur, id quod in ſupremis Curijs fit citatione impetrata per ſupplicem libellū. in quo & actoris, & rei nomen domiciliūque, & cauſſę qualitas exprimitur: in inferioribus tribunalibus & dicaſterijs non opus eſt ſupplicatione, ſed actor ſimplici citatione curat

adverſarium

adverſarium citari per judicem pedaneum, aut viatorem; deinde offertur reo libellus ad quem reſpondendo litem conteſtatur, vel ſi habet exceptiones fori declinatorias, aut ſimiles dilatorias eas priore loco opponit; poſt exceptiones peremptorias ad refellendam, vel tollendam actionem in libello propoſitam regerit, quas actor per replicationẽ diluit, hanc reus per duplicationem, & ſic deinceps 80. Tum acta & probationes utrimque conferuntur, & facta concluſione tãdem cauſſa judici, ut de ea ſententiam ferat, committitur. Poſtremo ſententia quæ tranſivit in rem judicatam, neque per appellationem ſuſpenſa eſt, executioni mandatur ut judicium habeat effectum. Præcipuus enim judicii effectus eſt ipſa Executio 81. licet alii quoque multi ſolent effectus numerari, inter quos primus eſt inſtantiæ obligatio: quoniam iudicium cœptum, poſt litem conteſtatam litigatores inſtantiæ obligat 82; ita ut unus ſine conſenſu alterius liti renunciare, & à iudicio diſcedere minimè poſſit, ſed ubi diſcedere velit, tanquam litigator temerarius, impenſas litis, & omnia damna adverſario ſuo refundere cogitur 83: & ubi ſine iuſta litigandi cauſſa & fatigandi tantum adverſarii gratia litem intentavit, tenetur iudicio de calumniatoribus 84. Quæ obligatio Inſtantiæ facit ut non detur locus pœnitentiæ 85. nec admittatur mutatio, niſi ea ſit modica quæ naturam iudicii non immutet cùm modicum pro nihilo habeatur; neque id Iudex curet 86. At declaratio conſtante judicio ſemper permittitur 87; quia nihil novi inducit, ſed id quod eſt obſcurum duntaxat aperit 88. Secundus effectus eſt Iuriſdictio voluntaria quæ per judicium datur; cùm ſcilicet convenit inter partes ut alius quã cujus, juriſdictio ſit cauſſam cognoſcat 89. quilibet enim poteſt alterius juriſdictioni ſe ſubjicere 90. Tertius eſt Iuriſdictionis præventio; quoniam ubi lis cœpta eſt ibi quoque finiri debet 91. unde etiam hæres judicium cum defuncto inſtitutum ſubire tenetur 92. & clericus ſuccedens in inſtantia laico debet litem peragere coram judice profano 93. Quartus Actionum conſervatio, quas judicium

dicium perpetuat in triginta annos 94. Quintus Præſcriptionis interruptio, Iudicium enim præſcriptionem interrumpit, & conſtituit in mala fide poſſeſſorem 95. Vltimus Novatio, quæ inducitur per litis conteſtationem, & per ſententiam judicialem 96.

1. §. Duplicia Inſtit. de Interdic. 2. l. qui prior, & l. inter litigantes ff. de judic. 3. l. in tribus ff. eod. l. 2. §. Commu. dividun. l. judicium ff. finium regund. 4 l. ſi duo §. 1. ff. uti poſ id. & d. §. duplicia. 5 l. judex poſteaquam ff. de rei vendic. l. ult. ff. de privat. delict. 6. § omnino Inſt. de action. 7. l. actio in genera ff. eod. 8. l. 1. ff. de rei vendic. l. ſed ſi 9. fin. ff. d. petit. hered. Abbas in c. 2. de libell. oblat. 9 1 38. ff. Pro ſocio, gloſſ. in d. c. 2. Specul. tit. de action 10. l. 1. ff. de rei vēdic. 11. § 2 03. Inſtit. de interdic. 12. § 4 Inſtit. eod. tit. ff. & Cod. uti poſſidet. 13. §. 7. Inſtit. de interdic. 14. l. 9. §. quod illicite ff. de vectigal, l. 3. §. divus Adrian. ff. de ſepulc. viol. cap. ſi clerici, de judic. 15. Inſtit. de publ. judic. 16 l. 1. ff. eod. 17 §. 2 Inſtit. eod. 18. d. §. 2. & d. l. 2. in fine, l. capitalium ff. de pœnis. 19. l. fin. ff. de privat. delic. l. fin. ff. de furt. 20. d. l. fin ff. de privat delic. §. quædam Inſtit. de action. 21 ff. de extraord. crimin. c. ſuper his, extr. de accuſat 22. gloſſ. & Dd. in cap. licet ex ſuſcepto, de foro competen. Abb. in c. 1. de operis novi nunciat. Bart. in l. privilegia, & in l. omni novatione C. de ſacroſ. eccleſ. 23. in l. minor. ff. de judic. in c. forus de verbor. ſignific. 24. §. hujus ſtudij Inſtit. de iuſtit. et jure 25. lib. 3. Inſtit. tit. 14 Digeſt. & Cod. 26. Inſtitut. Digeſt. & Cod. ſingul. titul. 27. Inſtit. & Digeſt. tit. 28. §. 1. Inſtitut. de action. l. nihil ff. de obligat. & action. 29. l. ſi petitor ff. de judic. l. ſæpe ff. de re judic. 30. d. l. ſi petitor. 31. l. non poteſt l. ſolemus l. non quidem, ff. de judic. 32. d. l. non poteſt & d. l. non quidem 33 l. IC. de judic. l. Aediles. §. item ff. de ædil edic. l. item l. videamus ff. de uſur. l. ex diverſo ff. de rei vendic. 34. d. l. Ædiles §. item ſciendum l. ſolemus, & ibi gloſs. & Dd. ff. de judic. 35. l. cum quem §. 2. ff. de jud. l. quatenus. ff. de reg. jur. l. idem Manius ff. de Statu. homin. l. Servius ff. de verb. ſignif. 36. l. IC. de probat. l. aſſeveratio C. de non numer. pecun. C. cum in jure, de offic. d. leg. 37. l. cognitionum ff. de extraord. cognit. l. 1. §. penul. C. de calumniat. 38. l. ult. ff. de legib. 39. l. ſi ex plagis, §. in clivo ff. ad legem. Aquiliam 40. l. 1. ff. ad ſenatus c. Turpil. 41. authen. hodie C. de judic. §. jusjurandum authen. de defenſor. civitat. c. venientes, de jure jurando. 42. §. 1. Inſtit de obligat. l. fin. C. de pœna judic. qui male judic. 43. l. 3. § ideoq; & l. ob carmen ff. de teſtib. d. l. cum quem ff. de judic. 44. l. properandum C. eod. l. illicitas §. veritas ff. de offic. præſid. l. 7. C. de fideicommiſſ. 45. l. 2. C. de judic. 46. l. 1. & 2. C. de ordin. judic. 47. §. præjudiciales Inſtit. de action. l. cum ſtatus l. ſi rei C. eod. l. quoniam Alexandrum C. de adulter 48. l. ſi pupilli §. videamus ff. de negot. geſt. gloſſa & Dd. in l. ſi pactum c. de tranſact. 49. l. licet C. de procurat. 50. l. apertiſſimi. C. de judic. c. ſuſpicionis, de offic. deleg. 51. l. 3. l. ult. C. de ord judic. Bartol. in l. ſi ab eo ff. de calumniat. 52. d. l. 2. C. de ordin. judic. 53. l. ſi cui à liberis §. ſi vel parens ff. de liber. agnoſc. 54. l. cum mulier viri ff. ſoluto matrim. l. ult. ff. de furt. 55 l. à divo Pio §. poſt additam ff. de re judic. 56. l. qui prior, & ibi gloſſa & Dd. ff. de judic. cap. 2. de ord. cognition. 57. l. ult. c. de petit. hered. 58. l. per minorem ff. de judic. 59 l. exitus ff. de acquir. poſſeſſ. l. nulli C. de judic. l. ordinarij C. de rei vendic. l. incerti. C. de interdic. 60. l. officium ff. de rei vendic. 61. gloſſa, in l. naturaliter. §. nihil commune ff. de adquir. poſſeſſ. 62. gloſſa & Dd. in cap. paſtoralis extr. de cauſ. propr. & poſſeſ. & cap. examinata, de judic. 63. l. cum fundum §. 1. ff. de vi arm. d. cap. paſtoralis. Hoſtienſis in Summa tit. de cauſa propriet. 64. Panorm. c. 2. de cauſ. poſſeſſ. et propriet. 65. d. l. cum fundum & ibi gloſſa, Covarr. lib. 1. Reſolut. 66. l. & an eadem §. ult. ff. de except. rei judic. 67. d. l. naturaliter 68. l. 2. §. quædam. ff. de interd. & ibi gloſſa. 69. l. prolatam C. de ſentent. & interlocut. l. ſi pacto C. de pactis, cap. dilectus, extr. de ſimonia. 70. gloſ-

ſta in d. l. prolat. & in l. jubemus C. de liber. cauſſ. 71. Authent. niſi breviores C. de ſententi. ex brevic. recit. 72. d. l. à divo Pio. l. ſi quis à liberis ,, meminiſſe ff. de lib. exhib. 73. l. 3. §. ſciendum ff. ad exhibendum. 74 l. theſaurus ff. de tit. 75. d. l. ſi quis §. ſi vel parens. 76. l. nec quicquam §. de plano ff. de offic. procons. & l. 9. Gloſſa in d. §. ſciendum 77. cap. diſpendioſam. de judic. in Clement. 78. Extravag. ad reprimendam. Qui ſint rebell. & ibi Bartol. 79. cap. ſæpe, de verbor. ſignific. 80. Inſtit. tit. de replicat. l. 2. §. fin. ff. de except. 81. l. 1. & l. fin. C. de execut. rei judic. 82. l. is qui ſe obtulit ff. de rei vendic. & ibi gloſſa. l. licet §. item ſcribitur ff. de pecul. 83. § hæc autem Inſtitut. de pœna temere litigant. d. l. properandum §. ſin autem altera 84. l. 1. ff. de calumniat. 85. Authent. qui ſemel C. quomo. & quan. 86. l. 4. ff. de in integr. reſtitut. l. ob, quæ vitia §. ult. ff. de ædil. edic. 87. l. 3. C. de eden. & ibi Dd. l. ſi quis ff. de judic. 88. l. hæredes §. 1. ff. de teſtã. 89. l. 1. & 2. ff. de juriſd. 90. l. ſi cõvenerit. ff. d. tit. & l. 1. & 2. ff. de judic. 91. d. l. ſi convenerit, & l. ubi acceptum. d. tit. §. quoniam Authen. de teſt. 92. Dd. in l. hæres abſens ff. de judic. 93. Imola in l. ſi cum ff. de fidejuſſor. facit tex. in l. ſi is qui ff. de judic. 94. l. unica. C. ex delict. defunct. l. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. annor. 95. Authent. mala fides C. de acquir. poſſeſſ. l. ult. C. de præſcript. cap. ult. de præſcript. 96. l. aliam ff. de novation. gloſſa in l. 2. C. de judic.

TIT. II.

De Iuriſdictione.

IN Iudicio tria potiſſimum conſiderantur quæ ante omnia debent eſſe legittima & idonea, Iuriſdictio, Forum, Perſona. Iuriſdictio autem eſt publica poteſtas juris dicendi, & ſtatuendi in quacunque cauſſa, ſive ea ſit criminalis, ſive civilis 1. Quæ dividitur in plures & diverſas ſpecies, quarum una eſt cum altera Imperium, altera Iuriſdictio ſimpliciter dicitur, eoque modo fit ut idem nomen, & genus & ſui ipſius ſpecies ſit, ut Adoptio, Cognatio, & ſimilia 2. Iuriſdictio ſimplex eſt cognitio cauſſarum civilium ſine coercitione, quæ jure magiſtratus competit 3. Imperium eſt magiſtratus poteſtas qua coërcere aliquem poſſunt, & jubere in carcerem duci. Hoc aut Merum aut Mixtum eſt. Merum imperium eſt poteſtas gladii, ſive gravioris alicujus coercitionis ad animadvertendum in facinoroſos, ita dictum quod ſit à juriſdictione ſeparatum, quaſi ſolum, purum 4. Quod rurſus duplex, Plenum vel Minus plenum. Plenum eſt cùm quis plenam poteſtatem coercendi & puniendi facinoroſos habet. Minus plenum eſt cùm quis partem tantum hujus imperii habet, velut jus gladii & damnationis in metallum, ut Præſides in Provinciis, & Præfecti urbis olim habuerunt.

Pertinent autem ad Merum imperium Accuſatio, & In-
ſitio criminum, atque maleficiorum, abſolutio accuſati
crimine 6. Cognitio rixæ in qua ſanguis effuſus eſt, Ius
efinitio pœnarum in facinoroſos, quæ pro varietate do-
rum diverſi ſunt generis. Primum Mors naturalis, quæ
na corporis, & Summũ atque Extremum ſupplicium di-
r. Cujus exemplo & alia à Iuriſconſultis nominatur
rs civilis, quæ ſalva vita libertatem civitatemque adimit.
vitus enim & Deportatio, Relegatio, Aquæ & ignis inter-
io, Damnatio in opus publicum, Exſilium perpetuum
conſiſcatione bonorum Detruſio in monaſterium dum
manet, Incarceratio perpetua, morti comparantur, & his
is damnati mortuorum loco habentur 7. ſicut & illi
damnãtur ut perpetuo ſint carnifices, vel qui vigore ſta-
impune occidi poſſunt 8, Item Meri imperii ſunt Pati-
rum erectio 9. Amputatio ſive mutilatio membrorum,
ia quælibet acerba in corpus coercitio, veluti fuſtigatio,
ulorum verberatio, flagellorum caſtigatio 10. Ex com-
icatio ſive proſcriptio contra rebelles & contumaces,
licatio & conſiſcatio bonorum, Nota infamiæ in crimi-
ous 11. Animadverſio in corpus demortuũ in atrociori-
criminibus, in quibus memoria defuncti damnatur 12.
condendi ſtatuta de cauſis criminalibus, Impoſitio ex-
num & collectarũ, Multa & Pœna quæ ad animadver-
um in facinoroſos Indicitur: licet olim multarum &
arum compendia regalium jure venerint 13. Incarcera-
erpetua, vel etiam ad aliquod tempus coercitionis aut
odiæ gratia in criminalibus. Nam in civilibus & pe-
ariis cauſſis Incarceratio pro modica coercitione, vel cu-
a mixti imperii vel ſimplicis quoque juriſdictionis eſt,
Mixtum imperium eſt poteſtas juris dicendi & exſe-
di in civilibus privatorum cauſſis; ita dictum quia Iu-
ctioni miſcetur & jungitur, quæ alioquin ſine modica
citione nulla, & eluſoria eſſet 15. Cujus duæ ſunt partes,
dam enim ſunt Imperii magis quam Iuriſdictionis, ut

quæ magis in Imperando, jubendo, & exſequendo quàm in cognoſcendo conſiſtunt, veluti jubere, cavere, & in poſſeſsionem mittere quacunque ex re id fiat 16, in integrum reſtituere, 17, iudices dare pedaneos 18, pupillis tutores conſtituere 19, interdicere urbe aut agris, lapidem ſcandali portandum imponere, in columna, aut poſticulo affixos multitudini publicè exhibere 20. Alia potius ſunt juriſdictionis, quàm imperii, ut quæ magis in cognoſcendo, quā imperando verſantur; veluti cognitio de quæſtione ingenuitatis, & de tranſactione alimentorum 21, adjudicatio bonorum poſſeſsionis, adoptio, manumiſſio, interpoſitio decreti in alienatione prædiorum, & rerum minorum ætatis, eccleſiæ, & ſimilia, 22. Hoc autem Mixtum imperium habent omnes magiſtratus qui pro tribunali jus dicunt, & poſſunt juriſdictionem ſuam pœnali judicio defendere: ſicut Merum imperiū habet Princeps, vel magiſtratus cui lege, aut SC, aut conſtitutione aliqua ſpecialiter delatum eſt 23. nam idem magiſtratus aliquando & juriſdictionem & merum imperium habet. Et tam Mixtum imperium quam Iuriſdictio delegari poteſt & mandari, adeoque mandata Iuriſdictione transfertur 24: niſi quotiens aliquid quod in mixto imperio, aut juriſdictione ſitum eſt, nominatim, ac ſpecialiter eſt commiſſum, quoniam ea quæ ſpecialiter dantur, mandari non poſſunt 25; veluti eſt tutoris datio, cujus cognitio ipſi Prætori ſpecialiter demandata eſt. 26, cognitio de tranſactione alimentorum, interpoſitio decreti 27, & pleraque alia. Contra Merum imperium jure civili mandari non poteſt 28, niſi à Principe, vel alio ſupremo, vel à Proconſule à quo delegari poteſt Legatus 29; qui tamen de ijs quæ majorem animadverſionem requirunt ad Proconſulem remittere debet 30; aut à Præſide abſente ex cauſſa neceſſaria, vel infirmo, à quo Merum imperium delegatur quoad cognitionē quidem & ſententiam, non autem executionem 31: niſi eſſet inſignis latro, cujus ſupplicium differri non expediret 32. Secus eſt jure Canonico, quo omnia poſſunt delegari tam quæ

Imperii

Imperij meri & mixti quàm quæ Iuriſdictionis ſunt 33. Altera diviſio Iuriſdictionis eſt, quod alia Voluntaria dicitur, alia Contentioſa. Illa in cauſis civilibus inter volentes adhibetur, eaque explicantur emancipationes, manumiſſiones, adoptiones, confirmationes teſtamentorum, donationum, contractuum, aliique bujuſmodi actus qui magiſtratus autoritate etiam extra territorium, & citra tribunalis adſcensū quocunque loco rectè fiunt 34; hæc adverſum invitos & contendentes exercetur tam in criminalibus, quàm civilibus cauſſis 35. Et rurſus duplex eſt, Vna Iudicialis quæ in judicio cum cauſſæ cognitione explicatur, ut in citationibus, & reliquis actibus judicialibus; altera Extrajudicialis quæ extra judicium exercetur, interdum quidem ſine cauſæ cognitione, ut fit in miſſionibus in poſſeſsionem, in interruptionibus, in cautionibus, & ſimilibus; aliquando cum cognitione, ut fit in bonorum poſſeſsione, alimentis, excuſationibus, tutelis, curationibus, aliiſque. Poſtremo dividitur Iuriſdictio in ordinariā, Delegatā ſive Mandatā, & Prorogatam. Ordinaria eſt quam quis ſuo jure vel beneficio Principis plene habet; Delegata quā quis recipit ex ſuperioris delegatione 36. Quæ rurſus eſt aut Vniverſalis, aut Specialis. Vniverſalis cū univerſa cauſarū cognitio, Specialis cum ſpecies dūtaxat iuriſdictionis cōmiſſa eſt 37. Is ergo qui Delegatā iuriſdictionem ſuſcepit, non propria ſed mutuata delegantis iuriſdictione perfungitur, qua deficiente deligatam etiam deficere neceſſe eſt 38. Vnde nec Iudex delegatus mandatam ſibi juriſdictionem alteri mandare poteſt 39, præterquam ſi ſit delegatus Principis aut Proconſulis 40; cui par eſt legatus Cardinalis 41, aut ſit delegatus ad univerſitatem cauſſarum 42, aut actus ſit non juriſdictionalis, ſed exſecutivus, ut vocant, qualis eſt Citatio, & Examininatio teſtium poſt juramentum ab ipſo delegato exactum 43. Delegata autem juriſdictione veniunt ea ſine quibus aut res explicari, aut juriſdictio defendi & exerceri commodè nequit 44. Itaque delegatus tantum ad quæſtionem proprietatis, nihilo-

minus de poſſeſſione poteſt cognoſcere, ſi cauſſam proprietatis alias non poteſt definire 45. Et delegatus licet multare non poſſit 46. tamen quotiens impediretur aut eluderetur ejus juriſdictio, multam dicendi, & pignoris capiendi poteſtatem habet 47. Prorogata juriſdictio dicitur cum litigatores ſponte ſua ſe ſubjiciunt alterius juriſdictioni, &, ut inter eos jus dicat conſentiunt 48. Qui conſenſus adeo neceſſarius eſt, ut nō valeat juriſdictio quę per metū, vel errorem eſt prorogata 49. Si tamen mutata voluntas litigatorum fuerit ante litem conteſtatam, aut ſaltem priuſquam Iudex adiretor re adhuc integra, poterant recedere, nec tenentur hujuſmodi conventioni ſtare 50: niſi juramentum intervenerit, vel niſi judice præſente & conſentiente prorogatio facta eſſet 51: quoniam ea quæ in judicio promittuntur præciſe obligant 52. Prorogatio autem in eum tantum fit qui notionem & juriſdictionem habet 53, ſcilicet ut cauſſam prorogatam cognoſcat & judicet, non tamen exſequatur ſententiam à ſe latam; cujus executio pertinet ad judicem ordinarium, & proprium 54. Et fit quatuor modis, De perſona ad perſonam, nempe ut alius Iudex quam cujus juriſdictio eſt, jus dicat 55. De re ad rem, ut Iudex ultra ſummam ſuæ juriſdictionis judicet 56; quæ Prorogatio fieri poteſt tacito conſenſu partium actore exigente majorem ſummam quàm judici, fert juriſdictio & reo non opponente 57; De tempore ad tempus, ut Iudex ultra tempus litibus dirimendis præfinitum cognoſcat, & judicet 58. De loco ad locum, ut Iudex hujus territorij, alibi jus dicat 59: in qua prorogatione non modo requiritur expreſſus conſenſus partium, ſed etiam conſenſus judicis illius ad cujus territorium cauſſæ dijudicatio prorogatur 60. Nec fieri poteſt Prorogatio in rebus diverſi generis, ſed in ijs tantum fit quæ ſunt ejuſdem naturæ & formæ, veluti judex ad certas merces datus ad aliud genus prorogari non poteſt 61, neque maleficiorum judex ad lites pecuniarias 62, vel contra Iudex cauſſarum civilium ad criminum inquiſitionem 63. Denique

Proro-

Prorogatio non habet locum in cauſſa criminali quotiens judex ex officio inquirit 64; neque in cauſſa appellationis, quia appellatio fit ordine & gradatim ad judicem ſuperiorẽ, nec poteſt fieri ad judicem non ſuum 65. Adquiritur autem Iuriſdictio tribus potiſſimum modis. Primo conceſſione & beneficio Principis, cùm ſcilicet Princeps vel alius ſuperior habens poteſtatẽ concedendi ordinariã juriſdictionem eam alicui committit in aliqua civitate, provincia, aut præfectura 66. Idque cum teſtificatione publicæ ſcripturæ, ſine qua juriſdictio ordinaria nunquam cenſetur collata 67. Sed conceſſa per Principem juriſdictione non etiam venit Merũ imperium 68, quod non alijs competit quàm quibus id ſpecialiter cõceditur 69; niſi fortè de Principis mente aliter conſtet, nempe illum conceſsiſſe pleniſsimam juriſdictionem. Quamvis major pars Interpretum exiſtimet conceſſa juriſdictione Merum quoque imperium concedi; quoniam Principis beneficia pleniſſimè interpretanda ſint 70. & nomen Iuriſdictionis ſimpliciter prolatum potiori ſua ſignificatione accipi debeat, ut tanquam genus ſuas includat ſpecies 71. Quæ controverſia ad uſum fori parum pertinet, cùm hodie ferè ubique hęc omnia jure Magiſtratus definite competant. Deinde adquiritur Iuriſdictio Conſuetudine 72. ut quando Vniverſitates ſtudioſorum Præfectum ſibi deligũt ordinarium, vel cum civitates, & mancipia judices conſtituunt inter negotiatores, & artifices qui de his judicent, quæ ad negotiationes & artificia illorum pertinent, ad quos tenẽtur ſe ſiſtere abſque ulla fori exceptione, ſi actor velit 73. Poſtremò adquiritur Præſcriptione longi temporis, & quidem cum territorio ut res immobilis decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes 74; Citra territoriũ exemplo rei incorporeæ triginta, vel quadraginta annis 75. Cæterum Præſcripto uno aliquo actu juriſdictionis nõ adquiritur alia ſpecies juriſdictionis, quàm ille actus refert; quoniã non plus præſcriptũ intelligitur, quàm poſſeſſum fuit 76. At ſi actus ſimiles & ejuſdem generis ſint, aut ſi Iuriſdictio conceſſa ſit,

tum

tum is qui unum actum præſcripſit reliquos quoque ſimiles adquiſivit, 77. non enim debet una & eadem juriſdictionis ſpecies diverſo jure cenſeri 78. Retinetur verò, & defenditur Iuriſdictio tribus itidem modis, Actionibus, Coercitione, & Exercitio. Actiones tuendæ juriſdictionis propoſitæ ſunt Confeſſoria, & Negatoria in petitorio judicio 79, & in poſſeſſorio interdictum uti poſſidetis, adverſus eum qui alterū in poſſeſſione juriſdictionis turbat, & interdictum De vi cōtra eum qui aliquem de juriſdictione vi dejicit. & hodie inſuper actio Fractæ pacis, ſi vi publica & armata manu doloque malo hoc factum fuerit 80. Item actio ex edicto De albo corrupto datur ad quingentos aureos in eum qui albū juriſdictionis cauſſa publicè propoſitum, vel qui literas, tabulas, mandata & edicta magiſtratus dolo malo corrumpit, & tollit ipſe, vel mandat alteri 81. quæ pœna tota adjudicatur ei ad quem pertinet, & ſi non pertineat ad aliquē certum, dividitur inter actorem & rempublicam 82. Et ex edicto, Si quis jus dicenti non obtemperaverit actio in factū, competens actori adverſus reum contumacem, quem judex damnat ad id quod actor petit, & ſic litis damno contumaciam ejus coercet: actorem autem non admittit ad agendum & denegat juriſdictionem, quo utriuſque contumacia litis damno multetur 83. Coercitio fit ad tuendam juriſdictionis dignitatem 84: ex quo etiam minores magiſtratus juriſdictionem ſuam poſſunt pœna defendere 85: quod tamen in Delegato non recipitur ut ante diximus. Ejus genera ſūt Apprehenſio, Pignoriſcapio, Arreſtatio, Sequeſtratio rei poſſeſsionis ſive ejus & fructuum, Miſsio in poſſeſsionem bonorum, Multæ & pœnæ dictio, de quibus infra titulo De cōtumacia agemus. Exercitium juriſdictionis fit, vel in judicio ac apud tribunal cum ſolemni ac plena cauſſę cognitione 86. vel etiam ſummarie & de plano non ſervato juris ordine 87. vel extra judicium per actus extrajudiciales, veluti per munerum & miniſteriorum collationem 88. Impoſitionem & exactionem tributorum, vectigalium, decimarum 89. appre-

89. apprehenſionem delinquentium, furcarum & poſticulorum erectionem 90, & per ſimiles actus quibus juriſdictio quoque probatur. Sed in exercenda juriſdictione præcipuè videndum quouſque porrigatur, ut fori diſcrimina ſerventur, neve juriſdictiones confundantur 91; alioquin non conſiſtit quod agitur; veluti ſi Iudex extra territorium provinciamve ſuam jus dicat, aut aliquem evocet, niſi in hoc conſentiat 92. quoniam Iuriſdictio ita firmata, & fixa eſt in territorio, ut ab ea avelli non poſſit, unde conceſſo territorio Iuriſdictio videtur conceſſa 93; & cujus eſt territorium ejuſdem Iuriſdictio præſumitur eſſe 94. Aut ſi Iudex ultra poteſtatem, & notionem ſuam judicet, puta ſi Iudex profanus de eccleſiaſticis perſonis, & cauſis, eccleſiaſticus de profanis 95, aut ſi majorem juriſdictione ſua ſummam tractet; in quo attenditur quantum petatur, non quantum debeatur, & poteſt peti ex pluribus rebus & ſummis debitis res, & ſumma una; ut Iuriſdictio confirmetur 96. Contra amittitur Iuriſdictio aliis, & diverſis omnino modis, utputa per ceſſationem & intermiſsionem altero prohibente factam 97. Nam abſque prohibitione, & ſubſecuta patientia ut aliæ res meræ facultatis, ſic juriſdictionis exercitio quæ ipſa quoque meræ facultatis eſt, præſcribi non poteſt 98. Rurſus finitur morte, & ordinaria quidem morte ejus cui conceſſa eſt, non concedentis 99. Delegata verò morte, tum delegati tum delegantis priuſquam exerceri cœpta eſt 100; vel revocatione delegantis 101, vel elapſo tempore delegationis 102, vel quia tulit ſententiam nullam de qua ipſe amplius non cognoſcit, ſed ordinarius 103. Denique perditur Iuriſdictio ob nimiam ſævitiam in ſubditos, & vaſallos 104.

1, l. 1 ff. de offic. ejus cui, glo. 3. in l. 1. ff de juriſdict, 2. l. 1. ff. de adopt. 3 1. C. 3. & 4. ff. de juriſd. 4 l. 2. ff. eod. 7 1. ff. de reg. juris l. ſolet ff. de offic. procōſ. l. ſi quid erit ff. eod. 5 d. illicitas §. qui univerſas ff. de offic. perſid. e. d. l. ſolent. Bart. in l. relegati ff. de pœnis 7. l. 209. ff. de reg. jur. l. capitalium ff. de pœnis l 1 §, ult. ff. de bonor. poſſeſſ. contr. tabul. 8. Angel in l. publicorum judiciorum ff. de public. judic. 9. Maſcard. de probat. concluſ. 946. 10. l. ſi quis ff. de pœn. 11 l. aut damnum ff. eod. 12 l. majeſtatis C. ad leg. Iul. majeſt. 13. Bald, l 1. C. de fruct. & lit. expenſ, 14. l. incredibile C. de pœn. d l. aut damnum §. ſolent ff. eod, Bald. in l. imperium ff. de juriſd. 15. l. fin. ff. de offic. ejus cui l, 3. ff. de juriſd. l. ex quo §. Ad municipalem 16. l. jubere ff. de juriſd. 17. d. l. ea quæ 18. d. l. 1. & 3. & 13. ff. de juriſd. 19. d. l. 1. 20. d.

C

l. capitaliũ Bartol. in d. l. imperium 21. l. placet C. de pedan. judic. l. non diſtinguemus §. Julianus ff. de recept arbitr. 22. d. l. 3, de juriſd. l. emancipari ff. de adopt. & toto tit. C. de emanc. liber. 23. d. l. illicitas l. 2. ff. de offic. ejus cui. 24. l. 4. & l. fin. ff. d. tit. l. 2. ff. de juriſd. 25. d. l. 2. 26. l. muta §. tutoris dato ff. de tutor. & ibi gloſſ. §. ſed hoc jure Inſtitut. de Attil. curat. 27. d. l. nec quicquam §. ubi decretum ff. de offic. proconſ. 28. d. l. ſolent l. nemo poteſt §. de reg. jur. 29. l. 1. C. Qui pro ſua juriſd. d. l. ſolent 30. l. ſi quid ff. de offic. proconſ. 31. Authẽt. de Collator. §. ad hæc prohibemus, Bald. in l. 2. C. de pedan. judic. 32. l. ſi quis §. hi autem ff. de injuſt. rupt. & irrit. teſtam. 33. cap. quod ſedem, extr. de offic. ordin. & ibi gloſſ. & in Clement. 1. de offic. jud. de leg. 34. l. 2. ff. de offic. proconſ. & l. 36. ff. de adopt. & §. multis modis Inſtit. de libert. 35. d. l. 2. l. nam ſtipulantem ff. de verb. oblig. 36. l. 2. & 3. ff. de offic. proconſ. l. 5. & 6. ff. de juriſd. 37. l. ſolet & l. prætor ff. de juriſd. 38. d. l. 1. ff. de offic. ejus cui l. etſi prætor & d. l. ſolet ff. de juriſd. 39. l. ult. ff. de offic. ejus cui l. à judice C. de judic. 40. d. l. à judice l. cùm prætor ff. de judic. 41. cap. legatus & ibi gloſſ. de offic. legat. Abb. in cap. cùm Bertoldus, extr. de ſenten. & re judic. 42. Bald. Salic. & Iaſon in d. l. à judice, & l. 1. ff. quis à quo appell. 43. Abb. & Panorm. cap. cum cauſam de appellat. & c. ſæpe quæſtionem de offic. de leg. 44. l. 1. ff. de juriſd. cap. 1. & cap. præterea, de offic. de leg. 45. gloſſ. in l. 3. C. ſi à non compet. 46. cap. dilectus & ibi Panorm. de pœnis 47. d. cap. præterea, & cap. 1. de offic. deleg. & ibi Panorm 48. l. eſt receptum l. & ſi convenerit ff. de juriſd. l. ſi quis ex conſenſu C. de epiſcop. audient 49. l. conſenſiſſe ff. de judic. 50. l. ſi convẽnerit ff. de juriſd. 51. Dd. d. l. ſi convenerit Panorm c. 1. de judic. 52. gloſſa in l. filius familias. & in l. ſi procurator ff. de procurat. 53. l. 1. & 2, ff. de judic. ubi gloſſ. & d. l. eſt receptũ 54. l. epiſcopale C. de epiſcop. audiẽ. Alexã. & Iaſon in l. cùm quæ. lã ff. de juriſd. 55. d. l. 1. & 2. & d. l. ſi cõvenerit 56. l. de qua re ff. de judic. 57. Innoc. in c. cũ veniſſent de in integr. reſtitut. Bartol. in l. 1. ff. de judic. 58. l. 2. §. ſed ſi judex ff. de judic. 59. Bart. in l. quæro ff. de ſolut. Alexãd. in l. ult. ff. de juriſd. 60. cap. ut litigãtes ubi gloſſ. de offic. ordin. in 6 Panorm. in cap P. G. 2 de offic et poteſt Iud. deleg 61. l. de quaq. 1. ff. de judic. l. inter cõveniẽtes ff. Ad municipalẽ & ibi gloſſ. Panorm. d. cap. 62. l. ſolemus §. latrunculator ff. de judic. 63. Bald. l. 1. C. de juriſd & in l. teſtam C. de te lã. 64. Bald. in d. l. ſi quis ex conſenſu Felin. d. cap. P. & G. 65. l. Imperatores ff. de appell. Bald. in tit. de pace Conſtantiæ Felin. d. cap. 66. Bart. in l. 1. & l. 5. ff. de juriſd. Alexan. d. l. 1. & l 16. eod. tit. 67. Bald. in l. prohibitũ C. de jure fiſci Iaſon in l. more majorũ ff. de juriſd. 68. Bald. in cap. 5. de judic. Salicet C. in l. licet C. de pedã. judic. 69. l. 1. §. ult. ff. de offic. ejus cui 70. l. ult. ff. de conſtitut. princip. 71. Decius, & Iaſon in d. l. imperiũ 72. l. 1. C. de emãcipat. gloſſa ibi, & in l. & quia ff. de juriſd. 73. l. ult. C. eod. 74. Bal. in l. ult. C. de præſcript. long. temp. Iaſon in l. 3. ff. de juriſd. 75. cap. auditis cap. cum olim, de præſcript 76. Corner. conſil. 142. & 233. volum. 1. 77. l. 1. §. ſi quis hoc interdicto §. ff. de itin. actu. priv. & ibi Bartol. Felin. d. cap. cum auditis 78. arg. l. cum qui ædes ff. de uſucap. cap. cognovimus quæſt. 2. 79. Innocent. in c. conquerenti, de offic. ordin. 80. Conſtitutio Imperii De pace publica 81. l. 7. & ibi Dd ff. de juriſd. 82. arg. l. 3. ff. de ſepulc. violat 83. l. unic. ff. Si quis jus dicen. non obtemper l. contumacia ff. de re judic. 84. l. ult. ff. de offic. ejus cui 85. d. l. unica 86. l. jus pluribus ff. de juſt. & jure 87. l. 2. ff. de ſervis l. 1. ff. de conſtit. princip. l. ordo ff. de public. judic. 88. Natta conſil. 677. volum. 4. 89. Bald. conſ. 162. & in l data opera C. qui accuſ. non poſſunt 90. Bald. in l. procuratorem C. mandati & in l. de arboribus §. de illo ff. de uſufr. & ibi gloſſa 91. tit. Cod. de juriſd. omn. judic. d. cap. P. G. 92. l. 1. §. cum urbem ff. de offic. præf. urb. l. ult. ff. de juriſd. 93. Curtius Iunior in l. 1. ff. de juriſdict. 94. d. l. 1. & cap. 2 de reſtitut. ſpoliat, c. poſſeſſio quæſt. 3. 95. l. omnes C. de epiſcop. c. ſi diligenti de foro compet 96. l. penult. §. quotiens ff. de juriſd. l. in commodato § duobus ff. comm. dividun. 97. Bald. de præſcript 98. gloſſa in l. ſolent ff. de offic. proconſ. Iaſon in l. beneficium ff. de conſt. princip. 99. cap. gratum cap. relatum, de offic. ordinar. Alexan. in d. l. more majorum 100. d. l. & quia, & ibi Iaſon. cap. penult. de offic. de leg. 101. c. inſinuante, eod. tit. 102. l. cum prætor l. judicium ff. de re judic. c. de cauſis, de offic. de leg. 103. Bartol. in l. expreſſam ff. de appellat. & in l. ſi ut proponis C. quomod. & quand. jud. & ibi gloſſa 104. l. 1. C. de emend. ſerv. l. 1. & 2. & ibi Bald. ff. de his qui ſui vel alie. jur.

TIT. III.
De foro competenti.

FORVM eſt locus exercendarum litium, quod duplex eſt, Competens, & Incompetens. Competens, dicitur proprium tribunal, ad quod reus ab actore legittimè evocatur. Incompetens contra, alienum tribunal cui reus ſubjectus non eſt, & in quo conveniri minimè poteſt. Nam in ſuo foro quiſque conveniri debet, & in eo conventus ſeſe defendere 1. Actor enim ſequitur forum rei 2: et quotiens reum ad incompetens forum trahit litis damno multatur ſi dolo malo, aut præfractè fecit 3. vel nulla & irrita fiunt omnia quæ acta ſunt 4. Niſi actor privilegium aliquod habeat cujus ratione poſsit reum extra forum ſuum ad ſupremum tribunal vocare, utputa ſi actor ſit pupillus, virgo, (vidua cujus appellatione intelligitur & mulier quæ maritum vivum habet ſed relegatum, aut ab hoſtibus captum, aut divortio ſeparatum, & Eccleſia habens prælatum inutilem 5,) Senex, pauper, valetudinarius, vel alio caſu humano, aut injuria fortunæ afflictus, qui omnes cenſentur perſonæ miſerabiles, etiamſi divites ſint, & ideo poſſunt reũ inferiori judicio ſubjectum, veluti civem aut ruſticum, prima inſtantia corã ſuperiore judice precibus oblatis convenire 6. nec poteſt reus eodem privilegio munitus, ut ſi agat vidua contra viduam, opponere exceptionem fori; quoniam ut vulgò dicitur Privilegiatus contra privilegiatum jure ſuo non utitur 7. Competens autem Forum faciunt multæ, & diverſæ cauſſæ, quarum primo loco refertur Conſenſus, & voluntas litigatorum, qui alterius juriſdictioni ſe ſubjiciunt, ut ante diximus. Secundo Domiciliũ habitationis 8. quod ibi quis habere intelligitur ubi vel larem fovet, vel majorem bonorum ſuorum partem poſſidet, vel habitandi animo frequentius verſatur 9. Vnde etiam duobus pluribuſque locis quis domicilium habere poteſt, ſi omnibus locis æqualiter inſtructus ſit, nec minus in uno quàm altero commoretur 10: quo caſu in arbitrio, & electione actoris poſitum eſt, ubi locorũ reum con-

venire velit *11*; ita ut reus ſine juſta recuſationis cauſſa judicium declinare non poſsit *12*. Quod ſi domicilium poſt motam litem immutetur, nihilominus ubi acceptum eſt judicium, ibi & finem accipere debet 13. Tertio Perſonæ quæ convenitur conditio, qualitas, & privilegium. hinc Nobilis coram ſuperiore judice convenitur, ruſticus aut civis coram inferiore, uxor cum marito ejuſdem fori eſſe cenſetur 14. & id retinet vidua, adeo ut femina ignobilis ſi vidua eſt viri nobilis ipſius forum reſumat 15. & contra nobilis nupta ignobili amittat fori privilegium *16*. nec mortuo marito recuperet *17*. Filij familias ſuorum parentum, & liberti patronorum forum ſortiuntur, niſi alibi ſibi conſtituerint domicilium 18. Miles coram magiſtro militum conveniri debet, & hoc non ſolum in cauſſa militari, ſed etiam civili *19*. Scholaſtici tres habent judices quacunque de re agatur, Præfectum Academiæ vel Gymnaſij, Epiſcopum, & Magiſtratum *20*: quorum ſinguli plenam habent juriſdictionem 21, Et reus poteſt eligere coram quo velit conveniri 22, niſi aliter ferat conſuetudo quæ in hoc non ubique eadem eſt. Clerici in foro Eccleſiaſtico conveniendi ſunt, utpote extra profanorum notionem, poteſtatemve poſiti *23*, exceptis certis quibuſdam caſibus, de quibus infra. Quarto Qualitas actionis, quæ cum in perſonam intenditur rei domicilium ſequendum eſt *24*, cùm verò in rem eſt, ut ſi quis agat Hypothecaria & rẽ vendicet, vel dejectus poſſeſſione cupiat reſtitui, proponi debet apud judicem in cujus territorio ſita eſt res controverſa 25. Vnde & hæreditas, fideicõmiſſum, legatum relictum ibi recte petitur ubi bona defuncti teſtatoris inveniuntur *26*, vel ubi major pars hæreditatis exiſtit *27*. Quinto Cauſa ſive Res in judicium deducta, ut cauſa fiſcalis diſceptatur apud Procuratorem Cæſaris 28. Feudalis apud pares curiæ, quotiens agitur ex lege, vel conditione feudi ad conſtitutionem, vel privationem ejus, ſed ſi alia via agatur & ad alium effectum, apud ordinarium judicem 29. Profana cauſſa ſive ſit civilis, ſive criminalis in ſæculari foro tractatur. Eccle-

ſiaſtica

aſtica in foro Eccleſiaſtico, ut eſt cauſa matrimonii, jura-
menti, uſurarum, decimarum, votorum, beneficiorum, ju-
s patronatus & ſimilium 30. niſi in facto conſiſtet. Nam
quæſtio facti in cauſa eccleſiaſtica ad judicem ſæcularem
pertinet, veluti an ſit contractum matrimonium, juris ad
eccleſiaſticum ut ſitne per verba concepta contractum jure
matrimonium 31. Sexto Continentia, & affinitas cauſſæ
quæ dividi non debet 32: & ideo plures rei ejuſdem cauſſæ
diverſis juriſdictionibus ſubjecti poſſunt prima inſtantia ad
unum, & eundem judicem ipſorum omnium ſuperiorẽ tra-
hi, ut fit in actione tutelæ, negotiorum geſtorum, familiæ
erciſcundæ, communi dividundo, finium regundorum, in
petitione hæreditatis, in delicto pluribus commiſſo, & aliis
33. Quod adeo verum eſt ut nec clericus ſi inter conſortes
litis ſit beneficio fori ſui alienetur 34. Septimo Contractus,
vel quaſi contractus, cujus nomine reus ejus judicis in cujus
territorio contraxit forum ſortitur, ſi ibi inveniatur 35; pre-
terquam ſi alio loco ſe ſoluturum, aut defenſurum recepiſſet
cum juramento; quo caſu non in contractus ſed deſtinatæ
ſolutionis, aut defenſionis loco reus forum ſortitus dicetur
36. Et mercator quidem, & peregrinus qui vel domicilium
vel tabernam ſive officinam conductam habet, vel tanquã
habitaturus ſe gerit, ibidem conveniri poteſt 37. Advena
verò & viator, mercatorve qui confeſtim diſceſſurus eſt, in
loco contractus conveniri non poteſt de iis quæ poſt con-
tractum facienda ſunt, ſed de iis tantum quæ in ipſo contra-
ctu ſunt implenda, ut ſi viatori, vel advenæ equum præſenti
pecunia vendidero, vel à mercatore extraneo nundinarum
tempore quid comparavero eidemve vendidero, poſſum ibi
cum eo lege agere ut ſtatim rei emptæ pretium numeret, vel
rem venditam tradat, ne detur illi fugæ occaſio cum re alie-
na 38. Fideiuſſor etiam in loco contractus conveniendus
eſt quando renuntiavit privilegio fori 39. alioquin in ſuo
competenti foro conveniri debet 40. Aut ſi ipſe & princi-
palis in diverſis territoriis habitent coram judice utriuſque

ſuperiore propter continentiam cauſſæ, de qua ante diximus. Licet nonnulli exiſtiment etiamſi non ſit renunciatum foro ſemper hoc eſſe in arbitrio, & electione creditoris ubi agere velit 41. Extraneus ſtipulans dotem eam repetit in loco contractus, non item mulier ſi divertit, vel hæredes illius ea mortua quibus in loco domicilii mariti actio datur 42. ex quo evenit ut ſi in loco domicilii ſit ſtatutum, ut vir dimidium dotis lucretur quod aliter ſit in loco contractus, nihilominus ex beneficio ſtatuti domicilii ſui dimidium dotis adſequatur 43. Legati tamen non debent conveniri in loco legationis licet ante ibi contraxerint, ſed habent jus revocandi domum 44. quod item habent alii omnes qui ex cauſſa neceſſaria, vel probabili peregrè proficiſcuntur, ut qui abſunt cauſſa ſtudiorum, vel cauſſa religionis, aut belli 45: neque tenentur præſtare cautionem, ſed ſufficit repromittere ſe ad diem in foro competenti venturos 46. Niſi lis jam ante in loco contractus inſtituta ſit, & facta præventio, de qua poſtea. Sed quamvis contractus forum competens tribuat, non tamen idem effecit Confirmatio contractus alio loco facta; quoniam illa nihil novi cenſetur inducere 47. Octavo Delictum, propter quod ibi quiſque, ſi ſit præſens, conveniri poteſt ubi deliquit 48, nullo fori privilegio obſtante 49. & ibidem puniri debet pro criminis perpetrati qualitate 50; & ſecundum ſtatuta, & conſuetudinem loci 51. Sed ſi exiverit locum commiſſi delicti poteſt in loco domicilij conveniri; ac ſiquidem delictum grave ſit poterit Iudex loci delicti petere eum apprehenſum cum lictoribus ad ſe remitti 52: ſi verò levius ſit remiſſioni locus non erit, ſed delinquens ubicunque reperietur plecti poterit 53. Quod contra eſt in milite, qui ſi quid levius admiſit ad eum ſub quo militat remittitur, & ſi gravius quid perpetravit, ibi punitur ubi deliquit 54. Nono Præventio litis, quæ inducitur per Citationem verbalem legittimè factam 55, vel per citationem realem puta per carcerem 56, vel per juſſum judicis, in quo ſufficit una citatio 57. Nec privilegiũ fori poſt præventionẽ

acce-

accedens prodeſt prævento ad declinandum judicantis imperium 58, ut ſi quis poſtea quàm in jus vocatus eſt, miles fiat 59, vel laicus delinquens ſi poſt clericus efficiatur præventus per citationem à judice profano damnari & puniri poteſt, poſtquã caput raſum, & veſtis mutata fuerit 60. Decimo Renunciatio privilegii fori, cum ſcilicet quis ſuperiori judici ex aliquo privilegio ſubjectus renuntiat in inſtrumẽto privilegio ſuo, & ſe inferiori judici ſubmittit, vel contra inferioris judicis juriſdictioni ſubditus ſe immediate ſubmittit ſuperiori judici 61. Nã quilibet privilegio ſuo renũtiare poteſt 62, niſi renuntiatio etiam reſpiciat favorem ſuperioris, ut ſi clericus renuntiet privilegio fori quod non ipſi ſoli, ſed univerſo clericorum ordini conceſſum eſt 63, aut ſi vaſallus invito ſuo domino renuntiet. talis enim renuntiatio non valet 64. Sed generalis illa clauſula in inſtrumento appoſita Vt quis coram quibuſcunque judiciis poſſit conveniri, non eſt plena & ſufficiens renuntiatio privilegii fori: quoniam de competentibus judiciis tantum intelligitur 65. Vndecim Denegatio vel negligentia & dilatio juſtitiæ à judice inferiore facta, ob quam cauſſa extrahitur, & ad ſuperiorem judicem transfertur 66: quod ut fiat tria potiſſimum requiruntur, Vt per modum appellationis ſuperior judex adeatur, Vt inferior judex immediate ſuperiori ſubjectus ſit, Vt inſtrumento publico probetur denegata, vel neglecta, aut protracta juſtitia 67. Duodecimo Reconventio, ut qui reũ apud ſuum judicem in judicium protrahit viciſſim apud eũdem à reo in jus vocatus debet ferre illum judicem, nec datur ei incompetentis judicis exceptio apud quem reconvenitur: quia conſentaneum eſt ut quem habuerimus in alio perſequendo, eundem quoque in nos judicem ſuſtineamus 68. Decimo tertio Solutio indebiti, cujus ratione is qui aquo in loco ſolvit indebitum, ibidem & illud poterit repetere; licet reus non ſit ejus fori 69.

1.l. hæres § fin. ff.de judic.2.l.juris ordinem C. de juriſd. cap. ſanè de foro compet.3.l. 1.C.eod.l.1.C.de aſſert.toll.l. unic. C.de plus petit. & ibi Bald. 4.l.1.2.3.C.Si à non compet.Iudic.5.l.fin. & ibi gloſſa C. ad legem Fab.de plagiar.arg.§ vidua ff.de reg.jur.6.l.unica C.Quãdo Imper.inter pupill.& vidu.l.1. C.de offic.divers.judic. 7.l. verò § fin. ff. de minor.8 d. l.hæres § proinde cap.dilecti cap.fiet, de foro compet.9.l.2.C.ubi ſentẽt.vel clariſſ.l. circiter C. de incol.10. l. Labeo l. aſſumptio §.fin.l.ejus qui § Celſus ff. Ad municipalẽ 11.d.l.hæres in fin.l arbitraria §Scævola ff.de eo quod cert.loco 12.l.ſi quis § 7.et 8.ff.de iudic. 13.l.ſi quis poſtea l,ubi acceptũ ff.de judic.14.l.fin.C.de incol.15.l.cives C.de nupt.l.filii l.vidua ff.Ad municipal,16.l.feminæ ff.de ſenator,17.GuidoPapa deciſ.quæſt.380,18.d.l.aſſũptio ſi filius & § libertini ff.Ad municipal.& ibi Dd.19.l.ult.C.de juriſd.20.in proœmio Digeſtor.& ibi gloſſa & in l.ſi quis in conſcribẽdo C.de pact. Iaſon.& Dec.in l.& ſi prætor, ff.de offic. ejus cui.21.Bart.in l.1.ff.Si quis in jus vocat.22. Authẽ.habita.ubi gloſſa C.Ne fil.pro patr. 23.Auth.ſtatuimus C. de epiſc.& cler. cap.ſi diligenti cap. cũ cõtingat,de foro cõpet.24.cap.fin.de foro cõpet.§ omniũ,Inſtitut.de actiõ.25.l.10.ff.de rei vẽdic.l.1. & ult. C.De ubi in rem action.l. 1.C.Ubi de poſſeſſ. agi oport.26.l.unic.C.ubi de hæred. agat et nit.c.ubi fideicõm.pet.oport.27.l.ſi fideicõ miſſu l. ſed et ſi ff de judic.28.l.1.& ſeqq.C.ubi cauſa fiſcal.l.ex conſenſu ff. de appellat.29.Dd.in cap. cæterũ, de foro compet. Alexand. lib.1.conſil.79. Bald.in cap.1.de inveſtit. in novo fac. 30.cap. licet, de foro compet.cap.tuum de arbitr.cognit.cap.decernimus, & cap.qua in & ibi Felin. extr.de judic.31.Bartol. in l.omni innovatione C.de ſacroſ.eccleſ Bald.in l.filius ff. de his qui ſunt ſui vel alien.jur 32.l.nulli C.d. judic. 33. l.1.& 2.ff.De quibus reb.ad eund.judic.eat.l.2.ff.finium regũd l.omnes tutores C.de arbitr. tutil. & ibi Bart.Bald.in authen. hoc ita C. de duob.reis 34. Bald.in l.ult.ff. de edic.divi. Adr.toll.35.cap.Romana § contrahentes de foro compet.36.l. contraxiſſe ff.de action,& oblig.d.l.hæres in princ.& § fin. d. cap.dilecto 37 d.l. hæres §. proinde 38.l.longius § 1.ff.de judic. argum.l.3.ff.de pignor.action. Bartol.d.§ proinde Bald in rubric.C.de revocantis quæ in fraud.credit.39 d.cap. Romana, Iaſ.in l.1 ff.Si quis in jus vocat non ier.40.Bald.in l.cum Archimedorus,C.Ut in poſſeſſ. legat.41. Ludovic. Roman.conſil.93.42. Bald.in l.1 .C.de privileg.dot.43. Bartol in l. exigere dotem ff. de judic. & in l. cunctos populos C.de ſumma trinit.Bald.in cap.1.de inveſtit. rei alien.facien.44.l.2,§ legatis & § ſeq.ff.de judic.45.l lex Cornelia, & ibi Bartol.ff.de injur. gloſſ. l.conſenſiſſe § legatis ff. de judic, 46. d.l. conſenſiſſe § ſed ſi agant, Panorm.cap.ult de for. compet.47.l.ſi quis in legatione ff. de judic.Iaſon in l.more majorum ff.de juriſd. 48. cap. fin.& cap.cum contingat.de for.compet.l.ſancimus C. de pœn. 49.cap.2.extr.de privileg. Authen.quæ in provincia C.Ubi de crimine l.1.C. Ubi ſent. vel clariſſ.50.l.ſi cui § idem l. ult. ff.de accuſat.51.Bartol.in d. l.ſi cui 52 l.ſolent l.non dubium ff.de cuſtod. & exhib. reor. Authent.ut nulli judic.§ ſi vero quis Clement. paſtoralis § quia ſi propoſitio, & ibi gloſſa, de ſenten.& re judic.53. d.l.1.C. ubi de crim.agi oport.54.l.deſertorem ff.de re militari & de l.ult.de accuſat.55. cap. propoſuiſti ut ibi Panorm. & Socin. de foro compet. gloſſ.in cap.cum plures de offic.deleg.lib.V I.56. Bald.in l. officiales C. de epiſc.& cleric.57 d.2.& ibi Bald.C.quom.& quan.judic. l. Titia § uſura ſ ff. de legat.II.gloſſ.Clement.1.de judic.58.l.ſi quis poſtea ff de judic. & l. cum quædam ff.de juriſd. omn.judic.59. d. l, ſi quis poſtea 60.d c.officiales, l.hos accuſare C.de accuſat.61.l penult.C.de pact.gloſſ.& Dd.in l.1,ff.Si quis in jus vocat non ier.62. l,ſi quis in conſcribendo C.de pact l.ſi convenerit ff,de juriſd.cap,ſignificaſti,de foro compet, 63.d.c.ſignificaſti. & ibi Abb.& gl.,64.cap.imperialem & ibi gloſſ.de proh.feud alien.Bart in l.1.§.& poſt operis ff.de nov.oper. nũt. 65.Mynſing.centur.1.obſer.88.66.cap.ex tranſmiſſa cap.ex parte,cap.ex tenore de for.cõpet. Authent.de mandat princip.& authen.ſtatuimus & ib.Dd.C.de epiſ.& cler. Autor. de ſtatut. & conſuet.67.Gell.lib.1.obſer.28.Mynſing.cẽt.3.obſer.57.et centt.50.obſer 82. 68.l. Papinianus & ibi authent.C.de ſentent.& interloc.omn.judic.69.l.qui certo, & ibi gloſſ.& Iaſon ff.de condic.indebiti,l,1,& 2, C.ubi de ration.agit.

TITVLVS IV.

TIT. IV.

De perſona legittima.

PErſona in omni judicio etiam ſummario 1. debent eſſe legittima, atque idonea, & quando contra eam opponitur talis probari; veluti is qui agit ut hæres, tutor, aut procurator, ſi adverſarius objiciat exceptionẽ legittimationis perſonæ, ut vocant, debet ſe talem docere. Nam ſi perſona non ſit legittima, nec ipſum judicium, ac ſententia ex eo lata vim ullam obtinebit 2. Perſonarum autem quæ in judicio agunt tres ſunt gradus, & differẽtiæ. quidam enim agunt proprio nomine ſimpliciter, nulla adjuncta qualitate in ipſorum perſona, quod omnibus permiſſum, niſi quibus lege interdicitur, ut furioſis, mutis, ſurdis, cæcis, prodigis, & ſimilibus: quidam cum adjuncta qualitate, ut puta filius, hæres, ceſsionarius, donatarius: quidam nomine alieno, ut procurator, tutor, curator, ſyndicus, prælatus eccleſiæ; qui utrique tenentur qualitatem, & conditionem perſonę ſuę adjunctam probare, quando ab adverſario exceptio opponitur, ſive ante litem conteſtatam ſive poſt 3. Hoc amplius Iudex ex officio poteſt etiam nemine petente cogere litigatores tam agentes ſuo nomine quàm alieno ut doceant perſonam ipſorum legittimam eſſe, & niſi doceant à judicio illos repellere, veluti ſi agat minor ſine tutore, vel curatore, aut furioſus, relegatus, & tutor, curator, procurator ſine mandato 4.

1. gloſſa in l. 2. C. de edic. divi. Adr. toll. & ibi Bart. Bald. & Iaſon. 2. Hippolitus in l. ſi quis neque ff. de quaſt. Vant. de nullitat. ſenten. ex inhabit. 3. l. 2. C. ſi tutor l. 2, l. licet C. de procurat. & ibi gloſſa Bart, & Bald. 4. Hippolit. in d. l. ſi quis Vant. d. tit. Abb. in cap. nulli extr. de accuſat. gloſſa in cap. 1. de electhon. in VI. Felin. in cap. cauſam de judic.

TITVLVS V.

De Iudice.

IVdex appellatur qui publica autoritate vocatus controverſias litigantium cognoſcit, & dijudicat. Eſtque alius Ordinarius, alius Extraordinarius. Ordinarius eſt qui ſuo jure, vel Principis aut Reipublicæ beneficio jurisdictionem, & univerſalem cauſarum cognitionem habet 1. Extraordinarius

narius vero cui mandato ſuperioris juriſdictio, & cauſæ cognitio delegata, atq; præſcripta eſt, ut Delegatus, & Subdelegatus *2*. Nõ tamẽ quilibet Iudex eſſe, darique poteſt. Quidã enim lege impediuntur ne judices ſint, quidam natura, quidam moribus. Lege, ut qui propter commiſſam turpitudinem Senatu moti ſunt 3. donec ſint reſtituti, aut elapſum ſit tempus ad quod remoti ſunt *4*. publico judicio damnati, hæretici, deportati, infames, & viles, quibus fores dignitatum patere non debent *5*, imperiti juris *6*: quòd tamen de judice dato intelligitur, non de magiſtratu, quem ſatis eſt adhibere adſeſſores peritos 7; aut de juris doctorum ſententia judicare, vel ſaltem ejus rei cognitionem, & experientiã habere, de qua judicandum eſt 8. Nec pater in cauſſa filii aut filius patri judex eſſe poteſt, maximè in cauſſis criminalibus, nec quiſquam ſibi aut his, quos ſecum habet jus dicere debet 9, ſi modo adverſarius opponat, & excipiat; alioquin ſi taceat, & litem proſequatur, in privatis quidem negotiis pater filio, & contra filius patre judice uti poteſt 10. Neque Princeps cognitionem ejus cauſſæ habet, quæ inter ipſum, & ſubditos controvertitur 11. Non item Iudex ordinarius, vel Delegatus privatim ſibi irrogatam iniuriam contumeliamve proprio judicio proſequi poteſt, ſed judicem ſuperiorem adire debet 12: publicè tamen illatam injuriam, quæ ad impediendam, & convellendam juriſdictionem pertineat, ulciſci jure poteſt *13*; idque præcipuè ſi ordinaria pœna infligenda ſit, non arbitraria *14*. Natura prohibentur Iudicis officio fungi mutus *15*, ſurdus qui nihil vel difficulter exaudit *16*; perpetuo furioſus *17*, morbo ſontico laborans *18*, mente captus qui judicio caret 19, impubes, & adultus nondum decimum-octavum annum egreſſus 20, niſi datus ſit à Principe, vel litigatores ſcientes in eum conſenſerint *21*. Cæcus autem Iudex eſſe poteſt, etiam poſt cæcitatem datus 22, licet in his quæ judicis, adſpectum requirunt minus rectè hoc munere fungi queat. Moribus arcentur à judicis fũctione homines ſervi *23*; niſi communi errore pro

liberis

liberis habiti fuerint 24, item mulieres, quæ non debent fungi virilibus officiis 25, præterquam quæ hæreditario jure regendis ſuis ditionibus præſunt, aut uſu, & conſuetudine, lege municipali, & principis privilegio ordinariam in ſubditos juriſdictionem habent 26, ut fit hodie multis in locis. Cæterum & ii qui Iudices eſſe non prohibentur recuſari nihilominus poſſunt ſuſpecti, ſi dati ſunt, etſi non temere Iudex ſit recuſandus, propterea quod recuſatio haud levem offenſionem Iudici adferat. Nec tantum Delegatus, verū etiam Ordinarius Iudex tanquam ſuſpectus de jure Canonico recuſari poteſt 27, de jure vero civili Ordinarius non recuſatur, ſed adjungitur illi vir probus & peritus, ut uterque ſimul principalem cauſſam cognoſcat 28, exceptis nonnullis caſibus de quibus infra. Delegatus recuſatur, & libellus recuſationis vel ipſi ſi præſto ſit, vel eo abſente judici municipij in quo recuſans agit, offertur, atque intra triduum proximum arbitri ex conſenſu litigatorum eliguntur, qui delegati judicis vice fungantur, atque ſuſpitionis cauſſa omiſſa principalem cauſſam definiant 29. Quorum tamē ſententiam Iudex delegatus, recuſatuſque executioni mandat, niſi ab ea provocatum ſit 30. Fitque recuſatio judicis in ipſo litis exordio intra viginti dies 31, ante omnes exceptiones dilatorias; quia ſi opponitur alia dilatoria cenſetur provocatus Iudex ut eam definiat, & ſic conſenſu approbatus, ut poſtea recuſari non poſſit 32. Niſi forte poſt factam litis conteſtationem novæ ſuſpitionis cauſſæ ſint datæ, quarum ratione judex in quacunque parte judicii etiam poſt concluſionem, ſi evidenter conſtet poſt incidiſſe, recuſari poterit 33. Et facienda eſt Recuſatio in ſcriptis ſeu libello, non verbis in quo de jure Canonico requiritur allegatio cauſſæ ſuſpitionis, ejuſque probatio legittima coram arbitris 34, at jure civili nōn eſt neceſſe ſuſpitionis cauſſam allegare 35; ſed ſufficit ut recuſans præſtito juramento calumniæ adſerat ſe habere illum ſuſpectum 36. Cauſæ autem ſuſpitionum ſunt multæ, & quæ teſtem à dicendo teſtimonio repellunt, eædē

magis ſufficiunt ad judicem recuſandum 37; quoniam facilius eſt invenire alium judicem, quam teſtem 38. Eiuſmodi ſunt ſi iudex ſit noſter inimicus 39, vel contra adverſarii noſtri amicus, familiaris, domeſticus, cognatus, aut affinis 40: quæ tamen cauſa ſuſpitionis non admittitur, ſi vir ſit ſpectatæ innocentiæ, & integritatis, ut non cadat in eum ſuſpitio pravi judicij 41; vel ſi utrumque litigatorem pari jure ſanguinis, quo ſuſpitio tollitur, attingat 42. Si iudicii nomine donum aut munus acceperit; ſi inde commodum vel emolumentum ſperet 43: Si habet litem cum altero litigatorum 44: Si præjudicium fecerit à quo non temerè ſit declinaturus 45; aut ſi in eadem cauſsa procurationem advocationēque iam ante prǽſtiterit 46: aut ſi denique cauſſa in qua judex eſt ad ipſū, proximoſve ejus pertineat 47: ob quas tres poſteriores cauſſas etiam ordinarius judex recuſari poteſt 48. Porro Iudicis poteſtas, & officium quod latiſſime patet 49, in tribus partibus judicii maxime verſatur, in cognitione, definitione, & executione 50. In cognitione duo potiſſimum Iudex curare debet, alterum ut ordo judiciorum, & ſolemnis forma ſervetur, in decernendis citationibus, in recipiendis, aut rejiciendis libellis, dandis dilationibus 51, in audiendis reſponſionibus, & examinandis teſtibus 52, aliiſque hujuſmodi actibus judiciariis, in quibus utrique parti ſufficienter, & ex æquo officium ſuum impartiri debet 53: alterum, ut Capita cauſſæ, (Merita vulgo vocant) diligenter animadvertat, & quæ vel ad defenſionem, vel confutationē eorum adducta ſunt recto animi judicio perpēdat, atque excutiat 54: quæ à litigatoribus vel eorum advocatis, prætermiſſa ſint ipſe ſuppleat, præſertim ſi clauſula ſalutaris in libello adjecta ſit, de qua infra 55. In definitione diligens cura adhibenda Iudici ut factum controverſum ad jus certum, & expreſſum accommodet, aut ſi jus dubium eſt, ex collatione legum æqualem aliquam ſimilitudinem conſtituat 56, ſi leges diſcrepant ſemper noviſſimum jus ſequatur 57, vel ex approbata aliqua conſuetudine interpretationē faciat: quoniam

-niam conſuetudo eſt optima legum interpres 58. Quòd ſi jus nullum ſit quod facto accommodari poſſit, tum ex æquo, & bono ſtatuet prout ſibi æqulus, & melius videbitur. In omnibus enim rebus æquitatis potior quam ſtricti juris ratio habenda eſt 59. Sententiam feret conformem libello 60, ex præſcripto, & natura propoſitæ actionis 61, & reum vel abſolvet, ſi actor nihil probaverit 62, vel condemnabit, ſi actor intentionem ſuam impleverit 63, & reus contra nihil exceperit aut probaverit 64. alioquin ſi temerè & malè judicaverit litem ſuam faciet 65, & id quod egit ipſo jure nullum fiet 66. Allegata & probata in judicando ſequi debet 67, interdum etiam rectam mentis ſuæ conſcientiam in conſilio habere, velut in executione cauſſæ criminalis, quam nũquam Iudex proſequi debet ſi ſcit reum injuſtè damnatum 68, aut in re notoria ex ſcriptura, vel confeſſione viva voce ſibi facta, quæ tamen in actis non probetur 69, aut in caſu vehementer dubio 70, aut in defectu legis, contractus 71, aut in notoria injuſtitia ex actis deprehenſa 72. Item ſi fines regundi ſint, aut hominis ætas ex inſpectu dijudicanda ſit 74. In executione debet obſervare juris ordinem, neque modum excedere 75, Nam ſi immoderatè, injuſte, & ſine cognitione cauſſæ, & juris ordine non ſervato ſententiam à ſe dictam executioni mandaverit, cenſetur privatus, eique impunè non paretur 76. Et inſtituet executionem parte petente, & implorãte eius officium 77. in realibus quidẽ actionibus ſtatis in re ipſa ad reſtitutionem cum fructibus 78, vel ſi res haberi nequeat in eius æſtimatione 79: in perſonalibus vero poſt elapſum tempus quod iudicis arbitrio indultũ fuit condemnato debitori 80, ſi non fiat ſolutio debiti, pignora capiet, diſtrahet, vel adiudicabit. & primo quidem loco res mobiles, & ſe moventes, deinde illis non ſufficientibus immobiles: tum denique res incorporales, ut nomina iura, & pignora 81. Præter hoc eſt quoddam Iudicis officium merum, purum, & liberum, vulgo Nobile appellatum, quod ſola iuris autoritate exercet, interdum etiam ne-

mine petente, impulſu proprio, ut cum ob publicam utilitatem inquirit, & punit facinoroſos 81, vel cum impertit officium ſuum alicui privatim id imploranti adverſus eum quẽ nulla legis actione convenire poteſt, ſed ex ſola æquitate ſibi obnoxium habet 83. Quotiens enim ordinaria actio deficit, hoc ipſum judicis officium loco actionis proponitur, & imploratur. 84.

1. l. more majorum ff. de juriſd. l. omnes C. de judic. 2, cap. ſuper eo, de offic. deleg. cap. cum dilecta, de reſcript. 3. l. 2. ff. de Senator 4 l etſi ſeverior. C. ex quib. cauſ. infam. irrog. l. 8. ff. de poſtulan. 5 l. 2. ubi gloſſa C. de dignitat. l. 1. C. de infamib. l 1. C. de his qui non impletis, lib. 10. cap. infamibus. de regul. jur. 6 l. certi juris C. de judic. Novell. 83, 7. Cujacius ad d, Novellam 8. d l. certi juris l. magiſteria C. de juriſd. omn. judic. 9. l. qui juriſdictioni ff. de juriſd. 10. l. in privatis ff. de judic. Iaſon. in d. l, qui juriſdictioni. 11. l. prox. ff. de his quæ in teſtam. debent l. & hoc Tiber, ff. de hæred. inſtituen. cap. Gubſar. 23. quæſt. 4. 12. Innocent cap. ex parte Clement. 1, de verbor. ſignif. 13. cap. 1. de pœnis lib. VI. 14. Panorm. d. cap. dilectus & cap. 1. de maled. 15. l. mutum ff. de ædilitio edic. l. mutus. ff. de procurat. 16 l. 3. §, ſurdus ff, ad Senatuſ. Syllan. 17. l cum furioſus ff. de judic. 18. l. judex datus ff. eod. 19 l. cum prætor ff. de re judic. 20. d. l. prætor, l. quidam ff. de re judic. 21. d. l. quidam 22. l, 6. ff. de judic. 23. d. l. cum prætor, l. ſi ſervus. ff. de recept arbitr. 24. l. 2. C. de ſentent. & interloc. l. 3. ff. de offic. prætor. 25. l, 2. ff. de reg. jur. 26. Decius & Dd. in d. l. 2. Panorm, in cap, cum dilecti, de arbitr, in VI. 27. l. apertiſſimi C, de judic. cap. inter monaſterium. extr, de ſentent. & re judic, cap, ſi quis contra & ibi Dd, de foro compet. 28. Authent, ſi vero contigerit l, de judic. 29 d, l, apertiſſimi l. fin, C, de judic. 30, d, l, fin. 31. Novell. 53, 32. Gloſſa & Dd. d. cap. inter monaſterium, Lanfrancus cap, quoniam contra, de probat. 33. l. non diſtinguemus §. cum quidam arbitri & l, Iulianus ait ff de judic, cap. inſinuante & ibi Felin, extr. de offic deleg, 34, cap. ſecundo requiris, & ibi gloſſa de appellat, 35, gloſſa in l, item ſi ſuſpectus ff. de procur, & in l, quia poterat ff, Ad Trebell, & in d, l, apertiſſimi 36, Gloſſa Bald, & Iaſon in d l, apertiſſimi 37, l. unic, C, Ne quis in ſua perſ, jud. 38, d. c, inſinuante et ibi gloſſa, 39. cap, accedens, ut lite non conteſt 40, d, l, apertiſſimi 41, arg. l. 3, ff. de teſtib, l, nõ omnes §. à Barbaris ff. de re milit. 42. gloſſ. in cap. poſtremo de appellat. 43. Bart. in l. invicem §. quod cuique ff. de reg. jur. 44. cap. cum ſuper abbatia, de offic. deleg. 45. Bart. in d. l. apertiſſimi & in l. eas C. de appellat. 46. Dd. in d. cap. accedens 47. d. l. qui juriſdictioni 48. Panorm d. cap, accedens 49. l. 1 ff. de juriſd. 50. l. judex ff. de ſentent. & re judic. l. 2. C. de executione rei judic. l. 1. C. de re judic. 51 l. 1. ff. de offic. adſeſſor l. à judice C. de dilat. 52. l. 1, C. de lit, conteſt. 53. l. jubemus cum authent. ſeq. l. rem non novam C. de judic. 54. l. illicitas §. veritas ff. de offic. præſid. 55. l. unic. C. ut quæ part. advoc. deſint. 56. l. non poſſunt ff. de legib. cap. cum dilecti, de confirm. utili vel inutili. 57 l. 1. ff. Ad legem Aquiliam l. pacta noviſſima C, de pact. 58. l. minime, & l. ſi, de interpretatione ff. de legib. 59. l. placuit C. de judic. l. ſi res tuas C ad exhibend. l, plane ff. de petit. hæreditat. l. in omnibus ff. de reg. jur. 60. l. ut fundus ff. Comm. divid. 61. l. ult. C. de fideicomm. libert. §. 1. & ſeqq. Inſtitut. de offic. judic. 62. l. 1. ff. de judic. l. qui accuſare C. de eden. 63. l. ult. C. de re judic. 64 l. ſiquidem C. de except. l. civem ff. de probat. 65. l. 4. §. ſi judex ff. de action. & oblig. l. filius familias §. 1. ff. de judic. l. ult. C. de pœna ejus qui male judic. 66. l. 1. ff. Quæ ſentent. ſine appellat. reſcind. 67. d. l. illicitas cap. paſtoralis, de offic deleg. Dd. in cap. 1. de offic. ordin. 68. Innocent. d. cap. paſtoralis Angel. & Imola in l à Divo Pio ff. de re judic. 69. Bald. in d. l. illicitas §. docere Gloſſa in cap. Pen. quæſt. 5. 70. cap. 1. extr. de conſuetud. cap. 1. extr. de poſtul. prælat. 71. ſpeculator tit. de judice 72, Innocent. in cap. ex inſinuatione extr. de appellat. Angel. in l. ubi pactum C. de tranſact. 73, l. officium §. vir ff. finium regund. 74. l. major ff. de minor. 75. d. l. à Divo

Pig

Pio l.cum unus §.1. C.de bon.autor.judic.poſsid.76.l.factum à judice ff. de reg. jur.l.prohibitum ff.de jure fiſci l.omnes judices C.de decurion.77.l.actori.& ibi Dd C.de reb.cred.78. §.1.Inſtitut.de offic.judic.79.l.antequam C.de execut.rei judic.80.l.2.& l.ult.C.d. tit.81. d.l.à Divo Pio l.3.l.ult.C.de tit.82.cap.qualiter de accuſat.cap.licet.de Simonia 83, l. qui per colluſionem ff.de action,empti l.in cauſa ff.de minor 84.Specul. tit.de offic.judic.Ferrar. in form. libell. act. real, §. quatenus.

TIT. VI.

De Delegatis & Subdelegatis.

DELEGATI ſunt qui mandatam juriſdictionem exercent, & in ea proprium nihil habent, ſed munere delegantis funguntur 1. Eorum nonulli ſunt Delegati ſummi Principis non agnoſcatis ſuperiorem; ut Pontificis, Imperatoris, & Regis: quidam Delegati inferioris principes, vel cujuſlibet judicis ordinarii, illi habent plenisſimam juriſdictionem, & omnia ſine quibus ea commodè expediri nequit 2. ſententiæ ſuæ executionem 3, quam ſi ipſi nolũt facere, ordinario cũmittere poſſunt, qui cũ patere tenetur 4, multæ dictionẽ, apprehẽſionẽ 5, citationẽ per edicta 6. cognitionẽ cauſarũ criminaliũ 7, & ſubdelegãdi poteſtatẽ 8: hi ſolã cauſaru cognitionẽ habent 9; non multam dicere non apprehendere poſſunt 10, niſi ſuſpectum fugæ 11, nec citare per edicta 12, & ſententiam ſuam exſequi, quod ab ordinario fieri debet 13, nec alium ſubdelegare 14. Rurſus alij ſunt Delegati ad univerſales cauſas, ut cum committũtur omnes cauſſæ alicuius ditionis, territorii caſtri 15, qui ferè comparantur judicibus ordinariis & delegatis à principe 16, alii ad generales cauſſas, veluti ſi mandentur omnes cauſæ quæ vertuntur inter Seium & Titium 17; alii ad plures cauſſas expreſſas ſpeciatim 18, alii ad unam cauſſam & quãlibet illi incidentem 19. qui omnes pari iure cenſentur quo delegati ab inferiore 20. Et poſſunt omnes eſſe Delegati qui iudicis officio fungi non prohibentur 21. nec multum refert an ſint privati homines, vel etiam inferiores illis quorum cauſſas cognoſcunt & dijudicant, an honore & dignitate antecellant 22. modo ſint dirimendarum litium & cauſſarum tractandarum periti 23, Delegatus enim æſtimatur ex

perſona

perſona delegantis cujus vices in delegatione gerit 24. & non minor ipſi quàm deleganti honor,& obedientia præſtari debet 25. Sed non prius tanquam Delegatus recipitur,& æſtimatur quàm reſcriptum delegationis exhibeat 26, quo ſolo delegatio probatur, non item teſtibus 27. Ideo ſemper in citationibus formam ſuæ delegationis inſerere debet, ut fides ei habeatur 28. In reliquis actibus judiciariis eundẽ ordinem,& modum ſervare tenetur,quem ſervat ipſe delegans in ſuo tribunali 29. Quòd ſi plures ſint Delegati ſimpliciter omnes adeſſe oportet,nec poterit unus, & alter ſolus cognoſcere,& iudicare 30; quod contra eſt in delegatis cũ hac clauſula. Quòd ſi nõ omnes cauſſæ huic ſervire poterũt, unus,aut alter eorum eam definiat;vel cum clauſula alternativa ut omnes,vel duo, vel unus judicet 31. Et ſi tres ſint Delegati cum iſta clauſula. Quod ſi non omnes,& duo idem ſentiant,& tertius diverſum,licet ſententia duorum valeat, & executioni mandari debeat, tamen illi duo non poterunt exſequi,niſi vocato ſaltem tertio,etiam in hoc diſſentiẽte,& nolente adeſſe 32. Si pares numero delegati diverſas ſentẽtias protulerint, omnium ſententiæ pendent ex confirmatione delegantis 33: ſicut ordinarii ſi pares numero diverſum ſentiant, ea ſententia obtinet quæ humanior eſt, & reo favet 34. Si autem plures diverſas ſententias dixerint ei ſententiæ ſtatur cui major pars conſentit 35; & à ſententia delegati ſit appellatio ad delegantem 36. Item uno ex pluribus delegatis mortuo omnium exſpirat officium, adeo quod in cauſſis delegatis abſque renovatione delegationis ulterius procedere nequeant, ſicut eſt in pluribus arbitris 37. Delegantur vero hodie ex generali conſuetudine quam jus Canonicum induxit, omnes indifferenter cauſſæ, etiam quæ ſunt meri, & mixti imperii, tum maximè cum tota & plena iuriſdictio delegata eſt 38. etſi nonnulli etiam merũ, & mixtum imperium in ſimplicis juriſdictionis conceſſione venire contendunt 39, Subdelegatus eſt cui cauſa, vel unus articulus, vel pars cauſſæ à delegato ſecundo loco committitur 40.

40. Hujus cõſtituendi poteſtatem habet, ut diximus, delegatus principis, delegatus proconſulis, delegatus ad univerſitatem cauſſarum, non item Delegatus ab inferiore principe qui ſubdelegare non poteſt, niſi ſit actus exſecutivus, non juriſdictionalis, ut eſt teſtium examinatio, citatio 41; aut ſit delegatus cũ poteſtate ſubdelegandi 42; aut ſubdeleget ſciente, & patiente primo delegante, a quo tunc ille Subdelegatus delegationẽ habere putandus eſt 43, aut denique ſi partes ante litem cõteſtatam ſubdelegationi non opponant 44, quia eſt Exceptio dilatoria quę litis conteſtatione tollitur 45.

1. l. 1. §. qui mãdatã ff. de offic. ejus cui l. ſolet ff. de juriſd. cap. ſuper, ext. de offic. deleg. 2. cap. praeterea d. tit. l. ult. ff. de offic. ejus cui 3. Alexan. in l. à divo Pio ff. de re judic. Abb. cap. ſi. nificaſti, de offic. deleg. 4. cap. paſtoralis, & cap. ſane tit. eod. 5. Bart. Alexan. & Caſtren. in l. cui juriſdictio ff. de juriſd. 6. Authe. t. qui ſemel C. quom. & quan. judex & authent. de litigant. §. omnis 7. Iul. Clarus lib 1. § fin. quaeſt. 40. 8. cap. ſuper quae[illegible] & d. cap. paſtoralis de offic. deleg. 9. l. ult. C. ubi & apud quem cogn. in integr. l. 2. ff. de judic. l. à judice C. eod. 10. Bart. & Dd. in d. l. cui juriſdictio & in l. pleríque ff. de in jus vocan. 11. argum. l. aut praetor §. ſi d. litorem. ff. quae in fraud. credit. Iaſon in d. l. cui juriſdictio 12. gloſſa in d. authent. qui ſemel. Bartol. in d. l. plerique 13. l. properandum §. ſin. autem reus C. de judic. Alexan. in d. l. à divo Pio Abbas in cap. ſi quis contra clericum, de foro compet. 14. l. ult. ff. de offic. ejus cui l. more majorum ff. de juriſd. omn. judic. l. à judice & ibi gloſſa C. de judic. 15. Bald. & Iaſon in d. l. à judice Bartol. in l. 1. ff. quis & à quo, Abb. in cap. cum cauſſam, extr. de appellat. 16. Glo. in d. l. more majorum, Bal. item d. l. à judice 17. Bald. d. loco. 18. argum. l. ſcire debemus & l. pluribus ff. de verb. oblig. 19 Bald. in l. fin. C. ubi & apud quem cauſ. restor. in jure agi deb. 20. Bald. in d. l. ult. C. de judic. 21. l. cum, ratem §. fin. ff. de judic. & 3. quaeſt. 7. cap. 1. 22 l. praecipimus §. penult. C. de appellat. 23. l. certi C. de judic. Dd. in cap. ſi ſtatuatur de reſcript. gloſſ. & Dd. in authent. de judic. §. 1. & 2. 24. l. ſolet ff. de juriſd. cap. cum olim. de offic. deleg. 25. cap. ſane quia & cap. ex litteris, de offic. deleg. 26. l. C. de mandat. princip. Specul. tit. de deleg. 27. cap. nobilis, unus & ibi gloſſa diſtinct. 97. cap. cum jure, de offic. deleg. 28. d. c. cum jure & c. praeterea, de dilat. 29. Caſtrenſ. in l. cum à nobis C. de deleg. 30. cap prudentium, de offic. deleg. l. cum magiſtratus & in authen. ut judic. non ſper. fac. juſſ. §. ſi aut. in d. o C. quando provoc. non eſt neceſſ. 31. cap. ſi plures, de offic. deleg. Bart. in l. ſi unus ff. de re judic. 32. Bald. in cap. fin. de dolo & contum. Iaſon in d. l. ſi unus 33. l. ſi duo judices ff. de re judic. cap. ult. de ſententia. & re judic. 34. l. inter pares ff. eod. 35 l. et in ſi unus §. ſi liberi ff. de recept. arbitr. 36. l. 1. ff. quis & à quo cap. ſi à ſubdelegato de offic. deleg. lib. VI. 37 cap. fin. de offic. deleg. 38 Gloſſ. in cap. pervenit 93. diſtinct. Alexan. in l. im[illegible] ff. de juriſd. 39. Covarr. practicar. quaeſt. cap. 1. 40. d. c. paſtoralis 41 Panorm. & Abb. cap. ſuper queſtionem, de offic. deleg. & c. cum cauſſam, de appellat. 42. argum. l. non diſtinguemus §. quaeſitum ff. de arbitr. Bart. & Dec. in d. l. more majorum Bald. & Iaſon in d. l. à judice 43. Alexan. d. conſil. 157. vol. 2 gloſſ. ult. in cap. cum, de offic. deleg. lib. VI. 44. Iaſon d. l. à judice 45. l. Pomponius §. nominationem, & ibi gloſſ. ff. de procurat.

TIT. VII.

De Arbitris & Arbitratoribus.

EXTRAORDINARIIS judicibus annumerâtur Arbitri, qui litigatorum conſenſu,& voluntate ęliguntur ut ſua ſententia controverſias dirimant,& componant 1. Horum plura ſunt genera. Quidam enim ex compromiſſo adeuntur, quorũ arbitrio parituros ſe litigatores hinc inde ſub ſtipulatione pœnæ promittunt,unde & Recepti arbitri,& Iudices compromiſſarii appellantur 2. Quidam ſine pœnæ promiſsione accipiuntur 3, & ferè in contractibus & negotiis quotiens aliquid arbitrio boni viri definiendum eſt interventores,& pacificatores eſſe ſolent, vulgo Arbitratores 4. Quidam à magiſtratu bonæ fidei ac arbitrariis actionibus adduntur, qui propriè Iudices appellantur 5. Quidam vocantur Arbitri juris, quod legis neceſsitate conſtituuntur,quando judex ante litis conteſtationem tanquam ſuſpectus recuſatur, ut de cauſsis ſuſpitionis an legittimæ ſint cognoſcant 6; de quibus non eſt hic dicendi locus, ſed tantum de prioribus duobus generibus Arbitro compromiſſario, & Arbitratore: inter quos varia & multiplex differentia eſt. Nam Arbiter aditur ex compromiſſo ſub ſtipulatione pœnæ ſi ſententiæ illius non ſit paritum 7, ad dirimẽdas lites & controverſias in judicium deductas 8, & cognoſcit ad modũ Iudicis ſervato juris ordine 9: adeo ut nec die feriato arbitretur 10; quia arbitria ad modum judiciorũ redacta ſunt 11, Niſi inter partes compromittentes conventum eſt quomodo procedere debeat. tunc enim ipſi nihil licet præter quod cautum eſt compromiſso, ex quo omnis ejus poteſtas dependet 12. Ad hoc arbitrium profert citatis partibus,& præſentibus,quia neceſſaria eſt earum præſentia, nec ſufficit abſentia per contumaciam 13. Et Arbitriũ ejus ſive æquum ſive iniquum, ratum habetur, nec ex iniquitate appellatur,aut reducitur 14. etſi aliis quibuſdam ex cauſsis Reductio permiſſa ſit, de quibus infra. Item litis conteſtatio coram arbitro facta interrumpit præſcriptionem perinde ac ſi coram ordinario judice facta eſſet 15. Denique probationes,& alia acta coram arbitrio producta valent in ordinario

nario judicio 16. Quæ omnia aliter obtinent in Arbitratore, qui adſumitur nudo conſenſu abſque pœnæ promiſsione. 17, & non tantùm à litigatoribus dirimendarum litium cauſſa, ſed etiam à contrahentibus ad firmandos vel declarandos contractus, ſcilicet ad cõſtituenda venditionum pretia, & ad mercedes conductionum, & partes ſocietatis, aut hæreditatis 18. Inſuper cognoſcit neglecto juris ordine, & ſolemnitatis ratione nulla habita 19. unde etiam die feriata Arbitramentum pronuntiat, quia hoc ipſum Contractus habetur 20, qui feriis quibuſcunque initus valet 21. Et hæc differẽtia maximè ſpectatur quotiens incidit dubitatio Arbitrer quis an Arbitrator ſit conſtitutus. Nam ſi ita ſit cõpromiſſum ut quis ſervato judiciorum ordine cauſſam decidat, pro arbitro habendus eſt quamvis Arbitrator nominatus ſit in compromiſſo: & contra ſi ita cautum ut omiſſa juris forma & ſolemnitate rem ſimpliciter definiat, is Arbitrator eſt, & habet poteſtatem arbitrandi prout ſibi æquius melius videbitur, ſic tamen ut uni parti addere, alteri detrahere, niſi juſta ratione moveatur, non poſsit 22: &, ſi inique arbitratus fuerit, læſæ parti ab eo ad arbitrium boni viri, id eſt ordinarii ipſorum judicis, Reductio permittitur 23. Quòd ſi in cõpromiſſo, & actis nullum omnino genus arbitrandi fuerit expreſſum, vel utrumque conjunctum, & cumulatum, in dubio cognoviſſe ut Arbitrator, & Arbitramentum tuliſſe cenſetur; quod ſummam æquitatem habet; nimirum ut peti poſſit Reductio 24. Et valet arbitrium ejus partibus abſentibus & non citatis latum, ſi cauſſam ipſis præſentibus cognovit; at ſi non fuerunt præſentes in cognitione cauſſæ vel examinatione, tum arbitramentum ipſis abſentibus & non citatis latum eſt nullum 25. Sed litis conteſtatio apud arbitratorem facta non interrumpit præſcriptionem 26; nec probationes & atteſtationes coram arbitratore prolatæ fidem faciunt coram judice ordinario; quoniam apud arbitratorẽ non eſt Iudicium, etiamſi ordinem judiciorum obſervet 27. Poſſunt autem Arbitri eſſe omnes cujuſcunque ſint ordinis

& dignitatis 28, ſive patres, ſive filii familias 29, profani, vel eccleſiaſtici 30, monachi adminiſtrationem habentes 31, unus aut plures 32: etſi in unum compromittere periculoſū eſt ob varias, & inconſtantes hominum voluntates. Excipiuntur hi qui natura, moribus, vel lege prohibentur, ut mutus, ſurdus, furioſus, pupillus 33, ſervus, feminæ 34, Delegatus, arbitri; quia arbiter non poteſt alii delegare 35; judex in cauſa de qua judex eſt aut antea fuit, etiamſi partes volūtariè in eum compromitterent tanquam arbitrum 36: qui tamen jure civili Arbitrator eſſe poteſt 37; & hoc amplius jure Canonico quo hac in parte utimur, tam Arbiter quàm Arbitrator recipitur Iudex ſive ordinarius, ſive delegatus 38. Quòd ſi plures Arbitri compromiſſarii fuerint, & diverſas ſententias dixerint, ei ſententiæ ſtatur cui major pars accedit 39; ſi pares numero aut omnes diſſenſerint, ea ſententia prævalet quæ humanior eſt: veluti ſi inter duos unus cōdemnet in decem, alter in quinque, aut alter tres unus in viginti, alter in quindecem, tertius in decem; tunc minori ſummæ ſtatur. 40. Nec ob talem diſſenſum adſumitur tertius, ſed tum demum cùm pares numero ſententiæ repugnāt, & contrariantur, ut cùm unus vult abſolvere, alter condemnare 41. Et debent omnes ferēdæ ſentētiæ adeſſe, nec major pars ſufficit jure civili 42, Etſi jus Canonicum aliter in ſuo foro obſervet 43. Compromittere verò poſſunt omnes qui habent liberam rei ſuæ adminiſtrationem, & poteſtatem tranſigendi, non ſolum ipſi domini, ſed etiam tutores, curatores, & procuratores cum ſpeciali adhoc mandato, vel generali 44: tam filii quam patres familias 45, clerici de rebus eccleſiaſticis, de quibus etiam compromittunt in arbitrium laicorum ut ſententia valeat tanquam per pactum 46: quàmvis Prælatus de rebus eccleſiæ non compromittat ſine conſenſu capituli ſui 47, neque monachus ſine licentia ſuperioris ſui 48; neque Vaſallus, vel emphyteuta in præjudicium domini 49. Denique cōpromitti poſſunt omnes res, & cauſæ 50, præterquam emphyteuſis 51, feudum ſine conſenſu domini

domini 52, & res alienari prohibitæ 53: quia arbitramentũ eſt quædã tranſactio 55. Ad hoc cauſa matrimonialis, cauſſa liberalis, & reſtitutionis in integrum 56, cauſſa alimentaria 57, cauſſa criminalis in qua agitur ad vindictam publicã, ut coerceatur is contra quem agitur, ut pœna fiſco applicetur: quia partes non poſſunt reipubl. vel fiſco præjudicare 58: contra ſi agatur civiliter, id eſt ad utilitatem, & commodum privatum, cauſa criminalis compromitti poteſt: quoniam tunc pars cui pœna ſit applicanda, poteſt juri ſuo renuntiare 59. Porro in compromiſſo ſive pœna fuerit adjecta ſive non, ex ſententia arbitri tam actio judicati, quàm exceptio ex pacto datur, poſtquam litigatores in eam conſenſerint, vel expreſſe per ſubſcriptionem, vel tacitè cùm per decem dies acquieverunt 60. Non tamen ſimul peti poteſt executio pœnæ in compromiſſo adjectæ 61; quoniam proviſio hominis pœnam ſtipulantis tollit proviſionem legis: niſi expreſſe conventum ſit ut utrumque petatur, vel niſi clauſula Rato manente pacto, vel alia ſententia quæ idẽ operatur, compromiſſo inſerta ſit 62. Nam juramentum compromiſſo adjectum vim illius clauſulæ Rato manente pacto, non habet jure civili, quo arbitria juramento firmari prohibitum eſt 63, verum jure pontificio præciſè valet 64. Et licet à ſententia arbitri regulariter non appelletur 65, tamen certis quibuſdam ex cauſſis appellatio, & Reductio permittitur, veluti, Si dolo compromittentis latum ſit arbitrium iniquum 66, vel evidens gratia, aut ſordes, ſive corruptiones arbitri arguantur 67, vel enormis læſio, & magna iniquitas appareat 68; quam ordinarius Iudex partium ex variis circumſtantiis dijudicabit 69. Arbitrium enim tale debet eſſe quāle bono viro cõvenit, ſine dolo malo, lata culpa, enormi ni læſione 70, vel denique, Si arbiter ſit datus à judice, vel à partibus aſſumtus cum autoritate judicis; quia tunc appellare & reducere licet 71. Reductio autem cùm ſit ſpecies appellationis 72, optima & tutiſſima ratione petitur inter decẽ dies 73; quamvis elapſis decem diebus nihilominus locum

habet, & peti poteſt uſque ad triginta annos 74: quoniã eſt perſonalis, & ideo non præſcribitur niſi ſpatio triginta annorum 75. Debet vero fieri ad judicem ordinarium ejus qui reductionem petit, coram quo cauſſa ipſa foret, ſi compromiſſa non fuiſſet, diſceptanda 76: à quo ut recipiatur, oportet enormiſſimam læſionem, vel manifeſtam nullitatem ex actis allegare 77. Nec eſt prohibitum appellare à ſententia judicis reductionis arbitramentum confirmantis, vel retractantis; ſed permittitur gravatum uti beneficio appellationis perinde ac in omni gravamine 78. Atque hæc de judicibus dicta ſufficiant: nunc videamus de perſonis quæ ipſis in judicio accedunt & adſiſtunt, ut ſunt Adſeſſores, Actuarii, tabelliones, cæterique judicum miniſtri.

1. l. 4. ff. de recept. arbitr. authent decernimus C. eod. 2. d. tit. ff. & C. l. 4. ff. de tutor. & curat. dat. ab his l. pen. ff. de judic. 3 l. penult. C. de arbitr. l. ult. C. ubi & apud quem cogn. in integr. reſtit. 4. l. ult. C. de contrah. empt. & vend. l ſocietatem ff. locati 5. l. à divo Pio ff. de judic. l. ad officium C. communi divid. l. arbitrium ff. familiæ erciſc. 6. l. fin. C. de judic. cap. cum ſpecialis, de appellat. 7. d. l. 4. ff. de recept. arbitr. 8. l Pomponius d. tit. 9. d. l. Pomponius Bartol. in l. ſocietatem ff. pro ſocio, Innoc. Bald. Panorm. & Imola in cap Quintavallis, de jurejuran. 10. l. ſi feriatis & l. diem proferre §. ſi quis litigatorum ff. de recep. arbitr. 11. l. 1. d. tit. 12. l. non diſtinguemus. & l in compromiſſo ff. eod. 13. d. l. diem 14 d. l. non diſtinguemus §. cum quidam d. l. diem l. 1. C. eod. 15. l penult. & ibi Bald. & alii C de arbitr. Innoc. & Dd. in d. cap. Quintavallis 16. cap. præſentata, de ſ. ſtib. d. l. penult. C. de arbitr. lib. VI. 17 d. l. penult. d. l. ſi ſocietatem ubi Bart. 18. l. ſi merces ff. locati d. l. ſi ſocietatem l. ult. C. de contrah empt. & vendit. 19 authent. ſi vero contigerit ubi gloſſa C. de judic. 20. Gloſſ. in authen. ut differ. judic. Bartol. in d. l. Pomponius 21. l. fin. C. de feriis & ibi Bald. 22. d. l. Pomponius & ibi Dd. 23. Bald. ibidem 24. Angel & Bald. in l. ſi ſervus plurium §. fin. ff. de legat 1. Ludovic. Roman. in l. in teſtamento C. de milit. teſtam. Panorm. in d. cap. Quintavallis Alexan. conſil 13. & 96. volum. 1. & conſ. 19. volum. 4. 25. Bald. in l. fin. C. de contrah. empt & vendit. Imola in l. duo ex tribus ff. de re judic. Iaſon in l. ſi quis arbitratu ff. de verb. oblig. 26. Dd. in d. cap. Quintavallis 27. Innocent. d. cap. Panorm. d. cap. præſentata 28. l. Labeo §. ait prætor l. Pedius ff. de recep. arbitr. 29. l. ſed et ſi filius familias cum leg. ſeqq ff. eod. 30 cap. per tuas, cap. expoſita, extr. eod. 31. Specul tit. de arbitr. & ibi Ioan. And. 32. l. item ſi unus §. item ſi plures & §. ſi in duos l. diem §. ſi plures ff eod. 33. l. cum l. Iulia ff. eod. cap. cum vigeſimum ubi gloſſ. & Dd. de offic. deleg. 34. l. Pedius, l. ult. C. de arbitr. cap. dilecti, tit. eod. 35. l. in compromiſſo ff. de recept. arbitr. d. l ſi quis arbitratu 36. d. l. ſi in ſervum §. ſi quis judex & ibi gloſſ. l. prætor ff. de tutor. vel curat dat. ab his l. 1. ubi gloſſ. & Dd. ff de oper novi nuntiat. 37. d. authent. ut differ judic. & ibi gloſſ. Bart. & Bald. in d. §. ſi quis judex 38. cap. cum tempore & cap. ex parte, ubi Dd. de arbitr. cap. niſi, de præben. Anton. Butrig. & Imola in d. cap. Quintavallis. 39. d. §. ſi plures 40. cap. 1. de arbitr 41. l item ſi unus §. principaliter & d. §. ſi in duos ff. de recept. arbitr. 42. d. §. item ſi unus & §. ſi in tres ff. eod. Bartol. in l. nullum ff. quod cujuſque univerſ. nom. 43. cap. 2. de arbitr. lib. VI. 44. l. procurator tutorũ l. in vidatu generali & ibi Bartol. ff. de procur. l. præſes & l. tranſactiones C. de tranſac l. ſi procurator C. de procur. l. tutor ff. de jurejur. 45. l. licet §. ſed ſi filius cum §. ſeq. ff. de pecul. Bart. in l. fin. §. neceſſitate C. de bo. quæ libert. 46. Felin. cap. 2. de judic. Panorm. conſ 33. 47. d. cap. cum tempore, & cap. cum tunc, de arbitr. cap. contingit, de tranſact. 48. Hoſtienſ in

ſumma

ſumma tit. de arbitr. Specul. eodem 49. Socinus Iun. conſil. 77. lib. 1. Curt. Iun. de feudis. part. 4. Alexan. in d. l. 1. ff. de oper. nov. nunt. 50. l. de rebus ff. de recept. arbitr. 51. Curt. Iunior de feudis d. loco 52. Iul. clarus §. feudum quæſt. 39. 53. auth. 23. C. Comm. fideicomm. 54. Bartol. in l. jus dicendi ff. de tutor. & curat. dat. ab his 55. Gloſſ. in d. authent. ut differ. judic. 56. d. l. non diſtinguemus 57. Iaſon in l. de alimentis C. de tranſact. 58. Gloſſa in l. divus Marcus, & gloſſ. fin. ff. ad Syll. & Claud. Senatuſc. Bart in l. 1. §. uſque adeo ff. de injur. Bald. in l. transſigere C. de tranſact. 59. Gloſſa in l. 1. ff. de his qui not. infam. Panorm. & alij in d. cap. Quintavallis 60. l. penult. C. de arbitr. l. litigatores § interdum, ubi gloſſ. & Bart. tit. eod. d. cap. per tuas & ibi Abb. 61. Ferrarius in form. libell. ad pœna ex comprom. 62. d. l. 2. & l. penult C. de recep. arbitr. ubi Bart. & Dd. 63. authent. decernimus C. de arbitr. 64. cap. 2. & cap. cum tempore, & ibi Abb. de arbitr. Bald. in d. authent. decernimus 65 l. 1. C. de arbitr. d. l. ſocietatem §. arbitrorum ff. pro ſocio 66. l. ita demum C. de recept ut ſentent. 67. l. 3. C. de recept. arbitr. 68. Gloſſ. in cap. à judicibus 2. quæſt. 6. Panorm. in d. c. Quintavallis Innoc. in cap. expoſita de arbitr. 69. Panorm. d. cap. 70. l. creditor §. Lucius ff. mandati l. 2. §. penult ff. de recept. qui 71. l. cum antea C. de arbitr. l. ex conſenſu ff. à quibus appell. non lic. & ibi Dd. 72. d. l. non diſtinguemus l. penult. §. ſin autem C. de recept. arbitr. Panorm. d. c. Quintavallis 73. ſpecul. tit. de arbitr. 74. Bart in d. §. arbitrorum Bald. in l. fin. C. de contrah. empt. Decius conſ. 39. Afflict. deciſ. 132. 75. l. ſicut C. de præſcript. 30. annor. Angel. conſil. 315. 76. l. 2. C. ubi & apud quem cognit. reſtit. agitan. ſit, d. cap. expoſita, Panorm. d. cap. Quintavallis Bart. in d. l. ſocietatem 77. cap. fin. de cohabit. clericor. Caſtr. in l. 1. ff. ſi quis caution. 78. Bald. in l. unica C. Ne liceat in una cauſ. ter provoc. Alexand. conſil. 106. volum 3.

TIT. VIII.

De Adſeſſoribus.

ADSESSORES ſunt qui judicibus, vel magiſtratibus in jure reddendo adſident, & conſilium præbent unde etiam Conſiliarii vocantur 1. Nec tantum ordinariis judicibus adſunt, ſed à delegatis quoque poſſunt adſumi, ſi cauſſæ gravitas & difficultas exigit, idque expenſis partium 2. Eligi autem debent viri ſpectatæ probitatis, & innocentiæ, præſtantes cognitione juris, aut ſaltem periti tractandarum rerum quæ in communi hominum vita verſantur 3, integrè famæ, & honeſtis natalibus, non illegittimè nati 4, non excommunicati, vel relegati 5. Nam qui aliqua infamiæ macula notati ſunt, Si neque adſeſſores, neque cōſiliarii principis eſſe poſſunt 6, neque Doctoris titulo inſigniri, quia Doctoratus eſt dignitas 7. Ac civis & indigena in electione præfertur extraneo, propterea quod conſuetudines, & ſtatuta patriæ melius ſcire 8, & magis patriam & civitatem ſuam diligere præſumantur 9: quod quidem verum eſt quantum attinet ad curam, & adminiſtratio-

nem rerum publicarum, non quantum ad juriſdictionem,in qua exteri præferuntur, ne propter favorem, & gratiam amicorum, vel familiarium religio judiciorum prævertatur 10. Prohibetur Adſeſſor eſſe laicus apud tribunal Epiſcopi 11. & Advocatus idem Adſeſſor ſimul eſſe non poteſt tam in eodem quàm in alieno auditorio, ne dum utrumque præſtare vult neutrum bene peragat; nec permiſſum eſt unum duobus magiſtratibus adſidere, & utriuſque judicii curam gerere; cum unus vix poſſit duobus neceſſariis officiis ſupereſſe 12. Recuſatur quoque Adſeſſor pro ſuſpecto, atque adeo judex propter ſuſpectum adſeſſorem recuſari poteſt 13, & à teſtimonio repellitur in cauſſa in qua adſedit, & conſilium præbuit, propter ſuſpicionem quod pro ea teſtaretur 14 Denique tenetur Adſeſſor de dolo, & imperitia ſi conſiliũ pravum, vel iniquum dedit 15. immo judicem Adſeſſoris imperitia à poena male iudicantium non eximit 16. præterquã ſi forte Adſeſſor electus ſit à populo, vel univerſitate 17: ſicut contra Adſeſſor nõ excuſatur quãdo judex male judicat niſi apud acta proteſtetur, & contradicat 18 Quod enim à judice fit de conſilio adſeſſorum fieri cenſetur, quoniam judex ſequi debet conſilium adſeſſorum, modo non ſit iniquum 19. Hoc amplius Adſeſſor propter culpam gravem vel delictum removetur ab officio, & tenetur ad intereſſe 20. Officium autem Adſeſſorum verſatur in his fere actibus; in cognitionibus, poſtulationibus, citationibus faciendis, edictis promulgandis, decretis formandis, epiſtolis dictandis, libellis recipiendis, vel repudiandis 21. Cognitionem & conſilium præcipuè impendunt, ſententiam ſuo nomine nõ ferunt 22, & ſine judicibus vel magiſtratibus jus dicendi poteſtatem, & juriſdictionem nullam habent 23, niſi populus aut univerſitas, princeps vel ſuperior ipſis concedat juriſdictionem ordinariam, ut in pleriſque locis ſolet 24. Et finitur Adſeſſoris officium morte; nec ſalarium ad hæredes trãſmittitur 25: ſicut nec ſcriptor, nec quiſquam alius qui ſuo caſu impeditur gerere, ſalarium accipit 26. Sed Legatus vel

per

præſes provinciæ ſi ante præfinitum tempus moriatur; & ſi per adſeſſorem non ſtetit quo minus ſuo munere fungeretur, integrum ſalarium illis debetur 27, quemadmodam & ſcriptor aliuſque caſu contingente in perſona conductoris impeditus, ſalarium integrum habet 28. At Iudex, Doctor, & Advocatus conductus ad annum, ſi intra annum decedunt, ſalarium ejus anni ad hæredes tranſmittunt 29.

1. l. 1. C. de adſeſſor. l. velut. C. eod. l. conſiliarius ff. eod. 2. Bald. in authen. ad hæc, Salicet. in l. certi juris C. de judic. 3. l. 2. ff. quod quiſq. jur. & ibi gloſſ. l. 1. & l. pen. C. de adſeſſor. l. 3. ff. de offic. adſeſſor. 4. Bald. & Alex. in l. 4. ff. de lib. & poſthum. 5. Specul. tit. de adſeſſ. 6. d. l. 3. ff. de offic. adſeſſ. 7. Bart. in proœmio Cod. 8. cap. quoſdam, & cap. quanta, de præſumpt. arg. l. 2. C. de offic. præt. 9. Lucas de Penna in l. quiſq. C. de omni agro deſert. & in l. 3. C. de apochis public. Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſum. 73. 10. Alciat. d. loco. 11. Domin. Gemin. in cap. ſtatutum §. aſſeſſorem, de reſcrip. lib. VI. 12. l. fin. C. de aſſeſſor. Iaſon in d. l. conſiliarius 13. in cap. ſtatutum & ibi Ioan. And. 14. Specul. tit. de teſtib. Maſcard. de probat. volum. 1. concluſ. 145. 15. l. hoc edicto ff. quod quiſq. jur. l. 1. §. ſuadere ff. de ſervo corrup. l. conſilium non fraudulentum ff. de reg. jur. 16. Gloſſ. & Dd. in l. 2. ff. quod quiſq. jur. Felin. in cap. ſuper quæſtionem, de offic. deleg. 17. Dd. in d. l. 2. Felin. in d. cap. 18. Bald. in l. quoniam judices C. de appellat. Caſtrenſ. in l. diem functo ff. de offic. adſeſſ. 19. Alexan. in d. l. diem, Lucas de Penna in l. omnes C. de decur. 20. Gloſſ. & Caſtren. in d. l. diem Bart. in l. Mævia ff. de Ian. l. 3. Bald. in l. ſcilicet & reprobari ff. de excuſ. 21. l. 1. ff. de offic. adſeſſ. d. l. 2. Co. eod. 22. Specul. tit. de aſſeſſor. Bald. & Iaſon d. l. 1. 23. d. l. nunquam C. de adſeſſ. authen. ad hæc. C. de judic. 24. Bart. in l. præcipimus §. quod ſi à duce C. de appellat. Bald. in d. authen. ad hæc 25. l. 1. ff. de offic. ejus cui. Caſtren. d. l. diem 26. l. ſi non § item cum quidam ff. locat. gloſſ. in l. penult. de condit. ob cauſ. dat. 27. l. 1 § divus ff. de var. & extraord. cognit. Bart. Alex. Iaſon. & Caſtr. d. l. diem functo per text. in l. qui operas ff. locat. 28. l. ſi adiles § cum quidam ff. eod. 29. l. properandum § in honorariis ff. de judic. Dd. in d. l. diem Gloſſa in d. § divus prima Guido Papa deciſ. 117. Dec. conſ. 70.

TITVLVS IX.

De Scribis.

SCRIBAE judicibus vel magiſtratibus adſunt ut acta judicii præſcribãt, & adſervent; qui iidem Actuarii, Notarii actorum, & vulgo Secretarii appellantur; ſicut Secretarium dicitur locus in quo judices cauſſas examinãt 1. Eorũ officium eſt, dicta, actaque judicii ordine, loco, & tempore quo peraguntur, excipere, & conſcribere; videlicet in ſummariis cauſſis petitiones verbales 2, in ordinariis citationes, exceptiones, dilationes, poſitiones, reſponſiones, teſtium depoſitiones, confeſſiones, inſtrumenta, interlocutiones, concluſiones, ſentẽtias, appellationes, & ſimiles actus 3. In quibus omnibus Scribæ creditur, niſi aliud probetur

4, veluti quod plus minuſve quam dictum fuit à partibus 5. aut quod impertinentia ſcripſit 6. & neceſſaria capita omiſit, aut quid occultavit 7: quo nomine parti læſæ tenetur ad intereſſe, ſive dolo ac culpa, ſive imperitia (debet enim jura ſcire, ſaltem ad ipſius officium ſpectantia 8) perperam fecit 9. Poteſt tamen commiſſum emendare antequam exẽplar det partibus 10, aut dato iam exemplari ubi ex collatione ſui exempli ſe erraſſe deprehendit 11. Sed non poteſt ſine conſenſu judicis acta publicare 12, aut partibus exemplar actorum dare, niſi judice mandante 13, nec obligationẽ apud acta recipere judice abſente; quia talis obligatio ſine præſẽtia judicis à ſolo ſcriba recepta non valet 14. nec atteſtationes, nec juramenta recipere ſine præſentia judicis vel ipſius juſſu, etiamſi partes concedant 15: quia ad judicem pertinet teſtes interrogare, eoſque diligenter examinare; ſcribere verò atteſtationes ad ſcribam 16: licet atteſtationes teſtium à ſolo ſcriba receptæ abſque judicis licentia faciunt ſemiplenam probationem, quando ſcriba examinat teſtes in extremo vitæ diſcrimine conſtitutos, aut in remotis locis agentes, ita ut periculum in mora eſſet 17. Mandatum autem judicis de examinatione teſtium ab alio ſcriba confici debet, & ſi ab ipſo ſcriptum eſſet fidem non haberet 18. Cæterum poteſt abſente judice libellos, inſtrumenta, aliave acta recipere 19, & ſine permiſſione judicis acta conficere de geſtis in judicio 20, & acta judicii quæ cœpit ſcribere eadem ipſe abſolvere debet, niſi impeditus ſit; quo caſu alius ſubſtitui debet à judice, non à ſcriba impedito, vel abſente 21. Recuſari in examinatione teſtium tanquam ſuſpectus Scriba non minus quam Iudex poteſt, idque ſolo juramento à recuſante præſtito ſe illum ſuſpectum habere 22.

1.l.ult C.ubi Senat.l.2.C.de offic.diverſ.judic.2.Clement.1.& ibi gloſſa & Cardin.de verb.ſigni.3.l.3.l.nemo §ult,C.de adſeſſor.Novell.44.& 60.4.Innocẽ in cap.ad audientiam, de reſcript. & cap. quoniam de probat.5.Bart.l.fin.C. de magiſt. conven. Bald. in l. qui accuſare C. de eden.6. Bald in l. ſi menſor.l.hoc judicium ff. Si menſor.falſ.mod. dixer.7.l.cum C. Ad legem Cornel.de falſ.Bart.in l.presbiteri C.de epiſc.& cler.8 Novel. 66.gloſſa in l.generali C.de tabell.9.d.l.fin.C.de magiſt.conven.10.Socin.conſil.94 11.

Bart.

Bart i l. ſi libratim ff. de reg. iur. & in l. Imperator, de ſtatut. homin. Iaſon. volum. 1. conſ. 28. 12. Bald. in addit. Specul. tit. de inſtrum. edit. 13 Dd. in l. 2. C. de edi. & in l. præcipimus § in hoc C. de appellat 14. Lucas de Penna in l. iuſtor, C. de iure fiſci, A flic. decis 135. 15. Bald. in l. illud. C. de ſacroſa. eccleſ. in l. interrogati C. de liber. cauſ. Imola in l. acta ff. de re iudic. 16. Bald. in addit. Specul. tit. de teſtib. 17. Iacob. Butr. in cap. fin. de iureiur. Bald. & Salicet. in l. iubemus C. de liber. cauſ. 18. Hoſtienſis Ioann. Andr. & alii in d. cap. quoniã Alexan. conſ. 282. vol. 2. & conſil. 104. vol. 5. Guido Papa deciſ 126. 19. Bald. in authen. quæ ſupplicatio C. de precib. imper. offer. 20. Bald. & Dd. in l. præcipimus, 21. Bald. in l. 2 C. quom. & quan. iud. & in d. l. imperator & in l. 1. C. de ſportul. Alexand. in l. 1. § de offic. conſul. 22. Gloſſ. in authen. de trien. & ſemiſ. §. & quia ſæpe Alexan. conſil. 104. Lanfranc. d. c. quoniam.

TITVLVS X.

De Apparitoribus, Viatoribus, Cæteriſq. Iudicum Miniſtris.

APPARITORES generaliter vocantur omnes judicium vel magiſtratuum miniſtri qui ipſis apparent & præſto ſunt, ut ſcribæ, actuarii, exſecutores, viatores & alii. Exſecutor autem eſt cui executio ſententiæ committitur poſt ſententiam latam & diſcuſſionem executionis. 1. Nam abſque mãdato, & quidẽ ſcripto & authentico, nullam habet facultatem exſequendi 2: nec poteſt executionẽ priori judici, aut præfecto loci aut alteri alicui non Exſecutori tradere, ſed debet ipſemet exſequi 3 Cæterum ſi moriatur ante factam exſecutionem, ſuccedenti in locum ejus alio mandato ad eandem exſecutionẽ opus non eſt 4. Quòd ſi exſecutor datus eſt admittendum in poſſeſſorem debet 5; & omnes quorum intereſt 6. aut poteſt dejicere poſſeſſorẽ vi de poſſeſſione ſi ita lata ſententia eſt. 7. Viator dicitur qui vocandi, nuntiandique cauſſa judici vel Magiſtratui apparet. Vnde etiam publicus nuntius appellatur: cujus officium eſt citationes & reliquos actus judiciales exſequi 8: in qua executione ſi male egit de culpa & negligentia tenetur, ſuiſque ſumptibus denuo exſequitur, & a judice punitur 9. Executæ citationis relationem in acta redigere debet: quia relatio pertinet ad ſubſtantiam citationis, & ideo ſi omitteretur, citatio nullius eſſet momenti, & proceſſus vitiaretur 10. Et creditur ac ſtatur ejus relationi in iis quæ ad ipſius officium

ſpectant 11. ut ſi referat ſe aliquem in perſonam citaſse, vel citatum reſpondiſſe ſe nolle venire 12: ſecus ſi dicat ſe à citato pulſatum, verberatumve, aut maledictis perſtrictum; quod non creditur niſi probetur 13: ſicut nec creditur referenti grave crimen, de quo tamen ad ipſius denuntiationem judex poterit inquirere 14; aut ſi dicat ſe aliquem citaſſe, & is jurato affirmet ſe non citatum, ſitque vir ſpectatæ probitatis & integræ famæ. Hic enim potius fidem meretur quam Nuntius 15: qui inter miniſtros judicum minimæ dignationis eſt, & habetur vilis perſona 16. Vtrique autem tam Exſecutores, quàm Viatores matriculæ judicii inſcribantur neceſſe eſt, ut fidem faciant, alioquin ſi exſequantur aliquẽ actum cùm needum ſint inſcripti matriculæ, quamvis poſtea inſcribantur, non valet executio 17. Adhoc debent eſſe probati, fideles, & humani, non iniqui, duri, & inhiantes lucro 18; ſed contenti ſalariis ſuis, quæ licite accipere poſſũt ſecundum fori conſuetudinem, & æſtimationem judicis, ad quem ea res pertinet 19: pauperibus extrema paupertate laborantibus operam ſuam gratis præſtare ad litis eventum, perinde ac advocati.

1 l. executorem ff. de execut. rei judic. l. ult. § ult. ff. de offic. deleg. 2. Dd. in l. juſte ff. de acquir. poſſeſſ. Felin. & alii in cap. conſtitutus, de reſcript. 3. Mynſinger, cent. 1. obſer. 76. & 79. 4. Iaſon in l. more ma orum ff. de juriſd. omn. judic. Angel. & Bald. ibid. 5. l. hac autem § 1. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſſ. eat. & ibi Bart. 6. cap. exhibita. de judic. 7. l. qui reſtituere ff. de rei vendic. 7. l. prohibitum C. de jure fiſci Bart. in l in diem ff. de re judic. 8. l. omnes § executoribus C. de epiſc. & cleric. l. in ſacris. C. de prox. ſacr. ſcrin. 9 Spec. tit. de execut. Maranta tit. de citation. 10. l. hac autem & ibi Bart. cap. cum parati de appellat. ubi gloſſ. & Dd. Alexan. in l. ſed ſi de ſua ff. de adquir. hered. 11. l. ea quidem, & ibi gloſſa C. de accuſat. Bart. in l. 1. ff. de offic. præf. urb. 12. Bart. in l. tres denuntiationes C. quom. & quan. jud. 13 Guido Papa dec. § 62. S. Ioann. Andr. in addit. Spec. tit. de citat. 14. l. divus ff. de cuſtod. reor. & ibi Bart. 15. Abb. & Panorm. in d. cap. cum parati. Angel. in § quadrupli, Inſtitut. de action. Salic. in d. l. tres. 16. Felin. in cap. cum prudentiam, de offic. jud. deleg. 17. Mynſing. cent. 1. obſer. 78. 18. Novell. 82. § hus qui lites l. per illyricum, C. de cohort. & princ. l. 8. cum ſeqq. C. de advocat. 19. l. argen. C. de edendo cap. ſtatutum, de reſcript. & tot. tit. C. de fruct. & lit. expenſ.

TITVLVS XI.

De Actore.

Sequuntur

SEQUUNTUR Judicẽ litigãtes perſonæ, Actor & Reus, & qui illis accedũt Advocatus, Procurator, Syndicus, & alij de quibus nũc ſingulatim dicemus. Actor autem eſt is qui actionẽ in judicio proponit, ſive proprio nomine agat, ſive alieno. Ejus partes ſunt ut priuſquã litẽ inſtituat adverſarium de re controverſa appellet, & admoneat: quod niſi fecerit, expenſas in citatione factas repoſcere non poterit 1. Deinde diligenti animi conſideratione, rectoque judicio perpendat num litem movere expediat 2, ne ſi præcipiti & inconſulta litigandi ratione procedat, res præter opinionem aliter cadat. Eventus ſiquidem litis incertus, & dubius habetur 3. Et ſi videatur expedire, facti ſpeciem, genus actionis, & jus quo defendi poſſit attentè inquirat 4. Tum demum Reum ad competentem ſuum judicem in jus vocet 5, & judicium cœptum diligenter perſequatur 6; quod ipsũ ſi differt & extrahit, in juſta cauſſa eſſe non dicitur, & in expenſas condemnandus venit 6; aut ſi omnino deſiſtit, & aliam actionem intentat, niſi prius refectis Expenſis haudquaquam auditur 7: intentionem ſuam probet, & quibuſcunque poteſt documentis ſtudeat communire 8; alias ſuccumbit 9, etiamſi reus injuſte poſſideat 10. Actore enim non probante reus abſolvitur, licet ipſe nihil probet 11; vel etiam confiteatur juris ſui defectum, id eſt nullam probabilem defenſionem ſe opponere ad excludendam actoris intentionem poſſe 12. Immo actor nihil probans Calumniator habetur 13. Poteſt nihilominus contra Reum abſolutum iterum experiri, ſi fortè inſtrumenta quæ ad cauſſæ ſuæ probationem pertinẽt, noviter repperit 14. Sed ante omnia Actor debet habere perſonam legitimam ſtandi in judicio, & ſi eam nõ habet agere prohibetur 15; veluti furioſus, & fatuus ſive mente captus propter rationis egeſtatem nullum negotium gerere, neque judicio intereſſe poteſt 16, ſed ejus curator agere & conveniri debet 17 Et prodigus cui quidem à judice bonis interdictum eſt, à judicio arcetur 18. Proſcriptus quoque, ſive ut vulgo dicitur, bannitus, ſi omiſſis bonis & confiſcatis

exſulat *19*; quia in fiſcum tranſeunt actiones *20*: ſed ſi bona retinet & ſolum duntaxat mutat, nihil impedit eum per aliũ agere *21*. Hæreticus quoque & Excommunicatus majore ſcilicet excommunicatione, ab aliis quidem conveniri, ne perfugii ſui allevationem aliquam ſentiat *22*, ipſe verò alium in jus vocare non poteſt *23*: cùm tamen excommunicatus minore excommunicatione, id eſt participatione ſacramentorum, tantum privatus experiri judicio, vel, ſi procuratoris poteſtatem habere nequeat, ipſe ſui defenſionem præſtare poſsit 24. Servus etiam repellitur, niſi libertatis ſuæ cauſſam tueri 25, aut judicis officium ad conſequenda alimenta ſibi in teſtamento relicta implorare, aut poſſeſsionem abſentis ſui domini per vim turbatam recuperare velit 27. Nec admittitur Monachus deo devotus, qui nullũ habet rerũ dominiũ, & ſicut Servus, pro mortuo reputatur *28*: niſi ſint Abbates aut alii præfecti monaſterio, qui habent proprio nomine litigare poſſũt *29*; vel niſi monachus adverſus ſuum prælatũ accuſationẽ inſtituere velit 30; ad quam tamen non admittitur ſine prævia cauſſæ cognitione, quo animo ad accuſandũ procedat *31*, vel petat reſtitui in monaſteriũ ũde ſe dicit injuſte electũ & exigat alimenta ab Abbate *32*, aut electionis ſuæ cauſſam proſequatur, ſi electus ſit ad dignitatem proprii monaſterii 33, à quo expenſas in cauſa ſua proſequẽdanecceſſarias conſequetur 34, vel conſenſu Abbatis ſtudiorum cauſſa abſit; quia tunc poteſt contrahere, & ex contractu gratia ſtudii inito agere & conveniri, & de injuria illata accuſare *35*; vel denique agat pro monaſterio ſpoliato, & nõ adſit Abbas, aut Syndicus, & periculum ſit in mora litis 36. Item pupillus & Adultus minor xxv. annis ſine tutoris & curatoris autoritate in judicio nec agere nec conveniri rectè poſſunt 37, ita ut ſententia contra eos dicta non valeat *38*, niſi in utilitatem illorum lata ſit. Minoribus enim ætas in damno ſubvenire conſuevit 39: cum alioquin in eorum negotiis gerendis expreſſius tutoris vel curatoris conſenſus requiratur 40; exceptis paucis caſibus, veluti, Si pupillus vel

minor agat pro libero homine exhibendo 41, vel momentaneæ poſſeſsionis actionem proſequatur, agatque, vel adquirendæ, vel retinendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis judicio 42: quod poteſt per qualemcunque perſonam exerceri 43; vel ſe judicio offerat impetrata ætatis venia, quæ maſculis annum ætatis ſuæ vigeſimum, feminis verò decimum octavum egreſsis dari ſolet 44, aut ſi uxorem adulterii ream faciat 45, aut ſi ſuam vel ſuorum injuriā ulciſcatur judicio publico 46, aut cauſſam matrimonii contra animi ſui ſententiam atque voluntatem cōtracti judicio refellat 47. Quin nec filius familias ſine conſenſu, & venia patris cūtra alienos judicio experiri poteſt 48, adeo ut ſi conſenſus patris ante litis conteſtationem vel in ipſa litis conteſtatione non edatur, judicium nullum ſit 49, neque confirmetur ipſius patris ſubſecuta rati habitione 50: niſi pater ſit abſens, vel procurator patris 51; quia in omni contractu, etiam ex quo patri daretur actio, filius abſens implorare poteſt officium judicis ſine patris conſenſu, etiam in ordinario judicio 52: nec tenetur filius cavere patrem ratihabiturum 53, vel niſi agatur cauſſa ſpiritualis, beneficialis, & connexa, atque dependens ab iis, quo caſu ſufficit annum quartum decimum compleviſſe 54, vel niſi filiusfamilias ſtudiorum aut legationis cauſſa abſit, & naſcantur illi actiones, ut ſi furtum, vel injuriam paſſus ſit, ſi depoſitum repetat, vel mandati agat, vel pecuniam creditā, vel viaticum non receptum exigat 55. Agenti tamen filio ſine patris conſenſu ſi ſit minor, datur curator ad litem, quod ſæpe uſu venit in Academiis, ubi ſtudioſi minores ætate de his quæ ibidem geſſerunt coram Præfecto Academiæ, & agunt ſine conſenſu parentum, & conveniuntur dato curatore litis 56. Contra ipſum verò patrē filiusfamilias agere omnino prohibetur, cùm inter eos de jure civili lis nulla eſſe poſsit 57, præterquā ſi filius exigat caſtrenſe, vel quaſi pecuniā 58, vel alimenta quæ naturæ jure ipſi debētur 59, quibus confertur Dos quam filia etiāſi eſſet jam nuptui ſine dote collocata à patre poteſt petere 60. idque implorato judicis of-

ficio

ficio, non jure actionis *61*. Aut ſi filius de poſſeſsione à patre per vim dejectus ſit, de qua recuperanda contendere in judicio poteſt cum patre, factum ejus civiliter & reverenter arguens, non crimen intendens *62*; venia tamen judicis prius impetrata *63*. Alieno verò nomine veluti tutorio, aut curatorio, actionem in patrem etiam ſine venia inſtituere poteſt 64: quoniam tutoris & curatoris munus non voluntariū, ſicut procuratoris *65*, ſed neceſſarium eſt *66*. At emancipatus filius abſque patris conſenſu adverſus alienos rectè in judicio conſiſtit: patrem verò non aliter in jus vocare poteſt quàm ſi agendi veniam à prætore impetraverit, etſi aliter vocaverit pœna ſolidorū quinquaginta multatur, idque propter debitam parentibus reverentiam, atque obſervationem, quam violari minimè decet *67*. Parentum autem appellatio in hac ſpecie ad majores omnes in infinitum refertur, & omnes utriuſque ſexus parentes comprehendit *68*. Immo etiam Socer hac in re parentis loco habetur *69*, durante quidē adfinitate, qua ſoluta puta per mortem mariti, poteſt nurus agere contra ſocerum ſine venia judicis *70*. Non enim adfinitates intelliguntur quæ quondam fuerunt, ſed præſentes *71*. Similiter libertus contra patronum, patronamve, & eorum parentes etiam eorum liberos & hæredes, quantumvis extraneos, ſine venia agere non poteſt *72*. Nec poteſt quis Pontificem, Imperatorem, Defenſorem civitatis, Prælatū, Doctorem, & magiſtrum ſuum cujus ludum frequentat, ſine venia in jus vocare *73*. Hoc amplius non rectè in judicio contendunt qui præmature agunt, ut pupillus, & adultus ante finitam tutelam, & curationem, univerſæ adminiſtrationis abſolutam rationem exigens *74* Debitor intentans pignoratitiam ante ſolutionem debiti, vel obligationem *75*. Stipulator conditionalis ante impletam conditionem agens, ut ſi quis ſtipulatus fuerit amphoras vini quinquaginta & fundo meo, vel antillæ partum, & ſi pura obligatio videatur, tamen propter tacitum codnitionem quæ ineſt, exſpectare debet donec naſcatur *76*. Creditor petens ſolutionem ante diē

præfinitum

præfinitum, vel exiſtentem conditionẽ 77: licet ex juſta cauſſa creditor ante conditionem, vel diem recte poſsit agere, & petere condemnationem ad interponendam cautionem fidejuſſoriam, vel pignoriſcapionem 78: etſi cavere nequeat ad miſſionem in poſſeſsionem bonorum debitoris 79; niſi poſſet alio modo eſſe conſultum creditori, puta per retentionem: quo caſu cautio iſta non habet locum 80. Iuſta autẽ cauſſa intelligitur ſi debitor vergat ad inopiam, vel alias reddatur ſuſpectus 81: dummodo illa cauſſa ſuperveniat incidenter, nec fuit tempore contractus, & creditor illam præſcire non potuit 82, ut quia in communi hominum opinione habebatur dives 83, vel ſe aſserebat divitem, & ſic dolo creditorem induxit ut ſecum contraheret 84. Et dummodo cauſſa juſta non superveniat culpa creditoris, quia niſi caſu fortuito poſt incidat, non poteſt exigi ſatisdatio 85.

1. l. quod in ff. de ſervit urb. pr. d. l. debitores C. de pignor. actio l. Æmilius ff. de minor. 2. Specul. tit. de præparat. judic. 3. l. quod debetur ff. de pecul. & ibi Bartol. 4. l. qui in alterius ff. de reg. jur. 5. l. in criminali C. de juriſd. omn. judic. 6. l. non ignorat. C. de fruct. & lit. expenſ. autent. qui ſemel C. quom. & quan. judex 7. l. ſancimus C. de judic. & ibi Dd. cap. 1. de dolo & contum. 8. l. actor. C. de probat. l. qui accuſare ff. de eden. l. eo qui ff. de probat. 9. l. fin. C. de rei vendic. l. cum qui ff. ad Trebell. & ibi Bart. 10. d. l. fin. & l. uti frui §. quod ſi forte ff. Si uſufruct. petat. 11. l. ei incumbit. ff. de probat. & d. l. qui accuſare Bart. in d. l. actor & in Dd. l. circa eum ff eod. 12. d. l. qui accuſare, & ibi Dd. & in cap. mandat. de reſcript. 13. Bald. in autent. generaliter C. de epiſc. & cleric. 14. Bart. in l. ſi quis ad exhibendum ff. de execut. rei judic. 15. l. 1. & 2. C. qui perſon. ſtan. in judic. 16. l. furioſi ff de reg. jur. l. prætor ff. de judic. 17. l. ult. C. de curat. furioſ. l. quoque ff. de in jus vocan. §. furioſi Inſtit. de curat. 18. l. tres tutores ff. de admin. tutor. l. his qui ff. de tutor. & curat. l. ii cui bonis ff. de verb. oblig. & ibi gloſſ. 19. Duard. in l. ad cognitionem ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſ. & Bald. in l. cum mulier ff. Solut. matrim. Felin. in cap. 1. de offic. deleg. 20. l. quotiens ff. de novat. 21. Specul. tit. de action. & Ioann. Andr. in addition. Specul. tit. de ceſsion. action. 22. cap. intelleximus de judic. 23. cap. excommunicatus 3. credentes. extr. de hæretic. 24. Felin. d. cap. intelleximus Panorm. & Imola cap. à vobis, de exception. 25. l. vix certis ff. de judic. 26. l. ſervo alieno §. ſi quis poſt. temp. ff. de legat. 1. & l. ſerv. ad cuſtod. temp. ff. de aliment. & cibar. leg. 27. l. 1. C. ſi quis per vim vel alio modo abſ. poſſeſſ. 28. Authen. de monach. l. deo nobis l. repetita C de epiſc. & cleric. 29. Specul. tit. de action. & ibi Ioann. Andr. in addit. 30. Panorm. & Felin. cap. ex parte de accuſat. 31. cap. ſi qui ſunt quæſt. VII. 32. Felin. Panorm. & Imola in cap. cum dilecta de reſcript. 33. Innocent. & Felin. d. cap. cum dilecta, cap. ſi religioſus, de electione lib. VI. 34. Felin. d. cap. ex parte Speculat. tit. de inquiſitione 35. gloſſ. in l. ſi longius §. 1. & ibi Bart. & Bald. ff. de judic. & gloſſ. in cap. non dicatis 17. q. 4. §. 1. & in c. cũ paſtoralis. de accuſat. 36. Gloſſ. Panorm. & Felin. in d. cap. cum dilecta, Specul. & Ioann. Andr. tit. de actore 37. l. 1. & 2. C. qui perſ. legitt. in judic. l. 1. C. qui pet. tutor. vel curat. d. l. quoque de in jus vocan. 38. d. l. 1. C. qui perſ. legitt. l. cum & minor C. ſi adverſus rem ju-

dic.39.l.non eo minus C.de procurat.l.quod favor C.de legib. 40.§ tutor autem Inſtit.de auctorit.tutor. Bart.in l.etiam ff.eod.tit. 41.l.quod & lex.Favia § ſed et ſi mulier ff.lib.homin.exhib. 42.l.ult.C.qui perſ.legit. 43.l.1.C.ſi per vim vel alio modo 44.l.2.& 3.C.de iis qui v.n.ætat.impetr.l.ſi actor.C.de appellat. Dd.in cap, ex parte de reſtit.ſpoliat.45.l.ſi maritus § lex Iulia & l.inter liberos ff.ad leg. Iuliam de adulter. 46.Dd.in d.l. qui accuſare 47.d.cap.ex parte & ibi gloſſ,48.l.ult.C.de bonis quæ liber. & ibi Dd. 49.l.ſi cum dos § ſolut.matrim.50.Bald.in.l.ult.C,de bon.quæ lib.l.in univerſ.C qui dare tutor poſſ. 51.d.l.ſi longius § filius familias 52.l.1.C.qui admittan. Alexan.& Iaſon.in d.l.cum filiusfamilias per text.in d.§ ſi filiusfamil.53.Bald;Cumanus & Alexan in l.ſi cum dote ff. Solut.matrim.54.cap ſi omnia de judic. lib.VI,Specul.tit.de actore 55.d. l.longius l. filius familias ff.de action. & oblig.56.argum. & clarum.C.de minore.præſtari.Bald.in d.l.ſi longius 57.l.lis nulla ff de judic.58.d l,lis nulla l.miles ff.de caſtr.pec. l. cum oportet C. de bonis quæ liber.l.2.ff.de minor.59.l.ſi quis à liberis ff,de lib. agnoſc. 60.l. qui liberos ff.de ritu nupt.l.fin.C.de dotis promiſſ.gloß in l.obligamur ff. de action. & oblig.61. Bart. & Dd.in.l mulier.ff.ad Trebell.gloſſ.in l.ſi ſocer.ff. Solut,matrim. 62 l.ſi tamen omnes § libere ff.de accuſat.63.d.l.quique cum ſeqq.l.generaliter ff.de in ius vocan.64.l.quæſitum eſt d.tit.65.d.l.filiusfamilias ff.de procurat. 66.l 1.& ibi gloſſ ff.de tutel.67.d.l.quique & §.fin.Inſtit.de pern.tem.litig.68.d.l.quique, & l.Iuriſconſulti § parent.vero ff.de gradib.69.l.quia parentes ff.Solut.matr.70.gloſſa l. ſed hoc ita § ſuccurrendum ff. de re judic. Angel.& Aretin.in §.pœnales Inſtit.de action.71.l.cui etiam § 1.ff.de poſtul. 72.d.l. quique §.prætor ait ff. de in jus vocan.l.ult.eod.tit.& l,2.C.eod.73. Angel.d §. pœnales 74. l. adverſus & ibi gloßa l.rationes C.de adminiſtrat.tutor.l.niſi finita l. ſi tutor reipublicæ ſed non datur ff.de tutel.& ration.diſtrah.75.l.rem alienam § omnis cum ſeq.§ ff.de pignorat action.76.l.inter ſtipulantem l.interdum ff.de verb.oblig.77.Litem quare conventiones ff.de pact.l.una & l.fin.ff.quand.dies leg.ced.78.l.ſi creditores ff.de privileg.credit.& Bart ibi & in l.ſi conſtante ff.Solut.matrim.Bald.& Angel.in l.in omnibus ff.de judic.& in l.gracè ff.de pignor.79.d.l.ſi creditores & ibi Bart, 80.Bart.in l.dedi ff.de condition.cauſ.dat.cauſ.non ſecut.Caſtr.in d.l.in omnibus 81.d.l.ſi creditores l.quæſitum ff.de pignor.& ibi gloſſa Bart.Bald.& Angel.82.l.qui bona §.de illo ff.de damno infect,d.l.ſi creditores et l.quæſitum l.ſi is à quo ff.de pignor.l.fin.C.de ſponſal.83.arg. l. in confirmando ff. de confirm.tutor.84.arg.l.penult.ff.de dote & ibi Bart.Caſtren,in l.etiam § 1.ff.Solut.matrim.Iaſon.in l.ſicut ff.de re judic.85.per d.l.ſi creditores,& Caſt.in d.l. in omnibus,

TITVLVS XII.

De Reo.

Reus eſt à quo res in judicio petitur 1. Cujus officium eſt ut in jus vocatus præfinito die,& loco comparéat auditurus petitionem Actoris; quam ſine calũniæ crimine negare, refellere, vel excipiendo evitare debet. Rei enim proprium dicitur fugere, tergiverſari, exciperonus probandi non ſubire 2. Qua vero exceptione, ſeu defenſione uti poſſit ex ipſo facto,& circũſtantiis ejus inquiret. Et ſi præſto eſt exceptio dilatoria ad impediẽdũ proceſſũ judicii,

el litis conteſtationē, veluti exceptio jurisjurādi trāſactionis ei judicatæ, eam ante omnia proponet: quam ſi inconti- enti probare poteſt, ab obſervatione judicij abſolvitur: ſi erò ejuſmodi exceptio non ſuppetat, proponēda eſt lite jam onteſtata peremptoria ad excludendam, & perimendam a- ctoris intētionem, eamque ſi probet ab actione definitivè ab- olvendus venit 3. Sed reus excipiendo fungitur actoris vice, & non minus fidem probationibus facere debet quàm actor 4: cum quilibet teneatur probare id quod intendit ſi nec ſatis eſt quippiam dicere, aut allegare 5. Melior tamen eſt conditio Rei, Magiſque favetur Reo quàm actori 6. unde cum teſtes utrimque ſint pares, vel probationes, vel præſum- ptiones, reus obtinet 7; & ubi eſt ambiguitas, vel obſcuritas interpretatio pro Reo fit 8. Actor quoque tenetur Reo edere inſtrumenta ad exceptionem fundandam 9; contra Reus ad confirmandam intentionem actoris edere non tenetur 10. niſi forte in cauſſa dotis, alimentorum, & legitimæ 11. Conveniri autem debet Reus in foro ſuo, & ibi conventus ſeſe defendere 12, dummodo legitimam perſonam ſtandi in judicio habeat. Excipiuntur enim quidam qui non poſſunt cō- veniri, reique fieri, quales ſunt infans, pupillus, furioſus, de- mens, mutus, & ſurdus, qui propter defectum rationis ab alio in jus vocari nequeunt, ſed tutores, vel curatores illorum nomine evocari debent 13: nec minor curatorem habens ſine ejus autoritate convenitur 14; non habens, curatorem ad litem accipit 15: ſicut & filiofamilias minori viginti quin- que Annis curator ad litem datur 16. Si verò pupillus cura- torem non habet, citandi ſunt amici, & cognati ut pro ipſo ſe in judicio ſiſtant, vel curatorem dari curent 17. Item non poſſunt in jus vocari ob juſtum impedimentum abſentes 18, ægrotantes, 19. tranſeuntes, aut navigantes, niſi omnino ſint extranei, & diſceſſuri 20. Neque magiſtratus ob dignitate in judiciis vel agunt; vel conveniuntur, quamdiu in officio ſunt 21: quæ tamen intelligendum eſt de majoribus, magi- ſtratibus, qui imperium, & coercitionē habent, ſuntque tē-

porarii 22. Nam inferiores magiſtratus 23, & perpetui, 24, & qui poſiti ſunt ad voluntatem, & revocationem principis 25, conſtante officio in jus vocantur: quod non ſecus eſt in majoribus, & temporariis ſi actio tempore eſſet peritura 26; vel quando convenientur alibi quàm in loco in quo gerunt magiſtratum 27, vel quotiens conveniuntur ex contractu ab ipſis celebrato dum in magiſtratu eſſent 28, vel ex delicto perpetrato, aut crimine commiſſo in officio, ut furti, repetundarum 29, vel ex offenſa in Principis imperium 30. Potentes & illuſtres viri non agunt, neque defendũt ipſi, ſed procuratore conſtituto 31. At Legati, cæterorumque negotiorum exſecutores publici, non recte alibi conveniuntur, ſed jus habent revocandi domum 32. Porrò ut invitus nemo agere, vel accuſare cogitur 33, ita in Rei poteſtate non eſt quando conveniatur 34, exceptis certis caſibus quibus & Actor, & Reus neceſſario in jus protrahuntur 35, veluti cũ diffamatus de aliquo crimine, de injuſta poſſeſſione, de ære alieno, vel ex alia cauſſa civili ſive pecuniaria 36, in jus vocat diffamatorem, ut ad tempus à judice conſtitutum tanquam actor cauſſam diffamationis in foro ipſius diffamati, ut Rei, diſceptet, vel in poſterum taceat: 37: ſed ſi non cõparet Iudex poſt binas denuntiationes illi factas perpetuum ſilentium ſua ſententia indicit 38.

1. cap. forus, de verb. ſignif. 2. Specul. tit. de advoc. 3. Dd. in l. elegans § ſi quis ff. de condic. indeb. 4. l. 1. ff. de except. & preſcript. l. in exceptionibus & l. ſi pact. ff. de probat. l. ei qui dicit ff. de probat. l. qui accuſare l. de eden. l. actor. C. de probat. 6. l. favorabiliores ff. de reg. jur. l. Arrianus ff. de action. & oblig. at. d. l. qui accuſare 7. Gloſſ. in cap. in veſtra. de teſtib. Bart. & Alex. in l. ſi duo ff. uti poſſidetis 8. Specul. tit. de exception. 9. Bart. in l. edita C. de eden. per text. in l. non eſt novum & in l. juſtum C. eod. & ibi Alexan. 10. Gloſſ in cap. 1. § ceterum de uſur. in Clement. Bald. in l. 1. C. de eden. Dec. cap. 1. de probat 11. Gloſſa in l. ſi quis ad declinandam C. de epiſc. & cleric. Alexan. in l. fin. C. de eden. Dec. in d. cap. 1. de probat. 12. l. heres § fin. ff. de judic. 13. l. 1. & 2. C. de adminiſtr. tutor. l. 1. & 2. C. qui perſonam legit. l. contra pupillum ff. de re judic. 14. l. clarum C. de autorit. præſt. l. cum & minores. C. ſi adverſ. rem judic. l. minor. ff. de procurat. 15. l. 1. § fin. ff. de minor. l. acta ff. de re judic. & ibi Bart. l. 1. ff. de tutor. 16. d. l. 2. C. qui legit. perſon. l. 1. C. quiet. tutor. vel curat. 17. l. hac autem § 1. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſ. Dd. in l. neque impuberes ff. de in jus vocan. 18. l. hos accuſare ff. de accuſat 19. l. quidam ff. de re. judic. 20. l. 2. ff. de in jus vocan. l. heres ff. de judic. 21. d. l. 2. l. pars litterarũ ff. de judic. 22. l. nec magiſtratibus ff. de injur. & l. 2.

l.2.23.l quemadmodum §. Ad l. g. Aquiliam.24.Bart.in l de pupill o ff.de novi oper.nunciat, Bald,in d.l. pars literarum, Panorm. & Felin. in cap.legebatur.de majorit.& obedien.25,l.ſufficit.ff.de con.lic.indebiti l.juriſperitus ff.de excuſat.tutor. Gloſſa in l.niſi finita ff.de tutel.& ration.diſtrah,26.l.ſenatuſconſulta ff.de offic.praeſ.Gloſſa & Dd.in d.l. nec magiſtratibus 27.Gloſſa in l ſi praeſes C de epiſc. audien. Alexan.& Iaſon.in d. l.2.ff.de, in jus vocan.28.l,imperium ff.de judic. Felin.in d.cap.cum legebatur 29. l. jubemus C. Ad leg. Iuliam.repetund, Authent.ut judex ſive quo ſuff.30,l appellationes & ibi Bald,C. de appellat.31.l.pen ,C.de procurat.32.l.2.ff.de judic.33.l.unica C.ut nemo invit. agat.l. divi fratres ff.de accuſat 34.l.ſi quando C.de dilat. l pure ff.de dol.exception. 35.d.l.unic & ibi gloſſa.& Dd 36.l.Titia, & ibi Bartol ff.accuſat. Castren,in D.l. unica Innocen. in cap.1.de confirm.util.vel inutil.37.d.l.Titia l.ſi ea C.d. iis qui accuſ. non poſſ l.ſi eo tēpore C.de remiſſ.pignor.38.d.l.Titia,Gloſſa in Authent.de hered,& Falcid.collat.1. Aretin in tit. de except. inſtituen.

TITVLVS XIII.

De Syndicis.

SYNDICUS eſt actor publicus, qui communi univerſitatis mandato omnia ejuſdem negotia curat, & adminiſtrat 1. Conſtituitur enim ut plurimum ad omnes res, & cauſſas etiam criminales, quas licet privatus per procuratorem agere, & defendere non poſſit 2, univerſitas tamen per ſyndicum rectè poteſt, dato ad hoc ſpeciali mandato 3. Quamvis etiam poſſit Syndicus conſtitui ad certas cauſſas & ad definitum tempus, quo elapſo mandatum ejus, ſicut procuratoris, quoque deſinit 4. Nec tantum conſtituitur ab univerſitate, & republica, ſed etiam à collegio, magiſtratuū ordine, capitulo, & corpore. Quibuſcunque enim permiſſum eſt habere corpus, collegium, vel ſocietatem, iiſdē licet collegii, ſocietatis, ſive corporis ſui nomine ad exemplum reip. res quoque communes, & arcam communē habere, actóremque ſive Syndicum conſtituere, per quem tā quam in republica quod communiter agi fierique oportet, agant faciantque 5. In quo non attenditur ex quo hominū genere conſtet corpus, vel collegium, an nobilibus plebeiſve, civibus an ruſticis, modò licitum, & lege, privilegio, aut longo tempore approbatum ſit 6, & ſolemni modo ac forma Syndicus conſtituatur: quod ipſum fit cùm hi qui jus conſtituendi, eligendique habent vocati præconis voce, vel per campanam, vel tubam, vel aliud ſignum conveniunt in

loco publico ubi concilia haberi conſueverunt, non in privatis ædibus, aut in via, & unanimi conſenſu uno eodemque tempore Syndicum eligunt 7 Omnes enim qui jus ſuffragij habēt, & quorum intereſt ſemper vocari oportet 8. quoniam quod omnes concernit ab omnibus approbari convenit 9: ſed ſi tum quidam abſunt nihilominus præſentes actū electionis perficere poſſunt, ut ſi tertia pars univerſitatis eo maneat, duæ partes rectè Syndicum conſtituant 10: nec eſt neceſſe duas partes præſentes omnes conſentire, ſed ſufficit majoris partis præſentium conſenſus 11; & ſuffragium electi inter reliquorum vota numeratur, & auget numerum 12. & vox patris filio patrocinatur, & ediverſo 13. quia in publicis negotiis patria poteſtas non attenditur 14. Quibus peractis inſtrumentū conficitur & tabellione ut ſciri poſtea queat qui eum conſtituerint, & ad quas cauſſas, & quomodo, & quando ſit conſtitutus 15. creditur enim inſtrumento donec probetur ſe rem aliter habere 16. Nomina tamen ſingulorum non eſt neceſſe exprimi in inſtrumento, quod de conſtitutione Syndici aut alia re geſta per univerſitatem, vel collegium conficitur, ſed ſufficit nomen generale certam deſignationem continens, videlicet univerſitas, Civitas, conventus, Capitulum, Collegium, Monaſterium, Xenodochium 17; vel etiam nomen ſingulare generali æquipollens, ut ſi dicatur Omnes cives talis oppidi, Omnes Canonici talis Eccleſiæ: quia ſi ſimpliciter diceretur Canonici iſtius eccleſiæ, cives iſtius oppidi, talis locutio poſſet accipi de duobus, & ideo non ſubſiſteret inſtrumentum 18; ſicut nec ſubſiſtit ſine expreſſione nominum in electione Syndici facta à parvis univerſitatibus pagorum, & villarum, ubi facile ſingulorum nomina inſtrumento inſeri poſſunt 19: nec in arduis, & gravibus cauſſis, ut in facienda alienatione rerum univerſitatis, in qua omnium nomina perſcribi debent, ut poſtea conſtare poſſit quorum mandato res univerſitatis alienatæ ſint 20. Immò etiam autoritatem, & decretum ſuperioris adhiberi tutius eſt & uſitatius 21. Conſtitutus autem Syndicus omnia agit, & admini-

ſtrat

ſtrat quæ ipſam univerſitatem agere oportet, & abſque eo nec agere, nec cum ea agi quicquam poteſt 22. Parem enim poteſtatem in cauſsis univerſitatis, vel collegii quam procurator in privatorum negotiis habet 23. Vnde dominus fit litis, & tam in judicio quàm extra judicium procuratoris partes ſuſtinet, & implet. Adhoc ſemper cum libera poteſtate intelligitur conſtitutus, etiamſi ea non ſit expreſſa 24, per quam omnia expedire poteſt quæ alias mandatum ſpeciale requirunt, veluti debitorem univerſitatis apprehendere, & in carcerem conjicere 25, de rebus univerſitatis tranſigere, & contrahere quoad ſine fraudis iniquæ ſuſpicione fieri poſſit 26, reſtitutionē in integrū petere 27, nec nō juramētum deferre, & præſtare univerſitatis nomine 28; quamvis tutius ſit ſpeciale mandatum in his ubi requiritur dari, & exprimi 29, Neque etiam cavet de judicato ſolvendo, ſive agat, ſive defendat, niſi quando de conſtitutione ipſius dubitatur 30; propterea quod univerſitas cujus cauſſas adminiſtrat ſemper ſolvendo, & locuples præſumitur 31. Quin etiam poteſt, ſi habet ſpeciale adhoc mandatum, univerſitatē vel civitatem, & ſingulos cives, eorumque bona obligare inſolidum, Adeo ut quilibet eorum nedum pro rata & portione ſua, ſed etiam pro univerſo debito conveniri poſſit 32. Quod tamen de univerſitatibus, & civitatibus liberis ſuperioremque alium non recognoſcentibus quam Cæſarem, ut ſunt in Germania Imperiales civitates, intelligi volunt 33. Præterea Syndici eſſe & conſtitui poſſunt omnes qui procuratores idonei eſſe cenſentur, maximè ſi juris ſciētia, & cauſſarum rerumque tractandarum periti ſunt 34. Vnde filius familias, ſicut procurator, ita & Syndicus conſtitui poteſt 35; niſi obſtet lex municipalis, vel perpetua conſuetudo 36. Contra qui procuratores eſſe prohibentur, hi nec Syndici eſſe poſſunt, veluti qui lege, natura, vel moribus impediuntur, quo minus negotiis communibus ſupereſſe queant 37, ut ſunt minores ætate 38, milites, 39. muti, ſurdi, furioſi 40, feminæ 41. Quòd ſi in ipſa univerſitate reperitur idoneus

us inde eligi poteſt & debet 42; quod is majore fiet cura quã alius extraneus acturus præſumitur 43: nec obſtat quod ex illorum ſit numero penes quos eligendi poteſtas eſt 44: aut quod ſit Præfectus univerſitatis 45, dummodo illi ſoli non ſit commiſſi electio, ut ipſe ſe conſtituere poſſit 46. Nemo enim ſeipſum poteſt eligere 47, & ſuſpectus redditur qui ſe ſponte ingerit 48. Immò ſi is qui ex univerſitate eligitur, etiam invitus cogi poteſt cum munus Syndici publicum, & perſonale ſit, ideoque nolenti recte imponitur 49: quod ſecus eſt in extraneo, qui adſumi quidem poteſt, at cogi non poteſt 50. Et quamvis ferè ſemper tantùm unus aliquis cõſtitui ſoleat, tamen etiam duos, tres, pluresve cõſtituere permittitur, quorum ſinguli in ſolidum conſtituti cenſentur, etiamſi id expreſſum non ſit 51: aliter quam in procuratoribus privatis.

1, l. 1, ff. quod cujuſq. univerſ. nom. 2. l. ſervum quoque ff. de procurat. l. accuſatorem ff. de public. judic. 3. Bald, in l, 2, ff. de accuſat. & in tit de pace Conſtan. per tex. in l. iam collatores C. de decurionib. Bart. in l. 2. ff. de accuſat. Abb. in cap. 1. de poſtul. prælat. 4. Iaſon in l. neque C. de procurat. Spec. tit. de Syndic. 5. d. l. 1. ff. quod cujuſq. univerſ. nom. cap. ex. ratione, & ibi gloſſa, extr, de Syndic. 6. Bald. d. l. 1. per l. fin. ff. de colleg. illicit. 7. l. item l. 1. ubi ff. quod cujuſque univerſ. ubi gloſſa. 8. l. penult. l. de uno quoque ff. de re judic. 9. l. fin. C. de autorit. præſtan. cap. quia propter de elect, 10, Bart. in l, 1. ff. de albo ſcrib. per authent. ſi omnes, C, ſi minor ſe ab hæred, abſtin. 11. Gloſſa & Bart. in d. l. nulli 12. l. planè ut ff. quod cujuſq. univerſ. cap. cum in jure, de offic, deleg. 13. l. illud notandum ff. eod. 14. l. non quod ff. ad Trebell. 15. Specul. d. tit de Syndico, Bartol. d. l. 1, ff. de albo ſcrib 16. l. optimam C. de contrah. ſtipul. & l. cum precibus C. de probat. 17. Oldrad. conſil. 100. Ioann. Andr. in addit ad Speculat, 18 l. inter illam ff. de verb. ſignif. Bald, in addit ad Speculat, tit. de Syndico 19. Bart. in d. l, 1. de albo ſcrib. Specul. d. tit. de Syndico per text. in l. fi. C. de legat. 20. l. fin. C, de vendic. ter. civitat. l. fin. C. de præd. decurion. Panorm. in cap. 1. de his quæ à majori parte capit 21 l. 1. & 2. C. de ſer. reip. manum d. l. 1. de albo ſcrib. authent. præſides C. de epiſc. audien. l. hac conſultiſſima C. qui teſtam. fac. poſſ. 22. l. ſicut ff. quod cujuſq. univerſ. Bart, in l. ſolent. ff de alim. & cibar. legat. per l, 4. ff. de fideicomm. libertat, 23. d. l. item ff. quod cujuſq. univerſ. 24. Iaſon in l. præſes C de tranſact, Alexan. conſ. 22. volum. 1. 25. gloſſa in l, 2. C. ubi quis decur, vel cohort. l. 1. C. Commun. præd. & ibi Caſtrent. 26, Iaſon. in d. l. præſes 27. Bald, in l. 1. C. etiam per procur, 28. gloſſa in d. l. item 29. Bald. in l. Polla C. de his quib. ut indign. Alexan, in l. 1. ff. quod cujuſq. univerſ. 30. d. l. item & ibi gloſſa l. actor. ff. Rem, rat. hab. 31. arg. l 1. ff. ut legat. nom. 32. Dd. in l. civitas ff. Si cert. petat, Alexad, in l. ſi ſe non obtulit ff. de re judic, 33. Bart in l, pen C. de donat. inter, vir, & uxor. Alexan, d l. ſi ſe obtulit ff. de re judic. 33. Bart. in l. non. C. de donat. inter vir, & uxor, Alexan. d, l, ſi ſe obtulit, 34, Gloſſa in l, 1, ff, quod cujuſq, univerſ. Bald, & Panorm. in cap. in pertractandis de iuram. calum, 35. l. ſi filiusfamilias ff, de procur, l, item eorum ff. quod cujuſq. univerſ, 36. d, l, item 37. l, 1, §.

quod

quod ſi nemo ff. quod cujuſq. univerſ. 38, l. exigendi C. de procurat, l. 1, & 2. C. qui legit. perſ. ſtan, 39, l. mulierem l. qui ſtipendia C. de procurat, 40. l. mutus ff. eod, l. 1, ff. de poſtul. l. 2, ff. de procurat, 41. l. ſiquem C. eod. l. 2, ff. de reg. jur. 42. d. l. plane & ibi gloſſa l. Ut gradatim ff. de muner, 43. d. l. plane l. in eccleſia C. de epiſ. & cleric. l. 2. ff. de curat. furioſ. 44. d. l. plane 45. Bart. d. l. nulli 46. l. præſes ff. de offic. præſ. l. qui cum tutoribus ff. de tranſact. l. ... tio C. de ſolut. 47. l. ſi mandavero §. ſi tibi & ibi Bart. ff. Mandat. l. 4. ff. de tutor. & curat. dat. ab his 48. l. quæ omnia ff. de procurat. 49. Specul. tit. de Syndic. 50. Ioann. Andr. in add. ad Specular. 51. Alexan. & Caſtr. in l. 1. ff. quod cujuſq. univerſ. Bald. in cap. 1. de pace Conſtan.

TIT. XIV.

De Defenſoribus.

DEFENSOR appellatur qui ſine mandato judicium pro Reo ſuſcipit, & eaſdem partes quas reus ſuſtinet 1. Eſtque alius Voluntarius, alius Neceſſarius: ille ultro & ſponte ex officio, ſtudio, amicitia, & propenſione erga reum abſentem liti ſe offert 2; nec aliam defenſionis cauſſam ſubire cogitur quàm quæ ab ipſo voluntariè fuit ſuſcepta 3. hic præcisè judicium pro reo ſubire, & omnes actiones quæ intentantur defendere tenetur 4. Quod fit cum quis dum agit reconvenitur, veluti procurator actoris defendere dominum ſuum in reconventione debet, quamvis ejus rei non habeat mandatum 5, & non defendentis pœna eſt ut denegetur ei actio 6. Similiter conjunctæ perſonæ rei abſentis quæ vocantur cum debet aliquid fieri in ejus præjudicium, ſine mandato defendere tenentur 7, niſi poſſint adferre juſtā cauſſam ob quam judicium accipere recuſent 8. Poſſunt autem omnes defendere qui legittimam perſonam ſtandi in judicio habent 9: cum Defenſionis cauſa ita privilegio excelleat, ut non ſolum perſonæ conjunctæ, verum etiam extraneæ abſque mandato ad eam admittantur 10, ne abſentes vel ignorantes damnum patiantur, nemine eos defendente 11: dum tamen Reus ipſe non contradicat 12. nam invitus & repugnās nemo qui idem ſui juris eſt, defenditur 13. Immo etiam ipſe Iudex, defenſionem quæ ex actis apparet, ſi nemo alius defendat, producere poteſt 14, & in criminalibus maximè cauſsis innocentiam abſentis excuſare, & tueri debet 15. Qui vero legittimam perſonam ſtandi in judicio

non habent, hi ut ad agendum non admittuntur, ſic nec ad defendendum, ſeu interveniendum: ob quod nec minor viginti quinque annis in cauſsis ex quibus in integrum reſtitui poſſet defenſor idoneus eſt 16; neque mulier, neque miles, neque qui reipublicæ cauſſa abfuturus eſt, aut perpetuo morbo laborat, aut magiſtratum initurus eſt, & qui invitus judicium non patitur 17. Rurſus poſſunt omnes defendi qui vel abſunt, vel impediti ſunt 18, ſive criminali, ſive civili judicio ſunt rei 19. Vbicunque enim abſens quis damnari poteſt, ibi cujuſvis pro eo defenſionem, & innocentiæ excuſationem admitti æquitatis ratio poſtulat 20, niſi ſit manifeſtarius delinquens, pro quo defenſio locum non habet 21, aut Contumax, ut qui forte non reſpondit poſitionibus 22. At in omnibus actionibus etiam in iis quæ in hæredes non dantur admittitur defenſio 23, & in interdictis, ſtipulationibus, & aliis rebus quæ ad utilitatem Rei abſentis ſpectant. unde & jurat Defenſor, & juramentum defert ad commodum domini 24, ſecus ſi noceat 25, & in jure interrogatus de omnibus cauſsis reſpondet de quibus ipſe dominus 26, niſi domino veritas magis explorata eſſet: quo caſu peti poteſt ut dominus ipſe ad reſpondendum, & defendendum veniat 27. Cæterum non aliter admittitur defenſor niſi ſatiſdationem præſtet, de judicato ſolvendo 28, quod obtinet etiamſi defenſor eſſet pater aut filius 29, vel eſſet locupletiſsimus, vel in loco judicii immobilia poſsideret 30. Nemo enim alienæ rei, ac litis defenſor idoneus ſine ſatiſdatione intelligitur 31; quotiens ſcilicet ante litem conteſtatam ſatisdatio poſtulatur 32 Nam ſi actor negligat à defenſore ſatiſdationem petere, conſtabit cum eo judicium etiam abſque ſatiſdatione, & excludetur talis exceptio lite conteſtata 33: præterquam ſi interveniat defenſor poſt litis conteſtationem, quia tunc ſatiſdare omnimodo tenetur 34. Et hanc ſatiſdationem præſtare debet vel datis fidejuſſoribus locupletibus, & idoneis 35, vel obligatione omnium ſuorum bonorum 36, vel ſi hoc modo ſatiſdare nequit, præſtat juratoriam cautionem, quàm

Iudex defert (nam ultro jurans non recipitur 37) ut juret ſe non poſſe fidejuſſores invenire 38, Niſi defenſor ſit unius articuli, non totius cauſſæ, utpote abſentiam rei forte ægrotantis allegaturus, ut Nuntii vulgo ſolent, aut amici 39, vel ſit prælatus ſuæ Eccleſiæ, pater ve tanquã legittimus adminiſtrator filii, vel probare ex actis defenſionem poſſit 40. Præſtita autem ſatiſdatione defenſor litis dominus cenſetur locoque domini habendus eſt 41, adeò ut ſi is cujus defenſor exiſtit ante litem conteſtatam accedat, & proprio nomine judicium ſubire velit non niſi cauſſa cognita audiendus ſit 24. Sed præter ſatiſdationem etiam cautionem rati voluntarius defenſor præſtare cogitur, ne reverſus dominus velit retractare id quod actum eſſet 43. Quin & conjunctæ perſonæ, & alii à quibus mandatum non exigitur, ſe non facere cõtra voluntatem eorum quos defendunt, probare debent 44.

1. l. ſed & hæ. l. filiusfamilias ff. de procurat, & de cenſor. l, 1, ff, de jud. 2. l. mutus. l. ſervũ ff. de procur. l. liberto ff, de negot. geſt. l. tutori C. eod. 3. l. qui proprio ff. de procur. 4. l. omnium ff. eod. 5, d. l. ſervum ut d. l. ſed & hæ. l. cum Papinianus C. de ſententia & interlocut. 6, d, l, mutus 7. d. l. ſed & hæ. l. non ſolum ff. de procur, 8. l. non cogendum ff. eod. 9. d. l. ſervum. §. ult, Inſtitut de ſatiſdat. 10. l, exigendi l. maritus C, de procurat, d. l. ſed & hæ, ff. eod. 11. l. 2. ff, quod cujuſq univerſ. d. l. ſervum 12, l. ult. C. de negot. geſt. 13. l. Pomponius d. l. mutus. l. non cogendum ff. de procur. 14. l, plane & l. ult. ff. de petit, hæred. gloſſ. in l. ubi pactum C. de tranſact. 15. l. ſi non defendantur ff, de pen, Bart. in d. l. ubi pactum & in d. l. ſervum 16. l. minor, ff. de procur. 17. l. neque femina ff. d, tit. 18. §. ſi vero Inſtit. de ſatiſd. 19. d. l. ſervũ §. publice 20. d. §. publicè. Marſil, in l. unius facinoris. ff. de quæſt. 21. Io l, Clarus quæſt. 49, Sabicet. in l ea quidem C, de accuſat, 22, Specul, tit. de poſition. 23, d, l, omnium ff, de procur 24. l. contra crobis ff, de pact. l, 3. ff, quod vi aut clam 25. l. nam poſtea §. penult, ff. de jurejur. 26. d. l, ſed & hæ. l. 1. ff. quod cujuſq. univerſ, 27, Specul, tit. de poſition. Ferrar. in forma exipiendi contra poſition. 28, d. l, ſed & hæ, §, defendere d. l, Pomponius, 29, d. l, filiusfamilias d. l. exigendi, & ibi gloſſa & Iaſon. 30, l, minor, cum leg, ſeq, ff, de procurat, gloſſa in l, ideo § ſi filius ff, de act, rer. amot, 31, §. ſin. vero reus Inſtit, de ſatiſdat. 32. l. qui proprio ff, de procurat, 33 l, ita demum C, de procur, 34. gloſſ. in l, 2. C, de conſor. ejuſd, tit, Angel, & Iacob, Butr, in d l. qui proprio 35. l. 1. ff. qui ſatiſd. cogan, l, ſi ad defendendum ff. judic, ſolv. 36 §. ſin vero aliquis Inſtit, de ſatiſd. 37, Sabicet, volum. 1, conſil, 120, 38, §, ſed hodie Inſtit. d, t 39. Gloſſ, & Dec. in d, l. in eo, ff, de reg, jur, 40, Iaſon. in d, l. exigendi 41, l, Titius ff, de procur, Specul, tit eod 42, l, ut cujus d, tit, 43 l, non ſolum §, item ait ff. eod, 44. d. l. ſervum § ait Prætor, d, l, Pomponius, §, ſed & ſi & §, in his autem perſonis ff, de procurat.

TIT. XV.

De Conjuncta Perſona.

CONIUNCTAE perſonæ pro ſe invicem ſine mandato agunt, & interveniunt, licet alias nemo in judicio abſque mandato pro alio recte conſiſtat 1. Earũ appellatione continentur parẽtes, liberi, fratres, mariti, cognati, agnati, affines, & reliqui aſcendentes & deſcendentes in infinitum; collaterales uſque ad quartum gradum 2. Qui omnes ſine ulla mandati interceſſione poſſunt ipſa juris autoritate pro conjunctis experiri, procuratorem conſtituere 3, tutorem pupillo petere 4, curatorem bonis abſentis poſtulare 5. Et pater nomine filii in bonis adventitiis recte agit, filio conſentiente 6, etiam ſine cautione De judicato ſolvendo, & De rato 7, mater pro liberis in tutela ipſius conſtitutis 8, femina pro parentibus morbo, aut ætate impeditis, aut deſtitutis procuratore 9, maritus tanquam legittimus curator rerum uxoris in bonis dotalibus, & paraphernis, quæ ultra dotem adminiſtrando accepit, pro uxore judicium ſuſcipit, etiamſi non præſtet cautionem ratihabitionis 10, ſine qua alioquin conjunctus neutiquam admittitur, & quod geſtum eſt non præjudicat conjuncto 11. Vnde appellatio conjuncti nomine facta intra legittimum tempus ratificari ab eodẽ debet 12. Interdum tamen ſine mandato non admittitur conjunctus pro conjuncto, veluti cum præſens eſt conjunctus 13, vel quando habet tutorem, aut curatorem ad quem actiones pro illo dertinent, vel etiam procuratorem in rem præſentẽ conſtituit 14, quia ubi de expreſſo mandato conſtat ibi tacitum ceſſat 15, vel quando conjunctus eſt ex damnato conjugio natus, ut filius inceſtuoſus, aut ſpurius, aliuſve illicite junctus, ſine mandato pro patre, vel conjuncto agere minime poteſt 16. Ita in cauſſa ſpirituali, & eccleſiaſtica, ubi pater vel alius conjunctus pro filio, vel conjuncto ſine mandato ne præſtita quidem cautione admittitur 17: cum in beneficiis eccleſiaſticis, ſicut & in bonis caſtrenſibus vel quaſi, filiusfamilias pro majore, & patre familias habeatur 18. Et in omnibus cauſſis in quibus ſpeciale mandatum requiritur

quiritur conjunctus non poteſt pro conjuncto ſine mandato agere. ideo non defert juramentum in litem, niſi habeat ſpeciale mandatum 19. non reſtitutionem in integrum pro eo petit 20, niſi fortè pro filio furioſo, aut prodigo 21, non ſolutionem pro conjuncto recipit, licet agere poſſit ut ſolvatur 22. Neque etiam patri ſine ſpeciali mandato filij ſolvi poteſt id quod filio debetur 23, & marito debitum uxoris receptitium ſine ejus conſenſu, & mandato non rectè ſolvitur niſi uxor marito tradidit inſtrumentum debiti, ex qua traditione ſatis probatur mandatum 24. Quòd ſi conjunctus litem inſtituit ut procurator, nec de mãdato ejus apparet, non poteſt poſtea agere, ut conjunctus, ſed in ea qualitate in qua cœpit finire debet; cùm in judicio inſiſtenda ſit prima forma comparendi 25. Porro conjunctis perſonis æqui parantur ſocij, qui inter ſe tacitum mandatum habere intelliguntur in his quæ ſocietatem attingunt, & ideo alter ex facto alterius agere & pro ſocio conveniri poteſt 26. Non item amici, magna amicitia juncti 27, etſi nonnulli exiſtimant illos quoque agere invicem poſſe ſine mandato cum cautione rati 28: quorum ſententia nec ulla legum autoritate, nec ratione probabili nititur. Nam licet amicitia magnam vim habeat, & poſſit amicus pro amico abſente ſine mandato appellare 29. cauſſas abſentiæ allegare, abſque ſatiſdatione judicati 30, agere interdicto recuperandæ poſſeſſionis contra ſpoliatorem amici abſentis, præſtita cautione rati 31, petere tutorem dari pupillo amici defuncti 32, defendere amicum reum abſentem 33: non tamen ex eo efficitur amicum perinde ut conjunctum ſine mandato rectè agere. Eſt enim diſparatio, & plus valet jus ſanguinis, quod non tollitur, quàm amicitia quæ facilè diſſolvitur 34.

1. l. ſed & hæ. l. non ſolùm l. Pomponius ff. de procur. §. ſin autem Inſt. de ſatiſd. 2. l. 1. in fin. cum l. ſeq. ff. de poſtul. l. petitionem C. de advoc. diverſ. judic. & ibi Bald. Ioann. Andr. in addit. Specul. 3. l. exigendi C. de procurat. & ibi Iaſon. 4. l. quod dicis ubi Bart. C. qui dar. tutor. 5. l. 3. C. de capt. & poſtlim. reverſ. 6. l. ult. C. de bon. quæ liber. 7. Cuiacius parat. C. eod. 8. authent. matri C. quan. mul. offic. tutor. fung. 9. l. fœminas ff. de procurat. 10. l. da. ancillam C. de rei vendic. l. quot. C. de jure dot. l. maritus C. de procurat. ubi Bartol. alii

C.de pact.convent.11.l.non ſolum d.l.Pomponius ff.de procurat. l.3.ff. judic.ſolv. l.1. C. res judic.non noc.12 .l.1.ff.de appellat & ibi gloſſ. 13.Imola in cap.omnes.de conſtitut.14 Bald.in l.ſenatuſconſulto C.qui accuſare.Iaſon.in d.l. exigendi 15. l.fin. C. de pact. convent.d.l.3.ff.judic.ſolv. 16.Iaſon.& Alex.in d.l. exigendi Innocent. in cap. nonnulli. de reſcript. 17.l.ſacroſanctæ C.de epiſc.& cleric.18.l.cum oportet l.cum multa C.de bon.quæ lib.cap.fin.de judic.lib.VI.& ibi D.d.19.l.patri l. illud ff.de minor. l.nec filius & ibi Bald. C.de reb.credit.Iaſon in d.l.exigendi 20. Specul.tit.de in integr. reſtitut. 21.d.l patri 22. l.non ſolum ff.ſolut.matrim.l.2.ff.ut in poſſeſſ. leg. qui hominem ff.de ſolut. l.qui aliena ff. de negot.geſt.23.d.l.qui hominem Gloſſ.& Bart.in l.vero procuratori agat ff.de ſolut. 24. l.cum maritum tuum C.eod.d.l.ultra Alexan.& Iaſon d.l.exigendi 25.Bald.& Salicet.l. 1.C.de procurat.26.l.juſtiſsime ff.de ædil.edict.Bald.in l.nemo ff.pro ſocio,& in l.cum te ff. Si cert.petat.27.Panorm.in cap.ult.de popul.Alexan.in l.ſæpe ff.de re judic. Bald.in l. de his qui accuſ.non poſſ.28.Iaſon d.l.exigendi Specul.tit.de advoc.Felin in cap.cum M.Ferrarienſis de conſtitut.Bart in d l.non ſolum §.qui alieno Cornel.lib.1.Conſil.81.Natta lib 1.conſil.95.29.Gloſſ.in l.1.ff.de appellat.recip.Lucas de Penna in l.1.C.de. caſt.pecul.30 Iaſon in d.l.exigendi Bald.in cap.conſultationibus de offic. deleg. 31.l.1.C. ſi per vim. vel alio modo & ibi gloſſ. & Bartol.32.l.2.ff.qui pet.tutor.Bart.in d.l.1. Bald. in cap. 1. in uſib.feud.de milit.vaſall.qui contumax eſt 33.d.l.exigendi 34. Alexan. & Iaſon. in d. l. exigendi.

TITVLVS XVI.

De Tutoribus, & Curatoribus Pupillorum, & Minorum.

TVTOR pupilli nomine rectè in judicio agit, ſive teſtamentarius ſit, ſive legittimus, ſive dativus 1. Itaque ſi tutorem pupillus habet, cum tutore judicium agendum eſt 2, ſi verò non habet, cognati aut agnati vocandi ſunt ut pupillum vel defendant, vel ei tutorem petant 3. Sed antequam admittitur tutor ad agendum, primo debet probare per exhibitionem teſtamenti, vel tutorii inſtrumenti, ſe tutorem eſſe 4. deinde quod autoritate, & decreto Iudicis adminiſtrationem ſuſceperit 5. & Inventarium confecerit 6. niſi fortè res ita ſe habeat ut nec dilationem modicam ferre poſſit, vel conſuetudo Inventarii confectionem remittat 7. denique rem pupilli ſalvam fore ſatiſdederit 8; ſiquidem legittimus ſit tutor; ſecus ſi teſtamentarius, & dativus: quorum ille ab ipſo teſtatore adprobatus cenſetur, hic ut idoneus electus 9: & ob id neuter cogitur ſatiſdare, ſed tantum jurat ſe rem pupilli utiliter adminiſtraturum, excepto ſi inciderit cauſſa ob quam Iudici aliter videatur 10. Et ſi prædicta ſolemnia à tutore non ſint præſtita judicium omnino nullum eſt 11. Similiter

militer curator pro minore rectè experitur præſtitis jam dictis ſolemnibus; quia minor legittimam perſonam ſtandi in judicio non habet *12*. & ſi indefenſus condemnaretur judicum autoritas redderetur eluſoria 13. Quòd ſi minor legittimum curatorem non habet, vel cum eodem litigat, ipſe ſibi curatorem ad litem dari à judice petere debet *14*: ſi verò nolit, judex officio ſuo ipſum cogere poteſt ut nominet curatorem ad litem; & ſi tum quoque hoc facere detrectet, Iudex ratione ſui officii curatorem ad litem conſtituit 15. quem reluctantem etiam compellere poteſt *16*. ſed hic non tenetur facere inventarium 17, & finito judicio curator eſſe deſinit.

1. l. tutor, ff. de jure jur, gloſſ. in l. mandato ff, de procur, 2. l, 1, ff, de adminiſt, tutor, 3. hæc autem ff. ex quib, cauſſ, in poſſeſſ, eat. Afflict deciſ, 262, 41. vulgo ff. de adminiſt. tutor. Specul, tit, de procur, 5, l. fin, 6, ille procul, dubio C. arbitr, tutel. 1, 6, l, tutor qui repertorii ff. d. admin, tutor. l. tutores vel curat. C. eod. 7. d. l. tutor, & ibi Bart. Panor, in cap, ex parte de appell. 8, l, legittimus, ff, de adminiſtr, tutor. l, 1. ff. qui ſatiſd, cogan, §. 1, Inſtitut, de ſatiſd, tutor, 9. Inſtit. eod. loc. 10 §. ult. authen. ut hi qui oblig. ſe hab. perhi res minor 11. Vant. tit. de nullit. ſentent. ex defect. habilit. 12, l cum & minores C. ſi advers. rem judic. l. 1. C. qui legittim. perſon. ſtan. in judic. 13. l. curatorem ff. de re judic. l. 1. & 2. C. qui legitt. perſ. l. fin. C. de autorit. præſt. 14. l. 3. §. ſi Pupillus ubi Bart. ff de tutel 15. l. 1. C. qui per tutor. & curat. d. l. 3. §. ſi Pupillus Afflict. deciſ. 256. 16. Ioann. Faber. in §. item inviti Inſtitut. de curat, per §. quibus Inſtitut. de ſatiſd, 17, l. ad protegendum C, de in litem dand, Specul. tit, de Actore Rota deciſ, 41.

TITVLVS XVII.

De Curatore Bonorum.

CVRATOR bonorũ datur, & præficitur bonis debitoris abſentis ut ea adminiſtret, defendat, diſtrahat, & creditoribus inde ſatisfaciat 1. Pertinet enim ad ejus officium bona juſque debitoris quoad poteſt tueri, & adminiſtrare, actiones omnes tempore perituras exercere, Invẽtarium bonorum conficere, & creditoribus exemplum ejus ſi petant exhibere 2; tum adminiſtrationis ſuæ non ſolum creditoribus, verum etiam ipſi debitori rationem reddere 3, perinde ut alij curatores, & procuratores tenentur 4. Ante tamen quam conſtituitur vel ſtatim poſt, Iudex citare debet omnes creditores, quos aliquod jus vel intereſſe in bonis debitoris habere conſtat, præfixo congruo temporis ſpatio intra-

tra quod creditum, jus, & intereſſe ſuum liquidum reddant, vel ſilentium de hoc ſententia judicis exſpectent. Quo elapſo cum creditores evocati venerint, & debitum, juſque ſuum fuerint profeſſi, miſſio in bona debitoris ex primo decreto conceditur, ad ſecundum decretum antequam perveniatur, Curator bonis daturus eſt, qui abſentis bona tueatur 5: niſi forte periculum ſit in mora, ut non liceat hūc proceſſum exſpectare tunc enim ſine curatore procedi quoque poteſt; quoniam in his in quibus periculum eſt in mora, ordo, & ſolemnitas juris remittitur 6. Quòd ſi vero curator bonis defuncti, jacentique hæreditati dandus eſt, ut fit quando hæreditas multo ære alieno gravata eſt, & hæres nondum apparet qui eam adire velit, ſed adhuc ſperatur hæreditatem adiri poſſe, inprimis citandi ſunt hi quos prima ſucceſsionis cauſſa ex teſtamento, vel ab inteſtato attingit 7, ut intra præſcriptū tempus hæreditatem adeant, vel repudient 8: quo finito ſi hæres nullus appareat, fit immiſſio in bona ex primo decreto, & tunc curator bonis datur, contra quem deinceps judicium inſtituitur, atque agitatur, & ſententia fertur 9. Et in tali miſſione, & venditione bonorum in aliquo territorio exiſtentium, adeundus eſt Iudex domicilii debitoris abſentis, vel fugitivi, ut de ea cognoſcat, & decernat: quāvis executio non poſſit fieri ab eodem judice, ſed Iudex territorii bonorum de proſequenda executione adiri debet 10. Nec refert an unus an plures curatores bonorum conſtituantur, an ſint alieni, vel ex ipſis creditoribus; quoniam nemo invitus ad hoc cogendus eſt 11, an ex officio judicis, vel propria creditorum voluntate & conſenſione nominētur 12. Quòd ſi plures ſunt, quilibet tenetur inſolidum, etiamſi ſe bonis non immiſcuerit 13.

1, l. 2. ff, de Curat, bō, dād, ubi gloſſ, & Bart, 2. gloſ. & Bart. in l, 1, d. tit. 3, Gloſſ. in d, l. 2. §, ult, 4, d, l, 2, & 3, 5, l. Fulcinius ff, ex quib, cauſ, in poſſeſ. eat. l, ſi duo ff, eod, Bart, in l, ſi bona C. de bon, auctor, judic. poſſid, 6. l, 2. ff, de fer, l. ſi quis filio ff, de injuſto rupt, teſtam, l. de pu-

pillo

pupillo §. ſi quis rivos ff. de oper. no v. nuntiat. l. 1. ff. de exercit. action. 7. l. 1. ff. de ſucceſſor. edicto l. 1. 6. penult. ff. de ventr. inſpic. Bart. in l. 2. ff. de curat. bon. dan. 8. l. 1. & l. ſeq. ff. de jur. delib. 9. l. ſi diu. ff. ex quibus cauſ. in poſſeſſ. eat. l. ſi bona. & ibi Bart. C. de bon. autorit. judic. poſſid. 10. l. 1. & l. cū unus §. is qui poſſid ere ubi Bart. ff. eod. 11. l. fin. ff. de curat. bon. dan. 13. l. de curatore. §. ſi tres ff. de curat. bon. dand.

TITVLVS XVIII.

De Conſortibus ejuſdem litis.

CONSORTES litis dicuntur qui jus commune, & cohærens in re de qua litigatur habent. Communitas enim, & cohærentia cauſſæ controverſæ facit litis conſortium 1. Vnde in re individua unus ex conſortibus agit, & defendit etiam ſine mandato, vel ceteris invitis 2. In iis autem quæ diviſionem recipiūt ante litem conteſtatam pro ſua parte quilibet recte agit, & convenitur 3: at poſt litis cōteſtationem non admittitur, niſi expreſſe alij contradicant 4. Requiruntur tamen nonnulla ad hoc ut Conſors pro Conſorte agere poſſit, videlicet, Vt cauſa ſit civilis, quando in criminali non habet locum litis conſortium in qua Reus conventus ipſe in judicio adeſſe tenetur, nec procuratorem dare poteſt 5: Vt jus Conſortum ſit individuum, ſi non omnino, re ſaltem, actione, & intentione communi 6: Vt conſortes ſint abſentes, nec prohibeant 7: Vt cauſſa non exigat ſpeciale mandatum 8: Vt conſors caveat de rato 9.

1. l. 1. & 2. C. de conſor. ejuſd. lit. Felin. & Dec. in cap. cum Mag. de conſ. 2. l. ſi cum uno ff. ſi ex noxa cauſ. agat. l. ſi via ff. de ſervit. ut l. illi ff. Si ſervit. vindic. ſacit. l. 1. & ibi gloſſ. C. ſi in comm. eod. cauſ. 3. d. l. 2. & ibi Bart. de cauſſar. ejuſ. lit. 4. d. l. 2. l. ſi petitor. ff. de judic. 5. Felin. d. cap. cum Mag. 6. Felin. d. cap. 7. Franciſc. Ripa. in cap. cum omnes de conſtitut. 8. Ripa d. cap. 9. d. l. 2. C. de conſort. ejuſd. lit.

TITVLVS XIX.

De Advocatis.

ADVOCATUS eſt cauſſarum patronus, qui in judicio poſtulat. Poſtulare autem eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in jure apud eum qui juriſdictioni præeſt exponere, vel alterius deſiderio contradicere 1. Quod facere poſſunt omnes præterquam qui prohibētur: quorum

tres ordines ſunt. Quidam enim in totum repelluntur à poſtulatione, ut mutus, ſurdus, qui prorſus non audit, perpetuò furioſus, atque amens, minor ſeptendecem annis ſine curatore 2, & quicunque non habet legittimam perſonam ſtādi in judicio 3. Quidam pro alijs poſtulationem ſuſcipere prohibentur, etſi pro ſe, & pro iis quorum tutelam, vel curam gerunt poſtulare poſſunt, ut femina, cæcus utriſque luminibus orbatus 4, poſitus in aliqua dignitate 5, inſigni aliqua turpitudine notatus, veluti capitali crimine, vel calumniæ cauſſa damnatus publico judicio 7, Iudæus, vel hæreticus, vel ob hæreſis ſuſpitionem excommunicatus 7. Quidam verò non pro omnibus perſonis, nec in omnibus cauſſis poſtulare prohibentur; ſed pro certis duntaxat perſonis, & pro ſe admittuntur, ut qui aliqua non tamen ſingulari juris infamia ſunt inſigniti pro aliis quidem perſonis poſtulare non poſſūt; ceterum pro conjunctis ad quartum uſque gradum admittuntur, ut pro parente, pro uxore, ſocero, genero, nuru, vitrico, noverca, privigno, fratre, ſorore, &c. 8. Nec poteſt advocatus eſſe Iudex arbiter, vel adſeſſor in ea cauſſa in qua judex arbiter adſeſſorve fuit. Et non rectè poſtulat pro alio fiſcus contra rempublicam ſuam 10, Doctor contra civitatem à qua ſalarium ex publico habet 11: donatarius contra donatorem 12, vaſallus contra dominum 13, libertus contra patronum 14: niſi hoc faciant eorum permiſſu, & venia, vel ſuperioris juſſu, aut judicis autoritate compulſi. quoniam coacta volūtas excuſatur: 15. Reliqui ergo omnes extra hos ordines poſſunt eſſe Advocati, eoſque ut plurimū conſtituunt ipſi litigatores, ut ipſi eorum nomine in judicio poſtulent 16: interdum etiam Iudex, ſeu ordinarius magiſtratus ex officio dat petentibus litigatoribus, & querētibus ſe potentia adverſariorum oppreſſos Advocatum non invenire 17, vel pupillis, pauperibus, & miſerabilibus perſonis etiam non petentibus 18. Eſt enim publicum, & neceſſarium munus Advocati, ad quod invitus quoque cogi, & compelli poteſt per judicem quantumvis Delegatum, ſub pœna non ſolùm pecuniaria

niaria, ſed etiam privationis officii *19*: niſi ob juſtas, & legittimas cauſſas ſe poſſit excuſare *20*. quis ſi Iudex admittit, debet in locum excuſati alium ſufficere *21*. Conſtituuntur autē, & dantur ſumtibus eorum quorum cauſſas agunt *22*. &, ſi reipublicæ conſulant, vel pro pauperibus captivis, conſtituti poſtulent, ſalarium accipiunt de publico *23*: ſi privatis patrocinium præſtent, ab eiſdem ſalarium habent; & hoc vel in ſingulas cauſſas, atque adeo ſingulos actus operæ præſtitæ debetur *24*: vel eſt annum, & initio ſtatim anni cedit, ita ut ſi Advocatus ante finitum annum moriatur, vel facto ſuo abſque culpa eveniente impediatur, quo minus operam ſuam præſtet, nihilominus totius anni ſalarium accipiat, atque etiam ad hæredes tranſmittat *25*: vel eſt promiſſum, idque aut certum, ad quod exigendum competit condictio certi, vel ex ſtipulatu actio, aut incertum quod officio judicis petitur; vel non promiſſum, ad quod ſimiliter officium judicis imploratur ut competens, & dignum ſalariū conſtituat *26*: quia nemo gratis alteri inſervire, aut ſuis ſtipendiis militare cogitur *27*: ſed illicita duntaxat, & immoderata ſalaria prohibētur, ſicut pactum de quota litis *28*. nam pactum ſine ſtipulatio ratione victoriæ non improbatur *29*. è duplicibus judiciis duplex ſalarium ut præcipiatur, uſus ferè obtinuit; licet æquitatis ratio hoc vix, aut omnino non admittat, cùm uno, eodemque actu peraguntur. Quòd ſi expenſas in cauſſa fecerit, eaſque cliens nolit reſtituere poterit acta, & inſtrumenta ipſius quæ habet retinere pignoris loco pro expenſis, non autem pro ſalario; quod item licet judici, & procuratori *30*. Sed ſi cliens non poſſit expenſas litis, & ſalarium ſolvere, Advocatus ſine ullo prætio gratis inſervire tenetur in judicij eventum; ne pauperis juſta cauſſa relinquatur oppreſſa, & indefenſa *31*: & ſi hoc detrectet à judice compelli poteſt, ut ante diximus *32*: niſi habeat legittimam excuſationem; veluti ſi pauper extrema inopia non laboret, aut juramentum paupertatis quod in judicio exigi ſolet, non præſtitit, aut nolit præſtare *33*. Partes verò, & functiones Advocati in dua-

bus rebus maximè conſiſtunt; in recta animi,& morum cōformatione, & legittima cauſſarum tractatione. Nam ante omnia Advocatus debet ſe conformare ad colendam, & amplificandam juſtitiam,ad conſervandam juris æqualitatem, ad tuēdas honeſtorum hominum fortunas, injuriaſque propellendas: nihil quæſtus privati ſtudio, gratia, aut odio agere, dareque operam ut bonus, integer, & rectus in omnibus vitæ actionibus ſit,& habeatur 34. Tractatio cauſſarum requirit ingenium, judiciū, facundiam, juris ſcientiam, uſum & exercitationem, ut Advocatus teneat leges, conſuetudines, ſenatuſconſulta, plebiſcita, provinciarum, & civitatum ſtatuta, & eadem ſciat ad civilium rerum diſceptationem, & actiones forenſes accommodare, reſpondere, & cavere conſulentibus,formare actionem juris exſequendi,opponere exceptionem,& utramque idoneis probationibus communire. Quam ad rem plurimum conducit ut omnes facti, ac rerum circumſtantias,& univerſæ cauſſæ ſtatum ex cliente ſuo diligenter inquirat 35, eundemq; moneat ne falſi quippiam cōtra rectam mentis ſuæ conſcientiam adfirmet, neve reticeat quæcunque vel prodeſſe,vel obeſſe cauſſæ poſsint,& an ſuas allegationes teſtibus, inſtrumentis, aut aliis rationibus probare queat. Cognita jam cauſſa,& ſuſcepta cum legittimo & ſufficienti litigatoris mandato, ſine quo in judicio verſari periculoſum eſt, Advocato actoris primùm impetrāda,& expedienda Citatio eſt, habita ratione perſonarum, locorum, & temporum: ſed ante proſpiciendum an Reus ſit è numero eorum qui parentum appellatione continentur, ne talis ſine venia Iudicis evocetur, & an Reus prima inſtantia ad ſupremum tribunal vocari poſsit, ut ſic inferioris judicii mora & ſumtus evitentur, veluti quando Reus ſponte ſe ſuperiori judici ſubjecit in inſtrumento; aut plures ſunt Rei ejuſdem cauſſæ in diverſis juriſdictionibus habitantes; an Actor miſerabilium perſonarum privilegium habeat, utputa ſi pupillus ſit, vel vidua, vel morbo, ſenio, aut paupertate laboret 36. Deinde formandus libellus, in quo Advocatus attentus & circum-

circumſpectus eſſe debet, ut eum apertum, congruum, & recte concludentem proponat, veram actionis cauſſam edat, quo judici pariter, & adverſario de ipſius jure ſtatim liqueat; alioquin libellus a judice rejiciendus, nec ferendus in judicio qui eum edidit 37. Rurſus Advocatus Rei inprimis cavere debet ut ne Advocatum actoris ſine legittimo mandato 38, neve hominem externum immobilia non poſsidentem, niſi præſtita pro litis expenſis cautione admittat 39 tum defenſiones, exceptioneſque quas reus habet, & probare poteſt opponet, Reliquos actus judiciarios Advocati utrimque tractant eo ordine & modo quem tribunalium uſus obſervat. Præter hæc autem ſunt, & communes quædam præceptiones quæ ad cauſſarum tractationem, & ad officium veri, & integri Advocati pertinent; veluti, Nullius cauſſæ injuſtæ, aut ſuſpectæ contra ſuam conſcientiam, & in fraudē alterius patrocinium ſuſcipiat 40, Nihil pro cliente agat niſi quod verum, & juſtum exiſtimet 41, atque omnibus, rebus & argumentis jure ac legibus conceſsis ſuſceptam cauſſam tueatur, nec falſo ſibi perſuadeat, quod plerique faciunt, Advocato licere cauſſam iniquam, defendere, & in bona cauſſa dolo, & fraudibus adverſarium decipere neque in eo peccare 42, Nō plures lites quam peragere commode poſsit emolumēti privati ſtudio ſibi ſumat patrocinandas 43. Nec judicii differendi, & remorandi cauſſa eluſorias poſtulet dilationes; aut exceptionibus frivolis litem de induſtria protrahat 44. Non alleget leges abrogatas, vel minimè confirmantes rem propoſitam, vel falſas legum interpretationes. vel etiam cavillationes proferat 45. Cohibeat omnem maledicendi, ac conviciandi petulantiam tam in adverſarium quàm ejus advocatum, immo ne provocatus quidem convicia temerè regerat 46 Iudici debitam reverentiam ac venerationem præſtet, nec offenſionem aliquam adferat; quia apud judicem offenſum, & iratum cauſſa non facile obtinetur 47. Quæ omnia Advocatus dum præſtat, & officio ſuo rectè ac probè fungitur, merito conſequitur immunitatem, privilegia 48, hono-

rem,& dignitatem 49: eoque nomine, ne dignitatem ſtatus imminuat, à procuratione quæ eſt vilis, & onus potius quam dignitas habetur, abſtinere debet 50, ſed ſi in officio peccat pœna arbitraria multatur, aut ſi gravius deliquerit, ad tempus vel in perpetuum poſtulatione prohibetur; 51. & ad reſtitutionem ſalarii,& expenſarum quas cliens impenderit tenetur. 52.

1.l.1.ff.de poſtul.2.d.l.1,3.tot.tit.C.qui perſon.legitt.4.d.l.1 5,l.unic.51.C. ne potent. 6,d.l.1.§ removet.& §.2.7.Specul.tit.de advoc.8.l.ſed & hæ ubi gloſſ. & Bart.ff.de procurat.gloſ.in l.4.ff.de teſtib.9.l.quiſquis C.de poſtul.10,l.3.& tot.tit. C.ne fiſci. vel reſpub.11.Bart.in l.2.C.de advoc.diverſ.judic.Specul.tit.de feudis à quibus tamen diſſentit Panorm,in cap.cum ſacerdos de poſtul.12.Panorm.d.c.cum ſacerdos 13,cap.1. § item ſi delator tit.quæ fuit prima cauſa benefic.amitten. ubi gloſſa & Andr. de Iſern. Afflictus deciſ.265.14.l.2.C.de poſtul.15.l.velle ff.de reg.jur.l.ait prætor ff.de minor. & ibi Gloſ.l. ſi quis ff.de ſenatuſcon.Syll an n.16.l.laudabile C.de advoc.diverſ.judic.17.l.1.§.ait prætor.ubi gloſſ.ff.de poſtulan.l.2.& l.providendum C.eod.l. nec quicquam §. advocatos & §.fin ff.de offic.proconſ.18.d.l.nec quicquam, & ibi Fulgoſ.Bartol.in l.4.ff.de damn.infect. 19 d.l providendum l.1.ff.de adminiſtr. tutor.20.l.ſi longius ff. de judic.l. non ſolum ff. de excuſat.tutor.l.munerum ff.de muner.& honor.cap.ſi pro debilitate, de offic. deleg. & ibi Felin.21.d.l.ſi longius l.judex ff.eod.gloſſ.in l.ſancimus C.de advoc. diverſ.judic. 22, d.l. 1.ff.de poſtul.ubi gloſ.l.4.5.fin ff.de eden.l.1.§,in honorarijs ff.de var.& extraord.cognit 23.l.2.& l.reſtituendæ C de advoc.diverſ.judic.24.d.l.properandum l.per hanc C.de advoc.diverſ judic.Bald.in l.unic.C.de ſuffrag.25.l. 1.ff de var, & extraord, cognit, l, poſt duos C,de advoc,diverſ.judic, Iaſon & Dd.in l,diem ff.de offic.adſeſſor.26,Gloſſ,in l, unic.C,de ſuffrag,Specul,tit, de ſalar,advocat.27,cap,cum jam nunc 28,quæſt.& cap,cum ex officii,de reſcript.cap,cum ſit Roma,de ſi nomia 28.l,quiſquis l.ſi qui C.de poſtul, l,ſi contra C,mandati l.nec quicquam ff,de offic.proconſ.& legat,l,ſumptibus ff,de pact, 29. d. l,quiſquis l,1,ff.de var,& extraord,cognit,30,Boerius deciſ,15,31.Gloſſ,in l.2,C,de prox. ſacr.ſcrin.Felin.cap,1,de offic,judic,Covarr,pract quæſt.cap,V I.32,d, l,providendum § ſi quis vero C,de poſtul.l,1,ff,de offic,præf,urb.33.cap ſtatuimus ubi gloſſ.de reſcript.Felin. cap,1,de offic,deleg.Bald in l invitus C,de procurat.34 l.1,ff,de juſt.& jure diſtinct, 45. cap.quis rect.judic,de re judic.lib.V I,35,d.l.quiſquis C,de poſtulan,cap,propter extr,de poſtul,36,Vide ſupra tit,de foro compet.37,gloſſ.in l.1,ff.Si menſor.falſ,mod,dixer.& not.in cap.examinata extr.de judic,Faber in § 1,Inſtitut,de action.38. l, ſi procuratorem ff.de procurat,cap,mandato eod.tit.39 d,1,l.unic.C.de ſatiſdat.l,ſi prætor.ff,de judic.!49.l, rem non novam C,de judic.cap,1.de re jud.cap.perpet,de elect.cap,ult,de not, cleric. 41,d,l,rẽ non novam 42,gloſſ,in cap.dominus noſter quæſt.2,Specul.tit.de advoc, Alberic.in l.ſi qui deſidero C.de ſuffrag,43,l.ſervum ff.de procur,Specul.d,tit,44.l,properandum C. de judic. Specul.d.tit.45.l.ceteris ff famil.erciſcun.l.1.ff.ad legem Cornel.de falſar. 46.Specul.d.tit, 47.l,non diſtinguemus C,de judic.cap.quia ſuſpecti cap.cum inter de except,cap.ſecundo requiris de appellat.48.l.advocati l.cum advocatio l.laudabile C. de advoc. diverſ. judicũ 49 d.l.quiſquis & l,providendum l.advocati.Guido Papa deciſ.388. Bart,in l.1.C, de advoc.diverſ.judic.50.l.ſi quis procuratione in C.de decur.l.univerſos C.eod.51.l.ſi quis et l.quiſquis C.de poſtul l.1 C.de advoc.diverſ.judic.l moris.ff.de pœn.52.l.ult.C.de condict ob cauſ Specul.d.tit.de advocat.& tit.de poſit.Cynus,Salicet.Fulgoſ.& Caſtrenſ.in authent.hodie C.de judic,ubi tradunt Advocatum perperam conſulentem teneri omnia damna reſarcire.

TIT. XX.

De Procuratoribus.

PRocurator eſt qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat *1*. Cujus varia, & diverſa ſunt genera. Quidam enim Generalis, cui omnes cauſſæ, & omnia negotia mandantur: quidam Specialis, cui certa aliqua res, vel lis, negotiumve præſens aut futurum committitur 2. Alius in rem, ac utilitatem alienam datur, alius in rem ſuam, ut qui alienum quidem negotium, ſed in commodum proprium domini mandato curat 3. Alius ad negotia gerenda, alius ad judicia ſuſcipienda conſtituitur 4 hic aliis ſe negotiis non immiſcet 5, nec minor viginti quinque annis datur *6*, neque vices ſuas alteri delegare poteſt, niſi vel lis conteſtata ſit; aut ſpeciale mandatum ſubſtituendi ante litis conteſtationem habeat, aut in rem ſuam ſit datus 7: ille datus ad negotia generaliter cenſetur, etiã ad lites, & omnes eas cauſſas in quibus ſpeciale mandatum non exigitur; conſtitutus & poſt decimum ſeptimum ætatis ſuæ annum procurationẽ ſuſcipere, eandemque libere quandocunque vult alteri delegare poteſt 8; niſi tale ſit negotium in quo induſtria perſonę requiratur, & electa cenſeatur *9*. Procuratorem autem dare, & conſtituere unicuique eſt permiſſum cui nominatim legibus non eſt interdictum, veluti prohibetur ſervus 10, damnatus publico judicio, excommunicatus 11, captus ab hoſtibus 12, filiusfamilias 13, niſi ejuſmodi ſit actio qua ipſe experiri poſsit, ut de caſtrenſi peculio, vel de vi, & injuria ſibi facta 14, vel niſi patrem habeat ſuſpectũ, & vilẽ, & dilapidatorem *15*, Pupillus, & minor ſine tutoris, & curatoris ſui autoritate 1*6*, niſi in cauſſa momentaneæ poſſeſsionis, in qua cum minor tanquã legitima perſona audiatur, ſi per ſe nolit, poterit per procuratorem agere 17. Tutor item, & curator quamvis procuratorem rectè conſtituant ad negotia extra judicium gerenda; tamen ad litem exercendã ante conteſtationem procuratorẽ conſtituere nequeũt 18: ſicut nec procurator

procurator judicialis alium ſubſtituere poteſt ante litẽ conteſtatam, per quam dominus litis fieri dicitur *19*. Vnde in omnibus actibus cauſſæ debent citari non dominus. Conſtitui vero poſſunt procuratores omnes illi qui ad poſtulandum admittuntur, ſive patres, ſive filiifamilias & ideo procurator eſſe non poteſt ſervus 20, excommunicatus, vel ab eo conſtitutus qui excommunicatus habetur 21, mulier 22, niſi agat tanquam tutrix pro liberis ſuis 23, vel pro parentibus morbo, aut ætate impeditis, vel deſtitutis procuratore 24, miles 25, præterquam ſi in rem ſuam forte datus ſit, vel pro commilitone agere, & eum defẽdere velit *26*, monachus regularis ſacris ordinibus initiatus *27*, niſi agat pro ſuo ordine aut eccleſiæ 28, medicus ſeu parabolanus *29*, mutus & ſurdus, præterquam ad gerenda negotia 30, minor ob beneficium reſtitutionis in integrum *31*, univerſitas, civitas, fiſcus, quod ob potentiam, & terrorem ſint formidabiles *32*, reus criminis factus, & nondum expurgatus; quia inverecundum eſt eum velle alterum accuſare, aut defendere qui ſeipſum nõ purgavit 33, infamiæ turpitudine inſignitus, quem jus Canonicum cui in hoc ſtatur, repellit *34*: licet jus civile admittat, eo quod ipſum munus Procuratoris ſit vile, & inhonoratum 35, redemptor litis 36. Denique conſtitui poteſt Procurator in omnibus cauſſis civilibus tam pecuniariis, quàm liberalibus 37, licet in nonnullis caſibus Procurator non admittatur, ſed litigatores ipſi in jus venire coguntur, veluti ſi qualitas cauſſæ exigat perſonalem præſentiam domini 38, ſi dominus probior, peritior, & inſtructior ſit procuratore *39*. Si rei veritas domino magis quã procuratori cognita ac perſpecta ſit 40. Si juramentum calumniæ præſtandum ſit, niſi procurator ad hoc ſpeciale mandatum habeat 41: ſi denique cauſſa criminalis ſit, in qua neque accuſare quemquam, neque defendere per procuratorem licet, ſaltem ante apprehenſionem 42: niſi civiliter, ut fieri poteſt, crimen intentetur, utputa ad æſtimationem injuriæ pro pœna pecuniaria *43*, vel niſi ſuam ſuorumque injuriam quis proſequatur, &

ad

ad reclamationem injuriæ agat, quod hodie paſſim obſervatur in judiciis, & maximè in illuſtribus perſonis 44, vel niſi quis Rei delati abſentiæ excuſationem tantum alleget, aut unum articulum cauſſæ extra crimen principale in modum exceptionis dilatoriæ opponat; veluti quod Iudex ſit incompetens, aut accuſator non habeat perſonam ſtandi in judicio 45, aut crimen ſit leve 46. Modus autem conſtituendi procuratorem varius,& multiplex eſt. Nam interdum conſtituitur in judicio cùm apud acta, aut coram judice datur, vel perſona ejus confirmatur, vel mandatum inſinuatur, vel quicquid ille geſsit dominus ſe ratum habiturum promittit 47: interdum extra judicium, vel præſens, & coram notario ac teſtibus, vel abſens per mandatum procuratorium, ſcripturam, epiſtolam, vel nuncium 48: aliquando purè, vel ſub conditione, aliquando ex die ad diem, & uſque ad certum tempus, vel ſine temporis definitione, & in perpetuum 49. Et vel generaliter ad omnia judicia,aut negotia, vel ſpecialiter ad certam rem, ſive litem, & eam quidem totam, non ad ejus partem 50: vel cum plenâ & liber poteſtate agendi, faciendi omnia quæ dominus ipſe præſens facire poſsit & ſoleat; vel definita,& circumſcripta 51; cum cautione De rato; quam procurator tenetur præſtare quotiens de mandato, an ſufficiens ſit,dubitatur 52, & cum ſatiſdatione De judicato, ſolvendo, quæ à procuratore rei conventi omnimodo præſtanda eſt ſub hypothæca bonorum ſuorum, ſive præſens ſit dominus,ſive abſens 53. Sed quomodocunque conſtituatur Procurator, ſemper officium ejus eſt voluntarium,nec datur invitus coactuſque 54, & ſufficit mutuus conſenſus cùm expreſſus, tum tacitus 55. Vnde ſi quis litteras procuratorias acceperit,& non contra dixerit, procurator conſtitutus intelligitur, adeo ut ſi poſtea is negotia gerere neglexerit, conveniri poſſit actione Mandati 56: vel ſi quis præſens paſſus fuerit ſua negotia ab aliquo geri, mandaſſe cenſetur 57. Quoniam conſenſus etiam tacitus in mandato obligationem inducit, quando ſcilicet aliquo ſciente, & non contradicente

agitur, ex quo colligi poteſt quis ejus fuerit ſenſus, quæ voluntas 58: Patientia enim pro cõſenſu habetur 59: ſicut qui ratum habet mandare videtur 59.

1 l. 1. ff. de procurat. 2. d. l. 1. l. 3. ff. judic. ſolu. l. ſi procurator ad unam ff. de procurat. 3. l. servũ l. licet l. quæ õnia ff. eod. 4. d. l. ſervũs. cap. qui generaliter de procurat, lib. VI. 6. l. minor ff. eod. 7. cap. 1. de procur. lib. eod. 8 d. cap. qui generaliter 9. l. ſi procuratorẽ ff. eod. ubi Bald. & Salicet. l. 1. ff. de exercitor. actiõ. 10 d. l. servũ 11. cap. fin. extr. eod. 12. l. captus ab hoſtibus l. ab hoſtibus ff. quib. cauſ. maior. 13. l. filius familias ff. de procurat. 14. d. l. filiusfamilias & l. miles ff. de caſtr. pecul. cap. 1. de judic. lib. VI. 15. d. l. filiusfamilias l. ſed etſi unius. ff. de injur. l. Imperator. ff. ad Trebellian. 16. l. neque tutores C. de procurat. 17. l. momentaneæ C. qui legitt. perſ. l. 1. C. Si per vim l. plane ff. famil. erciſc. 18. d. l, neque tutores, 19. l. quod quis l. nulla dubitatio l. procurat. C. de procurat. cap. 1. & 2. tit. eod. 20. d. l. ſervum 21. cap. prudentiam de offic. deleg. & cap. ult. extr. de procurat. 22. l. alienam C. eod. 23. authen. hodie C. quan. mul. offic. tut. fun. pot. cap. ex parte de appellat. 24. l. feminis ff. de procur. 25. l. militem. l. qui ſtipendia C. eod. 26. d. l. filius familias, d. l. qui ſtipendia 27. authent. de ſanctiſſ. epiſc. §. aliud 28. 2. quæſt. 7. can. tria 29. l. placet C. de epiſc. & cleric. 30. l. mutus ff. de procurat. 31. l. exigendi C. eod. 32. l. 3. & ſeqq. C. Ne fiſc. vel reſpub. procurat. alic. 33. l. reus criminis C. de procurat. l. 1. C de reis poſtul. l. liberi ff. Ad municipal. 34. cap. 2. 3. quæſt 7. gloſ. ibid. Iaſon. in §. fin. Inſtitut. de except. 35. d. §. fin. & ibi Dd. gloſ. in l. 1. ff. de poſtul. & in l. 3. C. de dignitat. 36. l. ſi remunerandi ff. mandati l. ſi contra. litium C. eod. 37. l. fin. C. de procur. l. ſervum l. ſed & hæ. ff. eod. 38. Iaſon. & Dd in l. in pecuniariis C. eod. 39. Socinus de citationib. 41. artic. 40. Iaſon d. loco 41. cap. fin. de juram. calumn. lib. VI. lib. VI. 42. l. 2. & 3. C. de iis qui accuſ. poſſ. 43. l. unic. C quan. civic. act. criminal. præjudic. 44. Bart. in l. l. ff. de procurat. 45. Abb. & Socinus in cap. veniens extr. de accuſat. Salic. in l. reus C. eod. Iul. Clar. quæſt. 22. 46. l. 1. ff. an per alium cauſſ. appellat. agi poſſ. l. ſervum quoque ff. de procurat. 47. l. ſi procuratorem ibi Bartol. & Dd. ff. de procurat. §. fin. autem Inſtitut. de ſatiſdat. 48. l. 1. & 2. l. ſervum l. ſi procuratorem ff. de procur. l. 1. ff. mandati l. 2. ff. de pact. 49. l. 3. ff. de procurat. Specul. tit. eod. 50 l. non tamen l. mandato ff. eod. cap. qui generaliter tit. eod. 51. d. l. mandato l. procurator ff. eod. gloſſ. & Panorm. in cap. cùm dilectus de relig. domib. 52. gloſſ. & Dd. in l. 1. C. de ſatiſd. & §. fin. verò in perſonam Inſtit. eod. gloſſ. in l. non ſolum ff. de procur. 52. l. qui proprio ff. eod. d. §. fin. autem l. unic. C. de ſatiſdat. 53. d. l. qui proprio d. §. fin. autem 54. l. 7. §. invitus ff. de procur. 55. l. 1. ff. eod. l. qui tacet ff. de reg. jur. 56. Clem. 1. de procur. 57. d. l. ſi remunerandi 58. argum. d. l. qui tacet. 59. l. qui patitur. ff. mandati. 60. l. ſemper qui non probat ff. de reg. jur. gloſſ. & Dd. in l. ſi pecuniam C. de negot. geſt.

TIT. XXI.

De Mandato Procuratorio.

MANDATUM eſt quo alieni negotii procuratio alicui committitur, ſive in judicio, ſive extra judiciũ 1. Quod duplex eſt, unum tacitum quando ſaltem conſenſus tacitè intervenit 2; alterum Expreſſum quod expreſſis verbis inter præſentes, & abſentes per ſcripturam vel nuntium datur 3: idque aut Generale ad omniũ rerum pro-

curationem pertinens, aut Speciale ad certum articulum, vel membrum judicii; quæ pro circumſtãtia, & diverſitate rerum alia atque alia dantur. Nam licet Mandatũ generale ut plurimum in expediendis cauſſis ſatis eſſe ſoleat; multæ tamen ſunt cauſſę quæ in judiciis, & extra quoque judicia peragi nõ niſi ſpeciali in eam rem accepto mandato poſſunt. Ideo qui plenum, & liberum mandatum daturus eſt, prius aliqua corũ quæ ſpeciale mandatum requirunt in inſtrumento exprimere debet, & poſtea ſubjicere generalem illam clauſulam Omnia reliqua agendi quæ ipſe dominus præſens agere facere poſſit 4. Ejuſmodi ſanè cauſſæ ſunt petitio reſtitutionis in integrũ ſi ea principaliter non incidenter petatur 5; petitio reſtitutionis natalium 6, legittimationis 7, veniæ ætatis 8, confirmationis electi 9. juramenti calumniæ, & cujuſlibet alterius præſtatio, delatio, relatio 10, tranſactio litis finiẽdæ cauſſa interponenda 11, pactum 12. compromiſſũ 13, accuſatio rei criminoſi 14, recognitio ſcripti 15, renuntiatio beneficij feudi 16, quoniam in generali renuntiatione feuda non includuntur 17, liberatio per acceptilationem præſtanda 18, remiſſio obligationis pignoris 19, receptio ſolutionis debiti 20, donatio 21, retractus, venditio 22, contractus ſive negotium ſponſalium, & matrimonii 23, actus diviſionis, quia non ſuffi. cit mandatum ad petendã diviſionem, ſed exprimi debet Ad dividendum 24; conſtitutio actoris ad lites futuras 25. reſpõſio ad poſitiones 26; proſecutio appellationis 27, relaxatio detenti in carcere 28. Mandatum autem cõſtitutionis quod procuratori ad lites, & judicia datur hæc ferè cõtinere debet, Primo nomen, & cognomen domini conſtituentis, & conſtituti procuratoris, nec non adverſarij contra quem, & Iudicis coram quo diſceptatur. Deinde cauſſam in judicium deductam 29; tum actus & terminos præſcriptos ad quos datur procurator, ut ad citandum, comparẽdum, agendum, defendendum, excipiendum, litem conteſtandam, jurandum, reſpondendum poſitionibus, teſtes, inſtrumenta, tabulas & ſimiles probationes producendum, concludendum, audiendum

dum ſententiam, & appellandum ſi opus ſit 30. è quibus tamen litis conteſtatio, concluſio & auditio ſententiæ omiſſa non vitiant mandatum 31. Sed ea maxime in mandato exprimenda quæ ſpeciale mandatum requirunt, nec in generali comprehenduntur de quibus proxime diximus 32, & poſtea ſubjicienda hæc generalis clauſula omnia reliqua agendi quæ ipſe dominus præſens agere facere poſſet: quæ conſtituto procuratori tribuit liberam, plenam, & generalẽ poteſtatem pro domino agendi, & includit omnia etiam non expreſſa 33. Illa quoque clauſula inſeri debet Ratum haberi quicquid procurator geſſerit 34, nec ſufficit ita perſcribi Quicquid legittime, & utiliter à procuratore geſtum erit: ne conſtituens ſemper cavillari poſſit non eſſe legittimè geſtum, & ſic res ſemper eſſet dubia 35. Poſtremo loco annus, & dies mandato inſerendus 36, & ſigillum publicum, aut privatum teſtandi cauſſa apponendum 37, & in reliquis obſervandus tribunalium uſus, & ſtilus 38. Plane in mandato conceſſis quibuſdam omnia alia mandata permiſſaque eſſe intelliguntur ſine quibus mandatum recte exerceri nequit 39. Vnde is qui habet mandatum ad proſequẽdam cauſſam in judicio petitorio, poteſt etiam præparatorio, & poſſeſſorio experiri; quia conceſſo conſequenti videtur etiam conceſſum omne neceſſarium antecedens, & ex diverſo 40: modo tendant ad unum eundem finem, & non ſint diſſidentia 41, & qui ad agendum idem ad defendendum datus intelligitur præſertim in judiciis duplicibus 42; nec refert an incontinenti an ex intervallo prout utile & bonum videbitur, agat; vel ſi duæ res petendæ ſint unam ſtatim alteram poſt pro ſuo arbitratu petat 43. Et ſi Mandatum eſt generale comprehendit etiam futura negotia 44, non tamen alias perſonas in eo non expreſſas, etiamſi de eadem re agendum eſſet 45, neque res criminales 46, inhoneſtas, & illicitas 47, aut requirentes mãdatum ſpeciale: quod adeo verum eſt, ut qui habet mandatum generale & agit principaliter in cauſa requirente Speciale, dicatur falſus procurator, ſecus ſi incidẽter agit 48. Quod

ſi

ſi duo diverſa ſint mandata, ac unum generale, alterum ſpeciale, ſiquidem diverſis temporibus ſunt data poſterius prævalebit *49*: ſi eodem tempore, tum ſpeciale præferetur generali ut in omni jure generi per ſpeciem derogatur 50. At ſi Mandatum eſt obſcurum, procuratori contra dominum conceditur ejus interpretatio: quia dominus ſibi imputare debet quod formam mandati non expreſſerit certius,& dilucidius 51; licet nonnulli domino concedendam exiſtiment *52*. Rurſus ſi dubium,& incertum, aut parum ſufficiens eſt mandatum, non admittitur procurator niſi præſtita cautione Rati, etiam in iis quæ ſpeciale deſiderant mandatum *53*. Sed ſi evidenter conſtet eum non habere Mandatum, haud admittitur etiamſi de rato ſatiſdare velit. Ideo neceſſario tenetur ante omnia exhibere Mandatum, & perſonam ſuam legittimam probare etiam in ſummario judicio 54. Quæ probatio fit vel per acta, apud quæ Mandatum procuratori datum vel inſinuatum eſt 55, vel per inſtrumentum conſtitutionis à tabellione,aut ipſo domino præſcriptum *56*, vel teſtibus apud quos procurator datus eſt 57, vel litteris quibus abſens ſignificavit aut judici,aut adverſario,ſe talem procuratorem,& in ejuſmodi cauſſa conſtituiſſe, ratumque habiturum quod cũ eo actum erit 58, vel præſumptionibus, veluti ſi procurator exhibeat inſtrumenta litis negotiive: quoniam nemo ea ſine mandato præſumitur conceſſiſſe; quæ ſi probare poteſt ſibi tradita fuiſſe ab ipſo domino, admittitur etiam ſine aliqua cautione *59*: ſi producit tantum, nec probat ſe â domino habere, admittitur non niſi cum cautione rati *60*; vel denique ſcientia & patientia domini, ut ſi quis in judicio agit nomine alterius eo ſciente, & patiente *61*. Porro ex Mandato naſcitur mutua obligatio qua dominus,& procurator invicem obligantur; ille ut indemnem procuratorem ſervet,eique pecuniam det ad exſequendum mandatum, ſumptus neceſſarios & utiliter factos reficiat *62*, uſuras quas promiſit pro mutuo ſumpta pecunia ad gerendum negotium præſtet, honorarii ſi petat remunerandi gratia det *63*, etiamſi rem non potuerit

 exſequi,

exſequi, vel infeliciter geſſerit, ſine culpa tamen ſua *64*: hic ut fines ſui mandati diligenter obſervet, atque cuſtodiat, nec eos tranſeat *65*. & non modo mandatũ bona fide perficiat *66*, ſed & finito negotio domino rationem reddat *67*, & reſtituat omnia quæ inde conſecutus eſt 68, etiam id quod indebitum accepit *69*. hoc amplius Procurator ad judicia omnem diligentiam immo ſummam, & exactiſsimam, præſtet; quoniam in ſuſcipiendo mandato videtur ſibi rerum agendarum peritiam vendicaſſe *70*: quamvis hic ſæpe fines mandati egredi poteſt quando juris, & judicii neceſsitas exigit, quæ domini mandato circumſcribi nequit 71. Si tamen propria negligentia aliquid commiſit, hoc domino nocet, ſive ſciẽti ſive ignoranti, cui nihilominus manet adverſus ipſũ mandati actio ſi eſt ſolvendo, ſi non competit reſtitutio 72: ſed ſi dolo malo ac fraude aliquid prætermiſit, ipſo jure domino jus ſalvum eſt, ſi procurator ſit ſolvendo. Non enim quod procuratoris dolo factum eſt, fraudi aut damno eſſe domino poteſt aut debet 73. Cæterum Mandatum ſolvitur, & finitur pluribus modis, veluti Revocatione ſive mutatione, idque vel ante litem conteſtatam re adhuc integra 74; vel poſt litem conteſtatam, cum cauſæ cognitione, & ſciente procuratore & adverſario, quibus alioquin Revocatio non præjudicat ſi ad eorum notitiam non pervenit *75*: immo geſta à procuratore revocato, ipſo, & adverſario ignorante, conſiſtunt, & valent 76. Et Renuntiatione procuratoris ſi res eſt integra *77*, Vel alia juſta cauſſa interveniente, ut ſi domino nihil intereſſe cœperit 78, finitâ re ſive lite propter quã datum & ſuſceptum eſt mandatum morte domini mandantis, re adhuc exiſtente integra *79*, etiamſi ignoret mortem procurator aut adverſarius 80: niſi quid mandatum ſit in rẽ ipſius mandatarii 81, vel mandatum contineat aliquid quod poſt mortem mandantis exſequi debeat 82, vel ſit mandatũ dotis, aut libertatis dandæ 83, aut ad pias cauſſas 84, quæ ſingula morte mandantis non exſpirant, nec ab hærede revocantur. Sed in procuratore ad judicia obtinet ut eo mortuo

mandatum

mandatum deſinat, ſive res integra ſit, id eſt lis necdum cõteſtata, ſive non ſit: quoniam induſtria perſonæ electa cenſetur quæ non tranſit ad hæredes 85. Quod idem eſt in mãdante beneficiario, ſive naturaliter mortuus fuerit, ſive civiliter puta ad aliam eccleſiam tranſlatus, vel beneficium reſignaverit 86 quia poſt mortem ejus hæres nullus exiſtit. Cõtra ſi dominus deceſſit poſt litem a procuratore conteſtatam, aut præſtitam ab ipſo domino cautionem de judicato ſolvẽdo, permanet mandatum, & poteſt Iudex defunctum condẽnare, vel abſolvere, dummodo in procuratoris perſonam concipiatur ſententia 87; niſi abſque hærede dominus deceſſerit, tunc enim in procuratorem quamvis dominum litis ſententia proferri nõ poterit 88. Quamvis alias procurator poſſit condemnari, licet non fiat in eum exſecutio; ſed in dominum; niſi ob delictum ſuum condemnatus fuerit in expenſas, aut aliquid egerit ad quod non habuit mandatum: ob quod contra eum fit exſecutio, non contra dominum 89.

1.l.1.ff.de procurat.l.ſi procuratorem l.ult.ff.mandati 2.l.ſi remunerandi l. qui patitur ff.eod.3.l.1.ff.eod.4.Bartol.in l.procurator cum libera ff.eod.Panorm.in cap.cum dilectus de reb.eccl.domib.cap.fin.de dilat.5.l.illud ff.de minor.Imola & Panorm.in cap.ſuſcitatus,de in integr.reſtitut.6.Specul.tit.de procurat.7.Rebuffus in tract,concluſ.Rubric.de elect.de rog 8.l.2.C.de his qui veniam ætat.Rebuff.d.loco 9.Beroſ.conſil.5.lib.1,10.l.jusjurand.um ff.de jurejur.cap.ult.de juram.calum.præſt.lib.VI.11.l.mandato ff.de procurat,& ibi Bartol.l.tranſactionis placitis C.de tranſact.12.l.reſcriptum l.nam & nocere ff. de pact. 13. d.l.mandato & cap.per tuas ibi gloſſ.de procur.14.Bald.in l.reos C. de accuſat. Guido papa 338.deciſ. Menoch.lib.1.quæſt.80.de arbitr.judic.15.Rebuffus d.loco 16.Cardin. in clement.unic.de renuntiat.Rebuff.d.loco 17.Bald. in authent. in ſucceſſione C. de ſuis & legitim.18.l.per procuratorem ff.de accept.l 19 l.ſi conſenſ.ff.quib.mod.hypothec. 20.l.hoc jure ibi Bart.ff.de ſolut.21.l.filiusfamilias ff.de donat.l.contra juris ff.de pact.22.l.procurator tutorum ff.de procurat.l.procuratorem C.eod.Natta.conſil.297.23.cap.fin. de procurat.cap.venientes,& ibi gloſſa.extr.qui cleric.vel voventes,24.Bart.in l.qui Romæ ff.de verb.obligat.Iaſon.in l.in perſona C.de pact.25.l.item eorum ff.quod cujuſq. univerſ. nom. 26. Socinus ſenior.conſil.55.lib.1.Rebuff.d.loc.27.Rota deciſ.21.& 107.in novis.28.l. Pomponius ff.de procur.Socin.conſil.120.lib.1.29.d.l.ſi procuratorem,cap.accedens. cap. conſtitutus de procur.30.Specul.tit.de procurat.31.Specul.d.loc.Mynſinger.cent.4.obſer.99.32.cap.4 & 5.de procurat lib.VI.33.l.mandato l.procurat.ff.eod.cap.quid agendum cap. non. poteſt.extr.eod,34.d.l.ſi procuratorem Specul.d.loc,35.Bald.d.l.ſi procuratorem gloſſ. in cap.relatio 12.quæſt.1,Specul.d.loc.36.cap.fin.de procur.cap.poſt ceſſionem de probat,37.d.l.ſi procuratorem 38.l.ſemper l.contractus ff.de reg.jur.l.ſi jusſu dui ff.de evict.39.l. ad rem l.ad legatum ff.de procur.l.2.ff.de juriſdict.omn.judic.l.2.& l.fin.ff.de offic.ejus cui mand eſt juriſd.40.d.l.ad rem l.refectionis,& ibi gloſſ.& Caſtrenſ ff.Commun.præd.41,cap.cum olim de offic.d.leg.42.l.ſi defunctus l.ſervum l.penult.ff.de procur. 43.l. qui procuratorem l.fin.ff.eod.44.l.fin.ff.de pignor.l.fin.ff.quæ res pign.oblig.poſſ. 45.d.cap.ad agendum.

dum & d,cap,non poteſt Guid. Papa deciſ 21.Rota deciſ,456.in nov. 46.l.ſi procurator ff.de condict indeb.47,l.merito ff, Quæ juſſu d.l.ſi procurator 48.Bald.in cap, nonnulli & in cap,ex parte de reſcript.Iaſon in l.licet C.de procurat.49.l.pacta noviſsima C.de pact 50.cap.non injuſte de procur l,in toto ff.de reg,jur 51.l.in veteribus ff. de pact.l, ab eo ff. de contrah,empt 52 Specul.d.tit.per l.fin,C, de Legib. & l. in prætoris ff. de prætor, ſtipulat, 53.l.illud cum leg.ſeqq.ff,de minor, & ibi Bart,54.l,licet C,de procur,cap,in noſtra eod, tit.Dd,in l.non ſolum § qui alieno ff.de procur,55 Dd.in l,omnium C,de teſtam 56,d, l. ſi procuratorem cap,petitio extr,de procurat,57.l,cum inſtrumentis l,non idcirco C, de inſtit.l,pacta C,de pact,Bart,in d,l,ſi procuratorem 58.d,l,ſi procuratorem 59 Bald, Abb, & Felin.in cap,coram,de offic deleg,60,Bartol.in l,vulgo ff.de adminiſtr. tutor,& in l,3, ff,de Carboniano edict.Caſtrenſ.& Alexan,in l,1,ff,de procurat,61, l,qui patitur ff.mandati 62.l,ſi vero § fin, ff,mandati l.heredem.l.ſi mandaſſem l,idemque l, inter cauſas ff, eod,63,l,ſi verò non remunerandi § ſi mihi ff.mandati 64,l.qui mutuam § ult,ff,eod, l,etiamſi contrarium C,eod,65.l.diligenter l.fin,ff, de procurat l, cum mandati C, mandati §, is qui Inſtitut.de mandat,66,l,ſi mandavero ff eod,67, l, qui proprio ff. de procurat. 68. l.ſi procuratorem l,denique §,fin,ff,mandat.69 d,l,qui proprio ff,de procurat, 70,l. à procuratore ubi gloſſ,& Dd,C,mandat,Bart.in l,cum qui ff.de furt.71,Bald.in l,cum mandati C,mandat,facit text,in l,cum Papinianus ff.de public.72,Bald.in l,ab eo C, quom, & quan.73,l,& eleganter ff.de dol,l,creditores §,Lucius ff,mandati l,ſi procurator.in C, de procurat,74.d.l.ſi mandavero & §.1.Inſtit,eod,75.d,l.ſi mandaſſem 76,Clement.1.de renunciat.Salicet.in l.mandatum ff,mandat,77,d.l.ſi mandavero 78. d.l.ſi quis § ſuſcipi.79.l.ſi defunctus ff,de procurat.d.l.ſi quis l.ſi mandaßem ff,mandat.§ recte inſtitut, de mand,80.l.cum quid ff.Si cert.petat.& ibi Iaſon 81.l,ſi cum eadem ff,de Pact.82,d. l.ſi verò § ult Bald in l.eam quam C.de fideicom.83.d.l.ſi ego §. ſi res ff.de jure dot. l.ſi pater ff.de manum vindict.84.cap.exiit qui ſeminat,de verb. ſignif. lib. VI. Bald in authent. ſi qua mulier C de ſacroſ.eccleſ.85.l.nam ex contractu ff,de reg.jur 86.Clement.ult. de procurat.& ibi Bald,Rota deciſ,357.in noviſ.87 d.l. defunctus ubi Dd l.nulla C. de procur.& ibi Bald,88.Iaſon,lib,4,conſil,138,89.Dd.in l.Plautius ff,de procur.Bart.in l, 4.ff.de re judic.

TIT. XXII.

De Actore, & Negotiorum Geſtore.

AD Procuratorem proximè accedunt Syndicus, Defenſor, bonorum Curator, de quibus ante diximus, itemque Actor, & Negotiorum geſtor. Eſt autē Actor qui a tutore curatoreve litium cauſſa decreto judicis conſtituitur. Nam tutores, & curatores quamvis procuratorem ad negotia extra judicium gerenda rectè conſtituāt 1: tamen ad litem exercendam, quia domini non ſunt litis nondum cœptæ, procuratorem ante litem conteſtatam non poſſunt conſtituere, ſed Actorem judice autore, quotiens aut diffuſa negotia pupilli ſunt, aut imperitia, ætate, valetudine, vel alia neceſſitate ipſi impediuntur ſuo periculo rectè conſtituunt 2. Debet enim à tutore cōſtitui Actor, judiciſque ſubſequi

ſequi decretum, ſine quo actus ejus omnino non conſiſtit: etſi poſſit quoque Iudex ad tutoris petitionẽ decreto interveniente actorem dare 3. Conſtitutum verò Actor à tutore, vel curatore comparet tãquam procurator tutoris, non autẽ pupilli 4 Et ſemper tenetur cavere de rato, quamvis de ipſius mandato non dubitetur 5. Negotiorum geſtor eſt, qui abſentis negotia ſua ſpõte abſque mandato gerit, ſive in judicio, ſive extra judiciũ 6, ſive per ſe, ſive per alium. Poteſt enim Negotiorum geſtor non minus, quàm Procurator ſubſtituere aliquem ad negotia gerenda, ſuo quidem periculo 7. Competit autem domino cujus negotia geſta ſunt directa negotiorum geſtorum actio adverſus geſtorem, ut reddat rationem adminiſtrationis, & præſtet ſi quid dolo, aut negligẽtia ejus admiſſum eſt 8; ipſi geſtor conceditur actio Negotiorum geſtorum contraria contra dominũ, qua repetit ſumptus neceſſario, & utiliter factos in rebus abſentis, cujus negotia ſine mandato geſsit 9.

2. l, ita C. de procurat, 2. §, ult, Inſtitut, de curator, l, 24, ff. de adminiſtr, tutor. l. 32, ff. eod. l, unic, C. de actore à tut, ve curat, dan, l, 10. C, de appellat. l. 20. C. qui dare tutor. 3. Gloſſ, in l neque tutores C. de procur. 4. Caſtrenſ. volum. 2. conſil. 16. 5. l, actor. ff. rem ratam haberi 6. l. 3, & l. ſolvendo ff. de negot, geſt. l. ex maleficiis ff. de act. & oblig. 7. l. nam & Servius ff. de negot. geſt. 8. d, l. ex maleficijs, & l. 2. ff. eod. 9. §. igitur Inſtitut, de oblig. quæ ex quaſi contr. naſc.

FINIS LIB. PRIMI.

L AVSONII

AVSONII POPMAE DE ORDINE, ET VSU IUDICIORUM LIB. SECVNDVS.

TITVLVS I.

De Proceſſu Iudicij.

PROCESSUS judicij pro qualitate cauſſæ diverſus eſt; & alius quidem Ordinarius, ac ſolemnis; alius verò Extraordinarius, ſive Sũmarius. Ordinarius proceſſus eſt qui legittimo juris ordine procedit, & hos ut plurimum actus habet Citationẽ, Oblationem libelli, litis conteſtationem, Iuramẽtum Calumniæ, Exceptionẽ, Replicationẽ, Poſitionẽ, Reſponſionẽ, Probationẽ, Concluſionẽ, Sententiã, Executionẽ: è quibus nõnulli ſunt accidẽtarij, qui pro circunſtantijs cauſarũ & litigatorũ adhiberi, vel etiam omitti poſſunt, ut Exceptio, Replicatio, Duplicatio Poſitio, Reſponſio, Publicatio, Cõcluſio [1]: quidam ſunt neceſſarij & ad ſubſtantiam proceſſus pertinent, ut Citatio, libellus, litis conteſtatio, Iuramentum calumniæ ubi petitur, Probatio, Sententia, Executio, qui in ordinario proceſſu non poſſunt omitti, aut præpoſtero ordine tractari, uſque adeo ut Sentẽtia contra uſitatum judiciorum ordinem prolata ſit ipſo jure nulla [2]. Immo nec litigatores poſſunt iſti ordini judiciorum renuntiare, & ex cauſſa ordinaria facere sũmariam, ut remiſſis neceſſariis actibus judiciorum ſummariè, & ſimpliciter procedatur [3]: quia ſolemnitas illa judiciorum eſt juris publici, cui à litigatoribus renuntiari nequit [4]. Extraordinarius proceſſus eſt in quo ſummariè, & ſine figura judicii cauſſa tractatur, neque obſervantur ſolemnitates illæ quæ dicuntur Juris poſitivi, cujuſmodi eſt libellus, litis conteſtatio, Publi-

catio

natio, Concluſio, & ſimiles: ſed debent adhiberi ea quæ ſunt juris gentium 5, ut eſt citatio 6, qualiſcunque petitio quæ facti narrationem contineat 7. exceptio cujus in promptu eſt probatio, ſecus ſi altiorem indaginem deſiderat, quam ſummarium judicium non admittit 8, perſonarum legittimatio 9, probatio 10, ſententia in ſcriptis 11. Hoc autem extraordinario proceſſu multæ, & diverſæ cauſſæ tractantur, quas ferè recenſent Interpretes in lege 111. Digeſt. Ad exhibendū. Inter eas præcipuæ & magis uſitatæ ſunt Cauſæ modicæ sūmæ 12, leves, ſive civilis ſive criminalis 13, & quæ nō adferunt magnum præjudicium 14, pauperum, & miſerabilium perſonarum, viduarum, & pupillorum 15, naufragorum, cōtra ſurreptores rerum naufragio perditarum 16, alimētorum præſentium, & futurorum, non item præteritorum 17, uſurarum contra creditorem ob contractum uſurarium, ſed tantum apud judicem eccleſiaſticum, decimarum 18, ſalarii & mercedis 19, Collectarum, & tributorum publicorum, quorum ſolutionem ſufficit generaliter edici ſub certa pœna 20. Item cauſſa matrimonialis, beneficialis, & eccleſiaſtica, ubi agitur de aliquo beneficio, vel electione 21, poſſeſſorium modici præjudicij 22, miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto in qua ſufficit ſummatim cōſtare de debito 23, miſſio in poſſeſſionem ventris nomine 24, reſtitutio dotis ſoluto matrimonio 25, ſatiſdatio legatorum nomine, quam legatarius ab hærede petit 26: Examinatio teſtium ad perpetuam rei memoriā, quam præcedere debet ſummaria cognitio de ſenio, & imbecillitate teſtium 27, Actio ad exhibendum 28, datio tutoris, & curatoris 29, dilatio judicialis 30, adoptio, emācipatio filii, legittimatio filii ſpurii, manumiſſio ſervi, & ſimiles actus voluntariæ juriſdictionis 31, notorium 32, confeſſū ut cùm debitor in judicio confitetur debitū 33, infamia 34, crimen læſæ majeſtatis 35. Executio ſententiæ facienda à judice contra quam nulla opponitur exceptio: ſecus ſi opponatur, quia tunc datur inſtantia in cauſſa executionis 36. De-

nique quando inſtrumentum guarentigiatum, ut vocant, in judicium producitur, quod ipſum paratam executionem habet 37.

1. Maranta par 4. diſtinct 9. 2. l. prol itam C. de ſntent. & interlocut. omn. judic. & ibi gloſſa & Bald. l. ſi pacta C de pact. 3. Card. in Clement. ſæpe, d: verb. ſignific. Alexand. in addit. ad Bartol. in l, ſi ſocietatem ff. pro ſocio Lucas de penna in l. de ſubmerſis C. de naufrag. à quibus tamen diſſentit Specul. tit. de libell. concept. 4. l. jus publicum ff. de pact., 5. Lanfranc. in d. Clement. ſæpe Cardinal. in Clement. diſpendioſa de judic. 6. Clemēt. paſtoralis de re judic. Socin. lib. 1. conſil. 12. 7. Lanfr. in d. Clement. ſæpe & in Praxi tit. de petitione Bartol. in l. 2. C. de ſentent. ex brevic. recitant. 8. Bart. in cap. 1. extravag. Cravett. conſil. 104. & conſil. 207. 9. Lanfrac, d Clement. ſæpe, Alexand. in l. judicis C. de judic. 10. Cravet, d. conſil. 207. Maranta d. loc. 11. Abb. & Felin. in cap. Albericus, de teſtib. 12. Authent. niſi breviores, C. de ſentent. ex brevic. recitan. & ibi Bar. 13. Lanfrancus in Clement. ſæpe de cauſſ. deleg. & ſumm. 14. Innocen. & Panorm. in cap. tua, de ſponſa, 15. Authent. de mandat. princip. §. ſit tibi quoque & ibi Dd 16 de l. de ſubmerſis ubi Bart. & alij 17. l. ſi quis à liberto ff. de lib. agnoſc. Bart. in l. 1. C. de fdeicomm. 18. d. Clement. diſpendioſam ubi Cardin. 19. Bart. in d. authent. niſi breviores gloſſ in Clement. dubium de ſepul. ex præcepto divino Deut vom. 24. & Levitic. 30. ubi præcipitur mercenario ante occaſum ſolis in die dandam eſſe mercedem 20. Bald. lib. 3. conſil, 424. 21, d. cap, diſpendioſam 22. l. momentaneæ C, unde vi l, ſi coloni C. de agric, & cenſ. 23. Bart. in l. ſi finita ff. de damn. infect. & in l. cum proponas C. de l on autorit, judic, poſſid, gloſſ. in l, Fulcinius, ff. ex quib. cauſ. in poſſeſſ. eat, 24. l 3, ff. de vent. in poſſeſſ, mitten l, à divo Pio ff. de petit. hæred. 25. Cardin. d Clement. diſpendioſam 26. l. ſi is à quo ff. ut in poſſeſſ. legat. & ibi gloſſ. 27. l. in lege Aquilia ff, ad leg, Aquil, ubi gloſſ. Bart. & Dd. 28. l, 3. § ſciendum & l. theſaurus ff. ad exhiben. 29. l. qui habet §. quolibet ff. de tutel. 30. l. properandum C. de judic 31 Lanfranc. d, Clement. ſæpe 32. Dāhaud, in praxi rer. crimini. cap. 3. 33. l. unic. C. de confeſſ. l, certum ff, eod, 34, Anton Butr, in cap. in veſtra de cohib cleric, & mulier. 35, in Extravag, ad reprimendum 36. l, 1. ff, de edit. l. à divo Pio §. ſi ſuper rebus & ibi Dd. ff. de re judic. Bald. in l. 1. ff. ſi quis jus dicen. non obtemper 37. Bart. & Dd. in l. 2. ff. de jurejur. & in l. ſi quis pecuniam C. depoſiti Bald. in l. 2. C. de execut. rei judic.

TIT. II.

De Citationibus.

PRINCIPIUM & fundamentum judicii eſt Citatio 1, qua Reus in jus evocatur, vel publicè, vel privatim. Publica citatio fit per edictum, proclamationem, atque campanam. Privata fit privatim in perſonam citandi, eſtque duplex, verbalis, aut Realis; illa fit viva voce, vel litteris; hæc per apprehenſionem perſonæ expediri ſolet; utraque ut rectè & ordine fiat, inprimis habenda eſt ratio perſonarum, loci temporis, cauſſarum, modi ac formæ. Perſonæ omnes quarum intereſt quarumque cauſſa agitur citandæ ſunt 2, & quidem principalis ante litis conteſtationem citari, debet poſt litem verò conteſtatam etiam procurator ejus qui tunc factus eſt litis

litis dominus *3*. Sed etſi principalis abſit, aut non inveniatur, judicium incipit à procuratore, iſque recta via evocari poteſt 4. De Syndico dubitatur an ſufficiat eum citare nomine civitatis ſive univerſitatis: & verius eſt citandos eſſe illos qui præſunt civitati *5*. Sunt tamen nonnullæ perſonæ quæ ſine permiſſu, & venia judicis citari non poſſunt, ut ſunt parentes utriuſque ſexus in infinitum, patroni eorumve hæredes etiam extranei, præceptores, & alii de quibus ante tit. De reo egimus. Quædam omnino citari prohibentur, quales ſunt Conſul, Prætor, Præfectus, cæterique magiſtratus majores qui imperium, & coercitionem habent, dum magiſtratus officio funguntur *6*, niſi in officio delinquant *7*, vel ſint perpetui 8, vel actio dilatione aut tempore ſit peritura *9*. Itẽ non citatur furioſus 10, infans hoc eſt minor ſeptennio, & proximus infantiæ 11, cujus tutor cititatur, ut cum eo judicium agitetur *12*, aut ſi tutorem non habeat, agnati, vel cognati citandi ſunt, ut in jus veniant defenſuri ipſum infantem aut tutorem ei dari curent *13*: at major infante & proximus pubertati poteſt citari, ut compareat legittimè, videlicet cum tutore, aut curatore 14, licet hodie communiter nomine pupillorum citentur tutores, curatoreſve; & ſi illi non ſunt, ipſi pupilli, ut nominent ſibi curatorem ad litem cum quo poſſit legittimè agi 1*5*: quod ipſum ſi recuſaverint Iudex ex officio curatorem dabit 1*6*. Major verò viginti quinque annis ipſe citandus eſt 17. Locus ad quẽ adverſarius vocatur debet eſſe intra territorium, & juriſdictionem judicis 18, honeſtus 1*9*, & tutus ut ſine periculo ad judicẽ adire poſsit 20. Nã ſi ibi degant capitales inimici ipſius, vel amici & domeſtici inimicorum, vel itinera notoriè ſint infeſta, poteſt non venire, & per procuratorem, vel excuſatorem opponere exceptionem loci non tuti, aut ſi eam Iudex non admittit, de gravamine appellare 21. Idem eſt ſi propter peſtem ibi ſevientẽ, vel aëris intemperiem non ſit tutus acceſſus *22*: niſi in loco peſtilẽti adhuc redderetur jus nec eſſent indictæ feriæ cauſſa peſtilentiæ, tunc enim peſtilentia non excuſat à contumacia.

23. Tempus comparendi in citatione exprimi debet 24; idque certum & oportunũ, non nimis arctum, ut citatus ad judicium commodè venire poſsit 25. adhoc dies juridicus, & profeſtus, non feriatus, niſi talis eſſet cauſſa in citatione ſpecialiter expreſſa 26, quam tempore feriato expedire liceret 27: cujus generis multas recẽſuimus infra tit. De feriis. Alioquin Citatio expreſsè facta ad diem feriatam, puta Dominicum, aut ad diem certum menſis quem conſtat eſſe feriatã, nullius eſt momenti, nec tenetur citatus comparere 28: ſed ſi facta ſit in certum diem, veluti, Compareat intra vel poſt decem dies, aut decimo die hujus menſis, iſque dies comparitionis forte incidat in diem feriatam, valet Citatio, & proceditur prima die juridica ſequenti 29. Sed & tempore legittimo fieri debet Citatio, & ideo non conſiſtit ſi facta ſit veſperi poſt occaſum ſolis 30; aut minus tardè perlata ſit, ita quod non poſsit citatus comparere ad tempus in citatione præfixum 31, quod in civilibus debet ad minimum eſſe decem dierum 32; in pleriſque tribunalibus eſt octiduum in aliis arbitrarium pro ratione longinquitatis & propinquitatis locorum, & demum currere incipit à tempore delatæ citationis 33. Similiter non valet Citatio facta Sacerdoti inter ſacra, habenti delectum, cenſumve, decorando titulo Doctoris inter pomparum ſolemnia 34, agenti cauſſam in judicio, ingreſſo navem, & parato ad navigandum, niſi ſit extraneus, & diſceſſurus 35, ducenti uxorem, nubenti, funus familiare efferenti, juſtave mortuo facienti 36, cadaver humanum proſequenti 37, lugenti defunctum intra Novendialia 38. Addunt nonnulli Citationẽ factam die feriata non valere, quod licet jure civili ita definitum ſit 39, tamen ab interpretibus communiter rejicitur, & aliter obſervat cõſuetudo fori; quæ ratione probabili nititur. Cùm enim Citatio ſit actus extrajudicialis, & cauſſæ cognitionem nullam requirat, rectè decerni à Iudice & per nuncium, vel per litteras expediri, ac fieri poteſt die feriata ad diẽ non feriatam 40. Cauſſa ob quã quis citatur inſerenda citationi, ut citatus cognita cauſſa inſtructus

ſtructus ad judiciũ venire poſſet 41. Forma citationis ſervari debet ex conſuetudine,& ſtilo cujuſque judicii, vel in ſcriptis, vel verbis, per nuntium, aut judicem paganũ, prout fert qualitas,& circumſtantia perſonarum, loci, temporis ac cauſſæ, ſic tamen ut ſua habeat ſolemnia,& requiſita, ſine quibus omnino ſubſiſtere nequit. Primò nomen,& cognomen Iudicis, ut citatus ſcire poſſit utrum Iudex competens ſit 42, ad quem licet incompetentẽ nihilominus ire tenetur, allegaturus exceptionem incompetentiæ 43: deinde nomẽ, & cognomen ejus ad cujus inſtantiam fit citatio, nec non ejus qui citatur 44, & ſi plures ſint vocandi veluti tutores, hæredes, ſocii, auxiliatores, complices, ſingulatim nomina exprimenda, ut intelligatur an tales ſint,& ſe agnoſcant 45, licet in univerſitate, communitate, aut civitate ſufficiat generalis citatio ad Conſules,& Senatores 46, tum cauſam, ob quã reus vocatur ad judicium 47. locum,& diem (nam horam exprimere non eſt neceſſe, quæ ſemper intelligitur de conſueta 48) comparendi 49, autoritatem,& mandatum judicis competentis ordinarii 50, vel etiam arbitri 51, aut delegati, 52, qui & ei fides habeatur, formam ſui mandati citationi inſerere debet 53; poſtremò executionem, ſive inſinuationem legittimam 54, ejuſque executionis relationem authentico inſtrumento citationis ſubſcriptam ab ipſo viatore, ſeu nuntio 55: qui ex mandato judicis partes citare ſolent 56: etſi judex etiam private homine cuique ad hoc apto, quamvis nũtius non ſit, citandi poteſtatem concedere poſſit, proprio etiam nuntio poſthabito 57. Hac autem forma,& ſolemnitate facta Citatio, varios,& multiplices effectus habet. Nam obſtringit actorem ad proſequendam litem; reum verò ad cõparendum 58, inducit præventionẽ judicii, ita ut actio quæ apud plures diverſorum territoriorum judices intentari poſſet, apud illum tamen qui prior citavit intendanda ſit, licet ſinguli citationes emiſerint 59; perpetuat juriſdictionem 60, atque etiam actionem 61, interrumpit præſcriptionẽ quamcumque brevem,& longiſſimam 62; efficit rem litigioſam, ita
ut

ut ejus alienatio ſit prohibita 63, & litem pendentem, ut interim nihil innovari poſſit 64. Lis enim pendere dicitur nõ poſt litem conteſtatam tantum, ſed etiam poſtquam à judice competente Citatio prodita eſt, & ad citandum delata, aut per eam factum fuit quo minus ad ipſius notitiam pervenerit 65. Denique in corrumpentem citationem in ſcriptis, arbitraria actio datur 66. Contra non legittimè facta Citatio, inefficax & nulla eſt 67; niſi citatus ipſe compareat, licet alleget ſe illegittimè citatum; quia per comparitionem ſubſecutam Citatio quamvis nullius fuiſſet roboris, convaleſcit; cum citationis effectus, & finis ſit comparitio 68. Requiritur verò Citatio in omnibus cauſsis, & litibus, adeo ut ea omiſſa judicium reddatur ipſo jure nullum 69. Immo etiam in ſingulis actibus judiciariis ſpeciatim citandus eſt is de cujus præjudicio præcipuè agitur 70: nec ſufficit generalis citatio ad totam cauſam, niſi citandus in loco remoto conſiſtat & magnis impenſis, atque laboribus Citatio in quolibet actu facienda eſſet 71, vel ſit erro qui facilè reperiri non poſsit 72, aut citatus ſemper ſit contumax, nec unquam compareat: quia tunc in eum abſque alia citatione procedi poteſt; ſecus ſi ſemel comparuiſſet; quo caſu illum iterum citare opus erit 73. Sunt tamen certi caſus in quibus Citatio adverſarii nõ requiritur, veluti ſi in judicio adſit ſive voluntariè, ſive fortuito, paratumque ſe eſſe dicat judicium accipere; cùm alioquin ſi declaret ſe nullam cauſæ cognitionem habere, nec de ea informatum ſatis eſſe, cogi non poſsit ut ante legittimam citationem compareat, ſed dari ei ad deliberandum tẽpus debet, ut conſtituat utrum cedere, an contendere ultra velit 74. Si periculum eſt in mora, & incontinenti alicui ſubveniendũ, ut cum judicis juriſdictio tempore peritura eſt; aut debitor fugitivus 75, vel is qui rerum immobilium cauſſa convenitur paſſim divagans nullam habitationem certam habeat: quia tunc non eſt neceſſaria Citatio, ſed denuntiatio ſeu in jus vocationis ſchedula ei rei quæ petitur, puta fundo, aut prædio ruſticano affigenda erit 76. Et quando in loco valde re-

moto

moto probatio facienda eſt, quæ parte haudquaquam citata fieri poteſt 77. Quando inſtrumentum in judicio producitur ad finem ſimplicis productionis, non ad effectum probãdi 78. Quando aliquis ob contumaciam in expenſas condẽnatur 79. Quando quis ne Citatio ad eum perveniat doloſè latitet 80. Quando ſine ſtrepitu & figura judicii proceditur 81. Item non requiritur Citatio partis in examinatione teſtis cujus dicto neceſſario acquieſcendum eſt 82, vel cujus mors, & diſceſſus timetur 83, honeſtæ mulieris, quæ domi abſque partis citatione examinari poteſt 84. In ſententia interlocutoria à qua victus appellavit; quoniam appellatione pendente Iudex uſque ad deffinitivam, ſi modo non fuerit facta inhibitio, etiam non citato victo procedere poteſt 85. In omni actu qui ultima die dilationis celebratur, & parte non citata expediri poteſt, ſicut & teſtes ultima die termini ſine partis citatione recipi etiam queunt 86.

1. §. fin. Inſtit. de pœna tem. litig. 2. l. de unoquoque ff. de re jud. l. nam ita ff. de adopt. l. ſi quando C. de teſt. 3. cap. non in diſcrete, de procur. lib. VI. 4. l. item ait Prætor. ff. ex quib. cauſ. major. l. cum C. de procurat. & ibi Bartol. 5. gloſſ. in l. non poteſt ff. de re judic. & l. municipibus ff. de condit. & demonſtrat. 6. l. 2. ff. de in jus voc. l. ſed et ſi ff. ex quib. cauſ. major. l. 48. ff. de judic. 7. l. jubemus C. ad leg. Iul. repet. 8. l. nec magiſtratibus ff. de injur. 9. l. ſenatuſconſulto ff. de offic. præſid. l. ut perfectius C. de annal. except. 10. l. 9. ff. de in jus vocan. 11. l. quique ff. eod. 12. l. 1. § ſufficit. ff. de adminiſtr. tutor. 13. l. neque impuberes ff. eod. & ibi Dd. l. hæc autem ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſ. eat. & ibi Bartol. 14. gloſſ. in l. ſi minor. ff. de bon. autor. jud. poſſid. Alexand. in d. l. neque impuberes 15. l. 3. § ſi pupillus ff. de tutel. ubi Bartol. 16. l. 1. C. qui petãt. tutor. vel curat. 17. d. l. 3. § ſi pupillus 17. Dd. in d. l. neq. impuberes 18. l. extra territorium, ibi Dd. ff. de juriſd. omn. judic. l. omnes C. de epiſc. & cleric. 19 l. quod tamen ff. de recept. arbitr. l. ſi tum dies ff. de ex l. cum ſententiam C. de ſenten. & interloc. 20. l. ſi locus ff. de judic. Socinus de citation. 21. l. ſecundum ff. de legatorio l. 2. ff. ſi quis caut. gloſſ. & Dd. in l. de ætate ff. ad Trebellian. 22 gloſſ. in cap. ad ſupplicationem, de renunciat. & in cap. communis filius 23 diſtinct. Bart. & Dd. in d. l. de ætate 23. Ioann. Andr. Anton. Butr, & Alexan. Imola in cap. cum dilecti de dol. & contum. 24. l. 2. ff. ſi quis in jus voc. non ier. l. fin. C. de feriis 25. d. l. quid tamen l. cum quem temere ubi gloſſ. ff. de judic. l. aut qui aliter ff quod vi aut clam. 26. gloſſ. in d. l. 2. ff. ſi quis in jus vocat. Alexan. volum. 3. conſil. 201. 27. l. 1. cum l. ſeqq. ff. de fer. cap. fin. eod. tit. 28. Bartol. in d. l. 2 ff. ſi quis in jus vocat. 29. d. cap. cum dilectis de dol. & contum. Felin. in cap. conſultationem de re judic. 30 cap. conſuluit. de offic. deleg. 31. Mynſinger. cent. 2 obſer. 62. 32. l. ad. peremptorium cum leg. ſeq. ff. de judic. 33. cap. ſuper. eodem, de appellat. l. 1. ff. Si quis caution. 34. arg. l. 2. ff. de in jus vocan. ubi Zaſius 35. Coſtalius in l. pleriqueff de in jus vocan. 36. d. l. 2 ff. de in jus vocan. l. 1. ff. de fer. l. omnes qui ubicunque C. de epiſc. & cleric. 37. l. 3. ff. de in jus vocan. 38. Novell. 115, 39 l. fin. C. de fer. & ibi Angel. Bald. & Salicet. Bart. in l. 1. ff. de novi oper. nunciat. Ioann. Andr. Panorm. & alij in cap. fin. extr. de fer, 40. Bald. in d. l. fin. C. de fer. cap. cum parati de appellat. cap. prudentiam & cap. cum contingat, de offic. deleg. 41. cap. præterea.

de dilat. & gloſſ. ibidem d. cap. cũ dilecti, D.l. in l. 2. Si quis in jus vocat. & authen. offeratur C de lit. conteſt. 42. l. eum quem ff. de judic. Clement. paſtoralis de ſenent. & re judic, 43. d.l. 2, ff. Si quis in jus vocat. & ibi D.l. l. ſi quis ex alieno ff. de judic. cap. venientes, de accuſat. 44. l. 4. §. hoc autem ff. de damn. infec. cap. ult. de dolo & contum. ubi D.l. 45. Mynſing. cent. 2. obſer. 66. 46 Ioann, Andr. in addit, ad Specul tit. de Syndic. Oldrad, conſil, 100, 47 l. 1. ff. de fer. l. ex quacunque cauſſa ff. Si quis in jus vocat. 48. Bald. in l, ſi ut proponis C. quan. & quan, jud, Felin, in cap. conſuluit de offic. deleg, Innoc. in c. cum nobis olim, de elect, 49. l. ſi locus ff. de judic, Bart. in l, liber homo ff, de verb, oblig. 50. l. cum clericus C, de epiſc. & cler ubi gloſſ. l, neminem C, de exhib. reis l. 1, C, de annal. preſcr, 51, l. non diſtinguemus l. quid tamen §. ſed & ff. de recept. arbitr. 52. d. l, non diſtinguemus & d, l. ſed & 53. cap. cùm in jure de offic. deleg. & cap. 2, de dilat, 54. l. ult, C. de fer. ubi Bart. & Salicit. gloſſa in cap, quoniam, de probat Felin. in cap. gratum. de offic. d leg. 55 l. hoc autem ff. ex quib. cauſſ. in poſſ. ff. l. ult, C. de exhib. reis. 56. Bald. in d. l. ult. Iaſon, in § quadrupli. Inſtit. de action. 57. Panorm. in cap. cùm ſit Romana, de appellat. 58. l. 2. & l. ex quacunque ff. Si quis in jus vocat. l. ad peremptoriam. ff. de judic. l. divus. ff. de integr. reſtit 59. l cum quadam ff. de juriſdict. cap gratum de offic. deleg. cap. propoſuiſti, & cap ult, de for, competen. & ibi Dd. 60. d. cap. gratum. & cap relatum, de offic. deleg. Clement. 2. ut lite penden. Dd. in l. & quia ff. de juriſd. 61. arg. l. ult C. de praeſcript. 30. annor l. 1. & 2. C. quan. libell princ. dat. 62. l. ſicuti, l. cùm notiſſimi C. de preſcr. 30. vel 40. ann. l. ſed etſi ff. de petit hered. l. 2. C. de annal. except, 63. authent, litigioſa C. de litigioſ, & D.l. ibid. gloſſa in cap, ſuper queſtionem, de offic. & poteſt, judic, deleg, 64, d, cap. gratum Clement, cum lite ut lite penden, nihil innovet, & ibi gloſſa 65. gloſſ in d, Clement, cum lite 66, Dd in l, ſi qui l, ff, de juriſd. omn. judic. 67, gloſſa in l, ſi accuſationibus C, de accuſat, 68, Felin, in cap, illud de praeſcript, & cap, cum contingat, de reſcript, Dd, in l, 1, ff. de in jus vocan. 69, l, ea quæ C, quom, & quan. jud, cap, 1, de cauſ, poſſeſſ, & propr. Clement. paſtoralis de re judic 70. d, l. de unoquoque ff. de re judic. l. nam ita ff, de adopt, 71, l, conſentaneum & ibi Dd, C, quom, & quan, jud. Alexan, in l, qui ante Calendas ff. de verb, oblig, 72, Ioann Andr, in addit. ad Specul, tit. de citat, 73, Dd, in d, l, qui ante Abb, in cap, ult, de dilat. 74, Authent. offeratur C de lit. conteſt. Alexand, in d, l. de unoquoque Anton, Butr, in cap, ult, de judic. arg, l, 1. ff, de edend, 75. Alexan. & Iaſon in l. ſi fidejuſſor. ff. qui ſatiſd, cogan, Innocent, in cap. ſignificavit. de teſtibus 76. Dd. in l. 4. ff. de lib, agnoſc, & l, aut qui aliter ff. quod vi aut clam. 77. Bartol in l. 2. C, de nau, fraz, Decius in cap. in nomine de teſtib 78 Iaſon. & alii in l, properandum C, de judic. 79, Felin. in cap. 1. de judic, Butr, in cap, finem litibus de dolo & contum. 80. Innocent, in cap, ad petitionem de accuſat, Abb, in cap. ex e uo de cleric, non reſid, 81, Bart. in extravag. Ad reprimendum Alexan. in l, furioſo ff, de re jud, 82, Alexand. lib. 1. conſil, 130. 83, Innocent, & alii in cap, Albericus de teſtib, 84, Bartol, & Iaſon. in l, ad egregias ff. de jurejur, 85. cap non ſolum de appellat. in VI. cap. eum qui de dol. & contum. 86, Bald. in authent. ei qui appellat. C, de tempor. Afflict. deciſ. 47.

TIT. III.

De Citatione Verbali in Perſonam.

CITATIO Verbalis duobus modis expeditur, Denũciatione ſive viva voce; aut litteris. Denuntiatio fit vel in perſonam, vel ad domum rei citandi: idque vel privatim cùm nuntius adit adverſarium, & eum in perſonam citat 1, vel publicè viva præconis voce ad domum, aut prædium, ſi contumaciter, aut culpa ſua abſit vel latitet 2 Hic enim

enim ordo in citationibus ſervatur, ut primo loco quis coram, & in faciem ſi copia ejus haberi poſsit citetur, deinde ſi non reperiatur, vel latitet, Citatio fiat ad domum 3. Privata autem Citatio verbalis expediri poteſt ubicunque citandus reperitur in ipſa urbe, oppido, pago, villa, hoſpitio, atque adeo templo 4, dummodo intra territorium judicis citantis: quia nemo debet extra territorium in jus vocari 5. Et ad executionem ejus ſufficit generale præceptum nuntio conceſſum ab initio officij, abſque ſpeciali juſſu judicis, quotiens non requiritur aliqua cauſſæ cognitio, utputa cùm quis ſimpliciter citatur ut compareat coram judice 6, niſi citandus ſit Nobilis, Doctor aut alius in dignitate conſtitutus: quia tunc deſideratur ſpeciale juſſum judicis, & tales perſonæ nō verbo, ſed in ſcriptis citari debēt 7 Contra eſt neceſſaria ſpecialis licentia judicis quando verbalis citatio requirit cauſſæ cognitionem, veluti in citatione ad perhibendum teſtimonium, ad audiendam deffinitivam ſententiam 8, ad reſpondendum in propria cauſſa relicto procuratore 9. Quòd ſi citandus fortè domi non reperiatur, valet nihilominus Citatio facta in domo habitationis ejus in perſonā uxoris, aut domeſticorum, præſertim ſi veriſimile ſit eam ad notitiam Citati perveniſſe, nec cauſſa magnum præjudiciū ipſi adferat 10. Cæterum ſi citandus non ſit ſubditus territorio judicis, ſed res de qua actor quæſtionē movere velit, tunc mitti debent litteræ ad judicem alterius territorii per quas rogetur ut agentem in ejus territorio citet, ut iſto tempore ad Iudicem rei veniat, reſponſurus libello actoris ſuper re in territorio ipſius ſita 11, Rogatus verò Iudex ſi neglexerit hoc facere puniendus erit 12: aut reus ſic citatus, vel potius monitus non cōparens, habetur contumax, adeo ut judex contra non comparentem juriſdictionem ſuam exercere, & ſuper re procedere poſſit 13.

1. l. ea qu: C. quom. & quan. iud. l. de unoquoque ff. de re judic. l. 4. ff. de damn. infec. 2. N vell. 69. l. ult. C. de fer. l. ſatiſque l. ſed etſi ff. de in jus vocan. 3. Bart. in d. l. 4. §. Prætor ait ff. de damn. infec. & in l. 1. ff de liber. agnoſc. 4. Clement. paſtoralis de ſentent. l. fin. ff. de juriſd. omn. judic. 5. l. extra territorium ff. de tit. l. omnes C. de epiſc. & cleric. 6. Bald

in l.ſi quando C.de teſtib.7.Bart.in l. quotiens C.de dignitat.Iaſon in §.omnes autem In-ſtit.de action.8.l.properandum C.de judic.9.l.fin.C.de procur.Bald,in d.l,ſi quando Inno-cent.& Felid.in cap.1.de judic,10.Guido Papa deciſ.545,arg.l.aut qui aliter ff.quod.vi aut clam.11,l.1,ff,de requiren.reis & ibi Bartol, Novell.134 coll,9,12.d,cap.4.& Novel.134.-13.Bart.in d.l,1 ff,de requir.reis Iaſon in d.l.fin.ff.de juriſd,omn,judic,Socin in cap.ſané ſi epiſcopi de for.competent.

TITVLVS IV.

De Citatione Verbali ad Domum.

VERBALIS citatio,ac denuntiatio ad domũ fit per libellum vocationis, vel per vivã vocem nuntij quãdo non reperitur qui citandus eſt 1. Nunquam enim hæc Citatio locum habet niſi cum reus doloſe latitat, vel eſt perſona vagabunda 2, vel incarceratus, qui tamen poterit petere reſtitutionem in integrum propter ignorantiam 3, aut cauſſa celeritatem deſiderat, ut mora ſit periculoſa: quia tũc ſatis eſt à principio libellum vocationis domum referre 4. Requiritur autem in hac citatione verbali ad domum, primùm ut citandus reperiri non poſſit etiamſi diligenter quæſitus fuerit; deinde ut clara altaque voce à Nuntio publicetur citatio, ita ut vicini etiam exaudiant verba citantis, tum ut Nuntius executionem citationis referat, ſe ſcilicet citandũ diligenter perquiſiviſſe, nec potuiſſe invenire, & ideo ad domum eum citaſſe: cui relationi indubitanter creditur 5: quibus ita obſervatis obſtringitur Reus ut compareat, & contra non comparentem in jure proceditur, quamvis Citatio ad eum non ſit perlata, vel ſe citatum eſſe non reſcivit 6.

1.l.4.ff.de dam,infec,cap cauſam quæ de dolo & contum.& ibi Bart.& Dd,2,Novel. 69.l.ult,C.de fer.l.ſed etſi l.ſatiſque ff,de in jus voc.3,Gloſſ.& Bald.in l,2,C,ex quib.cauſ major 4.d.cap.cauſam & d.l.4.§. abeſſe ff.de dam.infec.5.l,Divus ff.de cuſtod,reor,gloſſ. in cap.cum parati de appellat Specul,tit,de citat,§o Bart,in l,ab eo C,quan,& quan,jud, Caſtrenſ.in d.l,4,de damn, infec.

TITVLVS V.

De Citatione in Scriptis, Dilatoria & Peremptoria.

Citatio

CITATIO verbalis quæ fit per litteras duplex eſt, una Dilatoria, quæ citatum non prius contumacem reddit quam tribus vicibus emiſſa ſit, alia Peremptoria per quam contumacia non parentis convincitur,& perimitur 1. Nam in judicijs res expeditur tribus ſimplicibus,& dilatorijs citationibus, vel ſaltem una peremptoria: ſed quando tres citationes ordine emmittuntur, licet illis hæc vox peremptoriè non inſeratur, tamen peremptorie quis citatus cenſetur 2; ubi verò una peremptoria datur pro aliis tribus, tunc debet exprimi dictio Peremptoriè 3. vel æquipollens, nempe ut Iudex edicat ſe omnino pro ceſſurum niſi citatus ad diem conſtitutum veniat 4, & præfigitantum temporis ad comparendum quantum in alijs tribus dilatorijs citationibus 5: quod quidem tempus peremptorium minui,& artari non poteſt nec debet, niſi juſta ex cauſſa, quam Iudex tenetur in citatione exprimere 6: alias pars ut gravata,& excluſa ob temporis anguſtias appellare poteſt 7. Et quamvis jure definitum ſit tempus viginti dierum intra quas comparendum eſt 8, tamen in hoc ſervatur proprius tribunalium uſus, qui non eſt ubique idem. Nam in nonnullis tribunalibus pro ratione,&diſtantia loci brevius,aut longius tempus ſtatuitur, & interdum tres, interdum unica loco peremptorii datur; in alijs plerumque ſemper emittuntur tres citationes, quarum quælibet habet duas dilationes, videlicet octiduum aut quatuordecem dies ad tres actus judiciarios, & ſi citatus poſt tertiam citationem,&tertij actus conſtitutum tẽpus non veniat, habetur Contumax, & niſi tum juſtam abſentiæ cauſſam docere poſſit ab inſtantia cadit, nec ante refectas expenſas admittitur. Cæterũ requiritur Citatio peremptoria ubi ſolemni judiciorum ordine proceditur, & quotienſcunque de his agitur quæ magnum præjudicium adferunt, vel ubi venit pœna infligenda, & ideo neceſſaria eſt in cauſa criminali; in decreto, & miſſione in poſſeſſionem, in annotatione bonorum, in actione legis diffamari, in ſententia definitiva, vel etiam interlocutoria quæ gravis ſit præjudicij

9. Rurſus non requiruntur tres citationes, vel ſaltem perẽptoria, ubi proceditur abſque ſolemni forma judicij defunctoriè, & de plano 10: aut quando citatus aperte dixit prima citatione ſe non venturum; quia amplius non citatur 11; aut cùm fit Citatio ad expenſas, ad quas unica, etiam minimè peremptoria, ſufficit 12: denique cum par vocat parem, veluti ſi arbitri, aut ſimul dati judices alter alterum abſentẽ vocet 13.

1. l. ad peremptorium cum ſeqq. de judic. l. contumacia ff. de re judic. 2. gloſſ. in cap. de illicita 72. qu. ſt. 3. 3. d. l. ad peremptorium c. l. & certique ff. eod. 4. l. in peremptorio ff. eod. Bart. in d. l. ad perẽptorium 5. l. tres denuntiationes & quom. & quan. jud. d. l. contumacia 6 D.d. in cap. 1. de dilat. . Panorm. & Abb. cap. 1. Innocen. cap. ad petitionẽ de accuſat. Bart. in l. 2. ff. de appellat. recip. 8. Novell. 53. cap. 3. & Novell. 82. 9. Socinus tit. de citat. Specul. eod. tit. 10. Ioann. Andr. ad Specul. tit. de contumac. Spec. tit. de citat. 11. Speculat. d. tit. per text. in l. contumacia ff. de re judic. 12. Iaſon. & Bald. in l. Sancimus C. de judic. 13. Socin. d. tit.

TIT. VI.

De Citatione Reali.

REALIS ſive perſonalis Citatio fit, quãdo Reus mãdato judicis ab apparitore apprehenditur, & ad judicium ducitur 1. Ea decerni ſolet ut plurimũ in cauſſis criminalibus, prius tamen aliquali de crimine informatione ex conjecturis, & judiciis arbitrio judicis ſumpta 2. Aliquando etiam in civilibus, ut quando reus lite pendente legittimè citatus comparere noluit 3, vel quando fuit judicis ſententia condemnatus, & in executione poſt factam diſcuſſionem bona non fuerunt reperta 4, vel quando conſtat reũ in fuga eſſe, aut probari poſſit eum meditari fugam, ob quã ſemper apprehẽdi poteſt à judice 5, atque etiam ab ipſo creditore ad carceres publicos duci propria autoritate, ubi præſens periculum fugæ adſit, & judicis copia haberi non poſſit 6: immo ſi fugitivus armata vi reſiſtat permiſſum eſt creditori vim vi repellere, & reſiſtentem etiam vulnerare 7: ſecus ſi telo ſe non defendat, nec reſiſtat; quia tunc nedum ipſum lædere, ſed ne rem quidem ab eo per vim capere, & auferre licet; atque adeo creditor vulnerando debitorem fugitivum

amittit

amittit jus crediti 8. Realem autem Citationem facere non poteſt apparitor, vel alius privatus aliquis, niſi ei hoc ſingulariter à judice demandetur 9; nec quivis judex, ſed major tātum, habens ſaltem mixtum imperium, & ordinariam juriſdictionem 10. Similiter realiter citari non poſſunt Infantes, aut impuberes, Conſules, Prætores, Præfecti, cæterique magiſtratus qui imperium habent 11, neque Legati 12, Doctores compotes privilegiorum 13, & eorum uxores, & filij vivētibus patribus 14. Denique non ubique hæc Realis citatio, ſeu apprehenſio fieri ſolet. Nam in Eccleſia quis non poteſt capi 15, præterquam ſi in eccleſia deliquit, vel dolo aut obſtinato, ac malevolo animo facinus cōmiſit, quia hi eccleſiæ Immunitate gaudere non debent 16: item de domo nemo invitus duci poteſt, ſive ſit ſua, ſive conducta 17, niſi ſit cauſſa criminalis 18, vel cauſſa debiti fiſcalis 19. At de domo aliena quis poteſt extrahi 20, & de apotheca, taberna, hoſpitio 21, licet de hoc plerique contra ſentiant 22. Sic in aliena juriſdictione aliquem apprehendere jure civili non licet, ſed tantum perſequi 23: quamvis hodie facinoroſos, & hoſtes, & violatores pacis publicæ in alieno territorio perſequi, capere, & in vincula ducere permittitur, ut tamen non alio abducantur, ſed ibidem ſiſtantur ubi capiuntur 24.

1. Iaſon in l. plerique ff. de in jus vocan. 2. Blanc. in pract. crimin. Dam. Goud. in pract. criminal. cap. 12. Iul. Clar. lib. V. Sentent. 3. l. conſentaneum & ibi Bart. C. quom. & quan. jud. l. injuriarum ff. de in jur. 4. l. 1. C. qui bon. ced. poſſunt. l. à Divo Pio §. in venditione ff. de re judic. & ibi Alexan. 5. l. ait Prætor. §. quæ in fraud. credit. & Bart. ibid. in Iaſon. & Alexan. in l. 1. ff. de juriſd. omn. judic. 6. l. ſi ex plagis §. tabernarius ff. ad leg. Aquil. & l. generali C. de decur. 7. Bald. in l. ſi ut allegas C. ad leg. Cornel. de ſicar. vs Iaſon. in §. 1. inſtit. de action. 8. Bald. in authen. ſed omnino C. Ne uxor pro marito Iaſon. d. §. 1. 9. l. ſed ſi hac l. quamvis ff. de in jus vocan. l. neminem C. de exhib. reis & ibi Bart. 10. §. ſi verò cum ſeqq. authent. de exhib. reis 11. l. 2. ff. de in jus vocan 12. Bald. lib. 4. conſil. 107. 13. l. 1. ubi Bart. C. de dignitat. 14. gloſſ. in l. medicos C. de profeſſ. & medic. Marſil. in pract. crimin. 15. Bart. in l. præſenti C. de his qui ad eccleſ. confug. 16. l. 2. C. d. tit. cap. 1. de homic. & ibi gloſ. 17. l. plerique ff. de in jus vocan. l. 1. ff. de iis qui dejecer. l. lex. ff. de injur. l. nemo de domo ff. de reg. jur. 18. gloſſ. in d. l. plerique per text. in §. ſi quis comprehenſorum in authen. Vt nulli judices 19. l. 2. & ibi gloſ. C. de exact. tribut. lib. X. Bart. in l. placet. C. de ſacroſ. eccleſ. 20. Alexand. in d. l. plerique d. l. lex. § ſanti ff. de injur. 21. d. l. 1. §. habitare arg. l. 1. §. ſi quis de navi ff. de vi armata, Ludovic. Roman. in l. 1. ff. ad Syllanum 22. arg. l. vendi. ff. de iis qui dejecer, & ibi Alberic. 23. Bart. in l. quid ſit fugitivus §. idem ff. de ædil. edic. & in l. exquirendum ff. de ſervo fugit. 24. l. 1. ubi gloſ. C. ubi de crimin. Dd. in l. omnes ff. de juſt. & jur.

TITVLVS.

TIT. VII.

De Citatione per Edictum.

PVBLICAE citationis duo ſunt genera; unum fit per edictum, alterum per proclamationem. Citatio per edictam dicitur, quando Reus ex longinquis locis ſcripto judicis publicè propoſito in jus vocatur 1. Cujus duntaxat uſus eſt in caſu neceſsitatis, cùm neque viva voce, neque litteris Citatio expediri poteſt, veluti ſi reus nullam habitationem certam paſsim divagans habeat 2, vel impediat per ſe, vel per alium ne citatio ad eum deferatur 3, vel ſi ad locũ in quo citato ſit facienda, aut in quo judex verſetur, non pateat tutus acceſſus 4. item ſi creditores plures, iique incerti, vel generatim citandi ſint omnes ut in judicium certo tempore veniant ut qui rem ſive litem ad ſe pertinere exiſtiment. 5. Præjudicialis enim hæc Citatio eſt, & ideo non facile ab illa incipiendum, ne gravetur citatus 6. Datur autem generaliter, videlicet ut compareat ad ſingulos actus judiciarios uſque ad ſententiam, cum omnibus ſuis defenſionibus, & inſtrumentis cauſſam concernentibus 7, & conſtituitur certum tempus intra quod citato edictum innoteſcere poſsit, & ſatis ſpatii habeat ſe ſiſtendi in judicio 8. Deinde legitur publicè, & poſt lectionem affigitur ad domum citati ſi quam habet, præſentibus duobus tribusve teſtibus, aut notario 9, & in loco publico, ut ſi judex, aut reus, aut cauſſa ſit ſecularis in foribus curiæ, vel portarum valuis, ſi verò eccleſiaſticus in foribus templi 10, in civitate, & vicinia in qua ſolitus eſt degere citandus, aut in extremis finibus provinciæ 11, vel ſi univerſitas citatur per edictum in loco ubi populus congregari cõſuevit, & ſi civitatem ingredi nuntius prohibeatur in aliqua porta; & ſi nec ad portam acceſſus pateat, in loco proximè vicino 12. Nihil tamen refert an ad citatũ notitia edicti pervenerit, dummodo conſtet publicè propoſitum, & affixũ fuiſſe 13. quod ipſum Nũtius tenetur expreſſe referre 14. Quã diu vero affixum eſſe debeat jure certo definitum non eſt, &

ideo

ideo relinquitur arbitrio judicis 15, quem intelligimus ordinarium, vel Delegatum principis, à quo ſolo hæc Citatio per edictum fieri poteſt, non item ab inferiore 16. Similiter Citatio proclamatoria fit præconis, nuntijve viva voce contra abſentem adverſariũ certum, vel contra incertos contradictores, qui ſua intereſſe putabunt, idque in illa vicinia civitatis ubi citandus ſolitus verſari 17. dum tamen fit controverſia de re immobili; quia non datur Citatio proclamatoria de re mobili 18.

1. l. peremptorium & ll. ſeqq ff. de judic. l. 2. l. 8, & 9. C. quom, & quan. jud. 2. Dd. in l. 4. §. prætor. ff. de damn. infect. & in l. aut qui aliter ff. quod vi aut clam. 3. Clement. 1, de judic. 4. clemẽt. 1. de for, comp. & d. Clement. 1. de judic, 5. Authent. Si omnes C. Si minor ſe ab hæred. abſt. Felin. cap. quoniam frequenter, ut lite non conteſt, 6. Bartol. in extravag. ad reprimendum. Bald. in l. conſentan. um C. quom. & quan. jud. 7. Rota deciſ. 245. de citat. ſentent. & re judic. 8. l. 2. §. ſi quis ita ff. de eo quod cert. loc. & de clement. 1. de judic. 9. Bald. in l. ut perfectius C. de ann. l. except. 10. l. 1. § pr. fides ff, de requir. reis cap. fin. extr. de dolo & contum, 11. Bald. in d. l. ut perfectius 12. Bald. in l, etiam C. de execut. rei judic. Lucas de penna in l. provincialium C, de erogat milit, annona. 13. cap, 1. ubi gloſſ de poſtulat prælator 14. Abb. lib. 1. conſil. 28, Decius conſil. 328. 15. Bart in d. extravagan. ad reprimẽdum 16. Authent, de litigioſ. §. omnem & Authen, qui ſemel C. quom. & quan. jud. ubi Bart. 17. Bart, in d. extravag. Bald, in cap 1. de nul, vaſ. qui contum eſt. Dd, in l. 4. § prætor ff. de dam. infer. 18. Alexand. ibidem.

TITVLVS VIII.

De Arreſtatione & Sequeſtratione.

SPECIES quædam Citationis Realis eſt illa manuum injectio, quæ Gallico vocabulo appellatur Arreſtum, id eſt impedimẽtum, ſeu interdictum, quo perſona, vel res ſuo loco, ac ſtatu moveri publica magiſtratus autoritate vetatur, donec cauſa controverſa definiatur. Eſt enim extraordinarium quodammodo creditorum ſubſidium, odioſum, & ſtricti juris 1, ſola conſuetudine, & ſtatuto introductum ad coërcendos fugitivos, vagabundos, & malignos debitores, quos alibi forum, & domicilium habentes magnis difficultatibus, & expenſis perſequi oporteret. Nam in legibus nullum ejus exemplum exſtat, atque adeo omni jure tam civili quã canonico publica magiſtratus arreſta ſunt prohibita, exceptis quibuſdam caſibus 2: non item privata, ſeu voluntaria, quæ,

N ex con-

ex conſenſu,& conventione partium proveniunt, & in pactis ſervari ſolent 3. Ideo à magiſtratibus non temerè,& ſtatim concedendum Arreſtum ad nudam petitionem cujuſlibet creditoris,ſed adhibēdo perſonarum aliarumq́ue circumſtātiarum ſummaria quædam cognitio 4, veluti an arreſtandus ſit ſolvendo nec ne, an in ſuo foro facile conveniri poſsit, an ſit extraneus, vagabundus,& malitiosè fruſtans ſolutionem, an debitum juſtum,& liquidum ſit ex chirographo inſtrumento, vel atteſtationibus, an cauſſa arreſti legittima ſit & honeſta, an verò prohibita, & illicita 4: in quibus ubi jus expreſſum non exſtat id quod ſibi æquius melius videbitur ex arbitrio ſtatuet 5: & , ſi periculum ſit in mora, juramento creditoris ſtare permittitur 6. Nec refert an principalis creditor intendat Arreſtum an ipſius procurator ad agendū conſtitutus; quia hic quoque arreſtare poteſt 7, etiamſi non habeat ad hoc ſpeciale mandatum 8: quoniam conceſſo conſequenti videtur eſſe conceſſum omne neceſſariū antecedēs 9: idem obtinet in ceſsionario, tutore, curatore 10, Syndico, & Conjuncta perſona; dummodo caveat de rato 11. Vt autē legittimè,&ordine procedat Arreſtum eadem ferè obſervanda ſunt quæ in Citatione requiri diximus. Primùm ut impetretur à Iudice, ſine cujus juſſu,& permiſſu fieri nequaquā debet 12, niſi neceſsitas,& periculum moræ urgeant ut Iudicis mandatum requirere non liceat 13; vel conſtet judicem ad hujuſmodi actus exercendos generale mandatum habere 14; vel denique loci conſuetudo aliter ſervet, quæ in hoc maxime ſequenda eſt 15. Deinde ut debito loco,& tempore fiat, non die feriata, nocte vel veſperi poſt Solis occaſum 16, non in nundinis 17, niſi ſit debitor ſuſpectus; non in loco ubi arreſtandus poſsidet immobilia, non in via iter facienti, nec in navi parato ad navigandum 18. Præterquam ſi omnino ſit extraneus & deceſſurus qui poteſt detineri & apprehendi quoad domicilium elegerit, & cautionem præſtiterit 19. Tum ut Arreſtatio per apparitorem, ſeu nuntium inſinuetur, præfigaturq́ue dies,& hora qua compareat corā judice, ut dicat-

ut dicat,& excipiat contra Arreſtum. Poſtremo ut fiat in perſonam & rem quam permiſſum eſt arreſtare Perſona enim quæ ſolvenda eſt, & alio modo commodè conveniri poteſt, maximè ſi nobilis, honeſta,& dignitate conſpicua ſit, arreſtari non debet,& ſi arreſtetur injuriarum,& contumeliæ agere poteſt 20: ſed quæ eſt ſuſpecta dilapidationis, aut fugæ, vel vagabunda, quales ſunt debitores ſuſpecti, fugitivi, & errones, ſive purum, ſive in diem, vel ſub conditione ſit debitum 21. Item fidejuſſores qui ſe tanquam principales debitores obligaverunt ſi ante diem ſuſpecti, vel fugitivi appareant 22; & poſſeſſorem bonorum quæ pro penſione, reditu, vel præſtatione certa obligatæ sũt 23; hoſpites, & viatores pro conſũptis cibariorum 24, Nautæ,& aurigæ vectigalia non ſolventes 25, ſubditi inobedientes ob non præſtitas operas, & debita ſervitia quæ fructus juriſdictionis ſunt 26. Omnes denique contumaces rectè arreſtantur ut coram judice compareant,& faciant quicquid illis præſtandum, faciendumve incumbit, cautionem impleant, inſtrumenta exhibeant, teſtimonium dicant, pacta ſervent, debitum diſſolvant,& ſimilia 27. Res ſeu bona debitorum arreſtari poſſunt, ad hoc debita, & nomina debitorum ne ipſis ſolvantur 28, fructus recentes,& exſtantes in fundo 29, animalia in alieno prædio deprehenſa pro damno dato 30. Contra arreſtari non poſſunt res immobiles 31, ruſticorum boves aratorii, equi raſtri, ligones, aratra aut alia animalia vel inſtrumenta ad culturam neceſſaria 32; militum quando ad bellum eunt arma, animalia, ſtipendia 33, quibus æquantur Doctorum & profeſſorum honoraria, ac ſalaria, ſtudioſorum libri 34. Factum Arreſtum actor die præfinita in judicio rectè perſequi debet, & contendere ut illud firmum, & efficax decernatur: Reus contra niti ut relaxetur,& tollatur, allegans ſuas exceptiones,& defenſiones maximè ex defectu circumſtantiarum,& qualitatum quas ad formam arreſti pertinere jam diximus: in quibus ſi vicerit judicis decreto abſolvitur, ſin minus ad ſolvendum, vel dandũ compellitur 35, & arreſto detinetur: quo pendente res arre-

ſtata in præjudicium ejus alienari, obligari, aut vendi nō poteſt 36, & arreſtatus ſi ſe, ſuaque bona arreſto ſubtrahit pœna arbitraria punitur; perinde ac qui carcerem effringit, & aufugit 37, eximens vero, & occultans arreſtatum, ipſe debitum illius creditori ſolvere tenetur 38. Quòd ſi Reus deſtituitur prædictis exceptionibus, poteſt offerre cautionem de judicio ſiſti coram judice ſuo competenti; quam tamen oportet eſſe ſufficientem, & idoneam, datis fidejuſſoribus aut pignoribus 39. Nam cautio ſub hypotheca omnium bonorum non eſt ſufficiens, antequam ex qualitate cauſarum, & perſonarū ita ſtatuit Iudex, cujus arbitrio hoc relinquitur 40: nec juratoria cautio admittitur 41, niſi forte ſit probatæ innocentiæ, minimeque ſuſpectus, & fidejuſſores, vel pignora offerēs habere non poſſit atque ita juret ſe invenire non poſſe 42. Immo nec idonea cautio valet ad impediendum Arreſtum quādo ſententia eſt lata contra Reum 43: cùm alioquin præſtita jam cautione ſufficienti ipſo jure arreſtatus relaxetur 44: Et fit plena relaxatio cum omni ſua cauſſa, & utilitate, qualis fuit tempore arreſti facti 45. Si autem res arreſtata fieri deterior vel omnino perire poſſit, tunc debet autoritate judicis vēdi & prætium redactum in ſequeſtro reponi 46. Eſt enim ſequeſtratio affinis ac cognata Arreſtationi, & itidem duplex, una voluntaria ſeu Conventionalis quæ partium conſenſu fit, ut cùm litigatores mutuo conſenſu in ſolidum rem controverſam ſub hac conditione tradunt Sequeſtro ut retineat, donec finita lite conſtet cui debeatur 47; altera Neceſſaria & Iudicialis, quæ à judice cauſa cognita decernitur 48: illa ſēper & ubique permiſſa eſt; hæc omni jure prohibita ex eadē cauſſa qua Arreſtatio, ne ſcilicet lite pendente quis fraudetur commodo ſuæ poſſeſsionis, quod conſiſtit in perceptione fructuum 49. Excipiuntur certi caſus in quibus Sequeſtratio judicialis admittitur, veluti, cum perſona de re mobili in judicium vocata ſit ſuſpecta fugæ, aut dilapidationis 50, vel propter mores de pravatos 51, vel quia immobilia non poſſideat, & parum fidelis ſit 52. Cùm reus cōtumaciter abeſt 53,

cùm

FIRENZE

cùm ab executione ſententiæ appellatur, quoniam ſi res litigioſa mobilis eſt ipſa ſequeſtratur, ſi immobilis poſſeſsione apud appellantem remanente fructus ſequeſtro dantur 54: Si veretur Iudex ne litigatores ad arma,& rixam veniant 55. Si actor fructus rei in cujus poſſeſſionē ex primo judicis decreto miſſus eſt pro animi ſui arbitrio diſtrahat,& diſſipet 56: aut is qui condemnatus eſt poſt appellationem fructus agri controverſi depopuletur 57: quo caſu judex primus ſequeſtrationem facere poteſt antequam à judice ſecundo appellatio recepta fuerit: deinde verò ei minime permittitur, ſed ad judicem appellationis pertinet 58. Si appareat maritum perdere & profundere patrimonium ſuum, etſi dote adhuc abſtineat tunc enim licet res dotales ſequeſtrare,quatenus ex eis mulier una cum ſua familia ſuſtentari poſſit 59: Si dominus & colonus de proprietate rei contendant, colono negante ſe rem habere à domino & recuſante de reſtituendis fructibus ſatiſdare debent quippe tunc fructus illi ſequeſtrari 60: ſecus ſi de locatione conſtat, eamque colonus ipſe non diffitetur; quia tunc dominij quæſtionem domino referre non poteſt, ſed prius poſſeſſionem reſtituere, & poſtea de proprietate litigare tenetur 61. Quibus tamē in caſibus Sequeſtratio decernenda evitatur & decreta revocatur per fidejuſſoriam cautionem de judicio ſiſti, & judicatum ſolvendo, & de re ſequeſtrata ſine mora reſtituēda poſt cauſſæ deciſionē 62.

1.l,fin C.de execut,rei judic.cap,2.de ſequeſtr,poſſeſſ.& fruct.& ibi Panorm,2 Dd.ad C de prohib,ſequeſtr.pecun,cap,1,Vt lite pendente.cap,1.de ſe queſtr. Gloſſ. & Dd.in l, C,de prohib. ſequeſtr,3,l,1,& .l.juriſgentium.ff.de pact.4.l,ſi,fidejuſſor §.fin.ubi Dd,ff, qui ſatiſd,cogan,5.arg l.qui bona ff,de damn.infect.ubi Alexand.l quod ſi Epheſi, ff. de eo quod cer,loc,6.Gloſſ,& Innoc.in cap quoniam.Vt lite non conteſt l.earum ff.de damn, infect.Dd. in d,l,ſi fide juſſor 7.l,1.ff,de procurat. l,1.C,Vbi quis de curiat.vel cohort.l,refectionis.ubi Caſtrenſ,C,Commun,prædior 8.Alexan,lib.VI. conſil, 133, 9,l, ad rem mobilem, l,ad legatum ff,de procurat & d. l,refectionis & ibi Gloſſ & Caſtrenſ.10.l tutori,ubi gloſſ.C,de negot geſt,Bald.in l,per diverſas,C,Mandati,11,l.ſed.& hæ,ff, de procur.Roman,ſing,613 12,l,ſi,pacto C.de pact.l.fin.C,de exhib.reis.l.factum à judice ff.de re,jur,13.Bald.d. l fin C.de exhib.reis & .l,ſi quando C.de teſtib,14.Pyrrhus ad conſuetud.Aurelian; tit.de execut 15.Zaſius in paratit.ff.qui ſatiſd cogan.16,gloſſ,& Bald,in l.fin, C.de ferus.Iaſon in l.1.ff.eod.17.l.1.C.de nundinis Bart.in l.1.§.hoſpes ff.de iis.qui dejecer.vel effuder.18. Alexand.l.conſ 141. Bald.in l.ſi quis ad declinandam C.de epiſc.& cleric,19.Coſtalius in l. plerique ff.de in jus vocan.ex placito Curiæ Pariſ.30, l.item apud Labeonem ff. de injur. l.

ſi tre-

ſi creditores ff, de privil,credit,l.penult.C,qui bon,ced.poſſ.21.Bart, & alij in l, ſi debitor ff.de judic.arg,l.omnes ff,pro ſocio 22.Bald.in l.fin,C,de fidejuſ,& in cap,cum contingat, de dolo & cont,23,l.imperatores ff.de public.& ibi Caſtrenſ,24.arg,l.nautæ ff.Nautæ caup ſtabul. Pyrrhus ad conſuetud. Aurelian.tit.de execut.ex locato 25,tit,C, de navib.non excuſſ. Bald.conſil 238.lib.VI.26.l.fructus hominis, l.non hominis ff.de oper. ſero, l. quoties ff.de oper.libert.27.l.1.C.de lit conteſt.& ibi Bald.Rota deciſ.31. & 394.28.arg. l,2. C. quan.fiſc.vel privat.l.heres ff.ad Trebell. Pyrrhus d.loco 29. Caſtrenſ.in d.l. imperator, Dd.in cap.in cap.parochianos de decimis 30,l.quamvis ff ad leg. Aquill.ubi Bart.& Dd. 31.l.2.C.ubi in rem act.32.arg.l.executores C. quæ res pign. oblig.poſſ.cum Authent. ſeqq. 33.l.ſtipendia C,de execut, rei judic.gloſſ.in l.Nepos ff de verb.ſignific. Dd.in l. commodis ff.de re judic.34.gloſſ.& Alciat in d.l.Nepos Iaſon.in l. ſi non ſortem ff. de condict indeb. 35.l.5.l.fin.C.de execut.rei judic.l.à divo Pio ff de re judic.36.Peckius de jure ſiſten. cap,35. 37.l.1.ff.de effract.& expilat.oldrad.conſil 65.38,l.quotiens C.de exact.tribut.Bart.Angel.& Caſtrenſ.in l.ſi eximenti ff.ne quis eum qui 39.l.1.ff.qui ſatiſd.cogan.l.poſtquam ff.ut legat.l.4.ff de fideic.libert.l.debitori ff.de judic.40.Bart.in l.litibus C.de agric. & cenſit.41.Menoch.de arbitr.judic.quæſt.caſ.19.& ſeq.42.l.ſi cui ff.de accuſat.l.3.ff.de ſuſpect,tutor.& gloſſ ibid.43.gloſſ.in l.fin.C.quan.ad libert.proclam,non lic. Bart. in l. cum dotem ff.Solut.matrim 44.l.ſi natus conſul,ff.de offic.præſid. d.l. ſi fidejuſſor ubi Dd, d. l. litibus & ibi Bart.45.l.reſtituere ff de verbor,ſignific.46 d.l.litibus l.Divus ff. de petit.hered.l.fin.ff de requir.reis 47.l.propriè l.licet.ff Depoſiti l. ſequeſter ff, de verb, ſignific. 48, l.æquiſſimum ff de uſufruct.l.fin.ff.de offic.procurat.49.cap 1.Ut lit pendente. cap.ſignificaſti de appellat,& ibi Bald.l.unic.ubi Dd.C.de prohib.ſequeſtr.50 d.l.ſi fidejuſſor. 51.l. ſuſpectum ff.de ſuſpect.tutor.52.l.ſciendum ff.qui ſatiſd.cogan.d.l ſuſpectum 53.cap. ex liter. de dol.& contum.54.l.ab executione C.quor.appellat.non recip.55.d.l.æquiſſimum 56.cap. 2.extr.de ſequeſtr.poſſeſſ.& fruct,57.cap.fin,d tit.l,imperatores ff.de appellat, 58. Ioann. Andr,& Abb,in d.cap,fin.Franc. in,cap.cum teneamur,de appellat.59.l.ſi cum dotem ff, Solut,matrim.Iaſon.in l,ſi conſtante ff.eod.60.d,l litibus 61.l.ſi quis conductionis C,de locat.62.l.ſenatuſconſ,ff.de offic.præſid.d,l,ſi fidejuſſor,ubi Iaſon & Dd.in d,l,litibus Bart, in l.unic.C.de prohib.ſequeſtr.pecun.

TIT. IX.
De Comparitione.

CITATIO obſtringit Reum ut conſtituto die, & loco ſe in judicio ſiſtat, & licet privilegiũ vel declinatoriã fori exceptionem habeat, nihilominus in jus venire,& incompetentiam allegare teneatur 1: niſi ſit notoriũ judicis juriſdictioni ſubjectum non eſſe: quoniam ubi territoria,aut dominia diſtincta & non confuſa ſunt, ibi nemo debet extra territorium ſuum in jus vocari 2, vel niſi citatus ſit ad locum inſidiis & periculis notorie expoſitum 3, vel citatio facta ſit hoc modo, Si ſua putaverit intereſſe: quia talis citatio ad comparendum haud obſtringit, nec abſentem reum contumacem reddit ut condemnari poſſit 4. Quòd ſi quis ad duo tribunalia inæqualia vocatus ſit uno,& eodem tempore ex

diverſa cauſſa, apud majus tenetur comparere 5: ſi ad æqualia, poteſt eligere coram quo ſe malit ſiſtere 6: & ſi coram neutro compareat, in utroque erit contumax, nec poterit uti exceptione quod ad aliud tribunal fuerit vocatus 7. Sed ſi litigãtes non poſsint vel etiam non velint ipſimet comparere, liberum eſt mittere procuratorem cum ſufficienti, & legittimo mandato, quod in judicio oſtendere debet 8 præterquam in quibuſdam caſibus, in quibus litigantes ipſi in jus venire coguntur, ut diximus tit. De procuratoribus, Et Actor quidem in judicio comparens prior Reum evocat, & petitionem ſuã proponit, & ſi reus non comparuerit contumaciam ejus accuſare poteſt: Reus vero petitionem actoris, vel negat omnino, vel fatetur ſalvis exceptionibus, & Libellum ſibi dari poſtulat; vel fit ſummaria contentio. Efficit autem Comparitio ut Iudex approbatus, & receptus cenſeatur, ſi coram eo comparens non fuerit proteſtatus de incompetentia 9, & citatio invalida reddatur efficax 10, præſumaturque facta juſſu, & mandato judicis 11. denique ut Reus à contumacia liberetur 12.

1 l, 2. & ibi Dd. ff. Si quis in jus voc. non ier. l. ſi quis ex alieno ff. de judic. 2. l, extra territorium ubi Dd. ff. de juriſd. omn, ju lic, l. omnes C, de epiſc, & cleric. 3, l, ſi locus ff. de judic. l. Fulminus ff. ex quib, cauſſ, in poſſe. eat, Clement, paſtoralis de ſenten & re judic. 4. Bald cap. 1 de milit, vaſall. Alexan, in l, teſtamenta omnia C. de teſtamen, 5, l. contra pupillum ff, de re judic, & ibi Dd. Bart, in l. 2. ff. de cuſtod, & exhib. reis Alexan, Iaſon, & Caſtr. in l, 2, ff, Si quis caution. 6. l, ſi quis in gravi ff. ad Syllan. 7. Bald. & Caſtr. in d. l, 2, & Bald, in l, ſenatuſ. C. qui accuſ, non poſſ. arg. legis cum quidam ff. de legat, 1 1 8. l, 1, ff. de procurat l. fin, C. eod. 9. Menoch, de præſumpt, lib, 2, præſumpt. 24. & 29, 10. Dd, in l, 1, ff. de in jus vocan, Bald. in l, ut perfectius C, de annal, except. 11. Menoch. d. l. 2, præſumpt, 24. 12. Sorcinus de citation, artic. 52.

TIT. X.

De Contumacia.

CONTUMACIA generaliter appellatur inobedientia litigatorum erga Iudicem in quocunque actu judiciario commiſſa, veluti ſi quis juramentum præſtare recuſet 1, vel tutelam adminiſtrare, ſatiſdare, exhibere, reſtituere, reſpondere, ſolvere juſſus non obtemperet, & vel non ſatisdet, vel obſcurè, & dubiè reſpõdeat 2, Sed propriè

contumacia

contumacia eſt inobedientia erga judicem cõmiſſa ab eo qui legittimè citatus præſentiam ſui in judicio facere contemnit 3. Hæc duplex eſt, alia vera & evidens, alia Præſumpta ſeu ficta. Vera contumacia dicitur cum quis in judicio dixit ſe non compariturũ 4. vel extra judiciũ coram nuntio citante & hoc atteſtante 5; vel cum quis tribus citationibus, vel una peremptoria fuerit citatus in perſonam, vel ad domum, ut conſtet in ejus notitiam perveniſſe, & comparere noluerit 6. Præſumpta dicitur quando dubium eſt an Citatio ad notitiam citati pervenerit, veluti ſi quis non in perſonam citetur, ſed in abſentia ejus ad domum Citatio facta fuerit 7. Nam qui latitat quo minus ipſi Citatio denuntietur, is pro citato, & contumace habetur 8. Ad veram autem Contumaciam, & ut quis vere efficiatur, & dicatur Contumax, requiritur primò ut à competente judice legittimè citetur, idque tribus ſimplicibus citationibus, vel una peremptoria 9: cui æquiparatur Evocatio, & Mandatum judicis comminantis ſe ulterius non auditurum, & nihilominus in cauſſà proceſſurũ, habiturumque pro vero Contumace 10. Deinde requiritur ut Contumacia in judicio accuſetur; quia ſi adverſarius non accuſaret abſens non poſſet dici Contumax 11. Tum ut relatio citationis executæ judici conſtet 12. Denique ut accuſatus Contumax à judice condemnetur in contumaciam 13. Et Contumax fit interdum Actor interdum Reus; neque id uno modo, ſed vel ad ſimplicem, vel ad peremptoriam citationem, & vel ante vel poſt litem conteſtatam. Actor dicitur Contumax quando reum in jus evocavit, & ipſe poſtea non comparet: quod ubi fit ante litem conteſtatam ad ſimplicem petitionem, in expenſas tantum condemnatur, nec ad aliam citationem admittitur, niſi reo ſufficientem cautionem, aut ſi eam nequit, juratoriam præſtiterit, quod in poſterum die præfinita ſe in judicio ſiſtet 14. Quòd ſi ad tertiam citationẽ vel unam peremptoriam factam ante litis conteſtationem venire neglexerit, tribus vicibus per intervalla triginta dierum

citandus

citandus eſt, & porro exſpectandum ad annum ut compareat, & cauſſam ſuam proſequatur. Ac ſiquidem intra annum venerit non audietur priuſquam ſolvat expenſas, quas Reũ feciſſe apparet, & de ſiſtendo in judicio idoneè caveat 15, datis fidejuſſoribus, vel pignoribus 16. niſi probetur legittimum impedimentum 17. Sin verò nec elapſo anno venerit, Iudex reo præſente, & inſtante allegationes ejus audire, teſtes recipere, & ſententiam diffinitivam ferre poteſt 18, ad quam audiendam Actor, cujus magnum in ea vertitur præjudicium, citandus eſt, & ſi ſuccumbit, omnis ei facultas appellandi denegatur: ſi vero obtinet in expenſas nihilominus Reo condemnatur 19. Quod procedit in Actore contumace tam ante, quàm poſt litem conteſtatam 20, dum tamen cauſſa ſatis liquidè probata ſit. Nam ſi propter Actoris abſentiam veritas negotii cōmodè perveſtigari non poſſit, haud quaquã licet Iudici ferre diffinitivam ſentẽtiam, ſed Reum tantum ab inſtantia obſervationeque judicii abſolvere permittitur 21. Reus habetur Cōtumax ſi in judicium vocatus nō veniat 22, vel malitiosè ſe occultet, latitet, vel impediat quo minus ad ſe Citatio perveniat 23, vel antè rem confectam ſine venia judicis à judicio recedat; cum paria ſint non venire, vel veniſſe, & ſine licentia judicis receſſiſſe 24. Hujus Contumacia minor eſt quam Actoris, eoque magis illi favetur; nec habetur contumax priuſquam actore petente, & probante ad ſimplicem, vel peremptoriam citationem in judicium non veniſſe, à Iudice talis ſit declaratus, & condemnatus in expenſarum refuſionem 25: neque ob contumaciam ante litis conteſtationem commiſſam contra eum teſtes recipiuntur, vel ad ferendam definitivam ſententiam proceditur 26; ſed poteſt Iudex examinato prius ſummariè negotio mittere actorem in poſſeſſionem rei quam actione reali petit, ſervandæ, & cuſtodiendæ ejus gratia, In actione perſonali in poſſeſsionem bonorum rei pro modo debiti in libello expreſsi 27; in rebus incorporalibus, puta ſervitutibus, Reum ſervitute abdicare, & Actorem ea uti permittere, donec reus ipſi non licere doceat 28.

Poſt litem verò conteſtatam ſi de controverſiæ motæ veritate ex teſtibus, vel inſtrumentis conſtare poteſt Reo abſente ſententia diffinitiva fertur, executioniq́ue mandatur, & ſi condemnatus fuerit poſteaque in judicium veniens fidejuſſores dare poſſeſſionẽque recuperare deſideraverit, aut à cõdemnationis ſententia provocare voluerit, non audietur; ſi ſecundum ipſum feratur in expenſas, nihilominus condemnatur *29*. Cæterum ſi de cauſæ controverſæ veritate aperte non conſtet in poſſeſſionem Actor ſe mitti petere poteſt, ſola proprietatis quæſtione Reo per contumaciam abſenti reſervata *30*. Pœnæ Contumaciæ graves, & variæ ſunt, quæ ab Interpretibus prolixè tractantur 31. Nam ſive Actor, ſive Reus contumax ſit, non prius in judicio auditur, niſi expenſas, & damna æſtimata juramento partis cui adverſus contumacẽ creditur 32, & officio judicis declarata, adverſario ſuo reſtituat 33. Adhoc Contumax privilegium fori allegare nõ poteſt 34, & pro confeſſo habetur *35*, & in criminali cauſſa pro infami de facto, non item in civili *36*, fructus deperdit quod is qui miſſus eſt in poſſeſsionem ex decreto judicis ob contumaciam adverſarij lucratur *37*, nec pignora capta ac vendita autoritate judicis licet reverſus, recuperat 38, præterquam ſi re integra refundere velit omne damnum ac præſtare fidejuſſorem de lite perſequẽnda 39. Item contra Contumacem etiam lite non conteſtata in cauſsis ſummarijs ad diffinitivam ſententiam proceditur 40, ſigilla in cauſſa civili ob contumaciam non recognoſcentis die præfinito pro recognitis habentur, & acceptantur 4*1*. Denique verũ, & manifeſtum Contumacem Iudex amplius requirere nõ tenetur, & poſt elapſam dilationem præfinitam condemnare poteſt, neque ei beneficium appellationis concedit 42. Præſumptũ verò Contumacem abſentiæ ſuæ cauſſam, & legittimum impedimentum poſtea allegare, ac defenſionem contra actorem inſtituere permittit, nec etiam ei, ut vero contumaci, beneficium appellationis denegat 43. Præter has autem pœnas alij quoque coercendæ contumaciæ, ac juriſdictionis tuendæ

modi

modi ſunt. Poteſt enim Iudex in contumaciam capere pignora 44, auferre alicujus res donec pareat 45, multā dicere, & imponere 46, ſequeſtrare poſſeſſionem 47, denegare juriſdictionem, ac judicium, non modo in cauſſa in qua contumax eſt, verum & omni in alia 48. Sed & Mandato vel manu militari juriſdictionem defendere, & arbitrariè, vel criminaliter violatorem juriſdictionis punire 49. atque adeo uno remedio non ſufficiente ad aliud recurrere 50. Rurſus excuſationes, exceptioneſque quibus Cōtumacia defendi, & purgari poteſt complures traditæ ſunt, veluti Si per actorē, vel alterius impedimentum ſteterit quo minus venire potuerit 51, Si citatus ſit in diem feriatam 52, vel ad judicem manifeſtè incompetētem 53, aut ad majus tribunal 54, aut ad locum non totum 55, Si venerit Iudice adhuc pro tribunali commorante 56, Si impedimento fuerint graves morbi, & periculoſi, duorum teſtium aut ipſius Medici teſtimonio judici probati. Nam leves morbi, læſiones parvæ, mors prolis, & levis rei jactura, aut aliud facile impedimentum non excuſant 57; Si detentus fuerit ob officium, & obſequium Principi præſtandum 58, ob teſtimonium eodem tempore coram alio tribunali dicendum, ob commodum patriæ, aut reip. ob munus publicum, ob funus domeſticum, ob vincula cuſtodiamve militarem: Si obſtiterit vis fluminis, aut impedierint validi venti, & tempeſtates eum cui per mare tranſeundum fuerit, aut ruſticæ rei occupationes, quæ omitti ſine magno damno non potuerint. Item excuſantur Legati publici, pupilli, & minores, mulieres prægnātes, aut non ita dudum è puerperio levatæ 59.

1. l. manifeſtæ turpitudinis ff. de jurejur. l. ſi quis jusjurandum C. eod. 2. l. debitoribus ff. de judic. l. qui reſtituere ff de rei vendic. l. ætate ff. de interrogat. action. 3. tot. tit. ff. Si quis in jus vocat. non ier. cap. venerabilibus de ſentent. excommun. lib. VI. 5. Bart. in l. divus ff. de in integr. reſtit. gloſſ. in Clement. 1. de dol. & contum. 6. l. ad peremptoriam cum tribus leg. ſequēt. ff. de judic. l. tres denuntiationes C. quom. & quan. jud. 7. gloſſ. in d. Clement. 1. Bart. in l. fin. ff. de integr. reſtitut. 8. argum. l. Fulcinius ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat. l. jure civili ff. de condit. & demonſtr. 9. l. contumacia ff. de re judic. l. ges l. conſentaneum C. quom. & quan. jud. 10. Cæſar Contard. in l. diffamari ff. de judic. 11. l. properandum C. de judic. ibi l. conſentaneum & ibi Dd. 12. Bartol. l. hoc autem ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat. & in l. nullam

ff.de condit.& demonſtr.Bald.in d.l.conſentaneum 1 ·.Specul, tit,De contumace 14 l.cum quem temere ff.de judic.cap. 1 de dolo & contum, cap.finem & cap. cum dilecti de except. 15.cap.2.quaſt.1.& cap.in finem eod.Bart.in l.3.ff.de re militari 16. l.ſi mandato ff.mã. dat.17.cap.cum Bartold,& cap, querelam,de re judic. 18,Authen. qui ſemel. C.quom. & quan.jud.cap.cauſam quæ de dolo & contum Bart.in d,l conſentaneum 19. l.& poſt.ff.de judic.l,properandum C.eod,Authent.de litigioſ.§.omne 20.Gloſſ.& Dd.in d.cap. cauſam 21.gloſſ.in d.authent.§.ſi verò propoſitis 22.l contumacia & l. de utroque ff,de re judic.d. l.properandum 23.l. Fulcinius ff.ex quib,cauſſ.in poſſ.eat,cap.quoniam ut lit. non conteſt, 24.cap. 1.de judic,cap,prout.extr,de dol,& contum,Specul,tit.de Citat,25.Specul.d.tit.26 Regula Decretal.tit. Lite non conteſt. teſtim, non recip. & ad definitiv. ſentent. non proced,27.d.l.conſentaneum d.cap.quoniam cap.fin.de eo qui mittit.in poſſeſſ. 28.l. is cujus ff. Si ſervitus vindic.& ibi gloſſ. 29.d,l.properandum & d.cap,prout.30.Gloſſ.& Panorm. in d,cap,prout, Dd,in d.cap,quoniam frequentic,31.Iaſon in l,ſancimus C, de judic. Marſilia tit de Contumacia 32.Marſil,ſingul,2·9.& Ripa in l.2.ff.de re judic.33.l.2.ff. Si quis in jus vocat.l.& poſt edictum ff.de judic.l,contumacia ff.de re judic.34, Afflictus 133.deciſ. 35,l.generaliter C,de reb.credit,36.l.in pecuniariis C.de requir.reis 37.d l. Fulcinius 38, l. 2,C,Vbi in rem act,exerc,39.d.l,2 authent,& qui iurat,C,de bon,autor jud poſsid.d.authent,qui ſemel 40,Felinus in cap.olim de accuſat,41,viviannſ.tit,2,obſer.16, 42.l.divus Antonius ff.de reſtitut.in integr.l.ab eo C,quom,& quan, jud,l.ex quacunque ff. Si quis in jus vocat,43.cap.cum Bertoldus & ibi Abb.de ſentent.& re judic. 44.Inſtit,de ſatiſd,§, fin,45,Iaſon in l,quo minus ff, de flumin. Bald,in authent,omnino C.Ne uxor pro marito, 46.l.2.ff.Si quis in jus vocat,Bald,in l.quemadmodum §.magiſtratus ff.ad leg.Aquil. 47. l,1.C. de collatio bonor,cap.1.de prohib.ſequeſtr.poſſeſſ.vel fruct. cap.fin. d.tit.48,l, ſed ſi per prætorem ff.ex quib,cauſſ,major,& ibi gloſſ.Iaſon,in l.jus jurandum ut ad pecunias ff. de jurejur.49.Iaſon.in d,l, quo minus & in l.3,ff.Ne quis eum qui 50.argum.l.1.C,de aſſert.tollen,l.1.C.de collat.bonor.Panorm,in cap.2. de dolo & contum. 51.l,1, ff, de eo per quẽ fact.52.l.2.ff.Si quis caut.in judic,53,l.ſi quis ff.Si quis in jus vocat,l,contumacia & l. contra pupillum ff.eod.54.d.l.contra pupillum 55.l.& locus ff.de judic.56.d.l.divus Antoninus 57.Felin.in cap.accedens extr,ut lite non conteſt,Afflict,289.deciſ,58.l.ſi cui §, tamdiu ff,ex quib.cauſ.major.59.l,2.ff.Si quis caut.ſiſt.

TIT. XL.

De Primo Decreto.

COERCENDAE contumaciæ remedium in uſu frequentiſſimum eſt Decretum Iudicis, ex quo Actor mittitur in poſſeſſionem bonorum Rei contumacis,ut ipſe rem ſuam ſervare,& conſequi poſſit,& Reus tædio affectus ad judicium veniat, & reſpondeat. Primum Decretum eſt juſſum judicis merum,vel ſaltem mixtum imperiũ tenẽntis, per quod actor in actione reali veram poſſeſſionem; in perſonali verò cuſtodiam, & detentionem bonorum adquirit, & reus ob contumaciam amittit 1. Habet enim locum in omnibus cauſſis,& actionibus tam perſonalibus,quàm realibus 2, & fit in bona rei cõtumacis cùm propria, tum emphy-

teutica & feudalia 3, atque adeo ſpiritualia 4: quoniam nihil intereſt pleno jure earum rerum dominus ſit, an utilis, vel uſufructuarius 5; dummodo non ſint res alienæ, quia in alienis rebus quas detinet Contumax, non poteſt miſſio fieri 6. Ejus impetrandi, & conſequendi ordo, atque forma talis eſt, Actor offert libellum, vel ſaltem ſummarie petitionem ſuam apud judicem exponit: huic ut reſpondeat Reus tribus citationibus, vel una peremptoria ad domũ legittimè citatur 7: reo non comparente actor contumaciam ejus accuſat, & ex hoc decreto miſſionẽ in rem petitã poſtulat, Iudex reũ contumacem declarat, & exacto prius, ſi ita ei videatur, ab actore juramento calumniæ, miſſionem in poſſeſſionẽ cum ſummaria cauſſæ cognitione, prout fert actionis qualitas, decernit 8: non quidem in poſſeſſionem univerſorum bonorum, ut olim ſolebat 9, ſed pro menſura debiti, ſeu quantitatis petitæ 10; veluti ſi actione reali agatur, eaque res tota petatur, in totius rei petitæ poſſeſsionem fit miſsio, ſi pars duntaxat in partem petitam 11. Si verò agatur actione perſonali, & res certa petita ſit, in eandem mittitur actor 12: ſi petitur res incerta, utpota quantitas vel genus, pro menſura tantum debiti declarati decernitur miſſio 13; & adjungitur executor ordinarius qui in poſſeſſionem decretam ducat eo ordine quo in executione rei judicatæ procedi ſolet, primò in poſſeſsionem bonorum mobilium, deinde illis non ſufficientibus in immobilium, poſtremò in rerum corporalium, atque nominum 14: tum Iudex debitoribus ne ſolvant creditori præcipit 15. At ubi res petitæ dolo Rei vel perierint, vel abſcõditæ ſint, vel nulla ejus bona ſive corporalia, ſive incorporalia exſtent, in quæ miſsio fieri poſſet, ſervatur conſuetudo fori qua vinculis ut plurimum mancipatur debitor, aut territorio judicis ei interdicitur donec ſolvat debitum, ſive hoc purum ſit, ſive conditionale 16. Miſſus autem in poſſeſsionem ex hoc decreto in actione reali ubi quæritur de dominio vel quaſi, ſtatim conſtituitur veru poſſeſſor, ita ut edicto Ne vis fiat ei qui in poſſeſsione miſſus eſt, tueri ſe poſsit 17, &

poſt annum ab interpoſito decreto etiam fructus lucratur 18. Veruntamen ſi debitor, ſive Reus intra annum veniat, & cõtumaciam purget, actori expenſas refundat, & offerat cautionem de ſiſtendo, poſſeſsionem bonorum ſuorum recuperat, & fructus repetit 19, quos actor interea percipere, cuſtodire, & vendere quando ſervando ſervari nequeũt, non prohibetur 20. Elapſo verò anno ſi Reus in judicium venire, ſuamque contumaciam excuſare, negligat, Actor verus, & perpetuus rerum in quos miſſus eſt poſſeſſor efficitur, adeo ut eas & naturaliter, & civiliter poſsideat, nec eandem poſſeſsionẽ in poſterum reſtituere cogatur, ſolaque proprietatis quæſtio Reo contumaci ad triginta uſque ãnos reſervetur 21. Quod etiam procedit licet Actor ob adverſarij potentiam rerum in quarum poſſeſsionem mitti juſſus eſt cuſtodiam intra præſcriptum annum adipiſci non potuerit 22, In actione perſonali miſſus in poſſeſsionem, nec naturaliter, nec civiliter poſſidet, ſed rei in quam miſſus eſt cuſtodiam, detentionemque tantum habet jure pignoris 23. Ideo nec fructus ſuos facit, ſed eos in debiti principalis deminutionem computare, vel alias reſtituere tenetur 24: niſi fortè Iudex ob nimiam Rei contumaciam expreſſe juſſerit eum fructus lucrari 25. Quinimo ubi in perſonam actione actum eſt Reus cautionem de ſiſtendo, & expenſarum, damnorumque reſtitutionẽ offerens quandocunque venit etiam poſt elapſum anni tempus auditur, reſque ſuas recuperat dummodo, ſecundum decretum non fuerit interpoſitum 26. Et hæc omnia obtinent non ſolùm contra reum abſentem, & contumacem, ſed etiam in legatario, vel fideicommiſſario, qui ob non præſtitam ab hærede legati, fideicommiſsive cautionẽ legati, fideicommiſsi ſervandi cauſſa ex primo Iudicis decreto in poſſeſsionem omnium bonorum hæreditariorum miſſus eſt 27. Item in eo qui ob non præſtitam damni infecti cautionem, in rei de qua damnum timebatur poſſeſsionem ex eodem decreto ire juſſus eſt 28. Præterea obtinet, & in ventre id eſt partu in utero adhuc exiſtente, qui ob id quod patris defuncti teſtamento

præteritus ſit, in poſſeſsionem omnium bonorum ejuſdem ex primo decreto mittitur 29. Porro hoc decretum actor, ſeu creditor petere debet à Iudice pro tribunali ſedente, & ad petitionem unius creditoris interpoſitum, alijs creditoribus quoque prodeſt 30.

1. l. ſi bona C. de bon. autor. jud. poſſid, l. Fulcinius ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat, cap. quoniam frequenter, extr, ut lit. non cont. 2. l. cum proponas & l. fin. C. eod. l. 2. C. Vbi in rem act. cap. 2. & 3. de eo qui mittit. in poſſeſſion. 3 Bald. in l. ſi finita ff. de dam. infec. 4. cap. cõtingit ubi Panorm. de dolo & contum. 5. Specul. tit de primo decret, 6. l. 1. ff. Ne vis fiat ei qui in poſſeſſ. Specul. d. loco 7. Bart. in d. l. ſi finita §. Iulianus Specul. d. titul 8. l. conſentaneum C. quom. & quan. jud. l. authent. & qui jurat, C, de bon. autor. jud. poſſid. cap. literas extr. de reſtitut. ſpoliat. 9. gloſſ. in d. l. cùm proponas l. 1. ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat. 10. d. cap. quoniam & d. authẽt. ei qui jurat, 11. d. l. Fulcinius l. ad cognitionem ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat. l. in poſſeſſionem C. de bon. autor judic, poſſid. l. 3. ff. Ne vis fiat ei qui mittit. 12. d. l. Fulcinius §. Cellus 13. d. authent. & qui jurat. & d. cap. quoniam 14. l. à divo Pio ff. de re judic. Bald. in d. l. ſi finita 15. l. 1. C. de prætor. pignor. & ibi gloſſa 16. Specul. d. tit. 17. l. 1. ff. Ne vis fiat ei 18. cap. paſtoralis extr de offic. ordin. judic. cap. 1. de eo qui mittit. in poſſeſſ. Gloſſ. & Bart. in d. l. ſi finita Dd. in d. l. Fulcinius 19. cap, cùm veniſſent extr, de eo qui mittit in poſſeſſ. l. ſi quis emptionis C. de præſcript, 30. vel 40. annor. l. 2. ubi gloſſ. C. Vbi in rem act. 20. l. is cui ff. ut in poſſeſſ. legat, Bart. in l. ult. eod. tit. 21. d. cap. 1. extr. de eo qui mittit in poſſeſſ. 22. d. cap. contingit. 23. l. 3. ff. de adquir. poſſeſſ. l. ſi duo ff. uti poſsidetis l. is cum ff. ut in poſſeſſ. legat. 24. d. l. ſi finita d. l. is cui gloſſ, & Bart, in d, §. Iulianus 25. d. l. Fulcinius, 26. d. authent, & qui jurat. d. cap. 1. 27. d. l. is cui 28. l. cùm legati ff. ex quib. cauſſ. major, 29. l. 1. & 2. ff. de ventr. in poſſeſſ. mitt. 30. l. dies cautioni ff. de dam. infect. l. cùm unus C. de bon. autor. jud. poſſid. & ibi Bartol.

TIT. XII.

De Secundo Decreto.

SECUNDUM Decretum eſt alterum judicis juſſum ex quo actor, ſeu creditor qui primò cuſtodiæ cauſſa in poſſeſsionem miſſus fuerat, verus poſſeſſor, aut etiam dominus vel quaſi ob præfractam contumaciam Rei conſtituitur 1. Quod in perſonali tantum actione in qua perſequimur id quod noſtrum non eſt 2, locum habet; in actione reali ſupervacaneum eſt, cùm & dominus, & poſſeſſor ex primo decreto factus fruſtra peteret per ſecundum decretum ſibi adjudicari dominium, quod ſuo jure habet, & vendicat 3. Quamvis poſsit is qui in rem egit, & dominij quæſtionem ſibi in futurum motum iri metuat, petere à judice ut certam dilationem ſtatuat intra quam veniat reſponſurus Reus, aut quicũque alius qui dominium prætendit; quo elapſo nemo deinceps

ceps auditur 4. Vt autem hoc Decretum legittimè interponatur, requiritur Primò ut annus elapſus ſit à tempore primi decreti interpoſiti, Deinde ut Actor judici libellum offerat, & verum ſe poſſeſſorem, aut dominum rei petitæ ex ſecundo decreto conſtitui, Reumque adhoc denuo citari poſtulet. Tum ut Iudex contumacem Reum tribus citationibus propoſitis evocet, vel una peremptoria, & illi conſtituat tempus intra quod in judicium veniat, atque is adhuc in contumacia perſeveret latitans & ſe occultans vel non comparens 5, vel comparens quidem, ſed non debito modo, puta idoneam cautionem, & refuſionem expenſarum non offerens 6. Poſtremò ut Iudex cognitionem adhibeat, totius negotij qualitatem diligenter animadvertat, & inveſtiget, num Reus legittimo impedimento detineatur, aut reip. cauſſa abſit, quo minus venire poſsit, num res petita ſufficienter probata ſit per teſtes, vel inſtrumenta. Non enim abſque plenaria cognitione, & probatione interponendum eſt hoc ſecundũ decretum 7, cõtra quod alioquin competit reſtitutio 8. Immo interpoſitum per falſas probationes, vel ex cauſſa partim vera, & partim falſa, vel ex falſa cauſſa, ſive per errorem, eſt ipſo jure nullum 9, etiamſi error non ſit expreſſus in decreto, ſed tantum appareat ex actis 10. Pro varietate autem circunſtantiarum variè hoc Decretum interponitur. Aliquando enim, & quidem frequentius, decernitur venditio 11, & ſi non invenitur emptor qui juſtum pretium polliceatur, tum Actori res addici in ſolutionem debiti poteſt, alias exiſtente emtore res actori non addicitur 12. Quòd ſi pretium rei venditæ quantitatem debiti excedit, Reus illud quod ſuperat repetere ab actore poteſt rurſus ſi actori ex re vendita non ſatisfactũ eſt, id quod ei deeſt à reo petere licet 13. Aliquando etiam ſine venditione conſtituitur dominus, qui poſsidet ex primo decreto, maximè in cauſſa damni infecti, propter periculum, & ſumptus ædium ruinoſarum, quæ non facile emptorẽ reperiunt 14, Interdum ſola poſſeſsio decernitur actori, Reo jure ſuo integrè reſervato etiam poſt annum recuperãdæ rei

ſuæ

ſuæ: cùm præſertim defenſionis cauſſam qua contumaciam purgare,& excuſare poſsit,habeat 15. Nonnunquam ſtatuitur tempus intra quod venire oportet eum qui dominium prætendit,abſciſſa deinceps agendi facultate 16.

1.l.pratoris,l.prætor ff.de damn.infec.cap.1, de eo qui mitt.in poſſeſſ. 2. Inſtitut. de actíon.§.omnium.3.l.in rem.actio,l.officium ff.de rei vindic.l.in re mandata C. mandati,4. l.ult.C.de jure dom.impetran.authent.hoc C.de ſol. gloſſ. & Dd.in l. ſi finita ff. de damn. infec.5.l.Fulcinius ff. ex quib.cauſſ. in poſſeſſ.eat. Panorm. & Socin. cap. quoniam. ut lite non conteſt.6.l.ſi quis C, de praſcript.30.annor.authent.ei qui jurat C.de bon. autor.jud. poſsid.cap.paſtoralis,de offic.ordin.7.Bart.in l.cum proponas, & l,ſin autem C,de bon.aut. judic,poſsid.8.d.l.ſi finita l.eorum ff.de damn.infec.9.l. cum vero ff.de fideicomm.liberat. Bart.& Dd.in l.ſi is ad quem ff.de adquir. hered. 10. Bartol.in l. Seja egreſſa ff. de tutor, & curat, dat. ab his Ludovic.Roman. Alexan.& Iaſon. in d.l, ſi is ad quem 11. d.l. Fulcinius d.l.cum proponas l.pro debito C.de bon.autor.judic. poſsid.12. d l. pro debito l. à divo pio §.ſi pignora ff.de re judic,& tot tit. Cod. de jure domin. impetr. & authent. hoc niſi C.de ſolut.l.fin.C,ſi in cauſ judic.pign.capien.ſit 13.l,ult.§.penult, C.de jure dom. impetr. 14. tot.tit.ff.de damn,infect.15. d.cap.quoniam,ubi gloſſ. & Dd.16.Bart.d,l,ſi finita.

TITVLVS XIII.

De Libello.

POSTQUAM Reus in judicio ſe ſiſtit Libellus ei offerendus,ut ſciat cederene an contendere ultra debeat,& ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum cognita actione qua convenitur 1. Quæ Libelli oblatio requiritur in omnibus cauſsis ordinariis, ſive civilibus, ſive criminalibus,niſi in his Iudex ex officio,& per inquiſitionem procedat 2, tunc enim articuli inquiſitionis,ſeu indiciorum,loco Libelli Reo petenti offeruntur 3. In cauſsis verò ſummarijs atque exiguis, & ubicunque de plano res eſt expedienda nõ requiritur Libellus, ſed ſufficit qualiſcunque petitio viva voce facta, & in actis redacta 4. Formatur autem Libellus juxta ſtilum,& conſuetudinem fori, & confici variè pro cauſæ, perſonæ, & rerum qualitate,atque circunſtantijs ſolet. Semper tamen in civili judicio debet continere hæc quatuor, ſine quibus ſubſiſtere omnino non poteſt, adeo ut ſi illa omittantur Libellus ipſo jure nullus ſit, Reo licet obtinente, nec objiciente quicquã 5; Nomen Iudicis, Actoris & Rei, Narrationem facti, Cauſam actionis, & Concluſionem neceſſa-

rio conſequentem 6. In criminali verò cauſſa, nec non in ci-vili quæ infamat, Locum & tempus commiſsi delicti, aut injuriæ illatæ: quæ duo ſi omittantur Libellus, etiam parte nō opponente, rejicitur 7. Narratio facti, ſeu rei petitæ debet eſſe aperta, & ſimplex, nec plura, nec pauciora quàm res, & cauſſa poſtulant, continens. Et ſi in rem agatur res deſignari debet, & utrum tota an pars, & quota petatur exprimi: ſi fundus petatur, & nomen ejus, & quo loco ſitus ſit 8. Infectæ materiæ pōdus, factæ ſpecies, ſignatæ verò numerus, & cùm res menſuram recipit, menſura quoque dicetur, & ſic in alijs certa debet eſſe petitio. Nam Libellus actoris, niſi certā cōplectatur petitionem admitti non debet 9. In univerſali tamē & generali judicio admittitur generalis, & incerta petitio, ſine aliquarum rerum expreſsione: velut in petitione hæreditatis non eſt neceſſe ſingulas res hæreditarias proſequi, ſed ſufficit generatim hæreditatem petere 10. idem eſt in actione Pro dote, & De peculio, in actione Tutelæ, Pro ſocio, Negotiorum geſtorum & ſimilibus 11. Ex Narratione elicitur, & deducitur cauſſa actionis, quam ſatis eſt libello inſerere. Licet enim olim tenebatur Actor nominatim edere actionem, hodie tamen & jure Canonico, & uſu receptum, non actionis nomen, ſed facti narrationem ex qua colligi cauſſa, & genus actionis poſsit, in libello proponere 12. Cauſſa autē in qualibet actione duplex eſt, proxima, & remota 13. Ac in actione in rem neceſſariò exprimēda eſt cauſſa proxima quæ eſt dominium, vel quaſi, aut jus in re: tum utiliter adjicitur quoque cauſſa remota quæ eſt Titulus, & jus unde dominiū & jus agendi exiſtit, ut Peto rem quæ mea eſt jure dominij vel quaſi; quia mihi fuit vēdita, & tradita, vel legata. In actione autem In perſonam aliter ſervatur, & exprimitur cauſſa remota quæ eſt Contractus, Coventio, vel Factum, ut Peto à te decem ex mutuo, aut depoſito: nec ſufficit ſola expreſsio cauſſæ proximæ quæ eſt obligatio, veluti Peto decē ad quæ mihi es obligatus 14. Quòd ſi cauſſa, ſeu factum in libello expreſſum plures actiones ex juris diſpoſitione producere

cere poſsit, ut ſi colonus conveniatur ob arbores cæſas, qua de re plures actiones proditæ ſunt 15, actor nullam exprimẽdo nominatim in dubio intelligitur maximè ſibi idoneam actionem propoſuiſſe, & Iudex ex narratione,& concluſione qualis actio propoſita ſit, elicere debet 16: licet alij exiſtimẽt iſto caſu neceſſe eſſe actionem exprimere, ut Reus de qualitate actionis intentatæ certus eſſe queat 17. Concluſio in libello nunquam omittenda eſt in civili actione, præterquam in caſibus in quibus Iudex ex officio procedere, & ſupplere poteſt 18: ſecus eſt in cauſa criminali, ubi ex ſola facti narratione & qualitate delicti pœna imponenda venit, & ideo nõ requiritur,nec attenditur Concluſio 19: niſi quando pœna partim fiſco, partim accuſatori applicatur: quia tunc ad pœnę condemnationem in libello rectè fit Cõcluſio 20. Ea cautè ac diligenter formanda, imprimis ut ſit facti naturæ, & obligationis qualitati conſentanea, veluti ſi naturalis ſit obligatio Concluſio quoque ſequatur generalis,ſi alternativa Concluſio itidem alternativa ponatur 21. Solet enim ferè libellus referri & reſtringi ad concluſionem, & quomodo & quantũ concludatur attendi 22; adeo ut Libellus ex apta concluſione ſuſtineri poſsit, etiamſi cauſa petendi prætermiſſa ſit, modò jus agentis inde percipi poſsit 23. Ex his autem partibus compoſitus Libellus debet eſſe clarus,& perſpicuus, ut qualitas actionis cognoſci inde queat, tum rebus,atque cauſsis conſentiens,& aptus. Nam ex vitioſa petitione actor nihil obtinet, etiamſi firmiſsimas probationes adducat; immo ſi libellus plane & evidenter ſit ineptus, obſcurus, & generalis aut alio vitio laboret ita ut interpretatione aliqua adjuvari nequeat, Reus hoc opponens ab obſervatione judicij abſolvitur; Actor verò in expenſas condemnatur, reſervata tamẽ ei actione ex alia cauſſa 24. In quo illud Reo inprimis cavendum ne petat ab actore declarari obſcuritatem libelli: quia ſic inſtrueret adverſarium; ſed objiciat ſimpliciter libellũ eſſe incertum,obſcurum, vel generalem, nec teneri ad reſpondendum, & ab inſtantia judicij abſolvendum eſſe 25, Dicitur

P 2 tur

tur verò Libellus ineptus ſi cauſſa ſit inepta, & non concludens jus agendi; veluti ſi quis à me fundũ petat quia ſit popularis, & vicinus meus, vel ſi actio proponatur quæ vel extincta, vel nondũ nata ſit 26. Obſcurus libellus dicitur in quo petitio eſt æquivoca, vel generalis, vel alternativa, vel infinita, vel non coarctata 27, unde libellus generalis reprobatur: quia generalitas parit obſcuritatem, & confuſionẽ 28, & alternativus libellus propter obſcuritatem vel incertitudinem non valet 29, exceptis quibuſdam caſibus; veluti cùm incertitudo ex facto alieno procedit, ut in rei vendicatione & Publiciana, ſi quis petat ſe declarari dominum, vel quaſi 30; & quando incertum eſt utrũ res exiſtet nec ne & ideo petitur res ſi exſtet, vel ejus æſtimatio ſi conſumpta eſt 31: nec non in actione hypothecaria hoc modo: Peto illum cõdemnari ad ſolutionẽ debiti, vel ad traditionem rei obligatæ 32: denique in reſciſsione venditionis propter deceptionem ultra dimidium juſti pretij alternativè petitur ut emptor pretiũ ſuppleat, vel rem emptam reſtituat 33. Sed his vitiis, & defectibus varijs modis ſuccurritur ut libellus, quoad fieri poſſit, ſuſtineatur. Primò ſi ipſa Libelli verba à propria atque adſtricta ſignificatione paululum deflectantur, lateque accipiantur, ut intentionem actoris comprehendant 34; veluti ſi in libello Actor ſe alicujus fundi dominum dicit, & de uſufructu tantum probet, obtinebit 35, quia interpretabimur eum de ipſius uſusfructus dominio ſenſiſſe, cum impropriè accipiẽdo Dominium res quoque incorporales ſeu jura dominii comprehendat. Nam ſemper libelli verba in favorem actoris accipiuntur 36. niſi ita prorſus ab inſtituto negotio diſſideant ut interpretatione aliqua reduci nequeant 37, aut obſcuritas, vel ambiguitas verborum in facto non in jure cõſiſtat. Tunc enim libelli verba in favorem actoris non trahũtur, ſed expreſſam declarationem, & interpretationem requirunt 38. Deinde ſuſtinetur libellus ſi modò præſumptivè 39 vel ex parte ſaltem aptè concludat, ne utile per inutile vitietur contra regulam juris 40: veluti ſi dicam Mutuavi Titio,

decem

decem, peto eum condemnari,nec addo,In quibus eſt mihi obligatus, ejuſmodi libellus concludit ſaltem præſumptivè. Iudex enim ex cauſſa remota, nempe facto,& contractu, præſumit cauſſam proximam, id eſt obligationem 41. Item ſi de vitio libelli Reus conventus nihil objiciat, eo enim tacente libellus valet,cùm is qui non excipit videatur acquieſcere,favorique ſuo renuntiare 42: niſi vitiũ libelli ſit in his ſine quibus non conſiſtit, ut ante diximus. Denique Iudex ex officio libelli defectus,& vitia ſupplere,atq; corrigere poteſt *43*, & ex deductis actionem,quæ magis facto conveniat, elicere, ac ita interpretatione juvare, ut qualitercunque ſuſtineatur 44: maximè ſi conſtet de juſtitia cauſſæ, quo caſu non attenditur defectus,vel ineptitudo libelli *45*. Præterea libellus generalis admittitur in judicijs univerſalibus,& generalibus, in quibus generalitatem, & incertitudinem non vitiare modò diximus. Et quando agitur ad intereſſe, quod etiam generaliter,& incertum peti poteſt *46*; vel quotiens aliquid acceſſoriè petitur, puta fructus, expenſæ, & damna quæ generatim peti poſſunt non expreſſa quãtitate, 47, veluti ſi petatur fundus, aut caſtrum cum omni ſuo jure & emolumento, abſque ſpeciali juris,& emolumenti expreſſione, vel ſi petatur reſtitutio fundi,aut caſtri cum ſatisfactione omnium damnorum illatorum, non facta deſignatione damnorum 48. Quamvis poſtea in proceſſu ante tempus faciendæ executionis debet actor fructus, expenſas, & damna ſpeciatim declarare: alioquin non procederet executio *49*. Item valet libellus generalis ubi generalitas,& incertitudo venit ex parte Rei convẽti *50*, etſi juſta fuerit actoris ignorantia, ut ſi actor probabiliter dubitat ſive ex facto tertij, ſive ex facto proprio, & in re antiqua, vel longè ſemota *51*.

1. Authent. offeratur C. de lit. conteſtat l. 1, ff. de eden. 2. cap. olim de accuſat. Specul. tit. de libell. concept, 3. idem d. tit. Iul, Clar. pract. criminal. quæſt, VI. 4. Clement. ſæpe de verb. ſignific. Lanfrac. in praxi cap. de petitione 5. Iaſon in l. edita ff. de eden. 6. Specul tit. de libello 7. l. prætor exigit ff. de injur. ubi Bartol. & in l. 1. ff. de ſuſp. tutor. 8. l. ſi in rem aliquis ff. de

rei vendi-

rei vendicat.9.l.fin C.de annal.except.10,l,1.ff.Si pars hæredit.petat,11. Specul. d.tit. §. petitio Maranta tit.de libello 12.cap.dilecti extr.de judic gloſſ.in cap.quo jure diſtinct. 8. & in authent.de exhib.reis Dd.in l.1.ff.de eden,& in l,edita C,eod,13.l.non quemadmodum ff.de judic.14.gloſſ.in d.l.1.ff.de eden.& in d.cap,2.de libel.oblat.15.l.1.& 2.& l. penult.ff.arbor.furt.caſ.l.aucbus ff.de jure ur.16.l.ſi quis intentione ff.de judic.l. inter ſtipulantes ff.de verb.obligat.17.Bartol.& Dd.in d.l.edita & in d.l 1 ff.de eden,18, Bart. in l.ſi quid er. o ff.de his qui notant.infam. Anton.Butr. in cap. examinata extr. de judic. 19 d.l.1.ff. Ad Turpilian.Bart.in l.libellorum ff.de accuſat.Bald.in l.etſi ſeverior C.ex quib cauſ.infam.irrog.20.Bart.in l.lege agr.ria ff.de term.mot.21.Innocēt.in cap.ſuper litt. a-tor.extr.de reſcript.Bart in l. Aurelius ff.de libert. leg.22. Bald. in l. cum ultra C. de non numer. pecun.Innocent.in d.cap.ſuper litteris 23.Angel. & Iaſon. in §. omnium Inſtitut. de action.24.l.Babius ff.de pact.dotal lib d.cap. examinata & ibi Butr. Panorm. in cap. ſicut.de ſētēs & re judic. 25.Specul.tit.de libell.concept. Iaſo & Caſtrēſ.in d.l.edita 26, gloſſa & Dd,in l.2.C,de formul.action.ſublat.Socin. in cap 2.de libell,oblat.27.Mari ſingul.273,& ſingul,531.28 l.ita ſ.dei ff.de jure fiſci l.ult.C.de annal.except.l. veteranis ff. de pact.l.cum Stichus ff.de ſolution.29 l.prætor. edixi.ff.de injur & Bart.ibid.30.l.1.ff.quor legat.ubi Bart.gloſſ.in cap. Abbate ſane,de ſenten.& re judic,31 Innocent, & Panormit. in cap.conſtitutus de reſtitut.in integr.Bart.in d.l.1.ff.quor.legat.32.l ſi fundus ff.de pign. & hypoth.l.fin.C.ſi unus ex plur.hæred.33. l.2.C.de reſcind.vendit.& ibi Dd.l. ſi quis in intentione ff.de judic.34.l.2.ff.Si ſervit.vindic.Felin.in cap.auditis de præſcript. 35. Alexan.in l.natura liter ff.de acqui.poſſ.ff.36.Socin.reg.237.Decius in cap.cum ſuper,de offic.deleg.37.Felin.d.cap.auditis Menoch.præſumpt,lib.2.obſerv.40 38.l.idem Pomponius & ibi gloſſ.ff.de rei vendic.l.ſi quis de pluribus ff.de verb.obligat.39.Felin.d. cap.auditis 40.cap utile de reg.jur.lib.VI.41.arg.l.omnes ff.quæ in fraud.credit.42.l.fin. C.de annal.except. cap.dilectus de ordin.cognit.43.Panorm.in d.cap.dilecti 44.d.l.ſi quis in intentione bald. in d.l.edita Menoch.d.præſumpt.45.d.cap.dilecti.46, Gloſſ. & Bart. in l. certi condictio ff.Si cert.pet at,gloſſ.& Dd.Inſtitut,de action.§. curare 47.l. cum propria C. ſi quis alteri vel ſibi Inſtitut de offic.judicis §.1.48.cap.cum venerabilis,de except. cap, cum ad ſedem de reſtit.ſpol.49.gloſſ.in d.cap.cum ad ſedem 50 d.l.1.ff.quor,legat.51.l.quæ de tota ff.de rei vendic.gloſſ.in cap.3.de probat.

TIT. XIV.

De Emendatione, Mutatione, & Cumulatione Libellorum.

LIBELLUM minus rectè conceptum,aut formatum corrigere atque reficere licet,integra remanente ipſius ſubſtantia. Sed quouſque id liceat magna contentione ab Interpretibus diſceptatum fuit, & tandem communi opinione definitum concedi uſque ad litis conteſtationem 1: quoniam judicium non cenſetur propriè cœptum ante litis conteſtationem,per quam demum litigatores obligantur inſtantiæ, adeò ut ab ea diſcedere,& amplius pœnitere nō poſſint 2. Poſt litem verò conteſtatam non admitti emendationem,vel mutationem libelli 3, niſi in univerſali judicio,utputa hæredi-

ta hæreditatis petitione, in qua ſi res petita variet, emendatio quandocunque conceditur 4, & niſi quis probabili errore deceptus plus, minúſve quàm ſibi debitum eſſet, vel aliud pro alio, vel ex alia cauſſa quàm deberetur, petierit. Tunc enim in eodem judicio conceſſum eſt emendare libellũ, probato errore, etiam poſt litem conteſtatam ad ſententiam uſque; quin iſtiuſmodi libelli emẽdatio nec rei petitæ, nec propoſitæ actionis ſubſtantiam immutat 5. Sed ſi Actor poſt editum libellum velit actionem propoſitã deſerere, aliamque inſtituere, quod ante litem conteſtatam licet, tenetur reo expenſas quas ex ea cauſſa fruſtra fecit, refundere 6. Quin etiam poſſunt in uno, & eodem libello plures actiones conjungi atque accumulari 7. & ideo ſi quis plures actiones ex diverſis cauſſis habeat, ſive adverſus eundem, ſive diverſos, ſive ad eandem ſive ad diverſam rem pertinentes, in eodem libello illas conjungere poterit 8. Idemque erit ſi quis plures actiones ex eandem cauſſa atque idem concernentes adverſus diverſos inſtituat 9. Cæterum ſi plures actiones ex eadem cauſſa, atque ad idem pertinentes adverſus eundem proponantur, tum Cumulatio in libello non conceditur. una namque electa, cæteræ ſublatæ cenſentur, neque poſſunt amplius exerceri 10.* Similiter prohibetur Cumulatio, Si una actio altera major ſit 11, ut criminalis actio civili major eſt, eoque præcedere debet 12, niſi forte civilis incidẽter criminali adjiciatur 13. Et, Si ſolutio unius, alterius liberationem inducat, unde miſta actio rei perſecutoriam ubi in eam incidit, tollit: quoniam rem per miſtam actionem actor jam ante cõſecutus eſt, & bona fides non patitur ut idẽ bis exigatur 14. Item, Si actiones ejus naturæ ſint ut ſententia in una lata rei judicatæ exceptionem in reliquis pariat 15. Denique Si actiones contrariæ quarum unam tantum proponere licet 16. Vnde poſſeſſorium retinendæ cum petitorio cumulari non poteſt, nam qui retinendæ interdicto agit ſe poſſeſſorem adſerit 17: at qui petitorio rem vindicat adverſarium rem poſſidere fatetur 18. Contra petitorium, & poſſeſſorium recuperandæ

randæ,aut adipiſcendæ eodem libello proponi poſſunt, quia non ſunt cõtraria, ſed diverſa 19: etſi prius poſſeſsionis cauſſa decidi debet 20. Interdum tamen contrariæ actiones in libello ſuſtinentur, ut ſi una eſt alterius præparatoria 21, vel cum proponuntur alternativè, ut in hypothecaria qua agitur ad rei obligatæ traditionem, vel ad debiti ſolutionẽ 22, aut ſub conditione, veluti Teſtamentum nullum eſſe, aut ſi validum ſit, inofficioſum 23, Sententiam nullũ eſſe, & ſi quæ ſit, eam tanquam iniquam revocari, & oneratum contra eam reſtitui debere 24. Contractum nullum eſſe, & ſi quis ſit, eum reſcindi, minoremque in integrum reſtitui oportere 25. Porro quando plures actiones in uno libello cumulãtur, Iudex ſecundum cujuſque actionis naturam ſingulatim uno eodemque tempore pronuntiare debet; nec ſententiam differre in una actione de qua per facti probationem ipſi liquet propter alteram de qua non ſatis conſtat, ſed in cauſſa liquida diffinitivè pronuntiare, & in altera in qua adhuc aliquid deſiderat, interlocutoriè ulteriorem probationem injungere. Nam quot ſunt facta, tot ſunt actiones & libelli 26, & tot ſententiæ requiruntur quot ſunt diverſæ actionum ſpecies 27. quoniam ſeparatorum ſeparata eſt ratio 28.

1. Gloſſ. & Dd. in l, edita C. de eden. 2. l. qui ſe obtulit, & ibi gloſſ. ff. de rei vendicat. l, ſed etſi ſuſceperit §, de judic, gloſſ. in l, 2, ff. de prætor. ſtipulat. 3. l. non poteſt ff. de judic. 4. l. hæreditatem, ubi gloſſ. l. ſi quo tempore ff, de petit hæredit. 5. Inſtitut. de action. §. ſin minus l, in delictis ff. de noxal. action. l, ſi quis intentione ff. de judic, cap. litera extr, de dilation 6. Gloſſa, Odofred. & Bartol. in d. edita 7. l. ſi idem cum eodem ff. de juriſdic, Dd. in d, l. edita cap. nullus, de reg. jur. lib. VI. 8. d. l, ſi idem l, eum qui cum, l. contra majore, C. de inoffic. teſtamen. 9. l. 3. ff. de duob. reu deben, 10. l. quod in hærede ff de tribut. action. l. nemo ex iis ff. de reg. jur. 11. l. per minorem ff. de judic. 12. l. 1. C. de appellat. l, fin. C. de ord. judic, 13. Bart. in l. interdum ff. de public. judic. Maranta par 4. distinct. 1. 14. l. qui ſervum ff. de obligat. & action. 15. l. fundum l. fundi ff. de except. d. l. per minorem. 16. l, 1, C, de furt. 17. l, 1, ff, Uti poſſidetis, 18. l, officium ff. de rei vendicat, 19. l. cùm fundum ff. de vi armat. cap. paſtoralis, de cauſa poſſeſs. & propriet. gloſſ. ibid, 20. l ſi de vi ff. de judic. l. ordinarii C. de rei vendic. cap. cùm eccleſia, extr. de cauſſa poſſeſſ. & propr. 21. Socin, cap, ult. de libel. oblat. Menoch. de præſumpt. lib 2. præſ. 41. 22, l. ſi fundus §. in vendicatione ff. de pignor. & hypoth. l, fin. C. ſi unus ex plur. hæred, 23. caſtr. in l. eam quæ ff. de inoffic. teſtam. Menoch. d. præſumpt. 24. cap. conſtitutus, & ibi Innocent. Bartol. in l. ſi expreſſim ff. de appellat. 25, d. cap. conſtitutus, 26. l. ſcire debemus ff. de verb. obligat. 27. l. etiam ſi patre ff. de minor. gloſſ. in l. in hoc judicio ff. famil. erciſc. 28. l. Papinianus ff. de minor. l. fin. ff. de calumniat.

TITULUS

TIT. XV.
De Clauſulis Libellorum.

PRAETER ea quæ ad ſuſtinendum libellum uſurpari diximus utiliter adhibentur Clauſulæ Salutares, ideo ſic nominatæ quòd omnia libellorum vitia quaſi ad ſanitatem, & integritatẽ reducant. Earum enim virtute Actor omne jus ſuum qualitercunque competens in judicium deduxiſſe cenſetur 1. & Iudici earundem ope impartiri officiũ ſuum, & libelli defectus, & vitia ſupplere conceditur 2. Sunt autem quatuor Clauſulæ præcipuæ, & maximè neceſſariæ, è quibus prima in exordio libelli inſeritur. Non adſtringẽs ſe ad probationem non neceſſariam, ſed earum rerum tantum quæ ad cauſæ confirmationem pertinẽt. Qua clauſula Actor opus habet ut teneatur duntaxat probare quæ ſtatum, & merita cauſæ concernunt, non etiam alia incidẽter in libello deducta 3. Nam abſque illa clauſula eſſet, ut Actor ſuccumberet, non facta probatione qualitatis, vel alterius incidentis, etiamſi principale factum probaret 4. Altera clauſula eſt Petens ſuper his omnibus, & ſingulis deductis, & deducẽdis jus & juſtitiam ſibi miniſtrari omni meliori modo quo id ex præſcripto juris fieri poteſt, & debet. Cujus ſunt magni, & varij effectus quâ ad Iudicem, quâ ad Actorem, & Reum. Nam Iudex per hanc clauſulam interpellatus cenſetur, ita ut officium ſuum extendere etiam ad acceſſoria, & defectus ſupplere poſsit 5. Itaque etiam expenſas licet non petitas adjudicare, & ſententiã ſuper inepto libello ferre poteſt 6. Actori verò qui edidit libellum ineptam in ſuis partibus ob hanc clauſulam ſuccurritur, & parcitur, dummodo actio apta ex narratis utcunque colligi poſſit 7. Nam ſi Libellus continet actionem abſurdam, ſibi ipſi contrariam, & obſcuram prædicta clauſula non ita opitulatur 8. Item Actori hæc clauſula poteſt eſſe loco Concluſionis, ſi fortè incidit ut ignoret actionem competentem, vel concluſionem aptam propter dubium facti aut juris. Satis enim habet proponere facti ipſius

narrationem, & poſtea ſimpliciter loco concluſionis adjicere hanc clauſulam quia ejuſmodi Libellus non rejicitur propter defectam Concluſionis, ſed ex narratis in eo fertur Sententia 9. Denique Actor per hanc clauſulam petitorium cum poſſeſſorio deduxiſſe intelligitur, ita ut poſſeſſorium intentans cum dicta clauſula etiam in petitorio obtinere poſſit 10: niſi ab adverſario fuerit oppoſitum 11. partim clauſula, Vna cum expenſis litis factis, & faciendis; vel Vna cum fructibus perceptis, & percipiendis: quæ inprimis utilis ac neceſſaria eſt 12. Nam cum expenſæ ab ipſa cauſſa remotæ ſint, eas victor non conſequitur, niſi petierit: licet Iudex ex officio condemnare poſſit victum in expenſas ſi velit 13. Sed quando per hanc adjectam clauſulam ipſæ expenſæ petitæ ſunt, tenetur omnino judex Sententia ſua de expenſis definire; alioquin ſi eam mentionem omiſerit, litem ſuam facit, & parti refundere expenſas debet 14. Similiter fructus ante litem conteſtatam percepti in libello exprimi, & peti debēt, & ſi omittantur sētentia, & cōdemnatio de illis fieri nequit: cum ea quæ ante judicium accidunt ad judicem minime pertineant 15. Vltima clauſula invocans officium judicis per quam Iudex officium ſuum impartiri poteſt, qui alias niſi officium ejus ſpecialiter imploratum ſit, raro ſuccurrit 16. Addunt vulgo clauſulam Salvo jure addendi, minuendi, corrigendi; quæ parum momenti habet, & nihil operatur ultra jus civile 17. à quo certa ratio emendandi libellum introducta eſt; quæ cum à jure non à voluntate proteſtantis dependeat hac clauſula nō tollitur, aut mutatur: propterea quod Proteſtatio tantum valet in his quæ à voluntate, & arbitrio proteſtantis, non in his quæ à jure pendent 18. Præter has clauſulas Salutares ſunt etiam Proteſtationes quibus rei plerumque utuntur, cujus generis eſt Non conſentiens in juriſdictionem, niſi quatenus & in quantum de jure teneatur. Item Comparens, & acceptans judicium, ſalvis exceptionibus, & defenſionibus quibuſcunque competentibus: de quarum vi, & effectu ſupra diximus.

1, Angel.

1. Angel. & Iaſon in §. omnium Inſtit. de action. Dd. in cap. cum dilectus, de ordin. cognit. & in cap. 2. de offic. judic. ordin. 2. Felin. in cap. licet, de ſimonia, Iaſon. in d. §. omniũ 3. Bart. in l. divus ff. de re judic. Caſtrenſ. in l. habebat ff. de inſtitor. action. 4. Specul. tit. de libelli oblatio: Abbas in cap. licet, de probat. & in cap. examinata de judic. 5. Angel. & Iaſon in d. §. omnium, Abb. in cap. fin. de jurepatr. 6. Felinus cap. cum ſuper, de offic. deleg. Abb. in d. cap. cum dilectus. 7. Iaſon in d. §. omnium 8. Dd. in d. cap. examinata, Menoch. de arbit. judic. præſumpt. 47. Maranta tit. de libel. oblat. 9. Areti. & Iaſon in d. §. omnium 10. Felin. in d. cap. licet, de ſimon. Iaſon in l. petens ff. de acquir. poſſeſſ. 11. Menoch. lib. 2. præſumpt. 28. 12 Iaſon d. §. omnium. 13. Dd. in l. properandum C. de judic. & in l. 4 ff. de damn. inſect. 14. dd. properandum, Bart. & Dd. in d. l. 4. 15. l. ædiles §. item ſciendum ff. de ædil. edict. l. partium ff de uſufr. 16. d. l. 4. & l. ut fundus ff. Comm. divid. 17. Bart. in l. reſcimus ff. de negot. geſt. Iaſon in l. edita C. de eden. Innocent. in cap. inter dilectos, de fide inſtrum. 18. Gloſſ. & Bart. in l. alimenta C. de negot. geſt. 19. tit. De Reo, & De comparitione.

TIT. XVI.

De Editione Libelli, Aliorumq́; Actorum.

EDITIONIS nomine intelligitur omnis exhibitio quæ fit parti petenti, ſive judicialis ut libelli, articulorũ, exceptionum, & actorum judicialium; ſive extrajudicialis, ut inſtrumentorum, rationum, & ſimilium 1. Ac tenetur quidem Actor omnia documenta quæ ad exceptionẽ ſuſtentandam, & juvandam ſpectare videntur, Reo poſtulanti edere 2: Reus verò actori ad actionem inſtituendam edere non eſt cogendus 3. Qui enim agit probationes habere debet 4; ſed ad fundandam actoris replicationẽ edere oportet 5: præſertim in rationibus; quæ niſi edãtur cauſſa accepti, & expenſi conſtare nequit 6. item in cauſsis favorabilibus, ut matrimonij, dotis, alimentorum, & fiſci, in quibus Reus contra ſe edere cogitur 7, niſi ſubſit crimen 8, vel in cauſis odioſis, ut eſt cauſſa uſurarum, ob quas feneratores contra ſe libros ſuos, & adverſaria edere tenentur 9. Fit autem Editio varijs modis, ut diverſa ſunt ea quæ in judicio producuntur, quæ omnia per editionem efficiuntur communia, adeo ut illis uti pars adverſa poſsit, ſi quid in ijs ad utilitatem ſuam ſcriptum animadverterit 10. Sed maximè in uſu eſt editio quadruplex, Libelli, actorum, inſtrumentorum, & rationum de quibus ſingulis ordine dicemus. Libellus editur, & offertur in judicio parte adverſa citata 11, & debet habere omnes partes quas ante memoravimus. In quo ſi inſtrumenti ali-

ti alicujus mentio facta erit, id eſt Reo exhibendum antequã reſpondeat, niſi ejus cognitionem habeat 12. Acta judicij edi ſolent cum anno,& die quo confecta ſunt, & cum ſint cõmunia non litigantibus tantum, ſed omnibus quorum intereſt exemplum eorum exigere conceditur, in civilibus quidẽ cauſsis 13. Nam in criminalibus præterquam actori, & Reo nemini datur exemplum actorum ſine permiſsione ſupremi magiſtratus 14. Inſtrumenta propria ejus ſcilicet qui editionem petit, item communia ut ſunt teſtamenta inter hæredes & legatarios, aliaque inſtrumenta hæreditatum, donationũ, mandatorũ edenda ſunt cum die, & anno 15: aliena ſine die, & anno 16, niſi alia continerent decretum Iudicis 17, vel peterentur in accuſationem falſi 18, aut in collationem temporis ſine qua cauſſa decidi commodè non poſſet, ut cùm unus creditor agit hypothecaria contra alium creditorem, quorũ controverſia ex anteceſsione temporis dijudicatur 19. Idẽ eſt ubi editio exigitur à publica perſona, velut tabellione, argentario, aut nummulario tum enim cùm ad plenam probationem inſtrumenta petantur, non incongruum eſt diem edi 20. Dies autem in quem ſolutio concepta eſt omnino edi debet, atque etiam libello inſeri; cùm dies ſolutionis quaſi pars ſtipulationis inſtrumenti, & cõtractus habeatur 21. Publica inſtrumenta, ut regiſtra & quælibet alia in archivo publico recondita, omnibus ijs quorum intereſt edenda ſunt. Similiter inſtrumenta quæ notarii noſtro nomine confecerunt, item protocolla ſi quando error vel dubium incidit, ab ipſis exigi poſſunt 22. Rationes edere coguntur mercatores varias negotiationes exercentes, qui rationibus quaſi publicis utuntur 23, & alij omnes qui ex officio publico rationes conficiunt 24, inprimis argentarij, & nummularij, qui eas noſtro juſſu confecerunt, ſive cum ipſis controverſia ſit, ſive non ſit 25. quod ipſum ad filium familias patrem ſucceſſoremque argentarij pertinet, modò juris ſit ſucceſſor 26. Ipſæ autem rationes cum die, & anno edendæ ſunt, quoniam alias data, & accepta in quibus conſiſtit ratio, apparere non poſſunt 27.

Quòd

Quòd ſi dies, & annus tantum initio tabularum adſcriptus ſit, communis totius rationis eſſe cenſetur, niſi ſubſequens ratio eſſet omnino ſeparata 28: ſi verò in fine additus ſit dies ad præcedētia non trahitur 29, ſicut clauſula in fine adjecta minus momenti habet quàm ſi in capite adderetur 30. Nec edi adverſario totus codex rationū debet totæque membranæ inſpici, & deſcribi, ſed ea ſola pars rationū quæ ad inſtrudendum aliquem pertinet 31: maximè ſi rationes, aut regiſtra multa & varia capita contineant; è quibus illud quod rē contingit parti edi ſufficit 32. Quod idem obtinet in libro ſtatutorum, qui non totus proferēdus, ſed capitulum tantum allegatum edendum 33 At contractus, & inſtrumenta integra edi debent 34, propterea quòd ſæpè accidit ut clauſula in principio, vel fine poſtea totum inſtrumentum temperet, & explicet 35: ſicut ſemper quoad Iudicem totum inſtrumentum, & totum codicem rationum edere oportet, nec ſufficit Iudici edi partem ejus de qua agitur 36. Adhoc ipſa principalia inſtrumenta in judicio edenda ſunt quotiens in fidem probationis producuntur, & tum edenti reſtituenda, exemplo apud acta remanente, quod deinde non minus probat quàm ipſum principale 37: ſed quando eduntur in finē ſimplicis exhibitionis per quam adverſarius ſcire poſsit qua actione Actor experiri, & quibus inſtrumentis fori velit, quod antè litis conteſtationem plerumque fieri ſolet, exemplum edere ſufficit 38. Petere verò editionem actorum inſtrumētorumve poteſt quicūque ejus juſtam, vel æquā cauſſam habet 39, ut qui petit exemplum actionis ſibi edo, ex quo cōſtituere poſsit num liti cedere, an contendere debeat, & ſi contendendum putet, ſe ad judicium præparare queat 40, vel ſi ſcripturas, rationes, acta, inſtrumentaque ut propria, aut ſaltem communia, aut ad ſe pertinentia poſtulat 41, ut quia mandavit, vel curavit fieri, vel ſuo ære redemit, vel ei ſucceſsit qui contraxit, mandavit, redemitve 42: vel quia ipſius intereſt editionem fieri 43; quod intereſſe ſpeciatim deducere, & per ſemiplenas probationes, præſumtiones, &

indicia ſũmariè docere oportet 44. Nam extra hos ferè caſus tertia perſona, puta Notarius, vel Mercator, non tenetur petenti edere, ſed rectè opponit exceptionem Tua nihil intereſt, Non eſt inſtrumentum tuo juſſu, aut ſumptu factum 45. Ceterũ petitur editio officio judicis implorato 46, per varia ſubſidia, velut edicto de edendo 47, actione ad exhibẽdum 48, in factum actione 49, edicto de tabulis exhibendis, contra eum qui negat ſe teſtamẽtum habere, ac ſe non poſſe exhibere dicit 50, edicto Teſtamenta quemadmodum aperiantur, contra eum qui fatetur tabulas teſtamẽti apud ſe exſtare, ſed aperire detrectat 51. Præter quæ petenti etiam cõpetit actio ad intereſſe quanti ejus intereſt editionẽ fieri 52. Denique Iudex reluctantem compellere ad editionem poteſt varijs modis, ſive mandatis pœnalibus, vulgo litteris cõpulſorialibus, quibus ſub certa pœna pecuniaria editionem fieri mandit 53, ſive captis pignoribus 54, ſive denegata audientia 55. ſive manu militari, ſi aliter fieri non poteſt 56.

1. l, 1, & l. ſi quis ff de eden. D l. tit. C. de eden. 2. l. non eſt novum C. eod. l. diſſolutæ ff. de condit, ſine cauſſ. l. ſenatus ff. de eden. 3. l. nimis grave C. de teſtib. 4. l. qui accuſare C. de eden. 5 l. penult. ff. ad leg. Falcid, 6. l. 4. & l. 6. ff. de eden. 7. l. 3. C. eod. l. 2. ff. de jure fiſc. Alex. & Iaſon in l. fin, C. de eden. 8. l. 2. §. item divi ff. de jure fiſc. 9. clementina ult. de uſur. 10. gloſſa in l. 1. §. editiones ff. de eden. 11. authentica offeratur C. de lit. conteſtat. 12, Specul. tit, de inſtrum. edition. Iaſon in l, ſi legati C. de eden. Rota deciſ. 34. Panormit. cap 1. de probat 13. l. 2, C, de eden. & ibi Iaſon l. fin. ubi Bart. & Bald. C. de re judic. 14. arg. l. 2. §. ditius & l primo ff. de jure fiſc. 15, toto tit. ff. ad exhibendum l. ſi quis ff. famil. erciſcund. 16. d. §. editiones 17. Bald. in l. necquicquam ff. de offic. proconſ, 18. l. fin. C, de fide inſtrum. l. optimã. ubi gloſſa C. de contrah, & committ. ſtipulat, 19 Bart, & Dd, in d, §. editiones 20. Bart. in l. exempla. ff de eden. 21. d. §. editiones 22, Bartol. & Iaſon in l, argentarius ff. eod. 23. Alexan. & Iaſon ibidem, Bartol. in l, quedam eod. tit. Felin. in cap. 1. de probat. 24. l. juſtum C, de eden. l. ubi exigitur ff. eod. 25 l. prætor l. argentarius l. quedam ff. eod. 26. d. l. prætor d. l. qui dũ l. ſi quis ff eod 27. l. 1. & d. l. prætor ff. eod. 28. d. l. ſi quis §. initium 29. gloſſa & Dd. in d. l. ſi quis 30. Bart. in l. filium ff. Quando dies legat. 31. d. l. argentarius § edi autẽ. 32. d. l. 1, §. edenda d. l. argentarius ff. eod 33. Bart. ibidem 34. cap. contingit, de fide inſtrum. cap perſona, de privileg. 35. cap. cùm dilecti, de don. extr. 36. Bart. Bald. & Iaſon in l. fin. C. de prec. imper. offer. & in d. §. edi autem. 37. Authent. ſi quis in aliquo C. de eden. cap. 1. & cap. fin. de fide inſtrum. 38 l. 1. ff. de eden. 39. d. l. prætor d. l. juſtum eſt & l, ult. C. eod. 40. d. l. 1. & l. 3. C. eod. 41 l. procurator C. eod. d. l. prætor l. ſi quis ff. eod. 42. d. l. quedam l. ſi quis l. qui accuſare. 43. d. l. ſi quis §. ex hoc edicto, d. l. argentarius §. cùm autem. 44. l. ult. ff. de prætor. ſtipulat. l. unic. C. de eo quod intereſt, d. l. ſi quis & d. l. quedam. 45. Bart. in l. fin. ff. de tabul, exhib. Panormit. Felin. & alij in cap. 1. de probat. 46, d l. qui accuſare d. l. 1. C, eod. 47. l. is apud quem C. eod l. 3. § ſecundum ff. ad exhiben. 48. toto tit. ff. Ad exhibendum, l. veluti & l, ubi ff. de eden. 49 Bart. in l. 1. ff. de tutela & ration. diſtrah. 50. l, 1. ff. de tabul,

exhib.

exhib.51.tit.ff & C. quemadmodũ teſtam. aper. 52. l. ſi quis. l. ubi exigitur. l. argentarius ff. de eden. 53. l. ſenatus l. prætor. ff. eod. l. 11 apud quem. ubi Bart. & Dd. C. eod 54. l. 1. C. eod. & ibi gloſſ. & Dd. 55. l. ſed. etſi ff. ex quib. cauſſ. major. gloſſ. in. l. 1. ff. de eden. 56. Bart. in. l. ſtipulatione ff. de verbor. obligat.

TIT. XVII.

De Dilationibus.

DILATIO eſt certi temporis ad judiciales actus proſequendos aſsignatio, vel prorogatio, quæ litigãtibus varijs ex cauſſis conceditur. Nam Reo in jus vocato datur ut ſecũ deliberet, an contendere velit, in eamque rem advocatum ſibi quærere, an potius cedere: Actori ut editam ſuam actionem aut legittimo tempore proſequatur, aut ſi deſiſtat cauſſa cadat 1. Vtrique verò datur ad producẽdos teſtes, vel proferenda inſtrumenta, aliudve quid quod ratio judicij exigit. Ex his prior illa Dilatio deliberatoria Reo petẽti denegari non poteſt, cùm pertineat ad ſubſtantiam judicij, & ea denegata proceſſus vitietur, reddaturque nullus 2, Niſi Citationi fuerit incerta libelli copia, ex qua Reus de cauſſa, & lite futura certior eſſet factus, ſemel enim certus, & inſtructus amplius inſtrui non debet 3. Impetrata autem hac dilatione Reus ſi habet Iudicem ſuſpectum debet eum recuſare, vel alium ſibi non ſuſpectum ei adjungere, & ſi habet exceptiones dilatorias expedit etiam proponere. Nã poſt hujuſmodi dilationem non licet amplius Iudicem recuſare, aut uti exceptionibus quibus lis differtur, ſed debet hoc fieri ante acceptum judicium, litiſque conteſtationem 4. Poſterior Dilatio probatoria utrique litigatori communis, & æqualis eſt, ut quantũ temporis actori conceſſum ſit ad probationem faciẽdam, tantundem & reo concedatur; cujus partes etiam favorabiliores ſunt 5: etſi unus dilationi conceſſæ re integra renũtiet, alteri quoque probãdi tempus præcidatur. Hæc in cauſſis civilibus eſt peremptoria, & unica, nec plus ſemel dari poteſt 6. Quamvis frequenter duæ aliquando etiam tres dilationes dantur, idque cum aliquali cauſſæ cognitione, ex qua appareat juſtum, & legittimum impedimentum interveniſſe

7, ſive

ſive facto judicis, adverſarii, aut teſtiū, ſive alio ex caſu; vel novas ſuperveniſſe exceptiones aut probationes. adhoc petentem dilationem bona fide procedere, non multum poſt primam dilationem elapſam alterum petere, neque jus alterius partis ex ea officii deterius 8: quibus cognitis non ſolū tres dilationes, verum etiam quatuor conceduntur, ſic tamen ut quarta non detur, niſi petens prius præſtet juramentum ſe non doloſè, aut malitioſè poſtulare 9: ad quod præſtandū in procuratore requiritur ſpeciale mandatum 10: licet illud juramentum pars poſſit remittere 11. Vltra quartum nulla amplius datur: tantùm ob graves, & urgentes cauſſas ejus prorogatio peti, & concedi poteſt, præſtito ſolemni juramento 12. Et qui in prima non egit, ei ſecunda non datur, & negligens in ſecunda excluditur à tertia 13. In cauſſis verò criminalibus quarum cum magnitudo, tum difficultas evidētes ac firmas probationes exigit, Reo tres, Accuſatori duæ dilationes conceduntur, etiam nullo impedimēto probato 14. Denique in cauſſis ſummarijs dilationes breviores dātur 15, ne lites plus æquo extrahantur; cum materia dilationum amputanda ſit 16. Sed ut omnis dilatio hodie arbitraria eſt, ita quoque tempus ejus ad judicis moderationem, judiciumque pertinet, neque unam, eandemque legem habet 17. Nam ſi certo jure, vel ſtatuto tempora dilationum definita ſunt, ut in pleriſque, tribunalibus viginti dierum, in alijs quadraginta, Iudex illa obſervare, nec temerè niſi exigente rei neceſsitate, & cum cauſſæ cognitione mutare, proferre, vel minuere debet 18. Si verò lege, aut ſtatuto nullum certum tempus deſcriptum eſt Iudex illud ſuo arbitrio conſtituere poteſt, & laxare, vel reſtringere, habita ratione diſtantiæ loci, perſonæ, cauſſæ, aliarumque circumſtantiarum 19. Eſtque illud dilationum tempus continuum, neque feſtorum dierum ſolemnitate, vel prorogatur, vel minuitur; quia in eo feriæ quoque computantur 20. Vnde is qui dilationes petit cavere debet ne ſibi contractiores dilationes, in dies præſertim feſtos, dari permittat, aut ſi datæ ſint contradicat, & proteſtetur: quo facto alteram

ſto alteram dilationem, aut conceſſæ prorogationem poſtulare poterit 21. Porro dari debet Dilatio à judice pro tribunali ſedente cum ſummaria cauſſæ cognitione, utraque parte præſente & conſentiente 22, aut ſi fortè altera pars contradicat, quam ſpirituum interlocutione judicis controverſia dilationis dirimi 23. Quòd ſi pars citata non compareat, nihilominus cauſſa cognita concedi poteſt Dilatio in contumaciam abſentis. Et in priore caſu Iudicis cautio eſt, ut in acta judicij referat dilationes datas parte præſente, & non contra dicēte; in poſteriore ut mādet dilationē inſinuari abſēti, quo ſcire poſſit quot dierum ſit data dilatio; quæ demum currit à tēpore factæ inſinuationis 24. Dilationis autem labentis quædam continuatio, & extenſio eſt prorogatio, quam Iudex cōcedere poteſt in omnibus dilationibus, excepta prima quæ non prorogatur, quia ſupereſt ſecunda, nec extraordinario remedio eſt utendum quamdiu ſupereſt ordinarium 25. Sed peti prorogatio debet intra tēpus dilationis, quo elapſo amplius locum non habet 26. Non enim id quod effluxit, & eſſe deſijt, prorogari poteſt, ſed nova dilatio petēdā 27. Vtraque pendente ceſſant judicis partes, ſaltem quo ad cauſſæ deciſionem; & nihil eſt innovandum, donec dilationis prorogationiſve tempus ſit elapſum 28.

1. l. 2. C. de dilat. l. 1. ff. de ede. l. ait prætor ff. ex quib. cauſſ. major. in int. reſtit. authent. qui ſemel C. quom. & quan. jud. 2, authent. offeratur C. de lit. conteſtat. & ibi gloſſ. & Bart. 3. cap. præterea extr. de dilat. cap. cum qui, de rer. jur. 4, l. per eandē, ubi Bart. C. de tempor. in integr. reſtitut. Bald. cap. 3, de dilat. 5. l. ſi judex circumvento ff. de minor. Lanfranc. in cap. quoniam, de probat. 6. l. oratione, l. ult. ff. de feriis, Dd. in l. 1, C. de fer. 7, d. l. fin. & ibi Iaſon 8. d. l. oratione, Authent. de teſtib. §. quia verò authent. is qui ſemel C. de probat. cap. paſtoralis, de exception. 9, d. authent. de teſtib. cap. ſignificaverunt, & cap. penult. de teſtib. 10, Clement. non poteſt, de procurat. cap. fin. de juram. calumn. 11, Felin. & Panorm. cap. in cauſſis, de teſtibus. 12, Alexan. & Fulgoſ. in d. l. fin. ff. de fer. Caſtrenſ. in d. l. oratione eod. tit. 13, Abbas conſil. 64, vol. 2, Speculat. tit. de probat. & Bald. in addition. ad eum. tit. de dilation. 14. l. fin. C. de pæn. l. fin. ff. de fer. & ibi gloſſ. & Dd. 15, Clement. ſæpe, de verb. ſignific. Abbas in cap. cum ſit, de appellat. 16, l. 2, C. de tempor. appellat. l. properandum C. de judic. cap. finem litibus, de dolo & contumac. 17, d. l. ait prætor. 18, Dd. in l. 1, C. de dilation. & in l. 2, ff. de re judic. Specul. tit. de dilat. 19, l. à procedente C. eod. d. l. 2. ibid. 20. l. ſive pars C. de dilat. gloſſ. in l. fin. ff. de fer. & in l. 1. C. de diverſ. & tempor. præſcript. 21, Innocent. in cap. ultra tertiam, de teſtib. Bartol. in l. 1, C. de dilat. Iaſon. in d. l. fin. ff. de fer. 22. d. l. à procedente l. cognitionis C. eod. 23. d. l. à procedente 24. Dd. in l. habeo ff. de jurejur. cap. conſecrationi de appellat. lib. VI. 25. l. in cauſſa cognitione ff. de minor. 26.

Bald.

Bald. & Decius cap de cauſsis, de offic.deleg, Specul, tit.de dilat.27. l. etſi.mavente.ff.de precar.l.ejus.ff.Si cert.petat 28.d.l.ſi.pars.cap.ſignificante.de appellat, & ibi Dd. Laſon in d.l.2.ff.de re.judic.

TIT. XVIII.

De Ferijs.

FERIAE tribuunt legitimam dilationem, & vacationē à forenſibus negotijs, quam neque tollere, neque prorogare judex poteſt *1.* Earum alia ſunt Solemnes, divini cultus cauſſa inſtitutæ *2.* aliæ Neceſſariæ ſive ruſticæ, ob hominū neceſſitates ad colligēdos fructus inductæ, veluti meſſium, vindemiarumque tempus *3*; aliæ denique Repentinæ, quæ à Principe vel magiſtratu extra ordinem repente indicuntur, propter triumphum, inaugurationem, rem bene geſtā, vel ob metum hoſtium, ſeditionem, peſtilentiam, aliamque cauſſam publicam *4*. Feriis Solemnibus, & repentinis mutuo conſenſu & pacto partes renuntiare non poſſunt, eo quod cultum divinum, & publicum magis quàm privatum litigantium favorem concernant *5*. Neceſſarijs vero ferijs partes rectè renuntiant *6*. licet ejuſmodi renuntiatio non præjudicet tertio, puta teſti in cauſſa citatio, cui nolenti comparere prodeſt dilatio feriarum *7*. præterquam ſi cauſſa talis ſit ut poſſit agi die feriata *8*. Et jure civili in ferijs ſolemnibus nec Citatio fieri, nec à judice jus dici, nec contra non ſe ſiſtentem procedi poteſt *9*: nec in ferijs neceſſarijs citatus comparere tenetur, & ſententia lata contra non comparentem nulla eſt *10*: niſi litigantes ipſi voluntariè compareant, neque opponant dilationem feriarum, tum enim in ferijs Ruſticis judex & citare, & peragere cauſſam poteſt *11*. Item ſi res dilatione, aut tempore ſit peritura *12*: ſi cauſſa ſit publica, & fiſcalis *13*, vel militaris diſciplinæ *14*. vel Alimentorum, vinctorum, pupillorum, viduarum, & miſerabilium perſonarū: ſi actus non exigat cauſſæ cognitionem, aut ſtrepitum judiciorum, ut appellatio *15*, executio *16*, libelli oblatio *17*, teſtium examinatio, donationis inſinuatio, & interpellatio *18*, arbitramentum *19*; vel ſi actus ſit voluntariæ juriſdictionis, ut adoptio,

adoptio, emancipatio, manumiſſio, confirmatio teſtamentorum, donationum, contractuum 20. Sic diebus feriatis Iudicem adire licet ut tutores, aut curatores dentur, vel officij admoneantur, excuſationes allegentur, ætates probentur, ventris nomine in poſſeſsionem mittatur, teſtamenta exhibeantur 21, ſatiſdetur de ſiſtendo juri finitis Feriis 22: debitor fugitivus, aut ſuſpectus fugæ arreſtetur, atque etiam capiatur 23; vel rei ſervandæ cauſſa, vel legatorum fideicommiſſorum, vel damni infecti 24: Et quando de cuſtodia reorum agitur, vel de latronibus quæſtio habenda eſt 25, vel in eos inquiritur, qui de incendio, ruina, naufragio, rate nave expugnata rapuiſſe dicuntur 26; & generaliter in his quæ morã non patiuntur, & prætermiſſa nocent 27, & his quæ vel neceſsitas ſuadet, vel pietas urget. Neceſsitas enim feriis caret 28, & propter neceſsitatem, ac moram frequenter à regula juris communis receditur 29; religionis autem ſumma ratio ſemper eſt habenda 30, nec in operibus miſericordiæ eſt fecendus delectus dierum 31. Quin & diebus feriatis dari, ac decerni à Judice poteſt Citatio 32; quæ etiam valet ſi dies comparitioni præfinitus forte incidat in diem feriatam quia proceditur demum die ſequenti juridico 33. Sed jure civili non valet Citatio die feriata facta, & delata à Nũtio: quamvis conſuetudo fori aliter ſervet, ut antè diximus 34.

1.l.2.ff.de fer.l.fin.C.eod.2.d.l.2.& l.fin.cap.1.extr.eod.3.l.4.ff. de fer.l.ões C.eod.4.l.1.& d.l.4.C.eod.l.ſed et ſi ff.ex quib.cauſſ.major.gloſſ.in Clement,ſæpe de verbor.ſignif.d.cap.1.& cap.ſignificarunt,de judico. ubi Panormit.6.Felin.in cap.ſi diligenti de for. competent.Lanfranc.in d.Clement.ſæpe 7.l.fin.C.de arborib.& ibi Bald.gloſſ.in l.omnes C.de fer.8.Dd.& Imola in d.l.omnes 9.l. ſi ut proponis C.quom.& quan. jud. d.l.omnes .Dd.in l.1.§.nuntiatio ff.de novis oper.nuntiat.10.l.nequis ff. de fer.11.d.l.1.& l.ne quis & d.cap.fin.12.l.quod.ſi l.ſolet etiam ff.de fer.13.l.publicas C.de fer. 14.l.penult.ff.eod.15.d.l.1.& ibi gloſſ.C.de fer.16.Panorm.& Butrio in cap.fin.de judic.17.l.miles ff.de adulter.18 Joann.Andr.in addit.ad Specul.tit.de inſtrum.edit 19.d.l.fin.C.de fer,Panorm.in d.cap.fin.20.l.actus C.de fer.21.l.ut in doe & d.l.actus gloſſ.in l.2 ff.de offic.proconſ.& legat.22.Caſtrenſ.in d.l.1.ff.de fer.23.Gloſſ.& Bald.in d.l.fin.C.eod.Iaſon.in l.de pupillo ff.de novis oper,nuntiat.24.l 8.ff.de damn.infec.25.l.provinciarum C.de fer.l.cuſtodem ff.de public,judic.26.d.l.ſolet etiam 27.l,penult.C.de public.judic.28. Palladius.De re ruſt lib.1,cap,VI.29,l,1.& 2,ff.de fer.d.l.de pupillo l.divus ff.de petit,hæredit,30,l,ſunt perſonæ ff,de releg,& ſumpt.funer.31,argum.cap,unicam diſtinct.76.32.Bald,in d.l.fin,C,de fer.Rota deciſ,1,tit.de feriis 33.cap,cum dilecti de dolo & contum,Lanfranc,in praxi tit.de citat.34.tit.2.de Citation.

TIT. XIX.

De Exceptionibus.

EXCEPTIO eſt defenſio ex juſta, & legittima cauſſa inſtituta ad elidendam excludendamve adverſarij intentionem 1. Hoc enim efficit Exceptio, ut is qui eam opponit, & probat, vel declinet juriſdictionem Iudicis, vel repellat perſonam litigantis, vel impediat litis conteſtationē, vel denique evertat jus actoris. Ejus ſpecies multæ, & variæ traduntur; ſed præcipuæ ſunt Dilatoria qua actio differtur, & Peremptoria qua ea planè tollitur: quibus nonnulli addunt tertium genus Exceptionum anomalarum, ſive mixtarū 2. Item perſonalis quæ perſonæ cohæret, nec ad ſucceſſores & fidejuſſores tranſit 3, ut eſt exceptio privilegij alicujus, exceptio dotis, reſtitutionis in integrum, exceptio In quantum facere quis poteſt, quam parens, patronus, maritus, ſocius, donator ob favorem perſonæ habent, ſcilicet, ne ſupra quàm facere poſſint, condemnentur 4. exceptio Ceſſionis bonorū à debitore factæ, qua hic ſolus ſe tueri poteſt, ſi denuo ab ipſo debitum exigatur, non etiam fidejuſſor 5, qui ideo acceſſit ut cùm principalis debitor facultatibus fuerit lapſus, creditor ab eo debitum conſequatur 6. Realis quæ rei cohæret, ſic ut ad quemcūque devolvatur res, illi quoque detur talis exceptio 7, ut exceptio pacti de non petendo, jurisjurandi, rei judicatæ, doli mali, aut metus cauſſa, Senatuſconſulti Macedoniani & Vellejani, quæ non ſolum ipſi domino, aut principali debitori competunt, verùm etiam ad hæredes, & fidejuſſores tranſeunt 8. Nam in hoc genere exceptionum locum habet illa regula qua traditur omnes exceptiones quæ Reo cōpetunt, fidejuſſori quoque etiam invito reo competere 9. Vt autē Libellus actoris debet eſſe clarus, & perſpicuus, ita quoque Exceptio rei apertè, & dilucidè proponi debet, ut jus, & cauſſa excipiendi cognoſci inde poſsit 10. Nec refert an in ſcriptis, an ſine ſcriptis proponatur Exceptio, dummodo in acta redigatur 11. Niſi fortè exceptio in modū actionis pro-

ponatur, ut in exceptione Non numeratæ pecuniæ, quo caſu in ſcriptis proponenda eſt 12. Et ſi exceptio ad declinandum judicium, aut differendam litem ſit accommodata, ante litis conteſtationem proponi debet 13. Si verò reſpicit merita cauſſæ, & peremptoria eſt, poſt litem conteſtatam in quacunque judicij parte ante ſententiam, & cauſſæ concluſionē objici poteſt 14. Immo licet poſt ſententiam generaliter exceptiones proponi non debeant, tamen interdum admittuntur, ut ſi talis exceptio inferatur quæ judicium retrò nullum reddat, veluti exceptio Incompetentiæ judicis 15, inepti libelli 16, aut falſi procuratoris 17. ſi demum poſt latam ſententiam ad cognitionem, notitiamque noſtram pervenit Iudicem ſuper inepto libello pronuntiaſſe, aut cauſſam cum falſo procuratore actam eſſe 18: ſicut quævis alia exceptio quæ primùm poſt dictam ſententiam innotuit, & juſtam defenſionem adfert condemnato, proponi poſt ſententiam poteſt ut nihilominus ea non arguatur iniquitatis, veluti ſi quis hæreditario nomine condemnatus ſit, cum ſe potuiſſet defendere Inventarii ratione, ſi eam ante ſententiam exhibuiſſet, non prohibetur, & poſt ſententiā de beneficio Inventarii excipere 19. Quòd ſi Reus plures exceptiones habeat poteſt eas ſimul etiam diverſis temporibus proponere 20, ut ſi non propoſuit in prima inſtantia poſtea in ſecunda appellationis inſtantia opponat 21, etiam in actione facti 22, maximè ſi ſub conditione deducantur 23: niſi certum tempus à judice præfinitum ſit, intra quod omnes exceptiones proponi debent 24: Vt autem actor ſuam intentionem probare tenetur, ita Reus exceptionem; ut ſi pacti conventi exceptione utatur, docere debet pactum conventum factum eſſe 25. In exceptionibus enim Reum partibus actoris fungi oportet 26.

1. l. cum nondum l. ſi quidem & l. ſequenti C, de except, 2, l, 4, ff, eod. §. appellantur Inſtitut, de except, 3, l. exceptiones ff. eod. 4. §. ult, Inſtitut, de action. 5. Inſtitut. de replicat. §, ult. 6. l. in cauſſa ff. de minor, d, §. ult. 7. d l. exceptiones l, exceptio ff. de except, rei judic. 8. d. l. exceptiones l. aliud l. invitus ff. de reg. jur. 9. l. omnes ff, de except, 10, gloſ, in cap. cum venera bilis

de except, l. itaque ff. de procurat, Lanfranc, in praxi tit, de except. 11. Bartol. in l. ſcire ff. de excuſat. tutor. Angel, in §. 1. Inſtitut. de except. 12, idem in l. 1, ff. de eden Lanfranc. d. tit. 13 l. ſi quis C. de except, 14, l. præſcriptionem l. cum nondum C. eod. l. 2, C. Sentent. reſcin. non poſſ. 15 Lanfranc, in praxi tit, de recuſat, 16, Bart. in l. 4. ff. de judic, Angel. in l. 1. C. quando provoc, non eſt neceſſ. Bald, in autent, quæ ſupplicat, C, de precib. imperat. offer. & in l. 3 C, de procurat. 17, l. licet C. eod, 18. l. 1. C. de re judic. Lanfr. d. tit, 19, l. Neſennius ff. de re judic. l. ſi fidejuſſor. ff. de fidejuſſor. l. cum fideicommiſſum C. de fideicom. 20. l. nemo l. is qui ff. de except. l. nemo ex iis ff. de reg. jur. & ibi Bart, 21 Socin. in d. l. et qui Cagnol in d. l, nemo ex iis 22, gloſſ, & Cagnol. in d. l. nemo 23, Menoch, de præſumpt, lib. 2, præſ. 42, 24 cap. paſtoralis de except, Lanfr. d. tit. Innocent. in d. cap. cum veter. 25 l. 1 ff. de except, l. cum de indebito ff. de probat, l. in exceptione ff, eod.

TIT. XX.

De Exceptionibus Dilatoriis.

EXCEPTIONES Dilatoriæ ſunt, quæ oppoſitæ actionibus temporis dilationem tribuunt, unde & Temporales vocantur 1. Sunt autem quædam Declinatoriæ judicij, quæ ex obſervationibus judiciorum ratione perſonæ, loci, temporis, aut proceſſus ſumuntur: ut eſt exceptio judicis incompetentis, fori, citationis, procuratoris, libelli, & ſimilium 2; aliæ Dilatoriæ ſolutionis, quæ præbent ſpatiũ ſolvendi, aut præſtandi id quod debetur, qualis eſt pacti convẽti cum ita convenerit ut ne ſolutio fiat intra certũ tẽpus quod nondum effluxit 3. Quæ exceptionum formæ licet in hoc invicem differant, quod illæ non tantum opponi, ſed & probari debent ante litem conteſtatam 4; hæ verò neceſſariò non ſunt probandæ niſi accepto judicio poſtquam actor intentionem ſuam firmaverit 5: in hoc tamen conveniunt, quod utræque opponi debeant priuſquam lis conteſtetur. Omnis enim exceptio dilatoria ante litem conteſtatam proponi debet 6, & ſi omittatur ei renuntiatum videtur 7. Niſi ſi poſt acceptum demum judicium inceperit competere. 8, aut per Reum conventum non ſtetit, ſed per Iudicem fortè quo minus ante litem conteſtatam objici potuerit 9, aut ſi omiſſa ſit per opponentis errorem, dubitationem, vel ignorantiam facti 10, quam jurejurando probare ſufficit 11, aut ſi opponens ſit mulier, vel minor, vel ruſticus, quorum exceptio dilatoria poſt litem conteſtatam admittitur propter imperitiam 12; aut ſi

incontinenti

incontinenti poſt litis conteſtationem opponatur 13, aut ſi habeat gravamen continuum per quod futuri actus non impediantur, ut eſt exceptio loci non tuti, exceptio feriarũ 14; vel ſi tertius pro ſuo intereſſe ad cauſſam defendendam interveniens judicem recuſet, aliaſque exceptiones dilatorias objiciat 15. vel ſi in cauſſa criminali poſt litem conteſtatam opponatur 16: vel denique ſi talis ſit Dilatoria, quæ judicium actum reddat nullum, ut eſt exceptio incompetentiæ judicis, exceptio procuratoris ratione defectus mandati 17. Quibus caſibus exceptio dilatoria poſt litis conteſtationem opponi poteſt; & licet fuerit omiſſa in prima inſtantia, tamen in cauſſa appellationis recipitur: cùm alioquin omiſſa prius dilatoria nequeat opponi in cauſſa appellationis, etiam antequam lis in ea ſit conteſtata 18. Similiter declinatoriæ judicij ex varijs cauſsis ſumuntur, veluti ex perſona Iudicis cum is eſt inhabilis propter defectum ætatis, vel vitiũ aliquod animi, corporiſve, incompetens, aut ſuſpectus 19. Quæ exceptiones contra judicem non modo ante litem conteſtatam, ſed ante omnes alias dilatorias proponendæ ſunt; ne ſi forte alijs exceptionibus contra perſonam actoris propoſitis tacitè perſona Iudicis approbata videatur, ita ut poſtea reprobari nõ poſſit 20: niſi ſuſpicionis cauſſa poſt litem demum conteſtatam emerſerit 21. Ex perſona actoris, ut quia eſt ſurdus, mutus, prodigus, deportatus, ſervus, infans, pupillus, aut minor agens, ſine tutoris vel curatoris autoritate, quod legibus prohibetur facere, exceptis aliquot caſibus quos lib. primo tit. De actore recenſuimus. Ex perſona Rei quod omnino conveniri in judicio non poſsit 22, vel ſaltem ſine venia non vocari, utputa parens, vel patronus actoris, vel non cogi eſſe in judicio, ut Doctor juris, & profeſſor artium liberalium conventus coram judice inferiore, clericus apud judicem laicũ, & alii de quibus tit. De reo. Ex perſona procuratoris quia eſt mutus ſurdus, fatuus, prodigus, minor, femina, accuſatus de crimine, redemptor litis: tum ex mandato ejus, ſi nullum habeat, aut non legittimè datum, vel falſum, aut mandati ſi-

nes ex-

nes excedat 23. Quæ exceptiones perſonæ, & mandati, procuratoris hoc differunt, quod prior illa. Tu nō potes eſſe procurator, non niſi ante litem conteſtatam opponi poteſt; altera. Tu non es procurator, vel es falſus procurator, ſive. Tu nō habes mandatum, quandocunque etiam poſt ſententiam admittitur, quia reddit judicium retro nullum 24. Ex loco judicii, ſi is non eſt tutus, ac ſecurus, nec reus conventus ad locum deſignatum ſine periculo vitæ venire poſſit, vel ibidem verſari, vel propter hoſtes, vel latrones, vel etiam peſtilentiā 25. Ex incompetentia fori, cùm Reus ei foro in quo convenitur non eſt ſubjectus, idque certas ob cauſſas quas notavimus lib. primo tit. De foro competenti. Ex præventione juriſdictionis, quando ſcilicet ordinarii judices pares juriſdictione in una eadem cauſſa concurrunt. Nam ſi ordinarius judex cauſſam à pari judice occupatam cognoſcere velit, contra ejus juriſdictionem opponi poteſt: Exceptio præventionis 26: quoniam judiciū ubi cæptum eſt, ibi finiri debet 27. Fit autem præventio juriſdictionis per ſolam citationem 28. Ex cauſſæ affinitate, & continentia, mutatione, & diviſione judicij, ut ſi plures ſint Rei ejuſdem cauſſæ ſub diverſis juriſdictionibus domicilium habentes 29, vel ſi diverſæ res vel cauſſæ continentur ſub una actione generali, ut puta ſub actione tutelæ, negotiorum 30; vel ſi res litigioſæ in diverſis locis & juriſdictionibus ſitæ ſint, & una actione exigantur, hi enim omnes ſimul apud unum omnium ſuperiorem judicem conveniendi ſunt, ne cauſſa dividatur 31. Quod etiam obtinet quotiens aliquis lite coram uno judice pendente, pro eodem negotio ad alium judicem vocatur; quia nemo ejuſdem rei, & cauſſæ nomine ſub diverſis judicibus litigare cogitur, ſed poteſt opponere exceptionem mutationis judicij 32, ejuſque pœnam arbitrariam ab adverſario petere cum refuſione expenſarum 33. Ex citatione, ſi nimis arcto tempore ſit facta, non rectè inſinuata, ſi extra territorium judicis fiat, ſi ad locum periculoſum, in honeſtum, ad diem feriatam, vel tēpore meſsis, & vindemiarum 34. Ex libello, cùm eſt ineptus, obſcurus

obſcurus, generalis, non concludens, aut aliis ſolemnitatibus deſtitutus, de quibus diximus tit. De libello. Ex inſtrumento vel reſcripto, ſi inſtrumentum eſt falſum, ſuſpectum, raſum, imperfectum, & non abſolutum 35: ſi reſcriptum eſt ſubreptitium 36: impetratum contra jus divinum, vel naturale, vel contra fiſcum, & utilitatem publicam 37; cõtra privilegia, vel perſonas privilegiatas, nulla facta mẽtione privilegiorum 38, vel contra rem judicatam, vel teſtamentum 39, denique ſi tẽdat in gravem alicuius injuriam, aut præjudicium, vel contra jus alteri quæſitum. Semper enim reſcripta ſalvo jure tertii, & citra injuriam aliorum intelligenda ſunt 40. Quin etiam Dilatoriæ ſolutionis exceptio ex variis formarum cauſis competit, quandoque ex obligatione, quòd ea in diem, aut conditionem eſt concepta, & petitio ſtatim, & purè fit 41. interdum ex pacto quod poſtea intervenit de non petendo, vel ad certum diem 42; aliquando ex lege qua tempus ſolvẽdi ſtatutum eſt ei qui ut ſolvat iudicis ſententia damnatus eſt, ut in actione perſonali condemnatus ad ſolutionem faciendã quadrimeſtre à die ſententiæ latæ habet 43: niſi hujus temporis definitio pro cauſſæ qualitate, & quantitate, etiam rei obſequio, aut cõtumacia, vel prorogetur, vel contrahatur 44: nonnunquam ex actionis qualitate, ut eſt actio de dote, qua ſi maritus convenitur ſoluto matrimonio, opponere poteſt dilatoriã hanc ſolutionis exceptionem; quoniam dotem in rebus mobilibus conſiſtentem ante annum à tempore ſoluti matrimonii reddere non tenetur 45. licet in immobilibus poſitam ſtatim reddere teneatur 46. Idem eſt in actionibus quibus quantum quis facere poſsit conſequi poſſumus, ut quando pater, & dominus conveniuntur de peculio filii & ſervi; parens, & patronus à filio, & liberto, ſocius à ſocio, donator à donatorio ex ſua donatione; item ſi à marito dos repetitur, ſi cum eo agatur qui ceſſit bonis. Nam illi omnes habent exceptionem dilatoriæ ſolutionis quam opponunt contra agentem ad ſolutionem ſolidi, & tantum præſtant quantum facere poſſunt 47.

1. Inſtitut. de except. §. temporales 2 3, Inſtitut. eod. § præterea etiam §. tempore 4 l. ita demum C, de procurat. l. ult, C. de except. 5. l. ſiquidem C. de except. l, exceptionem C, de probat. 6. d. l. ita demum l. non ignorant. C. qui accuſat. non poſſ. 7. d. l, ſiquidem l. ſancimus C. de judic. cap. inter monaſterium, extr, de re judic, 8. Gloſſ. & Dd. in cap inſinuante, extr. de offic deleg, & in cap. paſtor alis. de exception, Bartol, & Angel. in l, Pomponius ff, de procurat. 9. Gloſſ. in cap. ex conqueſtione, de reſtitut. Alexand. in d. l. ita demum 10. d. cap. paſtoralis Gloſſ. Bart. & Iaſon. in l. error. C, de jur. & fact. ignoran. 11. Gloſſ. in cap. audientiam extr. de reſcript. ubi Abb. & Felin. 12. l. diem §. mittoriſſ. Qui ſatiſd. cogan. & ibi Caſtr, 13. Gloſſ. in l. peremptorias. ff. de procurat. & in. l. 2. C. de conſort. ejuſd. lit. Innocent. in cap, paſtoralis, extr, de except. 14. Butrio & Imola in cap. exceptionem, extr, de except, Felin, in cap, accedens. Vt lite non conteſt. Iaſon in d, l. ita demum 15. Iaſon ibid, Angel, in l, ſi quis libertatem ff. de petit hæred, & in l, venditor ff, de judic, 16. Innocent. in cap, ſecundo, extr, de cauſſa poſſeſſ, & propriet. 17. Abb. & Felin. in d, cap, exceptionem. Angel, in l, cum prætor ff. de judic, Dd, in l. licet C. de procurat. 18. d, l, ita, demum, ubi Bald, Alexan, & Salicet Iaſon in l. ſi arrogator, ff. de adoption, 19, lib. 1. tit de judice 20. Panorm, d. cap, exceptionem 21, cap, inſinuante & gloſſ, ibid. de offic. jud, deleg. Iaſon. in l, apertiſſimè, C. de judic. 22, tit, Cod, Qui legitt perſon, ſtan, in judic. 23, Speculat, tit, de procur, & not lib, 1, tit eod, 24. d. l, licet, ubi. Dd, C, de procurat, Alexand, in, d. l, ita, demum. 25. d, cap, accedens, cap, ex parte de appellat, 26, l, ſi quis poſtea ff, de judic, Bald, ibid, Socin, in cap, propoſuiſti, de for, compet, 27, l, ubi, acceptum, ff, d. judic, cap, cum plures. de offic. deleg, 28, d. l, ſi quis poſtea d, cap, propoſuiſti 29. l, 1, ff, de. quib, reb. ad eund, judic, eat, 30. l, nulli, C. de judic, ubi, gloſſ. & Iaſon 31. Mynſing, cent. 1, obſer, 4. 32, cap, fin, de, reſcript, & ibid, Dd, d. l, nulli, 33. Gloſſ. & Panorm. in cap, ex tenore de reſcript, 34, l. 1, ff. de fer. l, eum quem temerè, ubi. gloſſ, & Bald, ff. de. judic, cap. quia nonnulli, de reſcript, 35, lib, III. tit, de inſtrum. 36, Specul, tit, de reſcript, præſent. 37. l, autoritatem C. Vnde. vi 38. cap, cùm ordinem, de reſcript. 39. l, cauſas C, de tranſact, l, fin, C. ſent, reſcind, non, poſſ, cap. expoſita, extr. de, arbitr, 40. l, ſuper eo, C, de, offic, judic, deleg, l, reſcripta C. de precib. imperat. offeren. l, ult, C, ſi, contra jus vel utilitat, 41, l. continuus ff. de verbor. oblig, 42. d. §, temporales 43, l, 2, & 3, C. de uſu rei judic, l 2, ff, de re judic. 44. d, l, 2, ff, de re judic, cap. quo ad conſultat, & ibi gloſſ, extr. eod, tit, 45, l. 1, C. de rei. uxor. action. 46, d. l. 1. §. ex pactio. 47. l. ſunt, qui in id ff. de, re judic. Inſtitut. de action §, aut præterea.

TIT. XXI.

De Peremtoriys Exceptionibus Iuris.

PEREMTORIAE exceptiones dicuntur quæ inſtitutam actionem perimunt, ac tollunt, & ſemper agentibus obſtant; ſive ante litis conteſtationem, ſive poſt opponātur, uſque ad rem judicatam 1. Earum duo genera traduntur, unum Iuris, alterum Facti. Peremtoriæ Iuris ſunt quæ elidunt actionem illius cui de jure quidem actio competit, ſed non cum effectu exactionis. Sæpe enim accidit ut licet ipſa perſecutio qua actor experitur juſta ſit, inſpecto ſummo jure civili; tamen iniqua ſit adverſus eum cum quo agitur: ut cum quis ex ſola diſpoſitione legis obligatur, non ex naturali æquitate, vel conſenſu promittentis 2, vel quando ab initio quidē naturalis, & civilis obligatio adeſt, ſed intervenit pactum quo naturalis

naturalis tollitur,ut fit in pacto nudo de non petendo,& in jure jurando voluntario 3. Inter has autem exceptiones peremtorias juris prima eſt exceptio, Quod metus cauſſa, quæ datur ei qui metu coactus promiſit quod non debuerat promittere,contra eum qui illud promiſſum petit 4, etiam in parentem, patronum, magiſtratum, vel alios in dignitate conſtitutos; quoniam famam non lædit 5. Et quemadmodum actio, Quod metus cauſſa qua poſtulamus rem metu excuſſam cum omnibus actionibus nobis reſtitui in rem ſcripta habetur 6: ita etiam Exceptio metus in rem ſcripta eſt, ut non inſpiciamus an is qui agit, an alius metum fecerit,ſed an omnino metus cauſſa factum ſit in hac re à quocunque 7. Vnde hæc exceptio etiam admittit replicationem metus, hoc eſt quod ipſe quoque reus convĕtus metum incuſſerit,vim inferens,& repulſus quod fecit paſſus eſt 8. Ceterum in hac exceptione nō quilibet inanis & vanus timor, puta alicujus periculi remotioris, vel vexationis: ſed præſentis aut mox futuri magni mali metus intelligendus eſt, qui merito etiam in virum conſtantē cadere poſſit, ut metus mortis, amiſſionis omnium,vel majoris partis bonorum,cruciatus corporis,duri carceris,ſervitutis, capitalium minarum,& ſimilium 9. Quibus nonnulli annumerant Metum reverentiæ, ut eſt filij erga patrem, uxoris erga maritum, plebei erga magiſtratum;quem non puto admittendum, niſi minas, & verbera acceſſiſſe probetur 10. Minæ autem quando juſtum inferant metum, judicis arbitrio diſcernendum venit ex acerbitate,& adſiduitate minarum, & ex perſona minantis, an ſolitus ſit minas exſequi 11. Altera exceptio eſt Doli mali,quæ contra petentem id quod dolo malo factum,vel promiſſum eſt,competit 12. Eſt autem duplex una Iuris, altera Facti: illa datur quādo dolus malus inducitur, vel infertur,ſive incidit in contractum ſtricti juris,ut ſi pactus non petere ante Kal. Ianuar. nihilominus ante eum diem petat 13. hæc competit quando dolus contractui bonæ fidei adhibitus cauſſam contractui dedit,veluti ſi dolo me induxiſti ut tibi rē venderem 14. aut ſuaſiſti ut cū minore contraherem 15. Tune

enim quia dolus reddit contractum ipſo jure nullum oritur inde exceptio facti 16: quæ condemnatum infamia adficit,& uſque eò odioſa eſt, ut ſi debitor cùm ea tutus eſſet per errorem ultro ſolverit non repetat ſolutum is. Contra prior non eſt famoſa, nec ullatenus infamat 17: & ob id ſi debitor ultrò ſolvat, poteſt condicere 18. Præterea exceptio doli ex perſona ejus cui objicitur perſonalis eſt 19, ideoque non poteſt cōtra alium opponi, niſi eum qui dolum commiſit, ejuſve hæredem, vel ſucceſſorem particularē quatenus ad eos commodum pervenit, aut quo minus perveniret fraude ipſorum factū eſt: 20. nec competit adverſus parentem, patronum, aliaſquē perſonas quibus reverētia præſtanda eſt, ſed in factum exceptio illius loco uſurpatur 21. Rurſus ex perſona ejus qui objicit in rem ſcripta eſt; quoniam in ea non principaliter quæritur contra quem dolus commiſſus ſit, ſed an in ea re dolo malo quid factum ſit ex parte actoris 22; cujus probatio ab eo exigitur qui exceptionem hanc opponit, ſumiturq́ue ex qualitate, & circunſtantiis dicti, vel facti actoris 23. Denique hæc exceptio eſt perpetua, nec ullam admittit præſcriptionem 24: licet actio De dolo finiatur anno uno contra doloſū, & in hæredem poſtea in factum datur perpetuò, quatenus ex hæreditate factus ſit locupletior 25. Tertia eſt Exceptio in factum ſive erroris, quæ opponitur illi qui exigit id quod quis promiſit per errorem, credēs ſe debere cùm non deberet. Nam error, quia non facit conſenſum, naturalem obligationem impedit, manente nihilominus civili propter promiſſum, ex quo non datur actio cum effectu exactionis 26. Factum autē plenè & diſtinctè narrari debet 27, ut Iudex æſtimare poſſit an juſtus error fuerit, qualis in hac exceptione requiritur 28. Quarta eſt Exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ in mutuo tantū, & dote locum habet 29, adverſus creditorem, ejuſve hæredē agentem ex chirographo, aut litteris, quibus debitor ſpe futuræ numerationis confeſſus eſt ſe accepiſſe, & debere certā pecuniæ ſummam quam tamen non accepit. Nec ſolùm datur debitori principali ejuſque hæredi, & ſucceſſori 30. verum etiam

etiam mandatori,& fidejuſſori 31: & rurſus creditori in debitorem ſe defendentem apocha qua creditor ſcripſit ſe recepiſſe debitum ſpe futuræ numerationis aut ſolutionis, quæ nō ſecuta eſt. Vterque enim licet teneatur obligatione civili, alter ut ſolvat quod promiſit, alter ut non petat quod ſe recepiſſe teſtatus eſt; tamen cum numeratio cujus ſpe ſyngrapha vel apocha data fuit non acceſſerit conſenſus & naturalis obligatio deficit, & actio ex ſolemni verborum obligatione nata per hanc exceptionē, quam naturalis æquitas quæ in pactis ſervanda induxit, eliditur, ne quis alterius damno locupletior fiat 32. Quin etiam competit ſponſo confeſſo per chirographum ſe dotem accepiſſe à ſuo ſocero, cùm non accepiſſet 33. Proponi autem hæc exceptio debet intra biennium, & tunc oppoſita probationis onus transfert in creditorem agentem, ut probet ſcilicet numeratam eſſe revera pecuniam: poſt biennium verō oppoſita onus probandi in debitorem rejicit, nempe numerationem non eſſe factam 34. Quinta eſt Exceptio pacti de non petendo, qua depellitur ille ab agendo qui pactus eſt ſe non periturum quod ipſi debetur. Nam cum naturalis tantùm obligatio nudo pacto tollatur, manente interim civili per hujus exceptionis oppoſitionē, illa civilis quoque perimitur 35. quoniam nihil magis æquitati conſentantum eſt quàm pacta conventa ſervari. Sexta eſt Exceptio jurisjurandi ex juramēto voluntario, quod ex conventione pars parti extra judicium defert, veluti ſi debitor ejuſve procurator, aut defenſor creditore deferente juravit ſe nihil debere, per exceptionem jurisjurandi creditorem ab agendo excludit 36; ſive ille priorem actionem ad quam ſubmovendam juratum eſt rurſus inſtituat, ſive alia quadam idem petat 37. Hoc enim juramentum cùm extra judicium factum ſit, non tollit præcedentem civilem obligationem, ex qua actori jus agendi, licet non cum effectu exactionis, competit; ſed hujus exceptionis objectio elidit naturalem, & civilem obligationem ſimul, non item litis ingreſſū impedit 38. In qua exceptione nihil aliud quæritur quàm an juratum ſit omiſſa quæſtione an debeatur 39: & præſtitum ju-

ramentum habet vim rei judicatæ, & executionem paratam; ubi Iudicis officium fuerit imploratū 40. Septima Exceptio rei judicatæ, quæ datur reo abſoluta ſententia judicis, adverſus actorem qui denuo ea de re agere inſtituit. Nam ſicut pactū de non petendo & Iurisjurandum naturalem duntaxat obligationem tollit, remanente civili: ita cōtra Res judicata civilem obligationem exſtinguit, ut interim naturalis cōſiſtat quoniam hic deficit conſenſus, cum ſententia & judicium reddatur in invitum, 41. Naturalis autem obligatio etſi ſola non ſufficiat ad producendam actionem 42, tamen poteſt jam productam conſervare, etiamſi civilis ceſſet 43. ſed per hanc exceptionem Rei judicatæ eliditur 44. Ceterum ut hæc exceptio rei judicatæ competat hæc tria ſimul concurrere debent: primum ut eadem res iterum petatur, deinde ut ex eadem cauſſa agatur ex qua antea actum eſt, tum ut inter eaſdē perſonas diſceptetur, inter quas priori judicio pronuntiatum eſt 45.

1. §. appellantur Inſtitut. de except. l. peremptorias. C. ſentent. reſcin. non poſſ. l. 1, C. de jur. & fact. ignoran. 2. §. ſæpe enim Inſtitut, de excep. Bart. in l. ex hoc. jure ff. de inſtit. & jur. 3. §. præterea Inſtit. de except. l. ſi unus ff. de pact. l, Stichum ff Solut. matrim. 4. l, ſi. donationis C. de his quæ vi metuſve cauſſa. 5. Augel. Aretin, Inſtitut. de except. 6. l. metum autē ff, quod met. cauſ. 7. l. apud. Celſum. ff. de dol. mal. & met. except. 8, l. ſed & partus ff. quod. met. cauſ. 9. d, l. ſi. donationis l, ſi per vim l. fin. C. de his. quæ vi metuſ, cauſſ. l. interpoſitas C. de tranſact. d. l. metum, autem 10. arg, l ſi patre cogēte ff. de ritu. nupt. l. fidejuſſor ff. de pignor. 11. l, 3. ff. ex quib cauſſ. ma or, gloſ, in d. l. interpoſitas. 12. Inſtitut. de except. l. 1. ff. de dol mal. & metus except. 13. l. 1. ff. de except. dol, mal, l. & eleganter ff. de dolo. l. ſi. qui cum ff. de verbor. obligat, l. dolo vel metu. C. de inutil. ſtipulat, 14. d. l. apud. celſum 15. l. in cauſſæ. cognitione ff. de minor 16. l. qui exceptionem ff. de condict. indeb. & ibi gloſſ. 17. l. 2. ff, de dol. except. 18. l. ſi non ſortem ff. de condict, indeb. 19. l. palam. eſt ff. de dol. & met. except. 20. l. ſi plures. l. in haredem ff. de. dol, mal 21. l. non debet. ff. eod. d, l. apud celſum. 22. l. 2. ff. eod. 23. l. ſi procuratorem, & l, dolus eſt ff, Mādati 24. l, pure mihi, ff. de dol. mal. & met. except, 25. l. in heredem. l. itaque ff. de dol. mal. l. de. dolo. C. eod. 26. l, ſi. per errorem. ff, de jurisd. omn. judic. §. 1. Inſtit, de except. 27. Theoph. ibid. 28 Ioan, Andr, in cap. ignorantia, de reg, jur, 29. Authent. quod locum. C. de dote, caut, non numer. l. adverſus, l. in contractibus, C. de non. num pecun. 30. l, ſi, intra. C. eod. 31. l, eam man datori, l. fruſtra opinaris, C. eod. 32. l. jure naturæ. ff. de reg, jur. §, idem juris. Inſtitut de except. 33 d, l, in contractibus. 34. Dd. in. d, l, in contractibus. 35. l. ſi. unus. ff. de pact, l. juriſgentium eod. 36, l, jusjurandum quod ex conventione ff. de jurejur. §. æque ſi debitor. Inſtit. de except. 37, l. duobus. ff. de jurejur. 38. d. §. æque l. ult ff. de jurejur. 39 l. nō erit. ff, eod. 40. Bart. Fulgoſ, Alexan. & Iaſon. in, l. 2. ff. eod. per. text. in, l, ſed, etſi, poſſeſſori. ff. eod. 41. d. l. juriſgentium, l. frater, ff de. cond. indeb. l. ſi pupillo. ff. de verb. obligat. 43. d. l, ſi. unus, & ibi Bart. 44. §. item. ſi. in judicio Inſtitut. de except. 45. l, cùm quæritur. cum duab, leg. ſeqq, ff. de except. rei judic.

Titulus

TIT. XXII.

De Exceptionibus Peremtorijs Facti.

EXceptiones facti, ſive intẽtionis ſunt quæ demõſtrant actori nullum perſequendi jus competere, ut quia vel ab initio nõ habuit actionem, vel habuit quidem, ſed jam eſt ſublata, & extincta, puta per rem judicatam, tranſactionem, acceptilationem, & ſimiles liberationum ſpecies. Sicut enim actor de facto tantũ agit, ita reum de facto opponere convenit. 1. Proponuntur autẽ duplici via, & ratione aut ad modum peremtoriarum poſt litem cõteſtatam ut actionem excludant & negotium perimant, abſoluto reo ſententia judicis definitiva 2: aut more dilatoriarum ante conteſtationem, ut litis ingreſſum impediant 3; modò tamen confeſtim, & incontinenti probentur 4. In quo adhibenda cautio eſt, ut formula conveniente directo ad proceſſum opponantur, veluti Reus conventus dicit actorem non poſſe hoc judicio experiri, neque ſe teneri libello reſpondere quia ſolvit, pra ſcripſit, vel judicatum eſt in hac cauſſa. Nam ſi proponantur hoc modo, Reus excipiendo dicit actorem contra jus & æquitatẽ experiri, quia tranſactum, vel judicatum eſt, & petit ſeſe, cum nihil debeat, à petitione actoris abſolvi; non remorantur judicium; quia videntur adverſus merita cauſſæ proponi 5. Harum exceptionũ multa ſunt genera, ut Exceptio rei judicatæ, de qua ſuperiore titulo diximus, tranſactionis, præſcriptionis, & aliæ quas ordine perſequemur. Exceptio tranſactionis opponitur adverſus actorem controverſiam antea tranſactam in judicium revocantem 6. Non enim debent lites tranſactionibus legittimis finitæ redintegrari 7. ut autem cõpetat hæc exceptio quatuor potiſſimum requiruntur. Primò ut tranſactio inter perſonas quæ tranſigere poſſunt facta ſit. Nam quædam perſonæ prohibentur trãſigere, ut pupilli, & minores ſine tutoris, vel curatoris autoritate, filii familias de peculio profectitio, pater cum filio, dominus cum ſervo, mater pro filio 8, procurator ad agendum conſtitutus ſine ſpeciali mandato; quia is cauſſæ actionem tantum

tum habet, non deciſionem 9; tutor remittens debitum pupilli, niſi ex neceſſitate, ut debitori pauperi 10. Deinde ut tranſactio facta ſit ſuper re dubia,& lite incerta,non ficta & imaginaria 11: & quæ in poteſtate ſit tranſigentium, nam privatis pactionibus jus ceterorum non læditur 12, nec pactis privatorum juri publico quicquã derogatur 13. & de qua trãſigi poſſit. Quæ enim alienari nequit, eadem non admittit tranſactionem, quã inter alienationes numerari conſtat 14. Vnde tranſactio de rebus ſacris, ſanctis, & religioſis non valet, niſi accedat ſolemnitas legis vel canonis, quæ in iſtarum rerũ alienatione requiritur 15, item nec de libero homine valet 16. nec de futura alicujus ſucceſſione, niſi inter milites 17. Tertio ut valeat tranſactio aliquid datum eſſe, vel promiſſum, aut retentum oportet 18. idque cõpletum, & præſtitum eſſe. Nam qui animo donãdi tranſigit, aut qui gratis remittit quod ſibi debetur, non rectè tranſigit 19: Et qui non præſtat quod tranſactum fuit dolo agit, & hæc exceptio replicatione doli, non impleti contractus, eliditur: etiamſi tranſactio jurejurando firmata fuerit 20. Poſtremò requiritur ut tranſactio bona fide, non dolo vero, vel præſumpto, non metu, aut vi facta ſit. alioquin contra oppoſitam exceptionẽ tranſactionis replicatur de dolo, vi metuque. nam Dolus, metus, & vis, irritam faciunt tranſactionem 21: ſicut etiam Ignorantia, qua deceptus fuit qui tranſegit non viſo teſtamento, vel cognitis inſpectiſque teſtamenti verbis; & ideo licet promiſit ſe non contraventurum vel renuntiavit fideicommiſſo, non tenetur 22. Et quotiens hæc quatuor requiſita quæ diximus concurrũt. nec in ullo horum vitium eſt, tum tranſactio non poteſt reſcindi, & hæc exceptio rectè opponitur, etiamſi tranſigens ultra dimidium deceptus eſſet, & de enormiſsima læſione replicaret, ut nonnulli arbitrantur 23: quorum ſententiam probo. Exceptio Præſcriptionis, ſive Vſucapionis datur ei qui convenitur de re quam continua poſſeſsione legittimè præſcripſit, & uſucepit 24. Quæ bono publico introducta eſt, ne ſcilicet vel rerum dominia hominum negligentia omni tempore incerta eſſent, & lites

lites forent infinitæ 25: etſi iniquum omnino præſidium eſt, & cum natura,& æquitate pugnans,quando quis ejus prætextu res alienas fraude,ac fide mala occupat 26. Ceterum ut hęc Præſcriptionis exceptio competat,inprimis neceſſarium eſt,ut is qui præſcribit poſſeſſor ſit,vel quaſi 27, per ſe,vel per alium 28,nomine ſuo,non alieno,ſicut commodatarius,depoſitarius emphyteuta,beneficiarius, ſuperficiarius,colonus, uſufructuarius,precario poſſidens& ſimiles,qui adverſus eum à quo poſſeſſionem habent ipſam proprietatem non præſcribunt, nec hac exceptione juvantur 29: ut poſſeſſionem habeat continuã nullo unquam modo,aut tempore interruptam, bona fide,juſto,& legittimo titulo, utputa emtione, permutatione, donatione, ſtipulatione & id genus alijs cauſſis munitam. Nam poſſeſſor malæ fidei nullo tempore præſcribere poteſt, immo mala fides præſcriptionem omnino completam poſtea ſecuta rumpit,atque impedit, præſertim ſi ex lucrativa cauſſa res ad præſcribentem devenit 30. Et qui non habet titulum legittimum præſcriptionis cauſſam tribuentem, is nunquam adquirit dominium,aut meretur actionem,vel exceptionem ex pręſcriptione longi temporis: ſed poſt longiſſimũ tempus quod hominum memoriam excedit exceptionem præſcriptionis habet: quoniam tanti temporis lapſus loco tituli habetur in rebus corporalibus,& prophanis, & ſufficit bona fides cum poſſeſſione 31. Oportet etiam ut res,& perſonæ præſcriptionem admittant. Nam res ſacræ,publicæ,tributa univerſitatũ, jura ſupremæ poteſtatis quæ vulgò dicuntur Regalia,res mobiles furtivæ, vel immobiles vi,aut clam poſſeſſæ, vel tempore belli occupatæ,præſcriptionis exceptione obtineri,& defendi non poſſunt 32: nec minor viginti quinque annis adverſus alios,& alij adverſus minorem præſcribunt 33. nec jure impeditis, utputa ob metum hoſtilem, aut peſtilentiam, & agere non valentibus currit præſcriptio 34: neque ſubditis contra legittimam magiſtratus obedientiam exceptio præſcriptionis prodeſt; quoniam contra jus publicum,& divinum nituntur 35. Denique requiritur ut tempus præſcriptionis à lege defi-

nitum ſit completum,nimirum triennium ſi res mobilis ſit 36. quadriennium ſi à fiſco alienata fuerit 37, decennium inter preſentes,atque viginti anni inter abſentes ſi immobilis eſt 38, triginta anni ſi prophana,&corporalis 39, quadraginta anni ſi eccleſiæ vel religioſæ domus res fuerit 40, & centum anni ſi eccleſiæ,Romanæ, cujus hoc privilegium eſt 41. Exceptio juriſjurandi datur quando res de qua ante juratum fuit rurſus petitur 42. Dato enim jureſurando tantum quæritur an juratum ſit, nec alia quæſtio ulterius admittitur 43; quæ ſi incontinenti probetur impedit litis conteſtationem; ſi dubia eſt & latiorem exigit cognitionem, reſervatur judiciario proceſſui 44. Et datur tantum ex juramento judiciali,& neceſſario ei qui juravit, ejuſque ſucceſſori, ſive univerſali, ſive particulari 45, vel cui jusjurandum remiſſum eſt 46,domino ex juramento procuratoris,& defenſoris 47, patri ex jure jurando filij, & contra 49, adverſus eum qui legittime juramentum detulit, aut ipſius ſucceſſorem, nam ſi datum fuerit inter alias perſonas exceptio eliditur: quia jusjurandum extraneo neque prodeſt,neque nocet 50.Vt autem detur hæc ſunt neceſſaria: quorum ſi aliquid deficit ex illo fit replicatio: ut juramentum ſit verum, juſtum, & legittimum 51: Vt eadem res petatur de qua fuit juratum 52: Vt eadem intendatur actio quæ erat cũ juraretur 53. Exceptio Solutionis datur debitori adverſus creditorem debitum ſolutum rurſus petenti. Solutione enim ejus quod debetur omnis obligatio tollitur 54: & proinde etiã actio 55. Competit autem non ſolum debitori quoquo modo obligatione liberato,ſed etiam fidejuſſoribus, ſponſoribus, & mandatoribus, qui pro eo intervenerunt 56. dum tamen ſolutio probetur nam opponenti exceptionem ſolutionis,& chirographum ſuum repetenti, ſemper incumbit probatio 57. Exceptione acceptilationis ſe tuetur debitor adverſus creditorem, qui tanquam ſolutione facta, acceptum ſe habere dicit quod debebatur 58,Eſt enim Acceptilatio imaginaria ſolutio, id eſt, verbis contractæ obligationis itidem verbalis diſſolutio 59. Quæ facta debitori prodeſt, & fidejuſſori ejus, & hæredibus

bus ipſius, vel uni ex his ideo etiam hæc exceptio illis com-petit *60*. Exceptio Non impleti contractus opponitur agen-ti ante præſtitum implemẽtum quod ex ipſius parte adimplẽ-dum fuit; veluti emtori ſi petat rem, nec offerat pretium, ne-que alio modo ſatisfaciat *61*; è contra venditori ſi petat pretiũ, re vel omnino non tradita, vel non plenè aut liberè tradita *62*. Debitori rem pignoratitia actione petenti, pecunia nondum ſoluta *63*; Locatori ſi petat mercedem, & non præſtitit id quod convenit *64*. Conductori ſi agat contra locatorem antequam ſolverit penſionem *65*. Socio agenti actione Pro ſocio, ſed re-cuſanti lucrum, & damnum æqualiter dividere *66*. Similiter Exceptio pretij non ſoluti, & Canonis non ſoluti, competit adverſus eum qui agere intendit priuſquam ipſe quod debe-bat ſolvit, aut præſtitit *67*. Exceptione Collationis repellitur is qui judicium familiæ erciſcundæ intendens non vult con-ferre quod ad ſe ex bonis defuncti pervenit *68*, veluti, filia quę bona defuncti patris vult cum reliquis fratribus dividere, conferre debet ita ut vel dotem reponat ſi ſalva eſt, vel minus accipiat *69*. Contra hanc exceptionem poteſt replicari, Quod teſtator collationem prohibuit *70*, Quod agens hæreditatem repudiavit. nam hæreditate repudiata ad collationem non cõ-pellitur *71*.

1. l. nam & poſtea ff. de jurejur. l. eleganter ff. de condict. indeb. 2. cap. 1. de litis conteſt. lib. VI. cap. unic. extr. eod. ubi Socinus. 3. d. cap. 1. & ibi Franc. Maran. tit. de except. 4. l. 1. ff. ad Senatuſc. Tertull. 1. fratris tui C. de tranſact. 5. Bartol. in l. cùm quærebatur, & l. fin. ff. Pro ſuo. Bald. Angel. Alexan. & Iaſon in d. l. nam & poſtea 6. d. l. eleganter l. fratris tui l. neque ff. de in jus vocan. 7. l. cauſſas ff. de tranſact. 8. l. interpoſitas C. de tranſact. l. tranſ-actione matris C. de pact. 9. l. tranſactionis placitum C. eod. l. mandato generali ff. de pro-cur. 10. l. ſi plures ff. de pact. Bart. in l. ult. de annon. & tribut. & l. 3. eod. tit. lib. XI. Codic. 11. l. 1. ff. de tranſactionibus l. 2. C. eod. 12. l. 3. ff. eod. 13. l. jus publicum ff. de pact. 14. l. nulli ff. de tranſact. 15. autl. ē, hoc jus de ſacroſan. eccleſ. cap. ſine exceptione XI. quæſt 2. Panorm. cap. 3. de tranſact. 16. §. nullius Inſtitut. de rer. diviſ. 17. l. licet C. de pact. 18. l. tranſactio C. de tranſact. 19. l. ſuus C. de repud. hæredit. l. ſi quis delegaverit ff. de donat. 20. l. ſub prætextu C. de tranſact. l. qui fidem ff. eod. 21. d. l. tres fratres d. l. interpoſitas 22. l. de ijs controverſiis ff. de tranſact. Bald. conſil. 440. 23. Gloſſ. & Innocent. in cap. cùm cauſa, de emtion. & vendit. Iaſon in l. fratris C. de tranſ. Bald. in l. 2. C. de reſcind. vendit. 24. l. uſucapio eſt l. cum qui ædes ff. de uſucap. l. ſi quis emtionis C. de præſcript. 25. l. 1. ff. de uſucap. l. omnes, & l. ſicut C. de præſcript. 30. annor. 26. Novell. Ut eccleſ. Roman. Conſtit. 10. Bald. in l. ancilla C. de furt. & d. l. ſicut. 27. l. ſine poſſeſſione ff. de uſucap. cap. cauſſam quæ, extr. de præſcript. 28. l. ſi is qui pro emtore ff. de uſucap. 29. cap. ſi di-

ligenti, extr. de præſcript. 30. cap. ſin, extr. de præſcript cap. ſin. extr. de conſuet. Alciat De vi pedum præſcript, 31. l. 1. §. ult. ff. de aqua pluv. arcen. l, 2. & l. ult. ff. de aqua quotid. & æſti cap. de quarta cap. ad aures, de præſcript, 32. l. uſucapionem ff. de uſu cap. l. via publica ff. de via publica l, competit C. de præſcript 30. ann. 33. l, ult, C. in quib. cauſſ. in integr. reſtitut. 34. l. 1, §. dies autem ff, quando appell. ſit l, contra majores C. de inoffic. teſtam. l. ab hoſtibus C, quib. non objicit long. temp. præſcript. 35. Novell. 69, 36. l, unic. C, de uſu cap. transfor. 37, l. 2, C. de quadrien. præſcript, 38. l, penult. & fin. C. de præſcript. lon. temp. 39. l. penult. & fin. C. de præſcript. 30. vel. 40. annor. 40. d. cap. de quarta, cap. quia, de præſcript, Authent. quas actiones C, de ſacroſ. eccleſ. 41. cap. fin. de præſcript. in VI. cap. cum nobis, extr. eod. d. authen. quas actiones 42. l. ait prætor l. nam poſtea l, jusjurandum §. fin. ff. de jurejur. 43, l. non erit ff. eod, §. item ſi quis poſtulante Inſtit. de action: 44. l, 3. §. ibidem ſubjungit ff. Ad exhiben. 45. l. in duobus ff. de jurejur. 46. l, remittit jusjurandum, d, l, nam poſtea ff. eod. 47. d. l. nam poſtea ff. eod. 47. d. l. nam. poſtea §. jusjurandum 48. l. multo magis l, qui l. qui juraſſe ff. eod. 49. d. l. ait prætor d. l nam poſtea l. ſed & ſi poſſeſſor d. tit. 50. d. l. ait prætor. 51. authent. quod cum eis. C. de nupt, & ibi gloſſ. cap. tua nos de jurejur, 52. d. l. ſed et ſi 53. l. in duobus d tit. 54. §. 1. Inſtit. quib mod. toll. oblig. 55. §. 1. Inſtit. de action. l. nihil aliud eſt, ff. de action. & oblig. 56. l. ſolutionem ff. de ſolut. l. omnes ff de except. 57, l. fin. C. de ſolut. 58. l. 1. ff de acceptil. l. ſi ex pluribus ff. de ſolut. l, tali ff. de jure dot. 59. §. item per acceptilationem Inſtit. quib. mod. toll. oblig. 60. l. & per jusjurandum §. ſi fidejuſſor ff. de accept. 61. l, Julianus ff, de action, emt l, ex placito ff. de rer. permut. 62. d. l. 2, l, qui pendentem l, bona fides ff, de action, emt, 63, l, qui pignori ff, de pignor. l, ſi rem alienam ff, de pignorat, action l. 1, C, de luit pignor. 64, l, ex conducto l. ſi in lege ff. Locati l, legem conductionis C, eod, 65. l. 1. ff. de migran. 66. Inſtitut. de ſocietate §. 1, l, ſi non fuerint ff, Pro ſocio 67, d. l, Julianus l, 2, ff, Si ager vectig, vel emphit, petat, § adeo autem Inſtitut, de locat 68, l, poſtumus & ibi Iaſon C, de collat. 69, l, dotis C, eod, 70. authent, ex teſtamento C, eod, 71, l, ex cauſſa ff, famil, erciſc.

TIT. XXIII.

De Exceptionibus Anomalis.

SVNT item Exceptiones Anomalæ dictæ, quaſi irregulares, eò quòd non ſequuntur naturam peremptoriarum, nec dilatoriarum, ſed ſingulari quodam jure tam ante quàm poſt litem conteſtatam poſſunt opponi: qualis eſt Exceptio diſcuſsionis, exceptio diviſionis, exceptio falſi procuratoris, excommunicationis, incpti libelli, & quæcunque oſtēdit judicium irritum, & nullius eſſe momenti 1. Exceptio diſcuſsionis competit fidejuſſori contra creditorem, ut debitor principalis pro quo fidejuſsit prius conveniatur & excutiatur. Æquum enim eſt ut fidejuſſor non ante conveniatur, quàm diſcuſsione bonorum facta compertum ſit, principalem debitorem non poſſe ſolvere in ſolidum 2. Licet hoc perpetuum non ſit, & multis caſibus etiam fidejuſſor ante principalem cōveniri poſsit: veluti, ſi principalis non ſit ſolvendo, & hoc conſtet 3, Si fidejuſſor ſit præſens, & debitor longè abſit extra

tra territorium, ut non facile conveniri poſsit 4. Si fidejuſſor habet bona debitoris penes ſe 5, vel tantam ſummam in quã fidejuſſor illi debet 6, Si negavit ſe fidejuſſorem eſſe, & contra eum fuit probatum 7, Si ſit fidejuſſor ſiſtendi aliquem in judicio, vel judicatum ſolvendi, vel ratum habendi 8, Si fidejuſſor renuntiavit beneficio diſcuſſionis, & omni alii juri 9, Si principalis iam conſtitutus in mora deceſſerit 10, Denique ſi debitor ſit pupillus 11. Exceptio diviſionis ſive epiſtolæ divi Hadriani datur fideiuſſori contra creditorem, cùm plures, pro uno fidejuſſerunt, & unus ex iis in ſolidum convenitur, ut dividat inter eos æqualiter ſolutionem, & à quolibet partem ſuam accipiat 12; quod ſanè facere tenetur, modo tamen omnes fidejuſſores ſolvendo ſint 13: & pro uno debitore unaque ſumma fidejuſſerint 14, nec ſint fidejuſſores tutoris, adverſus quos ex cauſa tutelæ agatur 15, vel niſi convenit ut ſinguli in ſolidum teneantur 16, vel niſi res pro qua fidejuſſerunt, diviſionem non recipiat 17.

1. l. licet C. de except. Clement. 1. eod. tit. cap. in noſtra de procurat, 2. authent, præſente, & ibi Dd. C. de fidejuſſ. authen, hoc ſi debitor, C. de pignor. & hypoth, 3. Gloſſ. & Dd. in l. fin. ff. Si cert. petat 4 Bartol, l, duobus ff. de duob. reis deben. 5. l. ſi procurato rem §. ſed ignoranter ff. mandati 6. Gloſſ, in l. 1. §. fin. ff. qua re actio non dat. 7. l. ſi dubitetur & ibi Angel, ff. de fidejuſſ. Bald, authent, contra qui propriam C, de non. num, pecun. 8. Gloſſ, l, 2. ff, qui ſatisd. cogan, l. fin, C, de uſur. rei judic, Bart, l, 1, ff, judicatum ſolv, 9. Dd, in d, authent, præſente & in l. decem ff, de verb, oblig, 10. gloſſ. & Bald, in l penult, C. de cond, inſer, 11, Cynus de authen. præſente 12. l, inter fidejuſſores ff, de fidejuſſor §, ſi plures Inſtitut. eod. 13, l, ſi à Titio l. inter eos §, duo ff, eod, 15, l, 12. ff, rem pupilli ſalvam fore 16, Novell. 99, 17, l. ea quæ ff, de reg, jur.

TIT. XXIV.

De Replicationibus.

REPLICATIO vocatur actoris allegatio qua objectã à reo depulſionem refellit. Eſt enim Replicatio nihil aliud quam exceptio actoris, qua rei exceptionem replicando elidit, ac diluit. Contra quam iterum ſolet dari Duplicatio, & contra hanc Triplicatio, & ſic deinceps multiplicatis nominibus quoad actor & reus allegationibus utuntur 1. Quibus ut modus adhiberetur, neque in infinitum judiciariæ cauſſæ protraherentur, rectè conſtitutum eſt 2, atque etiam

tiam uſu receptum, Ne in dilatoriis exceptionibus ultra duplicationem, & in peremtorijs ultra quadruplicationem proſcedere liceat; niſi forte qualitas cauſſæ allegationes,& ſcripturas plures requirat, quod ubi incidit, adeundus eſt judex, ut Quintuplicationem,& Sextuplicationem admittat: qui cognita cauſſa hac cōcedere poteſt 3. ſicut ejuſdem arbitrio permittitur ſtatuere tempus Replicationum & aliarum allegationum. Modus autem & ratio Replicationum certa tradi non poteſt; ſed ex circunſtantiis propoſitæ exceptionis ſumi & eruï debet, veluti cōtra exceptionem pacti, replicatio doli opponitur 4, vel replicatio pacti poſterioris: quia poſteriora ſēper pacta ſervanda ſunt 5: contra exceptionem rei judicatæ fit replicatio ex falſis inſtrumentis, & quibus judicium factū ſit 6; exceptioni erroris, vel ignorantiæ objicitur replicatio Culpæ latæ, vel doli proximæ 7. Similiter contra exceptionem loci domicilii replicatur ex re petita, ſi alibi ſita ſit. Vbi enim res eſt ibidem reū poſſeſſorem convenire licet 8, vel ex tempore contractus quod ibi tum domicilium reus habuerit 9; vel denique à loco ſolutionis, in quo reus ſe ſoluturū promiſit 10. Item contra exceptionem incompetentiæ judicis inſtituitur replicatio ex modo,& tempore opponendi eam, ut ſi poſt litem conteſtatam ſit oppoſita 12, aut illi renuntiaverit reus 13, aut in judicem conſenſerint partes 14. contra quam replicationem ſumiturDuplicatio ex vi metuſve cauſſa 15, vel ex errore 16, & ita in aliis prout fert qualitas propoſitæ exceptionis. Porro ut Reus tenetur probare ſuam exceptionem poſtquam Actor firmavit ſuam intentionem, ita rurſus actor tenetur probare ſuam replicationem poſt probatam à reo exceptionem ut maneat æqualitas, quæ in judiciis ſemper ſervanda 17.

1.l,2.ff,de except,§.1,Inſtit,de replicat,2,ordinatione Imperiali anno 1548.3.d,ordinat, tit,38,4.l adverſus C,de except,5.l,pacta noviſſima C,de pact.6,l,qui agnitis ff,de except, 7,l,de ætate §,qui juſto ff,de interrog,in jure faciend,8,l,ult.C,Vbi in rem action.9 l,2.C, de juriſd,omn,judic,10,l contraxiſſe ff,de action.& obligat,l,hæres ff,de judic,11 l,præſcriptiones C,de except.l,ne mo ff.de juriſd.omn.judic.12.l.ſi quis C.de pact.13.l.1.C.de juriſd. omn.judic.l.cùm vendente C.ubi cauſſa fiſcal.14.l.2.ff.de judic.15.d.l.2.l.ſi per errorem ff.de.juriſd.16.Spec d.tit.de except.§.nunc dicendum 17.cap.non licet.de reg.juris lib.VI.cap. ſæpe rerum de judic.l.fin.C.de fruct.& lit.expenſ.

TITVLVS

TIT. XXV.

De Satiſdatione.

SATISDATIONIS præſtatio ante acceptum judiciũ fieri debet, ut litigator de re petita & litis expenſis ſecurus ſit. 1. Et olim quidem actor poſtulante reo per pignora, vel fidejuſſorem ſatiſdare tenebatur de lite conteſtanda intra duos menſes 2, de obſervatione judicij, & lite proſequẽda ad finem 3, de ſiſtendo ad reconveniendum in eodem judicio 4. Si autem fidejuſſorem aut pignora dare non poterat, ſatiſdabat juratoria cautione, id eſt, juratò promittebat ſe in lite perſeveraturum 5. Quòd ſi poſtea compertũ fuiſſet actorem injuſte litem inſtituiſſe, ſumtuum & expenſarum nomine decima pars ejus quantitatis quæ libello propoſita erat, reo addicebatur 6. Hodie verò Actor tantum de expenſis, & litis damno ſatiſdare ſolet 7, & ſi hoc facere detrectat, tunc nec Reus cogitur reſpondere, ſed cum refuſione expenſarum abſolvitur. Procurator actoris ſi in judicio conſtitutus eſt & mãdatum in actis redactum, non ſatiſdat Ratam rem dominum habiturum 8; ſi verò extra judicium & mandatum eſt certum & conſtat eum procuratorem eſſe, ſimiliter nec cavet de rato 9: at ſi incertum, & dubium eſt mãdatum, tenetur de rato cavere 10. idque fidejuſſore dato: quia hæc ſatiſdatio De rato eſt prætoria 11. Quòd ſi autem appareat eum omnino mandatum non habere, etiamſi ſatiſdationem offerat, tamen non admittitur inulto adverſario 12. Nam qui facultatem non habet conveniendi, idem nec actionem ullam poteſt intendere 13: niſi ſint conjunctæ perſonæ, utputa liberi, parentes, fratres, & affines, qui ſine mandato agere poſſunt, & ſe defenſioni conjunctarum offerre 14; præmiſſa tamen de rato cautione 15. Item tenetur procurator actoris ſatiſdare dominum ſe in cauſa reconventionis defenſurum 16: & ſi hoc non faciat, repellitur ab agendo 17. Æquum enim eſt eum qui alterius nomine ut procurator actionem intentat, ejuſdem quoque defenſionem ſuſcipere 18 Rurſus jure veteri Reus inſtante actore tenebatur ſatiſdare Iudicatum ſolvi 19: quæ ſatiſdatio

tres clau-

tres clauſulas in unum collectas habet, videlicet de dolo vitãdo, De re defendenda, & De re iudicata 20, Sed hodie tantùm ſatiſdat Reus Iudicio ſiſti, ita quod uſque ad finem litis in judicio permanere velit 21: nec cogi poteſt ut ſatiſdet Iudicatum ſolvi. Procurator verò Rei tenetur ſatiſdare Iudicatum ſolvi. nemo enim idoneus litis alienæ defenſor eſſe cenſetur ſine ſatiſdatione 22: niſi dominus litis in mandato obligaverit omnia ſua bona, & ſic procuratorem hoc onere relevarit 23. Quòd ſi procurator fuerit condemnatus, & habuerit mandatum, non tenetur actione in factum de re judicata, ſed ipſe dominus qui eum procuratorem conſtituit, ſi autem non habuerit mandatum, & ſe ipſum liti obtulerit, aut Defẽſoris loco cũ ſatiſdatione intervenerit, ipſe tenetur & non dominus 24: qui ſi ſeipũ defẽdiſſet hãc ſatiſdationẽ, uti diximus prȩſtare non cogebatur 25. Porro fit Satiſdatio, vel idonea, vel ſimplici cautione. Idonea cautio eſt quȩ fit per fidejuſſores, vel pignora, ſicut Idoneè caviſſe dicitur qui fidejuſſorẽ vel pignus 26. Fideiuſſores autẽ in judicio ut idonei habeãtur dari debẽt locupletes, pro qualitate rei petitæ, qui æſtimãtur tã ex patrimonio, & opibus, quã ex facultate cõveniẽdi 27. Vnde is qui fori præſcriptionem habet non admittitur, niſi juri ſuo renuntiare paratus ſit 28. item patronus cauſſarum, litigioſus, & argutiarũ plenus nõ eſt idoneus fidejuſſor 29. Simplex cautio eſt cum quis ſub hypotheca rerum ſuarum promittit Iudicio ſiſti 30; quam præſtant hi qui in loco iudicii immobilia poſſident, aut mobilia prætioſa 31. (nam illa duo æqualia cenſentur 32) hæc enim bonorum hypotheca loco cautionis eſt 33 Iuratoria cautio eſt, cum qui iurato recipit Judicio ſiſti 34. qualem præſtant viri honorati, illuſtres, & clari 35. item hi qui propter neceſsitatem fideiuſſore vel pignore idonæè cavere non poſſunt, idque iureiurando confirmant 36: niſi reus ſit extraneus, aut de fuga ſuſpectus, tum enim potius arreſtari debet quam huic cautioni committi 37. Cui ſi quis non parverit, contra eum proceditur 38.

1. l. Pom.

1. l. Pomponius §, ratihabitionis ff. de procurat. l. unic. C. de ſatiſd. l. 1. ff. qui ſatiſd. cogan. 2. authent. de execut. §. 1. & authent. libellum C. de lit. conteſt. 3. Novell 112. cap. 2. & Novell. 96. 4. Inſtitut. de ſatiſd. l. 3. l. ſervum quoque l. fin. C. de procurat. 5. l. generaliter C. de epiſc. & cleric. & in authent. de litigioſis §. ad excludendum 6. d. authent. 7. d. l. generaliter 8. l. 1. C. de procurat. l. 1. C. de ſatiſdat. § 4. Inſtitut. eod. 9. l. ſi procurator ff. de procurat. l. ne ſatiſdat ff. rem ratam habet l. unic. C. de ſatiſd. 10. §. ſi vero inſtitut. de ſatiſdat. 11. l. 1. & l. 2. ff. de prætor. ſtipulat. 12. Dd. in l. 1. C. de procurat. 13. l. ſi pupilli §. ult. ff. de negot. geſt. 14. l. ſed & hæ ff. de procur. l. maritus l. exigendi C. eod. 15. l. non ſolum ff. de procur. 16. d. l. non ſolum l. omnino l. ſervum §. ait prætor. eod. tit. 17. l. actionem C. de procur. & l. mutus §. is qui ff. eod. 18. d. l. non ſolum §. æquum 19. l. qui proprio §. qui alium ff. de procur. 20. l. judicatum ſolvi l. primum ff. de judic. ſolven. 21. §. 1. Inſtitut. de ſatiſdat. 22. d. l. qui proprio 23. Inſtitut. de ſatiſdat. §. ſin autem l. 2. C. de juramen. propt. calumn. 24. l. Plautius ff. de procur. 25. §. ſed hodie Inſtit. de ſatiſd. 26. l. mandato §. fin. ff. mandat. l. 4. ff. de fideicom. libertat. 27. l. 1. & l. 2 ff. de in jus vocan. ut caut. l. ſi arbitrio ff. qui ſatiſd. cogan. 28. l. ſi fidejuſſor. ff. d. tit. 29. Bart. in l. ſi fidejuſſor. ff. eod. & facit text. in l. 11. ff. de alien. judic. mutan. 30. l. 1. ff. de prætor. ſtipul. §. 3. Inſtitut. de ſatiſdat. 31. Bart. Iaſon & alij in l. ſciendum ff. qui ſatiſd. cogan. 32. l. lex quæ C. de adminiſtr. tutor. 33. Angel. in d. l. unic. C. de ſatiſdat. 34. l. fin. ff. qui ſatiſd. cogan. 35. Novell. 53. Novell. 112. l. penult. & ult. C. de dignitat. 36. l. fin. ff. qui ſatiſd. cogan. l. non cogendum ff. de procurat. 37. l. ſi fidejuſſor l. ult. eod. tit. 38. Novell. 53. Iaſon in d. l. ſciendum.

TIT. XXVI.

De Reconventione.

RECONVENTIO eſt mutua petitio Rei contra actorem in eodem judicio inſtituta. Non enim eſt iniquũ actorem ferre reum petitionem ſuam regerentem, & eũdem judicem adverſus ſe habere quem pro ſe ante eliget 1. Ejus proponendi duplex ratio eſt. Nec vel in quacũque parte judicii uſque ad concluſionem ſeorſum proponitur, & ſeparatur à Conventione 2, vel ante litis conteſtationem, aut ſaltem ante præſtitum juramentum calumniæ proponitur, & pari paſſu cum Conventione procedit, atque adeo eadem sẽtentia definitur 3: quotiens quidem de utraque cauſſa pariter conſtat. alioquin licet Iudici pronuntiare ſolum de cauſſa liquida, & in alia de qua non ſatis liquet ſuperſedere 4, & lata ſententia in cauſſa conventionis, poteſt Reus nihilominus ſuam Reconventionem proſequi 5: & Iudex etiam quamvis facta ſit appellatio à ſententia illa prima Conventionis, procedere ad ſententiam in cauſſa Reconventionis, quia cenſentur duæ cauſſæ, quarum una non impedit aliam, ſicut duæ ſunt ſententiæ eodem ductu latæ. Tot enim ſunt ſententiæ quot ſunt negotia, & litis ſpecies 6. Sed quamvis Reconventio lo-

cum habeat in omni cauſſa, ſive in rem, ſive in perſonam agatur, & coram judice Conventionis tam ordinario, quam delegato, tamen aliquando jure prohibetur 7. Et primo non admittitur Reconventio ratione cauſſæ, & judicii, veluti, In cauſſa inquiſitionis, cùm Iudex inquirit de criminibus accuſati, non poteſt ille reconvenire, & petere ut idem judex in accuſatorem inquirat de alio crimine 8. In cauſſis executivis, & quandocunque negotium non patitur moram 9, veluti cum petitur executio debiti confeſſi. qui enim cõfitetur debitum, non poteſt actorem reconvenire, cùm habeatur pro condemnato 10. In actione Depoſiti, qua ſi quis conveniatur non poteſt corã eodẽ judice actorẽ ſuũ reconvenire, ut ſimul procedatur, ſed tantum ut judiciũ prorogetur, & poſtea de eo cognoſcatur 11. In judicio legis Diffamari 12. Item qui de criminali cauſſa conventus eſt, non poteſt cauſſæ civilis reconventionem proponere 13; nec etiam criminalis, niſi ſuam, vel ſuorum injuriam proſequatur. Debet enim antequam de alterius crimine audiatur innocentiam ſuam probare 14. Qui poſſeſſorio judicio convenitur, Reconventionem inſtituere non poteſt 15. Et qui ſummario judicio convenitur, reconvenire actorem in cauſa ordinaria non poteſt, ut uno quaſi curſu procedat Conventio, & Reconventio, ſed ut prorogetur Iudex 16. Denique non admittitur quæ primũ poſt cauſſæ concluſionem, aut poſt ſententiam definitivam proponitur 17. Secundo non habet locum Reconventio reſpectu judicis, ut ſi proponatur coram Iudice delegato, ad cujus jurisdictionem ea non pertineat, niſi in eam rem ſpeciale mandatum habeat 18. aut ſi proponatur apud arbitrum compromiſſarium, qui juriſdictionem nullam habet. nam ſi vel arbiter juris ſit vel arbiter conpromiſſarius, juriſdictionem alioquin habens, vel electus ad totam cauſſam, apud hunc erit Reconventio admittenda 19. Nec Reconventionis cognitionem, atque judicium habet Iudex delegatus ad certam, atque præſcriptam aliquam cauſſam datus 20, neque judex delegatus qui utriuſque partis conſenſu electus eſt 21. Similiter ille qui provocavit,

provocavit, reconveniri non poteſt, maximè ſi fuerit appellatum à ſententia diffinitiva 22. Apud Iudicem ſæcularē non reconvenitur clericus de cauſſa ſpirituali, vel annexa 23, vel de crimine 24 Coram paribus Curiæ quorum juriſdictio tātum ſpectat ad cauſſas feudales, non poteſt Reconventio proponi ſuper negotio non feudali 25. Vbi incidenter, & in modum actus extrajudicialis imploratùr officium Iudicis, ibi nō licet implorantem reconvenire; veluti ſi petatur donationem inſinuari, teſtamentū aperiri, aut ſimile. Aliter atque ſi principaliter & in modū actionis imploretur 26. His ergo, & paucis aliis caſibus exceptis, Reconventio locum habet in omni cauſſa, ut Actor apud eundem judicem reconventus, nullo etiam fori privilegio obſtante, ibidem ſe defendere cogatur, Reconventio enim fori incompetentis exceptionem tollit 27. Quamvis non permittitur Actorem reconventum ſimiliter reum reconvenire, ne mutuis litigantium petitionibus Iudex plus nimio gravetur 28.

1. l. 1. §. ult. ff. quæ ſentent. ſine appellat. reſcind. l. cum Papinianus C. de ſentent. & interloc. omn. judic. 2. Decius conſil. ult. Marant. a tit, de reconvent. 3. gloſſa in Clement. ſæpe. de verb. ſignif. Felin. in cap. 1. de mutuis petit. Bald. in cap. cum veniſſet, de judic. 4. Dd. in cap. cum dilectus. de ordin. cognit. Bartol. in l. & conſequenter C. de ſentent. & interloc. omn. judic. 5. Socinus in cap. prud. ntiam de mutuis petit. Specul. tit. de reconven. 6 l. etiam, ff. de minor. 25. ann. Decius in cap. ſuppoſiti de appellat. Specul. d. tit. 7 d. nec non ff. ex quib. cauſſ. major, Bald. in d. l. & conſequenter 8, Innocent. in d. cap. 1. de mut. petit. Specul. tit. de requiſit. 9. Bald. in d. l. & conſequenter, Socin. in cap. ex litteris de mut. petit. 10. l. unic. C. de confeſſ. Bald, in l. 2. qui ad libert. proclam. 11. l. ult. C. de compenſat. Bart. in l. cum is ff. de condict. indeb, 12. Blarer. in repetit. l. Diffamari 13. l. 2. §. ſed ſi agam ff. de judic. l. ult. C. de ordin. cognit. 14, l. ſi qui ff. de public. judic. l. negandum C qui accuſ. non poſſ. 15. Innocent. & Abb. d. cap. 1. de mut. petit. gloſſ. cap. ult. de ordin. cognit. Hoſtienſis in cap. cum dilectus extr. de arbitr. 16. gloſſ. in d. Clement. ſæpe Bald. in l. 1, C. Vbi cauſſ. ſtatus agi oport. 17, d. cap. 1, de mut. petit. & ibi Dd. & in d. clement. ſæpe 18. cap. quoad de offic. legat. Dd. in l. 2. & l. imperium ff. de juriſd, omn. judic, 19. Bart. in l. non diſtinguemus ff. de arbitr. Specul. tit, de recuſat. 20. Bald. in cap. diſpendia, de reſcript. Specul. tit, de reconvent, 21. Bartol. in d. l. & conſequenter. Abb. in cap, 1. de mut. petit. Iaſon. in l. eſt receptum. ff. de juriſd. omn, judic. 22. l. 2. §. legatis ff. de judic. l, 2. ff. cum qui appellat. in provinc. defen. 23 cap. tuam de ordin. cognit. Innocent. & alii in d. cap. 1. de mut. petit. 24. cap. uno de cler. conjug. 25, Innocent. in cap. ceterum de jud. 26. l. quintus ff, de annuis legat. cap. fin. de offic. judic. 27. d. l. cum Papinianus 28. Dd, d. loco.

TIT. XXVII.

De Interventione.

FREQVENTER accidit ut tertius aliquis ratione ſui juris in cauſſa interveniat: idq; vel principaliter, cùm ipſius jus, & intereſſe omnium maximè agitur, pro quo ad impediendam, ac evertendam cauſſam intervenit 1, vel acceſſoriè, ſi una cum principali litigatore adſiſtit cauſſæ, in qua ipſius jus, & intereſſe conſequenter venit 2. Nec enim admittitur Interveniens, niſi ipſum cauſſa in judicium ab alijs deducta ratione ſui juris, & intereſſe quoque modo contingat 3, & illud prius ſummariè probet per juramentum, aut unũ teſtem, aut per aliquam aliam ſemiplenam probationem 4. Immo tenetur Iudex repellere quemcunque malitiosè ad protrahendas lites intervenire adnimadverterit 5. Sed ubi Intervenientis jus, & intereſſe aliquatenus liquet, & perſona apta ad agendum eſt, tum locum habet Interventio in quacunque parte judicis tam ante, quàm poſt litis conteſtationem, atque adeo poſt latam ſententiam ad impediendam executionem 6: niſi fiat executio in re ab Alio poſſeſſa, tunc enim ſi petitur executio in re petita, tertius interveniens non impedit executionem, ſed victor poſſeſſori præſtat cautionem ſe eum defenſurum contra tertium 7. Quin etiam poteſt Interventio proponi in omni cauſſa ordinaria, vel delegata 8, civili, aut criminali inſtituta civiliter pro alicujus intereſſe 9, in petitorio, & poſſeſſorio, ubi tertius interveniens pro ſuo intereſſe rectè dominium intentat litigantibus de poſſeſſione recuperanda 10, & ſi ipſius jus deduci ex actis, vel incontinẽti probari poſſit, differtur poſſeſſorium. aliâs ſi de ejus jure non ſtatim apparet peragitur poſſeſsorium, præſtita cautione indemnitatis 11. In cauſſis appellationis in quibus interveniens appellare, vel ab alio interpoſitæ appellationi adhærere poterit 12, dum tamen intra decem dies & poſtquam certam & perfectam notitiam latæ ſententiæ habuit 13. In immiſſione ex primo decreto, cujus revocationem tertius petere poteſt 14. Forma autem, & ratio procedendi in Interventione non eſt eadem una: ſed pro qualitate intervenientis diverſa. Nã ſi tertius pro ſuo intereſſe ad judicium accedit ut alterum ex litigatoribus

toribus

toribus excludat, & depellat à re repetita, quam ad ſe pertinere principaliter contendit; tunc ab initio poteſt ſuas allegationes deducere, non retardato ordine judicii, & litis incœptæ 15: aut ſe ad iudicem ſuum remitti petere 16. ſi verò accedit, ut Reum, vel actorẽ defendat, & una adſiſtat cauſsæ, quæ ipſum, & principalem æquè concernat: tunc iudicium in eo ſtatu in quo verſatur ſubire cogitur 17, atque eiſdem iudiciariis actibus quibus principalis adſtringitur 18. Vnde tertius non tenetur libellum novum edere, & litem conteſtari ubi ab ipſo principali libellus exhibitus & lis conteſtata fuit 19. Sed nihilominus iudicem ſuſpectum recuſare, exceptiones dilatorias opponere poſt litis conteſtationem poteſt 20. adhoc articulos interventionales ad jus ſuum pertinentes exhibere, & novos teſtes ſuper eiſdem, vel contrariis articulis producere permittitur, nondum publicatis atteſtationibus. Nam poſt publicationem atteſtationum hoc non eſt licitum, ſi ſcivit litem motam, nec intervenit 21; niſi talis caſus eſſet quo hoc potuiſſet etiam ipſe principalis facere 22; vel niſi ſuper novis articulis teſtes producantur 23: ſi verò ignoravit, & ideo non potuit prius intervenire, tunc publicatio non impedit teſtiũ productionem 24: at poſt concluſionem ne inſtrumenta quidem, nedum teſtes, proferre licet 25. Ceterum tertius ſciẽs cauſſam ante ab alio in judicium deductam, & agitatã, nec contradicens, vel judicialiter proteſtans, nec à lata ſententia appellans, præjudicium ſibi parat, ſaltem quoad poſſeſſionem 26.

11. l. ſi præluſorio, ubi Bartol, & l, ab executore ff. de appellat, 2. cap. cùm ſuper, de re judic. & ibi Felin, 3, cap. quamvis, eod, tit, l, ſæpe ff, eod, 4. Innocent, cap, veniens, de teſtib. Felin, cap cùm ſuper de offic. delegat, 5, cap. 2, de procurat. lib. VI. d. l. ſi præluſorio & d. l. ab executore, 6. l. à divo Pio ff. de re judic, ubi Bartol. l, fin, C. de edict. divi Adriani tollen. cap. veniens de teſtib, 7. l, Sticho l. ii à quo fundus ff. de rei vendic. & ibi Bartol. l. penult. ff, de petit. hæred. 8. Abbas & Felin. d. cap. veniens, Rota deciſ, 207, in novis 9. Cravet. conſil. 14. 10. Abb, & Imola cap. in literis de reſtitut. ſpoliat. Felin. d, cap, cùm ſuper Rota deciſ, 149, in novis 11, Bartol, & Alexan, in l, ſi Aliorum ff, de procurat. Anton. Gabriel. lib. V. Commun. concluſion. 12. Bart. in d. l. ſi præluſorio Abb. & Innocent, d, cap. cùm ſuper 13. gloſ. in cap. ut circa, de elect. Bartol, in l. à ſententia ff. de appellat. Didac, Covarr, cap. 15, practic. quæſt, 14. Contardus in l, 1. C. ſi ſe momentan. poſſeſſ, Vant. de nullitat. ſentẽt. tit. quis poſsit, dicere de nullit, 15. l. penult, ff. de petit, hæred, arg. l. 15 à quo ff. de rei vendicat. Angel. in l. ſuſpecta ff. de in offic, teſtam, 16, Bartol. in d, l. ſi præluſorio Corn. conſil. 79. volum. 4. Mynſing, cent. 5, obſervat

 14. 17.

14,17.d,cap.veniens cap,fin,Vt lit.penden,Clement.conſtitutionem, de elect.18.Bald.in l.ſi in eo tempore C.de remiſſ.pignor,19.Angel.in d,l.ſi ſuſpecta, Innocent.in.d cap,cum ſuper Afflict.decis.235.20,D.l.in cap.exception.de exception, Angelus in l.ſi quis libertatem ff. de petit.hered,21,Bart.in d.l.ſi præluſorio Innocent,de cap.cum ſuper 22, Bald,in authent. nunc ſi hæres C,de lit.gioſis 23.authent,qui ſemel.C.de probat.cap, fraternitatis de teſtib. 24.d,l.ſæpe,cap.quamvis extr.de re judic;Imola in d,l, & ſententia 25. l.ſub ſpecie C, de re judic,cap.cum dilectus ubi gloſſ,de fide inſtrumen.26,Bald,in l.2,C,eod.Alexand,in d,l,d. dicto pro Abb,in cap,ſuborta de re judic,Felin,cap.penult,eod.tit.

TIT. XXVIII.

De Autoris Laudatione, ſive Nominatione.

QVI in judicio de re aliqua convenitur quam ſuo vel alieno nomine poſſidet, is Autori litem motam denūtiare poteſt, ut ad cauſſam defendendam aut inſtruēdam veniat 1. Nomine autem ſuo vel pro ſuo poſſidet, qui putat ſe eſſe dominum ex cauſſa quam ab autore accepit, ut eſt emptor, vel alius poſſeſsor cum titulo; cui ſi fortè tertius Quiſtionis gratia litem moveat, neceſſaria eſt Laudatio autoris ſive venditoris 2: quæ fit ante litem conteſtatam, quando cauſſa eſt lucrativa; at in cauſſa oneroſa admittitur in quacunque parte judicii uſque ad ſententiam 3: & omiſſa in prima inſtantia, poteſt fieri in cauſſa appellationis 4: nec ſufficit autorem laudatum de mota lite certiorem facere, ſed oportet eum citare & in citatione motam litem denuntiare, quod veniat ad defendendum Reum conventum in cauſſa evictionis, & litis, inſtitutæ 5, aut ſi plures ſunt hæredes autoris, omnes in ſolidum denuntiari debent omneſque cauſſam in ſolidum defendere tenentur, non quiſque ſuam tantum partem 6. Alieno verò nomine poſſidere dicitur tam is qui jus in re non habet, ut colonus, inquilinus, commodatarius, quàm is qui habet jus in re ut emphyteuta, vaſallus, fructuarius, ſuperficiarius, creditor, & ſimiles, ad quos itidem pertinet laudore ſive nominare dominum autorem 7: quod fieri debet ſtatim poſt motam litem 8, atque adeo libelli oblationem, vel litis conteſtationem, priuſquam Reus reſpondeat 9: in quam rē Iudex concedit indutias pro ratione diſtantiæ locorum, intra quas denuntiare poſsit litem domino: qua dilatione pendente differtur

te differtur proceſſus, niſi autor laudatus ſit præſens, in loco judicij, quia tunc nihilominus proceditur 10. Quòd ſi dominus venire noluerit poſtquam per legittima edicta fuit vocatus ad defendendam cauſſam, tunc agens per viam primi Decreti à Iudice habita ſummaria cognitione mittitur in poſſeſsionem rei petitæ, integra tamen reverſę proprietatis quæſtione 11: Reus per ſolam nominationem ab inſtantia judicij abſolvitur, & libellus datus contra Reum dirigitur cõtra dominum 12: quod ſecus eſt in venditore, autore laudato; quo non comparente, & accuſato terna contumacia fit litis conteſtatio in ipſius contumaciam, & pari paſſu proceditur cum emptore convento præſente, & venditore laudato contumáciter abſente, ac demum ſententia lata contra emptorem cõventum mandatur executioni contra venditorem laudatum 13. Sed ſi Reus ſit contumax, vel nominet dominũ poſt tempus, ut in fine litis, vel non nominet omnino, ſed ipſe cauſſã defendat & ſuccumbat, non præjudicat neque nocet domino 14. Rurſus ſi reus conventus agentem poſſeſſorio recuperandæ ſpoliavit, vel mandavit ſpolium fieri, vel ratam habuit ſpoliationem, tunc non admittitur laudatio domini; quoniam convenitur de delicto & facto proprio, ex quo non poteſt judicium declinare 15. Quamvis alioquin Laudatio autoris locum habet in judicio poſſeſſorio ex cauſſa poſſeſsionis recuperandæ 16, & in petitorio, ubi quis convenitur actione reali, vel mixta 17, de re immobili, vel etiam mobili, 18, dummodo ſuper tota re in ſolidum conveniatur 19. Nam ſi quis de eo tantum jure quod in re habet convenitur, ut vaſallus, vel emphyteuta, hic ratione iſtius juris cauſſam defendere tenetur, nec laudatione domini autoris liberatur, eò quòd ipſe ſit autor juris in judicium deducti 20: ſicut maritus in dotem agens, vel defendens principaliter, agere vel defendere dicitur ratione juris quod habet 21, & fructuarius reſpectu juris quod habet in re, tenetur ad exhibendum 22. Laudari autẽ debet proximus Autor, non autor Autoris, niſi fortè ipſi actio

cedatur

cedatur per autorem contra illum 23: qui tum venire tenetur ad defendendam litem, vel adſiſtendũ cauſſæ, eamque tabulis, ac teſtibus inſtruendam 24, litis expenſas pro reo ſufferre, & omnia præſtare quæ inter ipſos conventa fuerunt 25. Nec poteſt opponere declinatoriam fori, ſed cogitur defendere in foro rei conventi 26, etiamſi Autor ſit perſona privilegiata, ut clericus, nobilis, vidua, pupillus, aut in alia provincia conſiſtat 27. Vbi enim judicium ſemel cœptum, ibi propter connexionem cauſſæ finiri debet 28. Et hæc de autoris laudatione ſive nominatione; quæ eadem ſunt; ſicut Laudare ſignificat nominare, & qui diverſa faciunt ignorantiæ Latini ſermonis labuntur.

1. l, autore C. de evict. l. 1. & 2. C. Vbi in rem 2, l. emptor C. de evict. 3. l. ſi rem §. fin, ff. eod. d, l. emptor. 4 gloſſ, in d. l. ſi rem 5, Angel. in d, l. emptor Alexan. in l, non ſolum ff. de oper, novi nunciat. 6. l. in executione §, in ſolidum l, cum ex cauſſa ubi gloſſ, ff, de verb. obligat 7. d. l, 2, & gloſſ. ibid. 8, Bart, & Bald, in d, l, 9, Specul. tit de primo decreto 10. Maranta tit, de laudat. 11, d, l. 2. ubi gloſſa, cap. quoniam frequenter, extr. ut lit, non conteſt. 12. Alberic. & Caſtrenſ. in d, l, 2, Decius conſil. 62, Maranta d, tit. 14. Dd. in l. peregre ff. de adquir. poſſeſſ. 15, Menoch. in tract. recuperan. poſſeſſ. 16. Bart. in d, l, 2. 17. l, 1, & 2. 1. Vbi in rem & Bartol ibi & in l. officium ff. de rei vendic. 18, authent. qui in provincia C, Vbi de crimin. Bart. & Dd. in l. 2. 19. Gloſſa & Bart. ibidem 20. gloſſa ibidem Socin, d, cap. quoniam frequenter, 21 l, ſæpe ff. de re judic, 22. l. Celſus ff. Ad exhiben. 23. l, ſi res l. in creditore ff, de evict. 24. l. ſi plus ff. eod. l, ſi parentes C, eod, l, penult, C. de peric. & comm. rei vend cap. fin, extr. de empt. & vendit. 25, Bart. in l. qui abſentem ff, de procurat, Bald. Angel, & Caſtrenſ. ibidem 26. l, 1 C, Vbi in rem act. l, venditor ff. de judic. gloſſ. in l. 1, C. de his quæ pœn. nom. 27, d, l. venditor 28. l, Vbi cœptum ff. de judic.

TIT. XXIX.

De Litis Conteſtatione.

LITIS Conteſtatio fit cum poſt libellum actoris in jure prolatum, & ſecutam reſponſionem rei, Iudex de cauſſa cognoſcere incipit 1; quæ eſt principium, & fundamentum judicij, & vim maximam, & varios effectus habet. Nam litigatores inſtantiam quaſi contractu quodam obligat 2, & judicij ſubjicit ita ut amplius recuſari nõ poſsit; niſi nova aliqua ſuſpicionis cauſſa ſuperveniat 3, actiones annales, vel triginta, aut quadraginta annorum ſpatio perituras, in quadrageſimũ uſque annum à tempore quo litigatores litem cœptum perſequi

qui deſierunt, producit, & ad hæredes tranſmittit 4. Exceptiones dilatorias excludit, quas poſt litem conteſtatam nō licet proponere 5, exceptis certis caſibus de quibus ſupra. Libelli mutationem impedit 6. Vnde cautio pro Reo traditur, ut ſi videat libellum actoris ita ineptum, ut ex eo ſententia lata non valeat, quam primum conteſtetur litem, ne emendari, aut mutari libellus poſſit 7. Sententiæ definitivæ vim, & vigorem tribuit, atque conſervat; quam Iudex lite non conteſtata, ferre nequit 8. Omnem præſcriptionem atque uſu capionem à reo inchoatam interrumpit 9. Reum conſtituit in mora, atque in mala fide quantum ad id quod intereſt, damna, ſumptus, fructus, reliquaſque acceſſiones lite pendente factas 10. Procuratorem litis dominum ita efficit, ut poſtea eo invito nec in dominum principalem, nec in alium lis tráſferri queat 11; ipſe autem alium ſubſtituere poſsit 12: ſicut tutores, & curatores poſtquam litem conteſtati ſunt, procuratores conſtituere poſſunt. Nam ante litis conteſtationem ex perſona ſua in rem pupilli, vel adoleſcentis actorem conſtituere debent, non procuratorem 13. Quapropter Litis conteſtatio in judicio ordinario utiliter adhibetur, & ne partium quidem conſenſu, nec judicis autoritate omitti poteſt 14. Immo ſi litigantes fortè eam omiſerint poteſt Iudex ex officio illis mandare ut litem conteſtentur; vel in contumaciam litem habere pro conteſtata 15. Sed in cauſsis ſummarijs, vel ubicunque ſine libello ſummariè & extra ordinem proceditur, non eſt neceſſaria litis conteſtatio, & ad teſtium receptionem ſententiæque definitivę prolationem nihilominus, perveniri poteſt 16: quoniam per actum proximum qui eam alioqui ſequi ſolet, lis pro quaſi conteſtata habetur 17. Fit autem Litis cōteſtatio duobus modis, Affirmativè ex parte actoris & Rei, quando actor in libello narrat, & adfirmat rem petitam ita ſe habere, Reus ad narrata, & deducta verbis adfirmativis claris, & perſpicuis reſpondet, & vel ſimpliciter fatetur petitionem, & nullam exceptionem, vel conditionem objiciens ſe ad ſolutionem & præſtationem ejus quod petitur rectam offerts vel

cum modo, conditione, & qualitate quadam exceptionem aliquam opponit, ut quia tranſactum, judicatum, ſolutum, fuit. Negati vè ex parte rei conventi intentionem actoris deductam in libello negantis, ſive explicitè & ſimpliciter abſque conditione, qualitate, & circumſcriptione expreſſè diffitendo ſive implicite hac forma. Nego narrata prout narrantur, & petita ut petuntur, ſalvis juribus & defenſionibus, ſuo loco & tempore producendis. Qua implicita negatione adſerit actoris narrationem nec veram omnino, nec etiam omnino falsã eſſe: licet veritas, & falſitas non appareat, unde ex illa non poteſt de ſimplici negatione coargui, per quam alioquin incurreret pœnam negantium 18: nec etiam de judiciali confeſsione, ut veluti confeſſus pro condemnato habeatur 19. Nec eſt neceſſe Reum expreſſe dicere, ſe animo conteſtandi litem reſpondere. Nam eo ſemper animo reſpondiſſe creditur, niſi cõtrarium expreſſè proteſtatus fuerit 20. tunc enim ejuſmodi proteſtatio de non conteſtanda lite impedit litis conteſtationem 21, & eſt neceſſaria in oppoſitione exceptionum dilatoriarum, quando reus non ſimpliciter in finibus earum manet, ſed ulterius in cauſſa ad affirmationem, & negationem defenſionemque procedit 22. Si tamen Iudex reum jubeat litem conteſtari, iſque libello ſimpliciter negative reſpondeat, cõteſtandi animo reſpondiſse creditur 23. & cõtrario facto à proteſtatione receſsiſse; quia contrarium factum proteſtationis effectum tollit 24. Si vero ſecundo proteſtetur, Iudex eum contumaciæ ſuæ nomine omnibus juris remediis, etiamſi captis pignoribus, & per apprehenſionem, compellere poterit ut litem conteſtetur 25. ſed ſi ea compulſione ſe gravatum ſenſerit, provocare poterit 26. Neque etiam refert per dominum litis an ejus advocatum procuratoremve facta fuerit, dumtamen ab illis facta petitio reſponſione, à domino non revocetur 27: & ideo cùm per litis conteſtationem actoris conditio melior reddatur, ejuſdem advocatus debet quàm poteſt citiſſime litem conteſtari; contra advocatus rei, cujus conditio iniquior efficitur, conteſtationẽ, quam diu poterit differre 28.

1.l.2.C.de jurejur.propt.calumn.claud, l.rem non novam §.patroni C. de judic.cap.1.de lit.conteſt.2.l.ſi qui ſe obtulit.& ibid.gloſſ.ff.de rei vendic.l.ſed etſi ſuſceperit ff. de judic, l. nemo C.de juriſd.omn.judic.3.l.apertiſſimi C.de judic.l.fin C.de except.4.l. 1.C. de annal. except.l.fin.C.de præſcript.30.vel 40.annor.5.l. exceptionem C. de probat.l. Pomponius ff. de procurat.cap.paſtoralis de except.cap.monaſterium de ſentent.& re judic.6.l.3.ubi Dd. C.de eden.l.non poteſt ff.de judic.7.Capollo Cautela 194.8.authent.de exhib.reis §.ſi verò etiam cap.1.de lit.conteſt.cap.dudum de elect.9.d.l.fin.C.de præſcript.& ibi Bald. l. mora C.de rei vendicat. 10.l.certum & d.l.mora C.de rei vindic. l. cum poſtulaſſem ff. de dam. infect.11.l.procurator C.de procurat.l.poſt litem ff.eod.cap.quamvis tit.eod. 12. Rota deciſ. 122. & 146.in novis 13.l.neque C.de procurat.14.cap.unic.de lit.conteſt.cap. de cauſſis de offic.deleg.Rota deciſ.4.de lit.conteſt.in novis 15.arg.l.2.C.ubi in rem actio gloſſ.in authent.qui ſemel.C.quom. & quan.jud.16.Card.in Clement.ſæpe de verb.ſignific.Socinus in cap.quoniam frequenter ut lite non conteſt.17.Bart.& Bald.in l. nulla & in l. nihil C. de procurat.Cardin.in Clement.conſtitutionem de elect.Abb.in cap. inſinuante de offic. deleg. 18.l.fin.ff.de rei vendic.authent.item poſſeſſor.C.qui potior.in pign.habean.19.l.1.C.de confeſſ.20.Rota deciſ.12.in antiq.21.d.cap.unic.de lit.conteſt.cap.1.eod. tit. 24.cap. cum M. Ferrarienſis extr.de conſtitut.& ibi Canoniſtæ Bart.& Dd. in l. non ſolum §. morte ff. de novi oper.nũtiat.25.Bald.in l.1.C.de lit.cõteſt. Alexan.in l. ſi finita §.Iulianus ff.de damn. infec.26.Panormit.in d.cap.unic.27.cap.cum cauſam extra de appellat. 28. Capolla Caute 191.

TIT. XXX.

De Iuramento Calumniæ.

POST Litis conteſtationem ſequitur Iuramentum calũniæ; quod litigantes præſtant de æquitate cauſſæ, quam habere credunt. Eſt enim hoc juramentum credulitatis, non veritatis, aut ſcientiæ 1; præſtaturque juſſu, & autoritate judicis 2, adverſario præſente in judicio, vel procuratore ejus 3; & quidem in exordio litis facta conteſtatione 4, aut ſi ibi præſtitum non fuerit, in qualibet parte judicij uſque ad concluſionem 5, poſt quam nec peti debet, nec præſtari, ut eſt cõmunis Interpretum opinio *6:* etſi nonnulli putant ex mero judicis officio etiam poſt concluſionẽ admitti 7. Ad hoc præſtatur tam in appellatione, quàm in prima inſtãtia *8*, & in omnibus cauſſis in quibus neceſſitas probationis incumbit *9*: ob quod non exigitur in quæſtione notoria, quæ nulla probatione indiget; neque in iis quæ per modum voluntariæ juriſdictionis, vel extra ordinem expediuntur *10*. Prior autem Iurat Actor, deinde Reus *11*, & cum uterque & Actor & Reus eſt, ut in duplicibus judiciis, familiæ erciſcundæ, finium regundorũ,

communi dividundo, tum is primùm jurat qui ad judiciū prius provocavit 12. Nec refert utrum litigatores in judicio diſceptent ſuo nomine, an alieno. Nam & tutores, curatores, aliæque ſimiles perſonæ quæ generalem rerum alienarum adminiſtrationem autoritate legittima gerunt, cujuſmodi ſunt civitatum, xenodochiorumque rectores, eccleſiarum prælati, univerſitatum, & collegiorum ſyndici, monaſteriorum Oeconomi, etiamſi ſpeciale ad hoc mandatum non habeant, in ſuam tamen propriam animam de calumnia jurare tenentur 13. Advocati quoque & procuratores cauſſarum ex juris communis diſpoſitione debent jurare in dominorum, & propriam ſuum animam, ſi modo ad hoc ſpeciale mandatum receperint, ſine quo non poſſunt 14: neque tunc poterit Iudex compellere principalem ad jurãdum de calumnia; niſi ille fuerit vir melior, & de cauſſæ veritate inſtructior, quàm procurator 15. Quòd ſi litigatores noluerint jurare, legittimas ſubeunt pœnas: & Actor quidē ab inſtituta actione cadit, Reus verò pro confeſſo habetur 16, accedente demum Iudicis ſententia declaratoria 17, ante cujus probationē ſi poſtea velint ſuam cōtumaciam purgare, atque de calumnia jurare parati ſint, dictam pœnam evitant 18: immo ſi ante hujuſmodi ſententiam latam moriantur, eadem pœna quaſi nondum commiſſa, adverſus ipſorum hæredes non tranſit 19; Procurator & Advocatus nolens jurare in animam propriam, domino nocet, & in ſupradictam pœnam incidit ex rigore juris 20: quamvis ex benignitate Iudicis, & moderatione, vel à peragenda cauſſa repelli, vel pecuniaria pœna multari poſſit ob negligentiam ſimul & pervicaciam, quod tandem poſt litem conteſtatam agnoſcit ſe iniquam cauſſam fovere 21. Ceterum ſi hoc calumniæ juramentum in tota lite omiſſum, nec à parte exactum fuerit (ſicut conſuetudo quibuſdam in locis ejuſdem obſervationem penitus tollit) tacitè remiſſum fuiſſe cenſetur, & ſine eo proceſſus judicialis valebit 22: at ubi fuerit exactum, omnino præſtari oportebit nec poterit expreſſa litigantium pactione remitti, aut etiam à judice negligi, cum ſit de ſubſtantia judicij, adeo

cij, adeo ut ſic omiſſum vitiet totum proceſſum, & ſententiam ex eo latam nullam reddat 23. Quamvis remittitur parentibus, & patronis cōtra liberos, & libertos 24, feudatariis in cauſſis feudalibus, ubi ſemel fidelitatem præſtitiſſe ſufficit 25, procuratoribus ex officio à judice parti datis quod ad æquitatem cauſſæ, non item quo ad proceſſum judiciarium proſequendū 26: nec exigitur ab advocatis in ſingulis cauſis, ſed ſatis eſt illos cum ad poſtulandi munus fuerunt admiſsi, hoc juramentum generaliter in omne vitæ ſuæ tempus, & ad omnes cauſſas præſtitiſſe 27, ut conſuetudo fori paſsim obſervat, quæ hac in re juri communi derogat. Forma autem Iuramenti calumnię talis eſt, Primo jurat actor quod non vexandi, aut calumniandi adverſarium animo litem inſtituerit, ſed exiſtimarit bonam & juſtam ſe cauſſam habere 28: & Reus cōtra jurat, quod putans ſe bona inſtantia uti ad defendendum venerit 29: Deinde jurat uterque quod interrogatus à judice veritatem quam ſciet fatebitur. Quod præſentis controverſiæ nomine non judici teſti, aut alteri alicui, neque per ſe, neque per alium aliquid dederit, dabitve, promiſerit promittetve quo eos corrumpat, exceptis iis quæ advocato, procuratori, notario aliiſque perſonis patrocinii cauſſa leges dare permittūt 30. Quod nulla probatione, vel allegatione falſa uti velit, nec dilationē aliquam in fraudem adverſarii, vel ad protrahendam litem petiturus ſit 31. Porro huic juramento calumniæ adfine eſt Iuramentum malitiæ, quod ex officio judicis defertur quando aliquid malitioſè propoſitum putatur, aut præſumitur. Non enim ſemel duntaxat, ſed quotiens Iudici æquum viſum fuerit, à litigatoribus etiam invitis præſtari debet, tam ante quā poſt litem conteſtatam, in quacunque parte judicii, etiamſi Calumniæ juramentum præſtitum ſit 32: atque in omnibus etiam cauſsis ſive civiles, ſive criminales, ſive mixtæ ſint 33: ſine plenaria ac ſolemnis, ſive ſummària & de plano cognitio fiat 34. Pœna recuſantis hoc juramentum eſt quod habeatur pro confeſſo ratione illius articuli ſuper quo pars petit jurari de malitia 35,

1.l.2.C.de juram.propt.calumn.§.1.Inſtitut. de pœna tem.litigan.2.d.l.2,3.l. generaliter.C.de jurejur,d.l. 2, authent.principales 4.cap.1.extr.de jurā.l.calū.rem non novā,C.de judic.5.cap.1.de juram.calum.lib,VI.6. gloſſa in cap. ex literis de jurejur. Curtius in l. admonendi ff.eod.7.Bald.in l,1.C.de juram.calumn. Maranta.tit,eod.8.cap.2.de juram. calumn.lib.VI.9.l,in omnibus cauſſis l.cum & judices C.eod.10. Bald.in d.l.1.Specul. tit. de juram.calum,11.l.2.C.eod,12.arg,l.in tribus ff. de judic.13.d.authent. principales d.l. 2. cap.in pertractandis cap.imperatorum extr.de juram.calū.14.d.l,2.l.qui bona ff de damn. infec.cap.penult.& ult.de extr,de juram,calum.15.gloſſ.ult.in cap. 1.de judic.lib.VI.arg,l. ult.C.de procurat.16.l.ſi non fuerit.ff.de jurejur.d l.2.cap.fin.de jurejur.17.authent.hoc ſacramentum C.eod.d.l.2.§.quod ſi actor. & ibi Bartol.18.Bart,Cynus & Caſtrenſ.in d.§. quod ſi actor.Socinus cap.fin.de juram,calum.19.l. cum qui delatorem ff. de jure fiſc. & ibidem Bartol, 20,l,ſi procurator.C.de procurat. l.ſi remis nerandi ff, mandati. Rota deciſ. 1, & 2.de juram.calum.in novis 21.l,ſancimus & d.l.rem non novam C.de judic.Rota d.deciſ.1.22.d.cap.1.de juram.calumn.lib.VI.Bart,& Bald.in l.fin.C,eod,tit.23.l.2.§ ſed quia veremur C,de juramen. prop.calum.dan.l. qui jusjurandum & l.ad pecunias ff.de jurejur. Dd.in cap.1.extr.de juram,calum.24.l.licet.ff.de obſeq.parent.& patron.praſtan.l. ſi patronus ff.de jurejur.25.cap.unic.de conſuet.recte fund. Afflict.Conſtit.Neapolit.quæſt. 12. 26.l.ſed ſi quis ff.quem ad,teſtamen,aper.27.arg.d.l,rem non novam 28, d.l, 2, C, de juram,calum.§.item actoris Inſtit.de pœna temer litigam.29.d,l. 2.Inſtitut.d,tit,30.authent principales C.de juram propt.calum,dan.31.l.1.C.de juramen.calumn,Specul. in tit. de juram.calum.§.nunc dicamus 32,cap.2.de juram.calum.lib.VI.cap.cum dilectus extr.de elect. cap,præſentium & cap,penult,extr.de teſtib.33.arg,l 2,C.de juram.propt. calumn,dan.l.fin C.de fide inſtrument. 34. Clement ſæpe de verb, ſignific. 35, Socin. in cap. fin. de confeſſis lib. VI.

TITVLVS XXXII.

De Poſitionibus.

POSITIONES ſucceſſerunt in locum interrogationū quæ ante litis conteſtationem olim proponebantur, ut per eas actor ex reo univerſum cauſſæ ſtatum cognoſceret, & onere probandi liberaretur; veluti ſi hæreditas peteretur, rogari ſolebat an hæres eſſet, & qua parte; utrum ab inteſtato, an vero ex teſtamēto.& an ipſi hæreditas proprio nomine, an per eos quos ſuo juri ſubjectos haberet,vel etiam cui hæres ex taret,adquiſita foret 1. Similiter Poſitiones continent præcipua capita controverſiæ ex libello deducta, ad quæ adverſarius veritatis dicendæ, cauſſa reſpondere tenetur 2, Fiunt enim ab actore pariter,& reo, ut alleventur difficultate & onere probandi ejus quod confeſsione,ſive reſponſione alterius conceditur 3. Sed actor prius, deinde reus ponere debet 4, atque etiam tertius aliquis in judicio comparens, ratione ſui intereſſe poſitiones exhibere poteſt 5, & quilibet qui ad-

mittitur ad probandum, niſi renuntiaverit probationibus 6. Et exhibentur priuſquam ad aliquod probationis genus deveniatur intra terminum ad probandum datum 7: quo elapſo non admittuntur, nec tenetur pars illis reſpondere 8: etſi judex ex æquitate poteſt accipere moræ purgationem, quando jus adverſarij nō ſit deterius 9: et ſi opus videbitur in quacunque parte judicij poſitiones admittere 10. Iudicis enim officium in eo verſatur, ut re cognita ſtatuat quando poſitiones, & quæ producendæ vel rejiciendæ ſint 11, Debent autē Poſitiones formari ex libello eique ſimiles,& conformes eſſe 12, & ſingulæ non amplius quàm unum factum continere. Nam poſitio multiplex, & quæ plures eaſque diverſas res uno contextu proponat, non admittitur, nec tenetur adverſarius ad eam reſpondere, niſi prius illa diſtinguatur 13, Sicut nec admittenda eſt Poſitio impertinens, & extra cauſſam, tam incidenter quàm directe & principaliter 14, contraria & ſecū diſsidens, incerta, captioſa, negativa,quæ probari non facile poteſt 15, interrogativa, alternativa, obſcura, dubia; quæ nullam meretur reſponſionem niſi prius declaretur 16. Quanquam Poſitio alternativa tollerari poteſt eiſdem ex cauſsis ex quibus valet libellus alternativus, cui debet eſſe conformis ut ante dictum eſt: vel quando agitur de facto alieno, ubi tollerabilis eſt ignorantia 17, Atque etiam poſitio interrogativa ex parte admittitur, ut Conduxit in quinquennium,aut dicat in quot annos, Emit tanto pretio, aut dicat quanto, quæ cautio pro actore utiliter traditur, ubi eſt inopia,& difficultas probationum,quia tunc reus tenetur fateri 18. Item rejicitur Poſitio quæ ponentem non relevat 19. Quæ crimen aliquod cōplectitur, aut injuriam infert, quod videlicet adverſarius ſit perjurus, adulter, hæreticus, vel mendax & levis 20. Quæ nō in facto ſed in jure ſcripto conſiſtit; quod cùm per ſe certum & clarum ſit, probatione nulla indiget 21; etſi aliud eſt in præſumptione juris 22, & in jure municipali ſive ſtatuto, vel cōſuetudine 23: de quibus ſi mentionem faciat poſitio, admittitur; quoniam ea facti ſunt & incerta, ideoque in judicium

deduci

deduci poſſunt 24. Quæ fit in ſummario poſſeſsionis judicio in quo cùm sūmariè procedatur nec ſit neceſſaria plena probatio, non debent fieri poſitiones, ne plena probatio quæſita videntur 25. Quæ non exprimit tempus contractus aut facti, veluti ſi ſimpliciter ponatur Mutuavi tibi decē: quia talis Poſitio non meretur reſponſionem, & non reſpondens pro confeſſo minimè habetur 26. Poſitiones verò receptæ probāt cōtra ponentem tanquam confeſſum vera eſſe quæ in illis continentur 27: adeo ut revocari talis confeſsio tanquam judicialis nequeat 28, niſi incontinenti revocetur 29, vel nondum à judice admiſſæ, & inter acta relatæ ſint poſitiones 30, vel deniq; niſi de errore ſuo legittimè doceat 31, Nam qui errat nō fatetur 32.

1.l,1.& l,3.ff,de interrogat.action. l.ſi defenſiones ff. eod. 2. Specul,tit, de poſition. Ioann. Andr.cap.ſi poſt praſtitum de confeſſ. 3.d.cap.& ibi gloſ,4.l.2.C.de juram,calumn,l. qui prior ff.de judic.5.Bartol. Angel.& alij in l.ſi ſuſpecta ff.de inoffic.teſtam,6.Specul, d. tit. Maſcar.de probat.7,Specul.tit,de dilation,& ibi Bald.in addit. Maranta tit, de poſition, 8.Felin.in cap.licet cauſſam, de probat. Bald.in l. in contractibus C, de non numer. pecun, Rota deciſ.36,in antiq.9.l.ut ſi poſt tres ff.de interrog.action.10,authent, hoc ſacramentum C,de juram,calumn,l,ubicunque ff.de interrogator action.11.Maſcard.d,loc,12, Ferrar. in formul.poſition.13,Ioann,Andr,in cap,2.de confeſſ. 14.l.ſi duo patroni ff,de jurejur,Bald. in l,2.C,de juram.calumn.15,Lanfranc,in praxi tit.de reſponſ.Bald,d.l,2 C.de juram-calumn. Bart.in l,ornamentorum ff.de auro & argen legat, 16.Bald.in l,data opera C,qui accuſa.non poſſ,& in d.l.2.C,de juram,calumn. Bart.in l,ſi quis intentione ff.de judic.17, arg.l,1 ff,pro ſocio Specul.tit.de teſtibus 18. Maranta tit.de poſition.19, cap.delectis extr.de except,Bartol.in l,ad probationem C,de probat, 20,Bart. & Bald. in l. tranſactione C, de tranſact,Innocent.in cap.cum ſuper de confeſſ.21,d.l,ornamentorum Mynſinger. centur. 5. obſer.88.22.Bartol.& Bald.in l.cum virum ff,de fideicomm.23,Bart. in l. de quibus ff.de legib,& in d.l,ornamentorum,24.Gloſſa & Bartol in l,praeſcript,C,ſi contra jus vel utilit. public,25 Curtius,Senior.conſil,360,Natta.conſil,121 volum,1,26,Bald,in l,1.C. Si plures una ſentent,Mynſinger centur,6 obſer,92,27,cap fin.de jurejur,28,Speculat,tit de poſition, 29.l,cùm precum C,de liber,cauſſ. Anton Butr,cap,fin,de confeſſ,30.Specul,d,tit,31.l.error, C,de jur,& fact,ignorant,d,cap.fin,de conſ,32, l,non fatetur ff,de confeſſ,

TIT. XXXII.
De Reſponſionibus.

RESPONSIONES ſunt confeſſiones partium factæ apud judicem de propoſitis libelli poſitionibus. Nam utraque pars reſpondet, & primum quidem Reus ad poſitiones actoris, deinde actor ad poſitiones rei, adeo ut niſi reus prius reſpondeat, nec actor deinceps reſpondere teneatur 1.

turi. Sed utile & conſultum eſt reo priuſquam reſpondeat petere, ut Actor iuret ſuas poſitiones veras eſſe 2, per quod videtur fateri vera eſſe illa quæ in poſitionibus continentur, ut amplius revocare nequeat 3. Quòd ſi unus litigatorum nolit reſpondere, habetur perinde, ac confeſſus foret, & poſitiones in pœnam ejus pro confeſsis acceptantur 4: modo ipſe in judicio adſit, & poſitiones legi audiat, & à judice ut juramentū præſtaret admonitus ſit, aut denique per contumaciam abſit, hæc enim tria ferè requiruntur ut non reſpondens confeſſus evincatur 5: quæ tamen adhuc probationem in contrarium admittunt; veluti ſi doceatur quod libellus ſit ineptus ex quo poſitiones deſumptæ ſunt, vel quòd poſitiones ſunt ejus generis ut non debeant admitti, utpote impertinentes, criminoſæ, captioſæ, obſcuræ; ob quas cauſſas contumacia non reſpondentis excuſatur, uſque quo non ſit adverſario præcluſa via probandi 7. aut judex pronuntiaverit poſitiones pro confeſſis haberi 8. Reſpōdere autem debet ipſe dominus litis, quia magis certus veri cenſetur 9, vel ipſius procurator ſi ad hoc mandatum habeat 10, & de cauſſa bene ſit inſtructus 11. Nemo enim cogendus eſt reſpondere ad id quod nō intelligit 12. Vnde ſi procurator de cauſſa ſe dubitare, & dominum de ea conſulturum dicat, poterit Iudex pro arbitrio ſuo dilationem cōcedere 13: quod tamen intelligendum eſt ubi poſitiones continent novum aliquod & incidens negotium quod provideri nō potuit 14. Nam ſi poſitiones exprimūt negotium ad quod fuit procurator conſtitutus, tunc ei dilatio denegabitur, & dominus erit multandus expenſis, quas pro probatione ejus poſitionis, ad quam procurator reſpondere recuſat, fieri contingeret; quia domino imputatur quod procuratorem non inſtruxit 15. Sed ubi dominus ipſe reſpondit, ceſſat factū, atque etiam mādatum procuratoris 16: contra ubi procurator reſpondit, tenetur nihilominus ipſe principalis reſpondere adverſario, aut judice hoc volente, præſertim ſi ille ſit vir melior, & de cauſſa inſtructior 17. Ceterum conjunctus non reſpondet pro conjuncto ſine mandato ſpeciali, etiamſi cautionem de rato præſtare

paratus ſit;neque procurator,aut tutor pro infante *18.* aut curator pro furioſo *19* Adultus reſpondere debet per ſemetipsũ de facto proprio in præſentia ſui curatoris, qui adeſſe quidem poteſt,non tamen inſtruere quid confiteatur,aut neget 20; niſi cauſſa talis ſit quæ ſine conſenſu curatoris ſubſiſtere nequeat ut matrimonium,donatio, contractus: in quibus ſi curator nõ conſentiat, tunc reſponſio adulti inutilis eſt, nec relevat ponẽtem. Ruſticus item , & mulier quando eſt rudis,& ſimplex, & poſitiones ſunt difficiles, & concernunt factum antiquum, vel ſunt admixtæ poſitiones juris ,tunc poteſt ei reſpondenti adſiſtere procurator, advocatus, aut alius ex conjunctis, non ut ſuggerat reſponſionem, ſed ut ſententiam, & mentem poſitionum explicet, ne reſpondeat id quod non intelligit *21*; ſi verò ſit ſagax & intelligens , aut poſitiones concernunt factum proprium, & recens, in quo non cadit ignorantia, per ſe reſpondere cogitur; quod maximè pertinet ad arbitrium judicis diſcernere 22. Præfecti collegiorum,monaſteriorum, & civitatum litigantes per ſyndicum, ipſi non reſpondent, ſed ſyndicus reſpõdet pro iiſdem 23. Porro fieri debet Reſponſio poſt præſtitum calumniæ juramentum per verbum Credit vel non credit. alioquin nulla eſſet 24. Vt enim Iuramentum calumniæ eſt credulitatis,& opinionis, non veritatis aut ſcientiæ,ſic quoque Reſponſio ſit per verbum credulitatis, & non minus præjudicat,& probat quàm ſi de veritate eſſet 25: immo talis reſponſio affirmans per verbum Credit habetur pro confeſſione judiciali, ut ponens per illam ab onere probandi relevetur *26*: & in ejuſmodi confeſſum nullæ ſunt aliæ partes judicis quàm ut ipſum judicio ſuo damnet 27. Interponẽda etiam proteſtatio Salvo jure impertinentiũ & non admittendo cum quæ facit ut Reſponſio facta ad poſitionem quam impertinentem eſſe poſtea cognitum fuit,pro nulla habeatur, nec ullum reſpondenti generat præjudiciũ *28*. Et adhibenda præmeditata quædam deliberatio & repetita lectio poſitionum, ne præceps,& inconſiderata reſponſio illaqueat & involvat reſpondentem *29*. Præterea debet Reſponſio eſſe

puta,

pura, ſimplex, clara, atque aperta 30. Obſcura enim reſponſio non valet, & qui obſcure reſpondit cenſetur nihil reſpondiſſe 31: ideoque talis reſponſio in judicio declaranda venit,& fit interpretatio in benigniorem partem, & pro ipſo reſpondente 32, Similiter non valet Reſponſio generalis alternativa, varia, & incerta. unde ſi poſitio plura complectatur capita,ſingulatim,& per diſtinctionem reſponſio fieri poteſt 33,aut ſi poſitio partim vera, partim falſa ſit, non totam negare oportet, ſed illa tantum capita quæ falſa ſunt; & ſi unum verum ſit illud reſpondens fateri debet 34; vel tali reſponſione uti, Non credit ut ponitur: quia tunc non ſimpliciter adfirmat vel negat, nec de negatione redarguit, aut pro confeſſo haberi poterit 35. Denique requiritur ut reſponſio ponẽtem relevet 36: ex quo non conſiſtit ejuſmodi reſponſio, Credit ſi inſtrumentum producatur, vel, Non credit niſi inſtrumentum producatur; quia ex tali reſpõſione pars non relevatur ab onere probandi 37: contra reſponſio ad poſitionem in qua fit mẽtio inſtrumenri Credit prout in inſtrumento continetur, rata & valida eſt, qua reſpondens cẽſetur expreſſiſſe ea quæ in inſtrumento continentur 38. Vt ſit conformis poſitioni, talis enim debet eſſe Reſponſio qualis præceſſit interrogatio,adeo ut qui ad interrogata non reſpondit, nihil reſpõdiſſe dicatur 39. nec ſit conditionalis,aut qualificata ut vocant niſi poſitio ſit qualificatá, vel reſpondens ſit homo rudis, & ſimplex 40: neque contraria,& repugnans alteri 41: alioquin ſi contrarietas appareat, ea per reſpondentis interpretationem tollenda eſt 42. Si verò error incidit per quem reſpondens poſitiones confiteatur contra veritatem, locum habet revocatio etiam in confeſſione de facto proprio; modo incontinenti fiat, & veritas in contrarium probetur 43; quam reſpondens inprimis profiteri debet: & ſi veras poſitiones in facto proprio, ſeu alieno, cujus notitiam habuit, abneget ac probatis liquido poſitionibus ab adverſario de mendacio convincatur, contra ipſum negantem ſuper damnis,& intereſſe juramentum in litem præſtatur 44. Quin etiã Iudex ſub certa pœna litigatoribus præ-

cipere poteſt, ut poſitionibus ex animi ſui ſententia verè reſpondeant: quòd ſi aliter fecerint illos pœna indicta afficere ei permiſſum eſt 45. Confeſſio tamen per reſponſioné facta uni in judicio, non nocet alteri in alio judicio 46.

1. Bald. in addit. ad Specul, tit, de poſit. 2. cap. præſentium de teſtib, lib, VI, Iaſon in l, judices C, de judic. 3. Alexan. lib. 1, conſil, 13. 4. cap. 2. & ibi gloſſa de confeſſ. 5. gloß, in cap, ſi post præſtitum de juram. calumn. Bald. in l. unic. C. de confeſſ. 6. l. 2, C. de juram, propt. calũdam. & ibi gloſſa Bald, & Caſtrenſ. 7. Lanfranc, in cap. quoniam contra de probat, Franc. in cap, 2. de confeſſ, 8. Franc. Ripa. in l. ſi inſulam ff, de verbor. obligat. Pedemontana deciſio 59. l, ſin. C, de procurat. cap. juris. extr, de judic. 10, cap. fin. & ibi gloſſ. & Dd. de jurejur. 11. l. 2. §. ſin autem C. de procur. cap. in pertractandis extr. de juram. calum. cap, fin. extr. de dolo & contum. 12. Specul. tit. de poſition. 13, cap. dilectus de procurat, l. fin, C. eod. 14. arg. cap. ceterũ extr, de jurã. calũn. cap, fraternitatis de teſtib, Clemẽ, paſtoralis de except, 15, Specul. d. tit. 16. l, non ſolum ff. de procurat. l, proinde ff, ad leg, Aquil, cap. ad hoc alias præſentium, extr, de teſtib, 17. Specul. d, tit, 18. Rebuffus in tractatu de reſponſion, 19, idẽ d, loco 20. l. clariſ. C, de autorit. præſtan, Rebuffus d, loco. 21, l. videmus ff. de in litem juran. l. ſi ſine ff, de interrogat, action, 22, Hoſtienſ, in cap. dilecti, de judic. Bald. in l, 2. C. de juram. calumn. Menoch. in tractat. de arbitr, judic. l. 2, cent. 2. caſu 194. 23. d, cap. in pertractãdis, & ibi Archidiar. 24, l, 1. C. de jur, & fact, ignor. & ibi Dd, gloſſ, in l. athleta ff. de excuſat. tutor. Menoch. d. loc. Alb, in cap. 1, de probat, 25. Bald. in l, 1. C. de falſ, cauſ, adjec. legat, Cornar. conſil, 186. lib. 3. Gemin. in cap. 1. de confeſſ. 26. Lanfranc, in praxi. tit. de reſponſ, 27. l, 1. & 2. C. de confeß. l. certum ff, eod, l. proinde l 2. ff. ad leg, Aquil, 28, Ioann. Andr. Imola Butr. & Felin. in cap, cum contingat, de offic, deleg, Dd. in l. ſi duo patroni ff. de jurejur, 29. Specul. tit. de advocatis & tit, de poſition. Ferrar. in formul, poſition. 30, Bald, in d, l. 2. C. de juram, calumn. 31. l, de ætate ubi Bartol. ff. de interrogat action. 32. Bald. in l. qui ſe patris C. Vnde liberi Cornar. conſil. 339. lib. 1. 33. Specul. tit, de poſit. Alexan. in d. l. de ætate 34. Bartol. in l, 1. §. ſi ſtipulanti ff, de verbor. oblig. Panorm. in cap, 1. de plus petit. 35. Rota deciſ. 12. d. litis conteſtat. in novis Ferrar. in formul, reſponſ, rei conventi 36, Bald, in d. l, 2. C. de juram. calum, 37. Specul. in tit, de inſtrum. edit. Bartol. in l. 1. §. ſi quis ſimpliciter ff. de verb. oblig. 38, Specul, tit, de teſtament. Guido Papa deciſ, 334, Felin. in cap. inter ceteras, de ſentent. & re judic. 39. ut reſponſũ C. de tranſact. l. 1. & ibi gloſſ. ff. de verb. oblig. d. l. de ætate & ibi Bartol. 40. Bald. in l, 1, C. de ædilit, action. & d. l. 2. §. quod obſervari C, de juram. calum. Menoch. cent. 2, lib. 2. de arbitr, judic. 41. Bald, in l, cùm falſa C. de jur. & fact. ignoran, & in l. fin. C. de reb. credit. 42. Cornar. conſil, 90. lib. 2. Alexand. conſil. 44. lib. 5. 43. l. error ubi Dd. C. de jur, & fact, ignoran. l. penult. §. mulier ff. de probat. 44. Anchar. conſil. 316. Socin. conſil. 213. lib. 2. 45. Bart. in l. jus alimentorum ff. ubi pupill. educ. deb. Iaſon. in l, nequicquam ff. de offic. proconſ. 46. Bart. in l, 2, C, de eden. Bald. in l. fin, C. de petit. hæred.

TITVLVS XXXIII.

De Probationibus.

PROBATIO eſt documentum quod ad faciendam rei dubiæ, & controverſæ fidem Iudici exhibetur; vel, ut Interpretes definiunt, Probatio eſt oſtẽſio rei dubiæ per legittima argumenta 1. Ejus variæ ſunt formæ, veluti ab inventione, & origine quædam eſt Artificialis, quædam Inartificialis.

cialis: Græci rhetores vocant ἔντεχνον & ἄτεχνον 2. Artificialis eſt quæ ex ipſa cauſsâ ab advocatis depromitur, & judicio atque arte quadam applicatur ex ſignis, præſumptionibus, exemplis. Inartificialis quæ extrinſecus ex rebus ipſis, & litigatorum inſtitutione adſumitur, quam ſuppeditant præjudicia, tabulæ, teſtes, tormenta, rumor, & fama 3. Rurſus ab effectu alia eſt plena, alia ſemiplena 4: Plena probatio eſt quæ tantā fidem facit judici quanta ad dirimendam litem ſufficiat 5, ut fit per duos teſtes 6, per inſtrumenta, quæ probationes indubitatæ appellantur 7, per confeſsionem, jusjurandum, rei evidentiam, & ſimilia 8. Semiplena probatio eſt quæ imperfectè confirmat, nec meretur tantam fidem ut Iudex ei ſoli ſtare debeat, ut fit per unum teſtem omni exceptione majorem 9, vel per privatam ſcripturam, vel comparationem litterrarum, rationes, famam, & id genus alia 10. Denique à loco probatio vel Iudicialis dicitur, vel Extrajudicialis: illa in judicio inſtituitur poſt litis conteſtationem, hæc extra judiciū, ut eſt Probatio ad perpetuam rei memoriam 11. Probatio autem incūbit ei qui adfirmat, non ei qui negat 12; quoniam in judiciis nō ſimplices & nudæ adſertiones, ſed earum rerum quæ in controverſiam veniunt probationes, ad exquirendam veritatem ſpectari debent, & ſolent 13. Ac proinde qui jus aliquod ſibi competere prætendit, hoc ipſum legittimis probationibus docere tenetur 14. Contra is qui negat nulla vel ratione, vel neceſsitate compelli ad probandum debet, cùm per rerum naturam nulla probatio ſit ejus qui factum negat 15, exceptis certis quibuſdam modis. Primò enim Præſumptio actorem à probationis onere relevat, illudque in adverſarium negantem transfert 16: veluti ſi quis neget eum à quo codicilli ſunt facti, ſana mente fuiſſe, aut ſi uxor neget res mariti eſſe, quas apud ſe conſtitutas habet, præſumptio certe in utroque caſu adfert, ut is qui negat fidē probationibus facere debeat; quoniam præſumitur eum qui codicillos fecit mentis compotem fuiſſe 17, ut quæ uxor conſtāte matrimonio honeſtè adquæſiverit, ea de bonis mariti eſſe 18. Deinde neganti onus pro-

bandi adfert Spontanea probationis adſumptio, cum ſcilicet Reus ultro negationis probationem in ſe ſuſcipit 19: in qua licet defecerit, nihilominus abſolvendo erit, ubi Actor intentionem ſuam non probaverit 20. Adeo enim vera eſt regula illa, Actore non probante reus abſolvitur 21, ut quamvis Reus nihil præſtet, & juris ſui defectum ipſe confiteatur, abſolvi nihilominus debeat 22. Item perſonarum qualitas, & privilegium neganti imponit neceſſitatem probandi. Nam ſi indebitum ſolviſſe queratur pupillus, vel minor, vel mulier, vel forte vir perfectæ quidem ætatis, ſed vel miles, vel agricultor, & forenſium rerum expers, vel alia ſimplicitate affectus, & deſidiæ deditus: tum is qui accepit pecunias, & negat indebitas ſolutas fuiſſe, oſtendere debet bene eas accepiſſe, & debitas ipſi fuiſſe ſolutas; & ſi non oſtenderit, eas redhibere oportet; quod in alijs perſonis nō obtinet 23. Poſtremò negativa, quā Reus ſuæ defenſionis, vel exceptionis fundamētum ponit, probari debet 24. Vt enim Actor ſuam intentionem, ita Reus exceptionem probare tenetur veluti ſi pacti conventi exceptione utatur, doceat pactum conventum eſſe, quoniam excipiendo reus fit actor 25: licet diverſum ſit in exceptione nō numeratæ pecuniæ, cujus probationem reus non præſtat 26. Actor verò prius tenetur ſuam probare actionem antequam reus exceptionem, ut monet vulgata regula, Qui prior appellat prior agit 27, niſi ſit exceptio declinatoria fori, quæ proponi, ac probari initio cauſſæ, atque etiam judicis ſententia definiri debet 28. Vtrique tamen eadem dilatio ad probandum datur quo elapſo ulterius probatio non admittitur, ſi peremptoriè, præfixum ſit tempus dilationis 29. Sicut nec accipitur probatio poſt quartam productionem, nec poſt concluſionem 30: præterquam ſi agatur de Innocentia Rei in criminibus quæ poſt latam ſententiam, & rem judicatam, nedum poſt concluſionem, admittitur 31. Porro in probationibus requiritur ut fiat probatio earum rerum quæ in libello proponuntur, & ad controverſiæ deciſionem pertinent; quando illa quæ extra cauſſam ſunt, ſi probentur, nihil, tamen profutura ſint pro-
banti

banti 32, Adhoc debet probatio eſſe clara, certa, ſpecialis, & neceſſaria,non autem per id quod fieri poteſt concludens. Nã probatio dubia & obſcura,ſive ab actore, ſive ab reo proponatur, interpretationem accipit contra eum qui intentionẽ ſuam obſcurè,& non neceſſariò probavit 33: & in genere facta probatio nihil prodeſt, nec relevat probantem 34; veluti ſi probo me poſſidere res hæreditarias, non etiam ſtatim convinco me hæredem eſſe; quia & poſſeſſor hujuſmodi prædo, non autem hæres eſſe poteſt: at ſi hæreditatẽ me adiiſſe oſtendam, conſequetur me tanquam hæredem poſſidere 35. Idem eſt ſi factum duntaxat, non etiam qualitas facti, quæ in cõtroverſiam venit, probetur 36, ut qui inſtrumentum falſum arguit, neque tamẽ aliud quàm corruptum eſſe ſimpliciter probat, probata corruptione non etiam probata erit falſitas 37: Quòd ſi probationes ſint pares, præfertur quæ juris præſumptione munita eſt 38: ſi verò utrimque æquales ſint, reprobantur omnino: propterea quòd rem ipſam quæ eſt in controverſia,non definiunt, ſed reddunt dubium, vel, quod magis credo, actor probaſſe cenſetur & Reus nihil in contrarium attuliſſe 39. Sed ſi ſint diſsidentes & variæ, Iudex conabitur, quantum fieri poteſt, eas conciliare,& componere 40: modo non ſint ita contrariæ,& pugnantes, ut conciliari non poſſint 41. tunc enim ſi contrarietas eſt in inſtrumentis, nulla plane fides illis adhibetur; ſi in teſtibus, majori,& digniori parti acquieſcendum eſt 42, Præterea probationes in judicio ſummario factæ, non producuntur,nec probant in judicio ordinario, etiam inter eaſdem partes 43: niſi forte ejuſmodi probationes conſenſu litigatorum, aut confeſſione alterius partis ſint factæ 44. In criminalibus ubi magnum præjudicium vertitur; debent eſſe idoneæ, plenæ,& luce meridiana clariores 45: cujus generis ſunt Evidentia ipſius criminis, vel admiſſi facinoris,ut nulla ratione defendi,aut cælari poſſit,utpote ſi quis in flagrati delicto deprehenſus ſit quod ad condemnationem,ſive ultionem criminis ſufficit 46, Confeſſio propria, libera animi voluntate facta in judiciò extra carcerem, nullo aut metu aut vi · exacta

exacta 47: quæ omnem probationem ſuperat: cùm confeſſus pro judicato ſit, & quodammodo ſententia ſua damnatus 48. Duo teſtes omni exceptione majores, id eſt qui ita integrę vitæ, & famæ ſunt, ut eorum fides nullo modo elevari poſſit; & qui de facto, quod ſenſibus ſuis certò perceperunt, teſtantur 49.

1. Azo & Specul. tit. de probat. 2. Ariſtoteles in Rhetoricis, & eum ſecuti Cicero in Topicis, & Quintil. lib. 1. Inſtitut. orator. 3. Ariſt. & Cicero d. loc. 4. Dd. in l. admonendi ff. de jurejur. l. bona fides C. de reb. cred. 5. l. ad fidem ff. de teſtib. & toto tit. ff. & C. de probat. 6. l. ubi numerus ff. de teſtib. 7. l. emancipatione C. de fide inſtrum. Dd. in l. fin. C. de probation. 8. Specul. tit. de probat. Bald. in rubr. C. de probat. 9. Maranta tit. de juramen. Maſcard. volum. 1. de probat. 10. gloſſ. & Dd. in d. l. admonendi & in d. l. bona fides Canoniſtæ in cap. fin. extr. de jurejuran. 11. Authent. ſed etſi quis C. de teſtib. cap. fin. extr. Vt lite non conteſt. 12. l. eum qui l. verum ff. de probat. l. actor. C. eod. 13. gloſſ. in cap. circa de elect. lib. VI. cap. pia de except. cap. 2. de reſcript. 14. cap. poſt elect. de conceſſ. prabend. 15. d. l. actor 16. l. ab ea parte ff. de probat. l. ſive C. eod. cap. is qui de ſponſal. 17. l. 1. C. de codic. 18. l. etiamſi uxor C. de donat. int. vir. & uxor 19. l. circa eum ff. de probat. 20. gloſſ. in d. l. 21. d. l. actor l. qui accuſare C. de eden. l. res C. de rei vindic. 22. Abb. in cap. cùm ſuper extr. de cauſ. poſſeſſ. & propriet. Dd. in d. l. qui accuſare & in cap. cum eccleſia de cauſ. poſſ. & 23. l. cum de indebito ff. de probat. 24. l. ei incumbit. & l. ſi vir e ff. de probat. 25. l. in exceptionibus l. ſi pactum ff. eod. l. 1. ff. de except. 26. l. ſi ex cautione C. de non. numer. pecun. gloſſ. in d. l. in exception. 27. l. qui prior. ff. de judic. l. 2. C. de probat. d. l. qui accuſare. 28. l. ult. C. de except. 29. Felin. in cap. licet. de probat. Lanfranc. in praxi tit. de dilat. 30. authent. qui ſemel. C. de probat. Iaſon in d. l. admonendi 31. Hippolit. Marſil. in pract. crimin. 32. l. ad probationem C. de probat. l. 2. C. eod. l. ſi quis. libertat. ff. de petit. hæred. & ibi Bartol. 33. gloſſa in cap. in præſent. de probat. Bart. in l. 3. ff. de teſtib. 34. Panorm. in d. cap. in pr. ſen. 35. Iaſon. in l. non hoc C. Vnde legit. 36. l. Fulcinius & ibi Bart. ff. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat. l. 1. §. quod autem ait ff. Ne quid in flum. public. 37. Panorm. cap. licet cauſam extr. de probat. Cynus l. 2. C. eod. 38. Bart. in l. ſi duo ff. de jurejur. Bald. in l. teſtium C. de teſtib. 39. Bald. in l. ult. C. de edict. divi Adrian. tollen. 40. gloſſa in cap. in noſtra extr. de teſtib. Dd. in l. ſcripturæ C. de fide inſtrum. 41. d. l. ſcriptura l. ubi pugnantia ff. de reg. jur. ubi Dd. 42. gloſſ. in d. cap. licet cauſſam 43. l. 1. & ibi gloſſ. C. quor. bonor. 44. gloſſ. in cap. cum dilectus de ordin. cognit. Bart. in l. penult. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. jur. 45. l. ſinguli C. de accuſat. l. abſentem ff. de pœnis l. ult. C. de probat. 46. l. ea quidem C. de accuſat. cap. evidentia eod. tit. cap. ſuper eo de teſt. cogn. 47. l. 1. ff. de quæſtion. l. ſi confeſſus ff. de cuſtod. reor. cap. 1. & ibi gloſſ. de accuſat. 48. l. unic. C. de confeſſ. l. certum l. Iulianus ff. eod. l. proinde §. fin. ff. ad leg. Aquil. 49. l. 3. ff. de teſtib. cap. cum à nobis eod. tit.

TIT. XXXIV.

De Articulis Probatorijs.

POSITIONES & Reſponſiones ſequuntur Articuli, ut id quod in poſitionibus forte negatum eſt, teſtibus, vel inſtrumẽtis probetur; aut ipſæ poſitiones negatæ ſuccedunt in locum articulorum & probationem recipiunt 1. Debent

bent autem articuli ſicut poſitiones deſumi ex libello, eique conformes eſſe. Nam ſi Libellus, & Articuli ſint diverſorum generum, nullius eſt momenti ſubſecuta probatio, immo Iudex debet rejicere ejuſmodi articulos, qui ex libello, & propoſita actione non deſcendunt 2; quoniam nihil quod manifeſtè & ſine ulla dubitatione eſt impertinens, nec profuturum probanti, admittendum eſt 3. Sed ſi articuli non omnino ſint extra cauſſam, & eam quoquo modo attingant, & confirment, etiam ex levi præſumptione recipere eos debet, cum clauſula Salvo jure impertinentium, & non admittendorũ 4: quæ clauſula deinde efficit ut admiſsio nihil præjudicet, ſi poſtea impertinentes arguuntur articuli 5; quos Iudex debet diligenter examinare, & examinatos poteſt admittere, vel rejicere, etiam ſine partis citatione 6. Si verò quis litigatorum velit contendere ad rejectionem articulorum, debet contentionem inſtituere ſtatim ubi exemplum eorundem accepit 7, & partẽ adverſam ad hoc citare; & tunc fertur interlocutoria, à qua etiã appellari poteſt, & niſi appellatum fuerit, judex in cauſſa procedit 8. Præterea requiritur ut articuli ſint clari, & non impliciti, ſimplices non captioſi, non calumnioſi, factum, non jura continentes 9: niſi ſint juris mixti cum facto, & jus ex ipſo facto deducatur 10: denique numeris diſtincti, & ſinguli unã adſertionem complectentes 11: Exhibendi vero ſunt articuli intra dilationem ad probandum datam, qua elapſa, & facta à litigatoribus renuntiatione probationum ulterius non admittuntur, præterquam ſi articuli ſint obſcuri, qui poſſunt declarari uſque ad concluſionem 12; & niſi quis per confeſsionem adverſarij tendat ad probationem 13. Quin etiam poſt concluſionem interdum admittuntur articuli, maximè in cauſsis beneficialibus, & tunc per admiſsionem articulorum intelligitur tacitè revocata concluſio, quæ non modo expreſsè, ſed etiam tacitè revocari poteſt 14: cum actus revocationis concluſionis ſit præjudicialis, & talis qui requirat citationem ob quod debet pars citari, ut videat revocari concluſionem, & articulos exhiberi, & ut defenſionibus ſuis utatur 15; nec valet

admiſsio ſi Iudex ignoraverit in cauſſa concluſum fuiſſe, aut ſi concluſio fuerit facta ſine facultate revocandi 16. Additionales quoque, & declaratorij articuli interdum prioribus adjiciuntur, qui non modo intra dilationem ad probandum datã exhiberi poſſunt, ſed etiam ea elapſa uſque ad concluſionem, idque per vim, & efficaciam illius clauſulæ quæ in principio articulorum vulgo ſolet apponi Salvo jure addendi, declarandi, & interpretandi 17.

1. Bald, in l, generaliter C, de reb. credit. Specul, tit. de teſtib, & tit, de poſit, 2; Specul. ibidẽ Bald, in l, 1, C, Vt in poſſeſs, cat, 3, l, ad probationem C. de probat, 4, cap. quoniam de teſtam, cap. licet cauſſam de probat, 5, Bart, Alexan. & Iaſon, in l. ſi duo patroni ff. de jurejuran. 6, Panorm, cap, 2. de teſtib. Port, lib. 1, Commun. opinion. concluſ, 43, Hippolit, in repetit. l. de unoquoque ff, de re judic. 7, Bartol, & alij in d. l, ſi duo §, idem Iulianus 8, Abb, in cap, quoniã contra de probat, Socinus in tractat, de citat. Rota deciſ, 394. & 441. Innocent. in cap, per tuas de teſtib. 9, Bald, in l. non poſſunt, ff, de legib, gloſſ. in cap. 2. de confeſſ. lib. VI, Rota deciſ, 646 Specul. tit, de teſtib. & ibi Ioann. Andr. Decius in cap. ſæpe de appellat, Ioann, Andr, d. loc. 11. Bald. in l. vinum ff. Si cert, petat. Specul. tit. de poſit. 12. Bald. in l, in contract. C. de non numer, pecun, Specul. tit. de dilat. & de teſtib. 13, Felin. d. cap. licet cauſſam 14. Rota deciſ. 467. Afflict, deciſ. 115, Iaſon. & Alexand. in l. ſi opus novum ff. de jurejur. 15. Ægidius concluſ. 491. 16. idem concluſ. 447. 17. Bald in l. tres denuntiationes C, quom. & quan. judex.

TIT XXXV.
De Interrogatoriis.

ARTICULI producentis traduntur parti adverſæ, ut Interrogatoria ſubjiciat, ad quæ non minus quàm ad ipſos articulos teſtes reſpondere debent. Formãtur autem ex circunſtantiis rerum, ut cum teſtes interrogantur de loco, tempore, conſilio, cauſſis ſcientiæ, an rei geſtæ interfuerint, an ab aliis audiverint, & ſimilibus quibus negotium & factum quandoque totum immutatur, & invertitur; & ſi teſtes in his non conveniant, teſtimonium eorum producẽti nihil prodeſt, quando teſtes ſingulares nihil probant 1. Item ex qualitate perſonarum productarum, cum interrogatur teſtis an ſit domeſticus, affinis, particeps lucri, vel damni, inimicus 2. Nec debent eſſe aliena, & diverſa ab articulis 3: quoniam teſtes interrogati de his quæ in articulis non continentur, nullam fidem depoſitionibus ſuis faciunt. cẽſentur enim depoſuiſſe de alijs de quibus non jurarunt 4. Et poſſunt fieri in omnibus

nibus cauſſis, etiam criminalibus,& in ſummarijs 5: immo ſi non admittantur, appellare licet 6. Quod ſi pars adverſa non exhibuerit Interrogatoria (non enim cogitur exhibere, cum ſint voluntatis,non neceſſitatis 7.) Iudex ex officio ſuo ea ſupplere,& de circũſtantijs negotij teſtes interrogare poteſt: ſicut contra ſuperflua,& impertinẽtia Interrogatorio reſecare ſi permiſſum eſt 8. Exemplum verò Interrogatoriorum non datur parti producenti teſtes,ne eos quid ad ſingula reſpondere debeant, inſtruat & edoceat: ſed articuli cum interrogatorijs traduntur judici ad examen teſtium; cui etiam non licet adverſario interrogatoria exhibere, & communicare 9, niſi adverſarius conſentiat, vel non contradicat 10. Ceterum ſi Iudex oblata à parte Interrogatoria omiſerit, & teſtes non interrogaverit, ob id non vitiatur examen teſtium,ſed depoſitiones eorum ad omiſſa interrogatoria peti poſſunt, etiamſi atteſtationes publicatæ ſint 11; quemadmodum & ad articulum omiſſum poſſunt examinari, nec denuo jurare tenentur 12. Interrogatorijs plerumque adjici ſolet hæc proteſtationis clauſula, Salvo jure excipiendi tam contra perſonas, quàm dicta teſtium: qua omiſſa non licet poſt publicationem atteſtationum excipere contra perſonas teſtium, niſi excipiens juret ſe nulla malitia ad excipiendum & reprobandum teſtem judici,& nunc primum ſe id reciviſſe, quod teſti objecturus ſit 13.

1. Specul, tit. de teſtib. Iaſon, lib, 3. conſil. 81. 2. Specul. d. tit. 3. gloſſa. in cap. præſentium, de teſtib, lib, 6. 4. gloſſ. ibid. & in cap. de teſtibus. extr, de teſtib, Iaſon in l. ſi duo patroni ff. de jurejur, 5. Bald. in l, legis virtus ff, de legib. Bartol. in l. 1. ff. de interrogat, action. gloſſ, in Clemẽt ſæpe de verb. ſignific. 6. Specul. tit. de appellat. 7. Capolla cautela. 43. Alexand. & Caſtrenſ. in l. unica. §. is videtur. ff. ſi quis jus dicen. non obtemper, 8. Panorm. cap. per tuas de. teſtib. gloſſ. in d, cap. præſentium. 9, gloſſa, & Dd, in d. cap. per tuas. & d, cap, præſentium 10, Innocent. in. d cap, per tuas 11. Felin. cap cum cauſſam, de teſtib, Alexand. lib, 2. cõſil, 174. 12. Bart. in. l. hæredes. palam, §. ſi quid ff, de teſtam. Specul. tit. de. teſtib, 19. Dd, in. d. cap. præſentiũ, Specul. in tit, de. juram. calumn. & tit. de teſtibus. Maranta tit. de repulſa teſt.

TITVLVS XXXVI.

De Teſtibus.

TESTES qui ad rei alicujus fidem faciendam legittimè vocari ſolent, omnes eſſe poſſunt qui non prohibentur, nec ulla lege excuſantur 1. Prohibẽtur autem

dam ratione ætatis, ut pupillus, & impubes in civilibus, & criminalibus cauſſis 2, excepto læſæ majeſtatis crimine, in quo cognoſcendo quæſtio de minore quatuordecim annis haberi poteſt 3, cùm alioquin minor viginti annis in cauſſa criminali ad teſtimonium non adhibeatur 4 Factus tamen pubes teſtari poteſt de iis quæ in pupillari ætate vidit, modo illo tempore quo geſta dicuntur fuerit pubertati proximus, id eſt decimum annum cum dimidio compleverit 5. Nonnulli prohibētur ob defectum judicij & conſilij ut mulier in teſtamento, & in cauſſis criminalibus, quamvis alias teſtes eſſe poſſit 6, furioſus, niſi dilucida intervalla habeat, mutus, ſurdus, cæcus, 7. Quidā repelluntur ob ſuſpitionē privatæ utilitatis affectionis vel communionis. Sic nemo in propria cauſſa idoneus teſtis haberi debet 8: niſi ſecundariè tantum utilitas quædam ad ipſum pervenire poterit 9. Ideoque nec venditor in controverſia evictionis, quæ emptori movetur, teſtis eſſe poteſt 10; nec fidejuſſor quantumvis ſolvendo ſit in cauſſa ea cujus fidejuſſor eſt 11. Similiter non admittitur in teſtem pro ſuo domino famulus ſive ſervus, libertus 12. colonus 13, cliens, adſcriptitius, familiaris 14, vir in cauſſa uxoris, & uxor in cauſſa viri 15 & conjuncta familia 16, niſi ſint negotia quæ domi & clam aguntur, quorum cognitio, & veritas non aliunde quam ex domeſticis haberi poteſt, veluti ſi probari debeat adulterium, quod domi, & clam cōmitti ſolet, vel furtū in ædibus commiſſum tempore nocturno, aut fores per vim effractæ, vel res acta ſit in collegio, vel univerſitate ſemotis arbitris. tunc enim domeſtici teſtes admittūtur ob probationis inopiam, & defectum 17. Item ſocius omnium bonorum, vel eius rei quæ petitur ſocius, & particeps criminis 18, advocatus, & patronus in cauſſa cui patrocinium præſtitit, ſive ea primæ inſtantiæ, ſive appellationis ſit 19, tutor, curator, ſyndicus, arbiter, negotiorum procurator, & cauſſæ ſollicitator 20: niſi rei geſtæ fides nō aliūde quā ab ipſis haberi poterit 21. tabellio ſi notarius in cauſſa à ſe comſcripta cū alioquin ſi ꝓducatur in ratione actorū quę perdita sūt, aut alterius negotij,

negotij, habeat teſtimoniū 22, mēbrum univerſitatis in quæſtione ea q̄ ſingulorū univerſitatis cōmodum cōplectitur 23, Subditus, & cui ut teſtimonium perhibeat imperari poteſt 24, idque ratione dominicæ, & patriæ poteſtatis, non autem jurisdictionis; quæ nō vetat quo minus dominus pro ſubdito, & ſubditus pro domino teſtimonium dicat; quoniam frequenter, accidit, ut principes, & domini jus ſuum alias probare non poſſint, niſi per ſubditos 25. Denique repellitur Qui ante in eum reum teſtimonium dixit 26. Qui ſimilem cauſſam cum alio in judicio habet, cujus deciſio ſibi vel præjudicio, vel cōmodo eſſe poſſit 27. Qui capitales, & hoſtiles inimicitias gerit cum illo in quem teſtimonium dicendum erit 28. Alij removentur propter metum, & infamiam, ſive ea facti ſit, ſive juris 29. Facti infamia notati in criminali cauſſa nullam teſtimonij dictionem habent 30; in civili verò licet non omnino repellātur, plenam tamen fidem, & probationem non merentur 31. Iuris infamia inſigniti, nec in civili nec in criminali cauſſa teſtimonium dicere poſſunt 32. Itaque publico judicio damnatus, vel repetundarum, vel peculatus, annonæ item impeditæ, aut de ambitu, aut ob adulterium, aut ob famoſum carmen, in teſtem non adhibetur 33: ſicut nec excommunicatus ob famoſa crimina, utpote furti, adulterij, ſacrilegij; etiamſi poſtea ab ex communicatione abſolutus fuerit 34; nec proſcriptus, ſive ut vulgo dicitur bannitus, qui bonis amiſsis exſulat, habeturque tanquam mortuus 35, nec perjurio damnatus 36, nec homicida, in ardua præſertim cauſſa, niſi poſt cauſſa cognita dignitati priſtinæ ſit reſtitutus 37, nec prodigus cui bonis interdictum eſt 38, nec qui ob teſtimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepiſſe judicatus, vel convictus eſt, qui in vinculis cuſtodiave publica eſt, quive ad beſtias ut depugnaret ſe locaverit, quæve palam quæſtum fecit, feceritve 39. Excipiuntur tamen quædam cauſſæ ſive crimina, in quibus ſi veritas alia ratione haberi non poterit, admittitur teſtimonium notati infamia, in probationis ſaltem præſidium, idque adhibitis tormentis, ſive quæſtionibus 40, ut eſt cauſſa

ſacrilegij 41, cauſſa anonæ ſuppreſſæ 42, crimen læſæ majeſtatis 43, crimen ſimoniæ, perduellionis 44, crimen fraudati cenſus, hoc eſt ejus pecuniæ quæ depoſita publicè fuit, furto ſubtractæ 45. Excuſantur à teſtimonio dicendo qui inviti dicere non coguntur, ut ſenes valetudinarij, clerici, milites, & ij qui reipublicæ cauſſa abſunt, & quibus venire non licet 46. Senes autem accipiendi erunt majores ſeptuaginta annis, quos functione publicorum munerum lex eximit 47. Similiter inviti teſtimonium non dicunt publicani, id eſt omnes qui quid à fiſco conducunt, nec qui exercitui præbenda conducunt 48, nec proxonetæ ſeu conciliatores contractuum de ipſis contractibus, niſi utraque pars eos in teſtes advocet. tunc enim & inviti cogi poſſunt 49, nec ſacerdotes de ſecretis confeſſionis 50. Si tamen veritas ejus rei de qua controverſia moventur nulla alia ratione quam teſtimonio eorum qui excuſantur haberi poterit, compelli ſane ad dicendum teſtimonium & ipſi debent, ne ſcilicet probationum facultas artetur 51. Item nō coguntur inviti teſtimonium dicere conſanguinei, & collaterales uſque ad tertium gradum. unde nemini invito denuntiare licet, ut teſtimonium litis dicat adverſus ſocerum, generum, vitricum, privignum, ſobrinum, ſobrinam, ſobrinave natum, eoſque qui propiore gradu ſunt, ut frater contra fratrem, libertus adverſus patronū, & econtra 52: niſi agatur cauſa matrimonij, vel hæreſeos, in quibus conſanguinei poſſunt contra conſanguineos cogi teſtimonium ferre, quoties per alios veritas nequit haberi 53. Volentes autem teſtimonium dicere cùm legittimè fuerint vocati, non repelluntur, immo etiā frater contra ſuum fratrem ab adverſario in teſtem adductus recipitur 54: parentes duntaxat & liberi adverſus ſe teſtimonium dicere mutuo prohibētur: ſicut iidem pro ſe nullā teſtimonii dictionem mutuam habent 56, niſi vel adverſa pars conſentiat 57, vel cauſſæ qualitas permittat parentibus in liberorum cauſſa, & filio pro patre teſtari, veluti ſi quæratur de liberorū ætate, ad quam probādam parentum teſtimonium, non quidē plenam fidem, ſed præſumptionem facit 58; aut ſi in matrimonio

monio contrahendo ſolvendove conſanguinitatis Quæſtio vertatur, cujus cognitionem maximè habent parentes 59: aut ſi pater procuratorio nomine cauſſam agat, ex qua nullum lucrum vel damnum ad ipſum, vel ipſius filium pervenire poſſit: quia tunc filij teſtimonium pater rectè adhibet 60. Fratres pro ſe teſtari mutuo poſſunt in cauſſa civili nō magna 61, præſertim ſi in domeſtica ratione, & conſuetudine ſeorſim verſentur 62, eaque dignitate & innocentia vitæ præſtent, ut nō ſit veriſimile alterum alterius cauſſa mentiri, aut calumniari velle 64. In criminali verò cauſſa non recipiuntur 65, niſi deficientibus alijs teſtibus, ſaltem ad faciendum judicium, ut accuſati poſſunt deduci ad quæſtionem 66: quo caſu etiam quilibet teſtis, qui alioquin ſuſpectus & non idoneus cēſetur, admitti ſolet, ſolo inimico capitali excepto 67. Conſobrinus pro ſuo conſobrino, adfinis pro adfine, conſanguineus pro cōſanguineo, patruus pro nepote, teſtimonij fidem habet, dummodo ſit omni exceptione major, aut litigatorum cōſenſu, & voluntate in teſtem evocetur 68, Ad hoc in cauſſa criminali injuriarum non admittuntur 69: quoniam injuria uni facta alterum quoque lædit 70. Producuntur autem teſtes poſt litis conteſtationem, nec ante recipi debent 71: niſi ſint appoſitæ exceptiones dilatoriæ, & declinatoriæ judicii, atque etiam peremptoriæ quædam, ut eſt exceptio tranſactionis, & rei judicatæ, litis finitæ per jusjurandum: ad quarum probationē neceſſe eſt teſtes ante litem conteſtatam in principali cauſſa, recipi 72, aut principale negotium probandum ſit per teſtes valetudinarios, ſenes, peregrinantes, aut ſimiles, qui ad perpetuam rei memoriam etiam ante litis conteſtationem produci poſſunt 73 Et ſicut omnis alia probatio intra dilationē ad probandum datam fieri debet: ita quoque productio teſtium intra conſtitutam dilationem facienda erit, præcedente duplici citatione, una partis, altera teſtium 74. Cujus quidem dilationis tempus fere pendet ab arbitrio judicis, & conſtituitur pro qualitate cauſſæ, perſonarum, & diſtantiæ loci, unde teſtes ſunt evocandi 75: licet in nonnullis judiciis certum tēpus pro-

pus productioni teſtium præfinitum eſt, & ut plurimum ſex ſeptimanarum. Datur verò regulariter in civilibus cauſſis una tantum dilatio producendi teſtes; quia omnis dilatio probatoria cenſetur peremptoria, hoc eſt perimit, & aufert facultatem ulterius probandi, etiamſi in ea nihil ſit actum 76. Sed ſi parti producenti nec opinato, & abſque ſua culpa acciderit aliquod impedimentum in prima dilatione; tunc ei petenti datur ſecunda, & tertia dilatio 77; quarta verò non datur ſine ſolemnitate jurisjurandi, ut ſcilicet is qui teſtes producere velit juret, quod nec per ſe nec per alios, teſtium profeſſiones didicerit, nec ſit percunctatus, nec per dolum, aut fraudē quartam dilationem petat, ſed quos nunc teſtes producere velit, ante habere non potuiſſe 78. Quam ſolemnitatem jurisjurandi offerre debet petens quartam dilationem hoc modo, Quia ego in ſecunda & tertia dilatione impeditus fui, propterea peto mihi dari quartam dilationem, præſtito juramento ex præſcripto legis; alioquin ſi ſimpliciter petat ſine hac oblatione jurisjurandi à Iudice repelli poteſt: nec propterea licet appellare, quia non cenſetur gravatus eo quod non petiit juxta formam à lege expreſſam 79: quod ipſum memoria tenendum, & diligenter cavendum ne omittatur. Poſt publicationem teſtimoniorum aut concluſionem in cauſſa, quatenus teſtes admitti, vel repelli debeant, diximus infra ubi de examinatione teſtium egimus.

1 l.1.ff.de teſtib, 2. §.1. Inſtitut.de teſtam. 3.l.ſi minore, ff.de quaſt, 4. l.3. ff.de teſtib. 5. l. excipiuntur. ff.ad Senatuſc. Syllanum. gloſſ.in l.1.ff. de teſtib. 6. l.qui teſtamento hæres ff.de teſtam, gloſſa.cap cum literis cap, ſuper, eo extr.de teſtib. 7. d.l.3.l, qui teſtamento §, teſtes Inſtitut.de teſtam. 8.l.nullus, id ff, de teſtib. l, 9, C.eod. 9.l, dict ant, C, de teſt am.l, qui in poteſtate l.qui in omnibus C.eod. 10, d.l, 9.l. ab executione ff. de.appellat, gloſſ, in, d.l.nullus. 11. Alberic.de Roſat.in tractat.de teſtibus, Lanfranc in cap.quoniam contra de probat. 12. l.etiam C, de, teſtib. & ibi Bald, 13 gloſſ, in §.in teſtamento. Inſtit.de teſtam, Alberic.in, d, l.etiam 14. l.ult. §, ſane, C de, iis, qui ad eccleſ, confug l.reſpectu, ff.de.pœnis. 15. l. quicunque, C. de, re militari, gloſſ, in cap. Iuſtinianus .extr.de offic.jud.deleg. 16, l.1, §, ſi vir. ff, ad Senatuſc. Syllan, 17, l.conſenſu. C, de repud, cap, veniens. de teſtib, 18. Dd, in d.l.etiam. l, quoniam. liberi C, de teſtib. 19, cap, mediat.de teſtib.lib.6 cap.Romana, tit, eod.gloſſa, in, l.ult. ff.eod, 20. Lanfranc.in praxi.tit. de teſtib. Alberic.in d, tract, Bart. in l.defer.ff.de jure.fiſci 21, Bald in l.eum. ff.de teſtib. Butr, in cap, cum à nobis.de teſtib, 22. Ioann. Andr. in cap. quoniam.de probation. Alberic. & Lanfranc.loc.prædic. 23. Lanfranc.d, cap.quoniam. 24. l.idonei, ff.de teſtib. l, 4. C.eod, 25. Cyn. Bartol.in.d.l. Idonei. Alberic.d.tract.de teſtib. 26, l, teſtes.produci ff.de teſtib. 27. l, quoniam, C.eod, Ioann. Andr.in.cap.perſonas, & .cap, cauſſam de teſtib. 28.

Novell.

Novell.90.§.ſi quis verò gloſſ.in l.3.ff. de teſtib.Cynus in l.ſi.quando C.Unde vi.29.d.l.3 de teſtib,30.Dd.in cap,teſtium de teſtib.Alberic.& Lanfranc.d. loc.31.l.3.§,duæ cauſæ.ff.de Carbonian. edic,Bart,in l,1. C,de ſum.trinit.32.gloſſ,in.d,cap,teſtimonium.Bart,et Dd.in l.cùm mulier.ff.ſolut,matrim,33.l.quæſ.t.l.ex ea.l.ob carmen,ff.de teſtib. 34.cap, veniens,de teſtib cap.excommunicatus.de hæretic. Innocent.& Dd.in d.cap,teſtimonium.35,gloſſ.in §.relegati,Inſtitut.quib.mod,ius. patr. poteſt ſol, Bartol.in l. ad cognitionem, ff.ex quib,cauſſ.m.poſſeſſ.eat,Felin.in cap,1,de offic.iud,deleg.36,Bartol, & Angel,in l, Lucius ff.de his qui notan infã,gloſ.in l.1.ff,de teſtib,37,Bart,in d,l,1.Bald.in authent,Si teſt,producedicatur.Specul. & Ioann,Andr.in addit,tit.de teſtib 38,l, is cui bonis.ff.de teſtam. & ibi Bald.39,d.l.1,de teſtib.l. ſi quis C.eod,40.Bart,in.l.1,C,de,ſum.trinit.41.l.ſi, quemquã C,de epiſc. & cleric,& ibi Dd,42.§.ſunt.præterea Inſtit,de publ.iudic.Specul.tit,de accuſat 43,l.nullum.penitus.& ibi.Dd,C.de teſtib.44.cap. licet,Hely.& ibi Dd.& gloſſ.de ſimonia.Specul.de tit,45,Alber.& Specul,in loc.præd.46,l.invitis,ff,de teſtib 47.l,3,ff de iureiur,l.minor.C,qui ætate ſe excuſ.48.d.l invitis,l.1.ff.de.public.vectig.49.authent.d. teſtib.§ quoniam verò 50. Panorm. in cap,dilectus.de exceſſ.prælat,Felin,in cap.intimavit de teſtib.51.gloſſ in d.l. ſi quis teſtium. Lanfranc,& Alberic.loc.præd.52. l.lege. Iulia & l.invitiff.de teſtib.53.cap.1,de teſtib,cogen.& cap.in fidei favorem de hæretic.54.l,ſi quis teſtibus.C, de teſtib.Bald,in cap.litteras,de præſcr.55.l.parentes.C, de teſtib.56.d.l.parentes. & ibi. gloſſ.l parentum ff de verb,ſignific.57.arg,l,ult.C,de tempor.appell.Alberic.de,tract.Ioann.Andr in addit Specul.d,tit,58.gloſ,& Dd.in.l.etiam ff,de probat.59.cap videtur quæ,mater accuſ,accuſat poſſ,& 25,4,601.60.Bart.& Bald in.l.qui teſtã. ff.de teſtam. 61.gloſſ.in d.l parentes & in cap,cùm canones.& C,inſinuante de offic,deleg.Specul,Alberic.& Lanfranc.in loc.prædic.62.l.2 C.de teſtib,63,Bald,in cap.litteras,de præſcr.64 Lanfranc, & Alberic,locis allegat,65,Bald,& Butr,in cap,cùm oporteat,extr,de accuſat,Panorm,in cap.litteras.de præſũpt. 66.cap.per tuas extr.de ſimonia.cap,cum dilectus,& ibi gloſſa,extr, de elect,67. Dd.in d.l. parentes.Bartol.d.l,qui teſtamento gloſſ,in cap,accedens,ut lit,non conteſt,68,Bart.in d,l.qui teſtamento.& in l,lex,cornelia.ff.de iniur.cap,præſens.quæſt.9,69.l,1, & 2.ff,de liber. cauſſ. 70,cap.1.& cap, quoniam.extr.ut lit.non conteſt,71.gloſſ.in l.exceptionem,C.de probat.& in cap.exceptionis extr.de lit,conteſt,72. cap,quoniam frequenter ut,lit, non cont, & ibi gloſſ, & Dd.Lanfranc.in cap,quoniam contra de probat.73.l, iudices.C.de fid. inſtrum. cap. cum nomine domini.extr,de teſtib.74. cap,iudiciæ,3.quæſt.3.Bart,& Dd,in l, 1.C.de dilat.75.l.fin ff.de dilation.Iaſon.in l.fin.ff.de fer Panorm.in cap.licet de probat.76.l in oratione.ff.de dilat,l.1.C,eod.gloſſ.in cap. præterea,de dilat,77,authent.et qui ſemel,C, de probation.cap, ultra.tertiam extr.de teſtib,78.d.cap.ultra.tertiam, cap.ſignificaverunt. cap, in cauſis ubi Panormit.de teſtib.

TIT XXXVII.

De Citatione & Iuramento Teſtium.

PRIMUM fit Citatio teſtium, & adverſarii. Teſtes citantur ut perhibeant teſtimonium in cauſſa producentis, & niſi fuerint citati, nullã fidem merentur. Nam qui ſpõte ad Iudicem venit,& ſe ad dicendum teſtimonium offert, ſuſpicionem falſi incurrit 1: qui verò à parte ad judicem producitur ac loco teſtis exhibetur, is etiam non ante citatus admittitur. & citatur à judice 2. Quòd ſi teſtes citandi ſub alterius juriſdictione poſiti ſint, tunc per litteras remiſſorias, ſive requiſitoriales illius territorii judex implorandus, ut teſtes examinet, atque reci-

cipiat 3, & atteſtationes eorundem obſignatas tranſmittat 4. ſi verò teſtes legittimè vocati noluerint venire, iterum citantur ſub pœna aliqua pecuniaria,& ob contumaciam multari, & ſic ad dicendum teſtimoniumcompelli poſſunt 5. Immo ſi producens defectu teſtium contumacium ſuccumbat, ipſi ad omnia damna reſarcienda tenentur 6. Adverſarius citatur ut juramento teſtium interſit, & det Interrogatoria, loco,& tempore præfinito: quæ Citatio uſque adeo neceſſaria eſt, ut ſi abſque ea recipiantur,irrita ſint & nullius momẽti illorum teſtimonia; quoniam pertinetad ſubſtantiam judicii 7. Excipitur,Si judex per inquiſitionem procedit contra delinquentes 8, aut examinet teſtes de fama, aut notorio, ad ſuam informationem 9: Si ſpectata & nobilis mulier teſtis eſt,quæ domi abſque partis citatione examinari poteſt 10: Si talis ſit teſtis,cujus dicto partes acquieſcere ante convenerint 11; Quando teſtis in loco valde remoto producendus eſt 12: Quando teſtis qui obſcurè depoſuit, ad declarandam atteſtationem ſuam iterum examinatur; quoniam illa non cenſetur nova productio,ſed prioris declaratio 13: Quando mora periculum adferret,utputa ſi teſtis in extremo vitæ diſcriminæ verſaretur,aut profectionem pararet 14: vel ſi eſſet ultima dies præfinitæ dilationis, qua elapſa judex juriſdictione decederet 15. Sed ſi adverſarius citatus venire noluerit, nec Interrogatoria dederit, etiã eo abſente Iudex teſtiũ profeſſiones recipit,ex officio interrogationes proponit,&non minus valebunt quam ſi eo præſente receptæ fuiſſent 16 Contra ſi non potuerit venire ob Iuſtam,& neceſſariam cauſſam, idque liquido doceat,examinatio in aliud tempus proferri debet. alioquin receptio teſtium,& eorum teſtimonia non valebunt 17 Sequitur Iuramemtum teſtium quod tenentur præſtare priuſquam ad dicendum teſtimonium admittuntur, quia teſtis non juratus, quãtumvis ſanctimonia,vel dignitate excelleat, nullam fidem meretur in præjudicium alterius 18. Si tamen poſt dictum teſtimonium nulla interpoſita mora,&ſponte juraverint ita eſſe ut depoſuerint, nihilominus admittitur ejuſmodi teſtimonium, maximè in teſtibus ſpectatæ,& integræ fidei quia

dei quia

quia ut vulgo dicitur, id quod incontinenti fit ineſſe rei,& adhærere cenſetur 19, Secus ſi ex intervallo temporis, vel ad judicis interrogationem juramentum poſt præſtitum ſit, tunc enim non cenſetur ineſſe, nec per illud atteſtatio ante facta convaleſcit 20. Quin etiam conſẽſu partium quibuſvis teſtibus juramentum remitti poteſt in civilibus, non itẽ in criminalibus & ſpiritualibus,aliiſque arduis cauſſis 21. Nec ſufficit tacita remiſſio,utpote partibus non contradicentibus, ſed expreſſè fieri debet 22. idque ab utraque parte, non ab illa tantũ contra quã teſtes producuntur 23. Quæ quidem remiſſio à partibus facta, nihil obſtat judici quo minus ipſe teſtes juramẽto obſtringat, ſi ei ita videbitur, niſi ante ipſius autoritate remiſſũ ſit 24. Præſtare autem debẽt teſtes juramentum intra dilationem ad producendum datam,tempore & loco congruo,non die feriata;etſi poſt dilationem & die feriata examinari licitè poſſunt 25. Nam teſtes recipere,& jurejurando ad dicendum teſtimoniũ obſtringere, eſt actus judicialis quem diebus feriatis exercere non permittitur 26: Examinatio verò teſtium non eſt actus judicialis,ideoque fieri quocunque tempore poteſt 27. Et primũ jurat teſtis ſe verum dicturũ, quatenus ei liqueat,nulla admixta falſitate,aut mendacio, Deinde pro utraque parte, & tam de articulis & interrogatorijs, quàm de tota cauſſa profeſſurum. Poſtremò nec pretio,nec amore, nec odio, nec commodi ſui cauſſa quidquam, quod ad veritatis teſtimoniũ ſpectet, occultaturum 28. Sunt qui addunt, Non evulgaturum atteſtationes ſuas donec earum publicatio fiat 29. Ceterum in præſtando juramento teſtium non idem modus,aut eadem ſolemnitas ubique obſervatur. In quibuſdam tribunalibus teſtes jurant erectis duobus digitis cum pollice,præeunte examinatore his verbis, Ita me Devus adjuvet. in aliis imponunt primores duos digitos in librũ Euangeliorũ, aut tangũt ſacroſanctas ſcripturas 30. Feminæ plerũque cũ jurãt ,manũ dextram imponunt mamillæ ſiniſtrę. In nõnullis judiciis nobiles,& illuſtres viri ſola fide interpoſita ꝑ ſcripturã teſtãtur,& atteſtationes obſignatas Iudici examinis trãſmittut; quoniam illorum interpoſitio fidei

juramento comparatur 31. Epiſcopi, & clerici jurant propoſitis tantum euangeliis, non tactis 32.

1. Lanfrāc. in praxi. tit. de teſtib. 2. authent. rogati C. de teſtamen. Bartol. in l. poſt. legatum ff. de his quib. ut indig. 3. l. judices cum. authen. apud eloquentiſſimum C. de fide inſtrumen. cap. 1. de teſtib. cogend. 4. authent. de teſtibus, §. quoniam de teſtib collat. VII. 5. gloſſ. & Bartol. in l. ſi quando C. de teſtib. Lanfranc. in cap quoniam contra, de probat. 6. Imola. & Caſtrenſ. in l, argentarij C. de eden. Afflict. conſtit reg. Neapol. 7. d, l. ſi, quando cap. in nomine domini extr. de teſtib. Iaſon. l. properandum C. de judic 8. Hippol. Marſil, in, l, de uno quoq; ff de re judicata, Panorm. in cap, 2, de poteſt, deleg. 9, Innocent, in cap, 1, de poſtul. prælat. & in cap. bonæ. de election. Bald. in, l, qui teſtamento, ff, de teſtam, 10. Bart, in l ad egregios, ff, de jurejur, &, Iaſon, ibidem, et ſi, ab illis diſſentiant, Abb, &, Felin, in cap. ſi. qui teſtiū. de teſtib, 11, Bart in, l, Theopompus, ff. de dote, præleg, Alexand, conſil, 130, lib, 1, Socin, in, l, ſi quis arbitratus, ff. de verb, oblig, 12, Bart, in, l, 3, C, de Naufrag, Decius. in, d, cap, in nomine domini, 14. Dd. in d. cap, Ancher. conſil. 126, 14, Innocent, & alij, in cap, Albericus, de teſtib, 15, Oldrad, conſil, 6, Bart, Bald, & Angel, in, l, more Romano, ff, de ferijs. 16, d, l ſi quando & authent. ſed & ſi quis, C, de teſtib. 17. gloſſ. & Felin. in cap. 2. de. teſtib. argum. l. quæſitum. ff. de re. judic 18, l, jurisjurandi C. de. teſtib. & ibi. Dd. cap. fraternitatis. cap. licet univerſis. extr, eodem. Bald. in. l, nobis. C. de milit. teſtam. 19. Gloſſ. & Dd. in, l, juriſgentium, ff. de pact. Bald. & Caſtrēſ. in, d, l, jurisjurandi Felin, d. cap, fraternitatis. 20. Dd. in, d. l. jurisjurandi, Felin. loc. præd. & Iaſon. in, l admonendi. ff de jurejur. 21. cap. tuis quæſtionibus, de teſtib. & ibi, gloſſ, & Felin. Iaſon, d, l, admonendi & in, l. nemo. poteſt ff. de legib. 22. Felin. d. cap, tuis, quæſtionibus. 23. Ioan. Andr. &. Abb. in. d. cap. tuis. Iaſon. in. d. l, admonendi 24. Alex. in l. 1. ff. de ferijs, Specul. tit, de teſtib. Iaſon. d, loc. 25 l. 1. in fin. ff. de bon. poſſeſſ. ex teſtam, milit, Bart, & alij in d. l, damni ff. de, damn. infec. Felin. in cap. licet, cauſam de probat, 26. cap. quoniam, contra de probat. l. dies feſtos. C. de fer, Rota. deciſ, 24, &. deciſ. 588. 27, cap. quia propter. extra de. elect. Specul tit. ſer. Lanfranc, tit, de depoſſ, teſt. 28, gloſſ. in d. cap. fraternitatis, 29, gloſſ, in d. l. jurisjurandi Bald. in l, presbiteri, C. de epiſc, & cleric, 30, Bald. in, cap. 1. de pact. juram firm. Felin. d. cap. tuis 31. cap. pervenit & ibi gloſſa. de fidejuſſor, Dd. in authent. ſacramenta puberum. C. ſi adverſ. vendit. 32. authent, ſed judex. C. de epiſc. & cleric. cap, fin extra de juram. calum. gloſſ, in Clement, 1, de homic.

TIT. XXXVIII.

De Examinatione & Profeſsione Teſtium.

POST præſtitum juramentum ſinguli teſtes ſeorſim, & ſecreto loco examinantur, ut tanto liberiores ſint ad dicendum teſtimonium 1; quod alioquin corā omnibus prolatum nullius momenti habetur 2: præterquam in cauſsis sūmariis, & modici præjudicii in quibus teſtes palam præſentibus litigatoribus examinari poſſunt, nec alia publicatio neceſſaria eſt 3. Examinare autem teſtes judex ipſe debet in cauſſa criminali & arduo negotio, ut matrimonio, & beneficio eccleſiaſtico. In civili vero cauſſa poterit alteri veluti Notario examinationem teſtium committere 4, ubi hoc perſonarum, & rerum

rum qualitas exigit, ut videlicet ad egregias perſonas, vel infirmas, vel mulieres, quæ ad judicis præſentiam cõmode venire non poſſunt, mittatur 5. Sed is quem Iudex commiſit, non poteſt alterum denuo committere, præſertim parte reclamante 6: nec etiam habet facultatem inquirẽdi an articuli, vel teſtes ſint admittendi, aut rejiciendi 7; nec atteſtationes poteſt publicare ſine mandato, ſed obſignatas judici tradere debet 8. poterit nihilominus teſtes interrogare de circunſtantiis rerum, perſonarumque ad cauſſam pertinentibus, atque etiam proteſtationes contra teſtes recipere 9. Quod ſi partes tacite, vel expreſsè conſentiant, & concedant alterum ſubdelegari, vel ſi duobus pluribuſve officium examinationis delegatum ſit conjunctim vel diviſim, ut fieri ſolet, & unus ita ſubdeleget, admittetur talis ſubdelegatus, & examinatio ab eo facta valebit; quoniam utile per inutile non debet vitiari, aut tolli 10. Profeſſiones verò, & atteſtationes teſtium ut fidem probationis faciant, debent eſſe aptæ ad propoſita, & interrogata, certæ, atque adeo concludẽtes neceſſario, vel præſumptivè, vel juris aliqua præſumptione 11 Nam profeſſio teſtis aliena, generalis, incerta, & Varia non probat 12. Obſcura, & ambigua interpretationem accipit contra eum à quo teſtis eſt productus 13. ad quam declarandam poteſt Iudex, ſi ei pro officii ſui ratione videbitur expedire, illum iterum examinare etiam poſt publicationem teſtium; ſed ſi is à quo primum fuit productus poſtulet declarationem, vel teſtis ipſe ultro veniat, etiã alteri partium ſit locutus, aut loqui potuit, repellitur à declaratione ſui teſtimonii 14. Deinde oportet ut profeſsio naturæ negotii conveniat, cadatque in ſẽſum & ſcientiam ipſius teſtis, veluti ſi ſuper mera negativa profiteatur, debet ejuſmodi negotium certo loco ac tempore definiri, aut factum teſtis propriam ſpectare 15. Denique requiritur ut profeſsio contineat rationem ſcientiæ, Nam ſola teſtatio prolata. nec aliis legitimis adminiculis cauſſa approbata, nullius momenti habetur 16. Quod ipſum tamen diſtinctionẽ recipit Aut enim teſtis cauſam ſuæ ſcientiç dicere rogatus fuit, & tunc ſi nullam, aut non concludẽtem atteſtationis ſuæ cauſ-

ſam adferat,non valet ejus teſtimonium,adeo ut ne præſumptionem quidẽ faciat 17. aut non fuit interrogatus,& tũc quoque tenetur reddere teſtimononii ſui rationem,quatenus teſtatur de his tantum quæ percipiuntur ſenſu aliquo exteriori, ut quod viſu percipi poteſt dicat ſe fuiſſe præſentem,& ita geri vidiſſe,quod auditu ſolo percipitur, dicat ſe in loco ubi res acta fuit præſentẽ,& vigilantem talia verba, talem ſtrepitum audiviſſe,& ſic de alijs. Quatenus verò teſtatur de his quæ tantum judicio intellectus percipi poſſunt,ut ſi dicat aliquem eſſe dominum illius rei,furioſum, divitem,mortuum, dicti ſui rationem adferre debet,etiamſi non rogetur 18. Idem eſt in his rebus quæ percipiuntur arte,& uſu,ut in adſerendo pretio, deterioratione, damno, & eo quod intereſt 19; & quando teſtis refellit,& arguit inſtrumentum 20. Item in criminalibus, in quibus non valet atteſtatio,niſi teſtis rationem ſcientiæ reddat etiam non interrogatus 21: quod nonnulli putant obtinere quando teſtis eſt productus ad impugnationem, ſecus ſi ad defenſionem, quia tunc,non interrogatus probat, etiamſi nullam exprimat cauſſam ſui teſtimonii 22. Poſſunt autem teſtes etiam non interrogati,ſi eis videbitur,reddere cauſſam dictorum ſuorum,& illi qui cauſſam reddũt,præferuntur aliis non reddẽtibus 23.

1,Gloſſ,in cap,quia propter,de elect,l,nullam C,de teſtib. & ibi Bartol.2,Bald,l,prolatam C,de ſentent,& interlocut,omn,judic,3,Bald,d,loco,4,Dd.in l,judices,& authentic.apud eloquentiſſimum,C,de fide,inſtrum,& l,3,§ item divus,ff de teſtib,5,l.ad egregios,ff,de jurijur.cap.ult,de teſtib.cap. mulieres,de judic, 6.argum,l.inter artifices,ff,de ſolut.l.nemo,poteſt,ff,de duob,reis 7. Abb.in cap,quoniam,contra coll 18,Felin,cap,cùm cauſſam de teſtib.8.Bartol,in l,cùm ab initio ff. quemadm, teſtam,aperian, 9,Iaſon,in.L cui juriſdictio ff,de juriſdiction,judic,Innocent,in cap,cum Bartol.los,de ſententi,excommun,& in cap.licet cauſſam de probat, 10,Mynſinger,centur,3,obſervat,41 ,ex deciſione Cameræ Imperial,11,l.non hoc C.Vnde cognati & ibi,Bartol l, 1.ff,Si cert,petat 13 cap,propter de teſtib. Bart,in l.eos qui ff,de falſ Salicet,in l.jurisjurandi C,de teſtib ,12,l 1,§,ult,ff,eod.tit.14.gloſſ,in §,qua vero multi,authent de teſtib,15.l.ob crimen,ff,eod,16,l,ſolam C.de teſtib Dd, in cap,cùm cauſſam 17.Dd,in d.l,ſolam Innocent, in d,cap, cum cauſſam Lanfranc in cap,quoniam de probat, 18, Bald,& Caſtrenſ,in d,l,ſolam Innocent,& Abb,in d.cap,cùm cauſſam Franſiſc,Curt.tract,de teſtib, 19,Alexan conſil.183,volum.7,Decius.in l,quotiens,ff,de ret.jur,20. Alexan conſil,190.volum 6,21,l,fin.C.de probat, Alexan,conſil,15,volum,1,22, Hippolit, Marſil.in pract,crimin.& in ſingul,261,& 658,Bartr,conſil,188,volum.2,23,Ioann,Andr,& Bald,in l.praſbiteri C,de epiſc,& cleric,Franciſc,Curt,de tract,

TITVLVS

TIT. XXXIX.

De Productione & Examinatione Teſtium Ad perpetuam rei memoriam.

ETSI teſtes regulariter debēt produci,& examinari poſt litis cōteſtationem: tamen ſi quis diuturnam abſentiam, aut mortem eorum metuat, poteſt illos ad æternam rei memoriam producere, cùm lis nondum conteſtata ſit 1. Nec Actor tantum hujus productionis facultatem habet, ſed etiam Reus,& ille qui in cauſſa & actoris, & rei partibus fungi poteſt, licet diverſa ſit in illis ratio 2, Nam actor producit ad fundandam ſuam intentionem, vel quando omnino agere non poteſt niſi prius examinatis teſtibus in quibus, omnis ejus probatio conſiſtit 3, vel quando Nondum actio ipſi competit, ſed in poſterum competitura eſt 4; veluti ſi creditor qui ſub conditione, aut in diem credidit, neque ante illam conditionem, aut diem experiri in judicio poteſt, metuat ne debitor ſibi neget debitum, ac teſtes qui ejus conſcii ſunt, moriantur, utpote ſenes, valetudinarii, vel diutius abſuturi ſunt, quia forte ad bellū proficiſcentur, aut longum,& periculoſum iter ſuſcipient 5, cōceditur hæc productio: ne probationis facultas,& rerum geſtarum memoria ei pereat. Ceterum ſi Actor habet poteſtatem agendi quandocunque vult, non poterit uti hoc extraordinario productionis remedio, ſed debet via ordinaria teſtes producere 6. Reus verò producit ad firmandam defenſionem, ſive exceptionem, per quam poſſit elidere actionem quam metuit ne ſibi intentetur, & quoniam in ejus poteſtate non eſt ſicut actoris quando conveniatur, ideo abſque reſpectu ætatis, valetudinis, vel abſentie omnes idoneos teſtes indiſtincte poteſt producere 7, Idem obtinet in illo qui & actoris,& rei vice fungi poteſt, ut eſt poſſeſſor juris alicujus, de quo veretur ne alius ipſi aliquando litem, controverſiamve moveat, & teſtes qui id jus norunt moriantur, aut diſcedant. Nam & hic poteſt quoſlibet idoneos teſtes producere ad perpetuam rei memoriam, & teſtimonia ſtatim diſcere, quæ tanquam publicum inſtrumentū

perpetuo

perpetuo valeant 8. Porro admittitur hæc productio poſt cognitionem ſummariam ſemiplenamque ſaltem probationem judici factam de ætate, valetudine, abſentia teſtium, & negotij qualitate: quæ arbitrio judicis æſtimanda relinquuntur 9. Et fieri debet coram Iudice competente ipſius rei, ſive cauſſæ principalis 10; niſi adſit præſens periculum perituræ probationis ob mortem teſtis, vel ſubitum diſceſſum. tunc enim ab incompetente judice, & parte non citata, teſtis produci,& recipi poteſt 11: quoniam ubicunque eſt periculum in mora, ibi negligitur obſervatio juris communis ,& extraordinariè proceditur 12 Si tamen teſtis infirmus ſupervixerit, aut abſens redierit,evaneſcit extraordinaria productio, & repetitur coram judice competente, & pars adverſa citatur 13: quæ in hoc productionis genere citari debet, ut juramento teſtium interſit 14: ſic tamen ut illa citatio diſerte exprimat productionem fieri ad perpetuam rei memoriam. alias productio nullius momenti eſſet 15. poſt productionem verò neceſſe eſt actori ut intra annum actionem inſtituat à tempore quo agere licuit: quoniam contra actorem non agẽtem intra annum, fit præſumptio juris talem productionem in fraudem factam eſſe 16. Ipſę autem profeſſiones teſtium actoris conſignatæ remanent apud Iudicem, nec publicantur donec de cauſſa judicium cœptum, & lis conteſtata ſit 17; rei verò, & poſſeſſoris ſtatim publicantur, ut modo diximus.

1. Dd, in authent, ſed etſi quis C. de teſtib. cap. quoniam frequenter ut lite non conteſt. & cap. ſignificavit de teſtib. 2. Gloſſ & Panorm, in d. cap ſignificavit Bart. in l. 4, §. prætor ait ff. d. damn. n. fec 3. l. publicati C. de teſtib. l. 1. & 2 C. de bon. poſſeſſ. ſecun. tabul & l. 2. ff. quem. adm. teſtam. aperian. 4. Bartol. in d. authent. ſed etſi Innocent. in d. cap. ſignificavit & d. cap. quoniam 5 Bartol. & Bald. in d. authent. 6. Angel. in l. ſi quis libertatem ff. de petit. hæred. Felin. in d. cap. ſignificavit, 7 l. pure § fin ff. de dol mal except. l lege Aquillia ff. ad legem Aquill. & ibi Bartol. 8. Panorm. Innocent. & Butrio in d cap ſignificavit. Bart. in de authent. 9. Bartol in d. §. prætor. ait Abb. Felin & alii in d. cap. quoniam & cap. Albericus de teſtib. Alexand. conſil. 2 6. lib. 2. 10. Bart in l. cum Si § tranſactiones ff. de tranſaction: & in l. ſocietatem ff. pro ſocio Panorm d. cap. ſignificavit 11. Iaſon in l. admonendi ff de jure jur. Felin. in d. cap. Albericus 12 l. 1. ff. de damn. infec l. divus §. fin. ff. de petit hæred 13. Rota d. diſ. 109. Ludovic. Roman. l. ſi verb, §. ſi viro ff ſolut matrim. 14. Bald. in d. authent & Hoſtienſ. in d. cap. ſignificavit. Rota. deciſ. 394. 16. gloſſ. & panorm in d. cap. quoniam frequenter Alciat in tract de præſumpt 17, gloſſ. & Panorm in d cap. quoniam frequenter Bart. in d. authent. ſed etſi quis C. de teſtib, Ioann. Andr. in addit. ad Specul. tit. de teſtib. etſi Speculat. ibi aliter ſentiat; cujus opinio non eſt recepta.

TITVLVS

TIT. XL.

De Publicatione Teſtium.

POST examinationem teſtium ulteriori eorundem productioni partes renuntiant,& petunt atteſtationes à judice publicari. Nam publicatio fit à judice partibus conſentientibus,& præſentibus, aut ſi adeſſe noluerint, legittimè tamen vocatis 1. Non enim alius qui teſtes non produxit,licet ſua interſit,poteſt publicationem petere 2; nec Iudex eam facere parte altera vel utraque invita,alioquin non obſtante hujuſmodi publicatione, pars quæ nondum atteſtationes cognovit, poteſt alios teſtes producere, tam ſuper eiſdem articulis, quam ſuper aliis directè contrarijs 3. Quòd ſi alter litigatorum vel uterque noluerit admittere publicationem, quoniam cupiat alios teſtes producere, debet exprimere juſtas impedimenti cauſſas 4: quibus cognitis Iudex dare poteſt dilationem unam pluresve, etſi plures quam tres vix concedendæ ſunt, ut ante diximus 5. Facta verò publicatione Iudex quidem poteſt pro officij ſui religione teſtes iterum interrogare, & examinare, ſi forte ambiguè,vel obſcurè profeſsi fuerint, ut teſtimonia ſua declarent,& certa,atque liquida reddant 6: ſed litigatores poſt renunciationem,& publicationem factam, & cognitas profeſsiones,non poſſunt amplius teſtes producere, etſi illud petant; quia renuntiatio ſemel facta aufert poteſtatem producendi alios teſtes 8,&poſt publicationem eſt periculum ſubornationis, & corruptionis teſtium 9. Excipiuntur certi quidam caſus in quibus poſt renuntiationem, & publicationem admittitur teſtium productio,veluti, Si nova quæſtio incidat quæ teſtimonijs non ſit explicata,& confirmata 10. Si edantur articuli novi, qui ab antiquis connexis dependeant 11; nec ab eiſdem diſſideant, & ejuſmodi qualitatem inducant quæ prioribus articulis propoſita non eſt, & tamen id ipſum quod in quæſtione eſt confirmat, veluti ſi is qui poſſeſsionẽ rei controverſæ non probaverit, conetur docere ejus proprietatem,ſive titulum 12. Nã in articulis plane contrarijs,ac pugnantibus cum antiquis, poſt publicationem non admittũtur teſtes 13. Si exceptio peremptoria

toria non omnino contraria probationi partis adverſæ poſsit opponi 14, ut ſi actor mutuum datum probavit, reus opponit exceptionem pacti de non petendo, quæ non eſt directè contraria actoris probationi 15. Si teſtes recepti ſint ad perpetuam rei memoriam, poſt quos etiam alios producere licet, Si teſtes producantur cum inſtrumento, in quo timor ſubornationis eſt metuendus 16, Si primi teſtes dixerunt ſe nihil ſcire, vel non recordari 17; Si quid in examinatione teſtium vel negligentia vel dolo malo examinatoris omiſſum ſit, quia fortè non de omnibus articulis, vel interrogatorijs ſint interrogati; quoniam malitia, aut negligentia examinatoris parti nocere nō debet 18. Si atteſtationes nondum partibus cognitæ ſint, licet teſtes ſint publicati non enim tam publicatio. quàm ſcientia & patefactio atteſtationum facultatem producendi alios teſtes adimit 19, Si atteſtationes poſt publicationem earum factam ſint amiſſæ 20.

1. Bald. & Angel. in authent. ſi quis in aliquo. C, de eden, 2, cap. 2. extr. de teſtib. Innocent, in cap, conſtitutus, de teſtib. 3, Bartol. in authent & qui ſemel. C. de probat, Panorm. & Ioan. Andr. in d, cap. conſtitutus, 4. l. oratione ff. de dilat. & l. 1. C. eod. 5. Specul. tit. de teſtib. 6. Dd. in cap. cùm clamor, de teſtib, 7. cap, cum veniſſent. & cap, per tuas de teſtib, & ibi Abbas 8, cap, de teſtibus. & d, cap. cùm veniſſent. de teſtib, Innocent. d, cap, conſtitutus, ubi dicit communem, hanc eſſe opinionem 9. authent, qui ſemel, C. de probat. gloſſ, in l, 2. C. Sententi. reſcin, nō poſſe cap, fraternitatis, de teſtib, 10. d, cap. cùm veniſſent, 11. d, cap, fraternitatis & ibi Imola Clement. teſtibus, eod, tit. 12, d. cap, cùm veniſſent, Angel, authent. de teſtib, §, quia. vero 13, Bart. d, authent, 14. l, exceptiones. C, de probat. Bartol. in l, certi. edicti ff, Si cert. petat, 15, gloſſ. in d, l, exceptio. Angel in d, authent, de teſtib, 16. cap, ſeries. de teſtib. & ibi Butr, l, officium ff. de, rei vindicat. 17, Specul, d, tit, Socinus, regula, 402. 18. cap, cùm per tuas. & cap, cum clamor de teſtib. & ibi gloſſ. 19. d. authent. de teſtib, gloſſa, in Clement. fin de teſtib. Portius lib. 1. Commun. Opinion, 20. Lanfrancus. cap. quoniam. contra de probat.

TIT. XLI.

De Confutatione ſive Reprobatione Teſtium.

PVBLICATIS, & cognitis atteſtationibus fit Confutatio, ſive ut vulgo appellat. Reprobatio, vel Repulſa in qua exceptiones objiciūtur cōtra pſonas, & dicta teſtiū ad elevandam

vãdãm,& refellendã eorum fidem. Hæc petitur à judice & admittitur ante concluſionem,poſt quã non debet cõcedi 1: ſicut nec in cauſſis ſummarijs ſolis, ex quibus ſcilicet nullã alia principalis cauſſa in ordinario judicio movetur 2: neque etiã in cauſſa appellationis contra teſtes in priore inſtãtia examinatos & non cõfutatos,quoniã ſibi imputare debet,qui cùm poſſet,teſtes nõ repulit 3: niſi ignoravit,& poſt appellationẽ didicit crimina,ob quæ potuiſſet in prima inſtãtia teſtes repellere, tũc enim admittitur in cauſſa appellationis,cũ juramento,Non ãte ſciviſſe 4. Sed ſi novi teſtes in ipſa appellatione producũtur,nõ poteſt denegari cõfutatio,quę eſt quędã defenſio 5,&ideo etiã conceditur in cauſſa attentatorum,niſi calũniosè differendę litis gratia petatur 6. Porro confutatio contra perſonas teſtium ex varijs circumſtantiis deſumitur maximè ꝙ ſint ex eorũ numero qui legibus teſtimoniũ dicere prohibentur: quoniã fortè teſtis ſit domeſticus,& conjunctus producenti 7,vel capitalis inimicus ejus contra quem producitur, ſocius bonorũ,ſimilem cauſſã habens,conciliator,ſollicitator cauſſæ,negotiorum procurator, reus criminis, infamis, perjurus, mutus,ſurdus, fatuus, & rerum ignarus, obſcurus 8, vilis,& pauper 9; quo nomine cenſetur qui ſolidos quinquaginta non habet in bonis 10: etſi non repellitur pauper ſi ſit honeſtæ vitæ,& integræ opinionis, nec aliis circunſtantijs gravetur 11. Quæ omnia poſſunt objici contra perſonas teſtium partis adverſariæ , non autem ipſius producentis. Nam producens teſtem pro ſe cenſetur illum approbare per ſolam productionem,licet eo non utatur 12: eaque de cauſſa non admittitur ad ejus confutationem,tanquam ſibi ipſi contrarius 13; etiãſi producatur poſtea cõtra eum in alia cauſſa, & ab alia parte 14. Nihilominus licet producẽti refutare dicta ſuorũ teſtiũ,ſi ipſi adverſantur 15. Sed in criminalibus objecta cõtra teſtes ſpeciatim recẽſeri debẽt,neq; ſufficit ea generaliter ꝓponere;veluti ꝙ ſunt fures,adulteri,ſpurii,&ſimiles 16,& q talia crimina objicit, tenetur actione injuriarũ ipſis teſtibus,& punitur niſi ſemiplenè ſaltem,vel ꝑ famã ꝓbaverit 17. Cõtra dicta teſtiũ opponitur ꝙ ſunt vel obſcura,incerta

ambigua, dubia 18, præmeditata, & cõpoſita uno eodemq; ſermone 19, negativa, nõ coarctata loco, & tẽpore 20: ex quo plus creditur teſtibus affirmãtibus, quàm negãtibus 21: aliena ſuperflua, impertinentia, extra articulos, & interrogata 22, non veriſimilia, non paria, & congruentia in facto, qualitate, vel natura rei 23. Nam dicta teſtium in circumſtantiis rei convenire debent 24: etſi levis error vel differentia in circumſtãtiis rerum, non vitiat univerſum teſtimonium 25; vel contraria & repugnantia, cùm ſcilicet unus teſtis aliorum teſtiũ dictis repugnat & contradicit 26, aut quãdo unius teſtis dicta in eadem ꝓfeſſione ſibi ſunt contraria. tũc enim neutri ipſius dicto creditur 27: immo falſum dixiſſe, & perjuriũ admiſiſſe cenſetur 28. Denique ꝙ ſint teſtimonia ex auditu alieno 29, aut ſine cauſſa ſciẽtię, vel ſine idonea, & concludẽti cauſſa, atque ratione 30; ꝙ ſint ſingularia, & cum nullo aliorum teſtium dicto conveniãt 31. Nam teſtis ſingularis non facit plenã fidem 32; nec deferri juramentũ in probationis ſupplementũ ei debet, qui teſtes habet ſingulares 33. Quod verũ eſt quãdo teſtes de ſpeciali & unico actu recepti ſunt, ut in adulterio Susãnæ, quia tũc diſparia dicta cenſentur ſingularia, & teſtes tanquã ſingulares non ꝓbant, ſed cũ genus aliquod ꝓbandũ eſt puta juriſdictio, ſervitus, decima, infamia, & aliud ſimile; tũc ad hoc ſufficit ejus partes probare per teſtes ſingulares, qui ratione ejuſdẽ finis conveniant, etſi in tẽpore & actibus diſſentiãt; ob ꝙ non dicũtur ſingulares, & integrè ꝓbant 34. Præterea excipitur cõtra formã ꝓductionis & examinationis teſtiũ, ꝙ teſtis nõ legittimè vocatus ad teſtimoniũ acceſſerit, quod à producente fuerit inſtructus, ꝙ non juraverit, aut poſt, non ante dictũ teſtimoniũ juraverit: ꝙ de credulitate, nõ de veritate juraverit, quod à non cõpetente judice, aut à ſubdelegato ſit examinatus, quod nõ viva voce, ſed in ſcriptis depoſuerit 35. Item excipitur cõtra numerum teſtiũ quẽ non eundẽ in omnibus cauſſis, & negotiis leges requirũt, & in ijs in quibus minus periculi eſt de dolo, circũventione, pauciores, in quibus plus eſt, plures adhiberi ſtatuũt 36. Vnius vero teſtis fidẽ ſolam ad probationem neutiquã ſufficere volunt, etiãſi honore &

nore, & integritate præſtet 37: ſed duorũ teſtimonium in qualibet cauſſa ſufficiens eſſe, niſi expreſſè lege cautum ſit plures in aliqua cauſſa adhibendos, veluti in teſtamento, codicillis, donationibus, & aliis 38.

1, authent. de teſtib, §, ult. 2, Abb, & Felin in cap, veniens de teſtib, Aretinus cõſil, 61, Menoch, de arbitr, judic. quæſt, 32, 3, Afflict, deciſ, regni Neapolit, Marant a tit, de teſt, repulſa 4. cap, præſentiũ de teſtib. 5. Clement, ſæpe §, nõ ſit, & ibi gloſſ, de verbor, ſignific, 6 Afflict. deciſ 351, 7, cap, in lit, de offic, deleg, 8, l, 2, ff. de teſt ib, l, quoniam l, teſtium C. eod, 9, d, l, 3, 10. Bartol. in l, qui accuſare ff, de accuſat, 11, argũ, l, ſuſpectũ, ff, de ſuſpec, tutor, 12, Felin. cap, præſentiũ de teſtib, Ioann. Andr, in addit, ad Speculat, tit, de teſte. 13, l. ſi quis teſtibus, C, de teſtib, & ibi Bald, cap. de teſtibus & ibi Abb, & Felin extr, de teſtib, 14, Ioan, Andr, d, loc, Aretinus conſil, 140, 15, Abb. d, cap, præſentiũ. Maranta tit, de teſte, 16, d, cap, præſentiũ. Bartol, in l, teſtium ff. de teſtib. & in l, 1, C, eod. 17. Boerius deciſ, 245, Socin, cõſil, 118, volũ 1, 18. Innocẽt. in cap cùm clamor, de teſtib, Dd, in l. inter ſtipulantẽ §. 2, ff. de verbor, ſignific, 19, l, teſtes §, ideoque divus ff, de teſtib, 20, cap. cùm eccleſia, de cauſſ, poſſeſſ, & propriet, 21. gloſſ, in l, diẽ proferre §. ſi plures ff, de arbitr, Bart, Bald, & Angel, in l, heredes palã, ff. de teſtã, Dd, in cap, quod per novale, de verbor, ſignific 22, Specul, tit, de probat, Imola in l, legari utiliter, de legat, 1. 23, Specul, d, tit. Ferrar, in form, jurã. teſt, 24, Innocẽt. cap. 2, de teſtib, Specul. d, loc, 25, Bald. in l, ſi ex falſis C, de tranſact, Innocẽt, in cap. fraternitatis de teſtib, & in cap, cum jure patron, de offic. deleg, judic. 26, cap, licet cauſſam, de probat, 27, l, licet, C, de probat, l eas, ff. de falſ, 28. Ferrar. in form. jurã, teſt. 29, d, l, teſtiũ & ibi Dd, Authẽt de heredit. Falcid, §, hinc nobis 30. Dd, in l, ſolã, C. de teſtib. Innocent, & Abb, d. cap. cũ cauſſã 31 cap, licet cauſſã de probat, l. ob carmen ff. de teſtib. 32, l. juris religio C. de probat. d. cap. cauſſã, cap. dilectus cap. bona de elect. 33. Bald. in l, teſtiũ. C de teſtib. & in l. de quibus ff. de legib, 34, l. qui ſententiã C, de pœnis d, l, ob carmen d. cap, licet cauſſã 35, Specul, tit. de teſtib, Ferrar, in formula oppon. cont, teſt. Lãfranc. in praxi cap, de teſtib, 36, authent. ſed novo C. ſi cert. petat. authent. de fide inſtrum, §. ſi quis igitur 37 d, l, juris jurandi, C. de teſtib, cap. licet. univerſis extr. eod 38 d l ubi numerus ff. de teſtib & ibi gloſſ.

TIT. XLII.

De Tabulis ſive Inſtrumentis.

TABULARUM, & Inſtrumentorũ nomine generaliter accipiũtur omnia ea quibus cauſſa inſtrui poteſt, ſive teſtes, ſive litteræ, ſive cõfeſſiones, ſive aliæ quævis ꝓbationes 1. Sed propriè & verè Inſtrumentũ eſt ſcriptura ad rei geſtæ fidẽ cõprobandã facta 2; eſtque aliud publicũ, aliud privatũ. Publicũ inſtrumentũ dicitur quod manu tabellionis, ſeu notarii publici ad id ſpecialiter rogati debita forma confectum eſt 3, utpote quod cõtinet contractũ initũ, vel rem geſtã, locũ, tempus, annũ mensẽ, diem, nomina & cognomina teſtium trium aut plurium, prout natura contractus, & actus qui geritur requirit, ſubſcriptionem notarii cum ejus ſigno 4. Addunt

 nonnulli

nonnulli invocationẽ Dei, indictionẽ nomen Imperatoris, vel Pontificis, locum ſpecialẽ celebrati cõtractus nempe in domo, platea tali 5: quæ non ubique obſervãtur. Quin etiã Inſtrumẽtum publicum cenſetur quæcunque alia ſcriptura, cui vel Jus, vel conſuetudo plenã fidẽ tribuit 6, ut eſt ſcriptura conſignata ſigillo principis, vel epiſcopi, vel capituli, vel reip. 7: &, Quæ juris autoritate publicata eſt 8, Quæ ſcribentis & trium teſtiũ idoneorũ ſubſcriptionẽ habet 9. Quæ extrahitur de archivo publico, de tẽplorũ penetralibus, veluti eſt liber cẽſualis, mortualis 10, Quæ in acta, Iudice pro tribunali ſedẽte, relata eſt 11, Quorũ omniũ ea vis eſt atque poteſtas, ut negotii geſti plenã fidẽ in judicio ſine ullis aliis adminiculis faciant 12. Vnde non eſt neceſſe ut notarius, & teſtes in publico inſtrumẽto annotati producãtur, & teſtimonio ſuo illud confirment: immo mortuis etiã illis integritatẽ, & fidem ſuã retinet *13*: niſi dubitetur de manu notarij, quo caſu ſtandũ erit illius atteſtationi 14. Quãvis contra inſtrumentũ publicũ admittitur probatio, ſi quis cõtẽdat vera non eſſe illa quæ in eo continentur *15*, & non omne inſtrumentũ publicũ à notario confectũ plenã fidẽ facit, ſed authenticũ duntaxat ſive originale, & prothocollon quod vocãt, ſi ea quę inſtrumentũ publicũ requirit, cõplectatur 16: ex quo receptum eſt, ut ſi notarius quę acta ſunt in prothocollo annotaverit, & mortuus ſit prius quã inde inſtrumẽtum publicum confecerit, ſufficere in ejus locum alium notarium poſsit judex ordinarius, qui publicum inſtrumentum conſcribat, rogantibus videlicet iis quorum res agitur *17*. Exemplum autẽ quod vulgo dicitur Copia nullam fidem facit, niſi principale inſtrumentum exhibeatur, cùm regula juris ſit, Exemplo neminem poſſe conveniri 18. Quod ipſum tamen diſtinctionem recipit. Nam ſi exemplum ſcripſit notarius idem qui inſtrumentum cõfecit, huic exemplo tribuitur fides *19*, propterea quod idem notarius poteſt multa ejuſdẽ negotij, & cõtractus inſtrumẽta cõſcribere 20, & cùm ſingulorũ ſit autor, eadẽ fides adhibenda eſt ſingulis 21. Si verò Exemplum ſcripſit alius notarius à quo inſtrumentũ principale cõfectum nõ eſt, tali exẽplo

minimè

minimè creditur; quoniã notarius non fuit rogatus de cõfici-
endo inſtrumento, ſed tãtum de exemplo deſcribendo; nec ha-
betur illi fides, niſi de eo ꝙ rogantibꝰ partibꝰ fecit 22. Quod ſi
exemplum ſit cõfectum à duobꝰ notariis, qui ſubſcriptione ſua
teſtãtur ſe originale inſtrumentum integrum, immaculatum, nõ
raſum, neque ulla in parte ſuſpectum vidiſſe, & cum eo exem-
plum de verbo ad verbum cõgruere: deinde is qui exemplum
fieri curavit, adverſarium ſuum ad hoc ſpecialiter citet corã ju-
dice ordinario, aut ab eo delegato, ut videat exemplum, & in-
ſtrumentum conferri, tunc plenam fidem facit hoc modo pub-
licatum exemplum 23: quod propter vetuſtatem exemplorum,
vel periculum amiſſionis, aut aliam juſtam cauſſam fieri ſolet.
Item probat exemplum ſi eſt contra eum qui illud deſcripſit,
vel qui produxit 24. Si utriuſque partis conſenſu ex originali
ſit deſcriptum 25: Si reperitur in archyvo publico alicujus
civitatis 26. Si actorum notarius inſtrumentum excepit, & ex-
emplum in actis reliquit 27. Privatum inſtrumẽtum dicitur ꝙ
ſine publica autoritate privatæ perſonæ manu conſcriptum eſt
28, ideoq; pro ſcribente, vel edente nullã probationẽ facit 29,
niſi alicujus juſtæ cauſſæ expreſſione juvetur 30. Ejus variç sũt
ſpecies, veluti Cautio, ſive Chirographum, apocha, antipocha,
liber rationum, epiſtola. Cautio eſt ſcriptura q̃ à debitore credi-
tori ad fidem ſuã obſtringendã, & debitum cõprobandũ, datur
31. Hæc ſi negetur debitoris manu conſcripta, aut vera eſſe quę
in ea cõtineãtur, nullam probationẽ facit, niſi vel ejus teſtium-
que trium ſubſcriptionem firmata ſit, vel cum ipſe ſubſcriberet
teſtes tres interfuerint 32. tunc enim plenam probationem fa-
cit, quia quaſi publicè cõfectum inſtrumentum creditur 33; a-
deo ut ſi duo contendant quorum alter inſtrumẽto publico al-
ter privato ſed tamen trium teſtium adhuc viventium annota-
tione munito utatur, præferri is debeat qui privato ejuſmodi
inſtrumento utitur, ſi nõ aliud obſtiterit 34. Eandem vim ha-
bent Apocha ſive Quitantia, & Antipocha; quarum illa à cre-
ditore debitori probandæ ſolutionis cauſſã dari ſolet 35, hæc
datur creditori quo ſe accepiſſe probet penſiones, & præſtati-
ones annuas, vel menſtruas, præſcriptionis impediendæ cauſſã

quib. mod. teſtam. aperian. 14. l. ſi quis decurio C. de falſ, 15. l. cum precibus C. de probat. 16. cap. 1. ubi Innocent. de fide inſtrum. gloſſa in l. quicunque Albericus in d. l. contractus ff. eod. 17 cap. cum P. extr. eod. 18. l. 2. ff. de fide inſtrum. authent. ſi quis C. de eden. gloſſa in l. 5. C. de fide inſtrum. 19. l. unum ff. de teſtam. & ibi Caſtrenſ. Bart. in d. authent. ſi quis 20. d. l. unum Feln. cap. ult. tit. eod. 21. Bart. l. in fraudem ff. de iure fiſci. & in l. ſi quis argentarius §. prohibet. ff. de eden. Iaſon & Alexand. in d. authent. ſi quis 22. authent. de tabellion. §. ne autem Bartol. in d. authent. ſi quis Feln. cap. 1. de fide inſtrum. 23. authent. ſi omnes C. ſi minor ab hered. abſtineer. Dd. in l. quicunque ff. de fide inſtrum. 24. Bartol. in d. l. in fraudem Iaſon. in d. authent. ſi quis 25. Bart. & Bald. in d. authent Imola cap. 1. de fide inſtrum. 26. Angel. in d. authent. Innocent. cap. 1. de procurat. 27. Bald. & Angel. d. authent. Specul. tit. de inſtrum. 28. d. l. ſcripturas C. qui potior in pign. habean. 29. l. rationes l. exemplo l. inſtrumenta C. de probat. 30. l. cum de indebito ff. de probat. cap. cautio extr. de fide inſtrum. 31. l. 2. ff. de pact. l. ſi ex cautione C. de non numer. pecun. 32. l. at ſi contractus C. de fide inſtrum. d. l. ſcripturas 33. l. fin. C. qui potior in pign. 34. Angel. in d. l. ſcripturas 35. l. ult. §. Titius ff. de condict. indebit. l. 27. ff. de furt. 36. l. 18. C. de fide inſtrum. gloſſa in l. plures C. eod. 37. d. l. exemplo l. rationes C. de probation. l. 5. 6. & ſeqq. C. eod. l. fin. C. de condit. fiſc. 38. d. l. exemplo 39. l. Publia §. fin. ff. depoſiti & ibi gloſſa Angel. in l. quadam ff. de eden Dd. in l. ſiquidem ff. de exception. 40. d. l. rationes l. 1. l. ſi quis ex argentarijs §. rationem ff. de eden. Alexan. conſil. 182. volum. 2. 41. Socin. ſenior conſil. 161. volum. 2. Pariſin. conſil. 104. volum. 1. 42. Cravett. conſil. 182. 43. Bartol. & Iaſon. in d. l. admonendi Guido Papa deciſion. 441. Bald. in l. 2. C. de eden. 44. Bart. in d. l. admonendi Bald. in l. in bona fidei C. de reb. credit. & l. ſi quis per calumn. C. de epiſc. & cleric. 45. Bald. in d. l. in bona fidei Menoch. lib. 2. praeſumpt. 58. 46. Dd. in l. comparationes C. de fide inſtrum.

TIT. XLIII.

De Infirmatione Inſtrumentorum.

FIDES inſtrumentorum varijs ex cauſſis convelli & labefactari poteſt, maximè ex defectu formæ, aut ſolẽnitatũ, vel propter ſuſpitionem falſitatis, aut vitij *1*. Defectus autem formæ, & ſolemnitatum arguitur, cum eſt factum ab eo q non potuit facere, vel de re illicita 2; cum nõ eſt affixũ ſigillũ, aut nõ ſolito modo 3; cùm teſtes nõ ſint adhibiti, vel juſtus eorum numerus deſideretur 4; cum dies nõ eſt adjectus, qui in publicis inſtrumentis, & in beneficiis principũ requiritur 5; at in privatis inſtrumentis, vel epiſtolis, non eſt neceſſarius *6*; cùm ſubſcriptiones non ſunt appoſitæ 7. Si plene, & integre perfectum non eſt 8, vel ab eodem notario non eſt abſolutum 9, vel ſi cauſſa obligationis non eſt expreſſa, veluti ex mutuo, depoſito, numerata pecunia, aut ſimili 10. Si non eſt ritè productum, aut publicatum 11. Suſpectum habetur, Quando ſigilla ſunt vitioſa, vel adulterina 12. Quando ſcrip-

tio eſt diſsimilis, & alieno chirographo quid adjectum *13*, Quando expunctio, abraſio, mutatio, adjectio, vel detractio litteræ, ſyllabæ, aut dictionis appareat: quoniam præſumitur ejuſmodi vitium ſponte illatum eſſe ab eo qui ejus inferendi poteſtatem habebat 14. Quod ipſum tamen cum diſtinctione accipiendum. Nam ſi vitium ſit in principali capite, ſive quæſtione, & ſententiæ mutationem inducit, ipſum inſtrumentum in univerſum falſum habetur 15: Si verò eam inſtrumenti partem contingat, in qua nec principalis quæſtio conſiſtit, nec ſententiæ mutatio fit, ſuſtinetur, & non infirmatur *16*: niſi fortè in loco ſuſpecto ſit vitium 17. Denique quando plura in eodem inſtrumento capitula connexa ſunt, & horum unum aliquod ſeparatim vitioſum eſt, ſolum hoc corruit, cæteris partibus integris manentibus 18. Item ſuſpectum cenſetur inſtrumentum ſimulatum, quando nimirum aliud inter partes eſt tacite actum, aliud in inſtrumento perſcriptum, veluti ſi debitor fundum obligat creditori, & in inſtrumento exprimitur quod vendidit, aut venditum ſcribitur quod revera eſt donatum *19*. Potius enim ſpectari debet quod tacitè partes egerunt quàm quod ſimulatè literis conceptum eſt 20, & ad probationem ſimulationis ſufficiunt duo teſtes, ſive ſint inſtrumentarii, ſive alii *21*: ſicut in convincenda falſitate qualiſcunque inſtrumenti privati duo teſtes ſufficiunt 22: cùm alioquin ad probationem falſi inſtrumenti publici requirantur non pauciores teſtes quam quatuor 23. Præterea ſuſpitionem falſi gignit, Si quid contra voluntatem alterius partis ſit adſcriptum in inſtrumento 24, Si inſtrumentum de alio referat quam qui eo utitur 25, Si eadem pars producat inſtrumenta ſibi invicem contraria, ſeu derogantia *26*, Si notarii perſona ſit ſuſpecta *27*, Si is qui inſtrumentum profert, antea id falſum eſſe confeſſus ſit, neque eo ſe uſurum dixerit 28: niſi inter alios inſtrumentum falſum ſit pronunciatum *29*, Si exemplum non ipſum principale, exhibeatur inſtrumentum *30*: quia ut Gregorius Pontifex dixit, Si ſcripturam autenticam non videmus, ad exemplum nihil facere poſſum *31*.

1.l.ſi Chirographũ ff, de fide inſtrum.l,edicta C.de edict.divi Adr, toll.2.cap, cum Ioannes de fide inſtrum.3,Specul,tit,de inſtrum,edit.4. authent,de inſtrum. caut. §. ſi quis igitur & §.ſequen,& §.ſi tamen cap.1.extr,de procur,5.l.ſi que beneficia C,de diverſ, reſcript.6.l, cum tabernam ff.de pignor.& hypothec.l.publica ff,depoſiti 7.l.ult. §,fin.ff. Si cert. petat, 8.l, contractus C.de fide inſtrum.9.d.l,contractus Novell.44,in princ.uſque ad §. illud 10.l. cum de indebito §,ult.ff.de probat.cap, ſi cautio extr,de fide inſtrum,11,Specul.tit.de inſtrum.edit 12.Novell.73.§.oportet vero 13,l.Paulus ff.ad leg,Cornel.de falſis Angel.conſil.34, Cravett. cõſil.88.& 134,14.d.l,edicto & l.cenſus,ff.de probat.cap,fin.extr,de crim.falſ.15,d.l,ſi Chirographum,Bart,in l,ſi ex falſis C.de tranſact.16.l.qui habebat. ff. de manumiſ, & ibi Alberic,cap,ex parte.extr,de fide inſtrum,Bald.in l.ſi cum ante C. de donat, ante nupt. 17, cap,cum olim.extr.de privileg.18.Bald.in l.ſi ex falſis Innocent. in cap, fraternis at it de hereeſe,19.l,2.C.Plus valere quod agit,20,l.2,& 3. C.de fide inſtrum. l, penult. C, de probat. Boer.deciſ.13, Decius cap,tertio loco de probat,21,gloſſ,in l,penult. C, de contrah, & commit. ſtipulat,22,gloſſ.d.cap.cum Ioannes, & ibi Panorm.23.l.cum precibus C.de probat.24.l, ad probationem C,eod.25,cap.ex tenore de reſcript.cap.imputari de fide inſtrum. l, ſcriptura C, eod.& gloſſa ibid,26.d.cap,cum Ioannes 27.l.ſi adverſarius C, de fide inſtrum. 28.l. 2. C. eod,29,d.l. 2.& l.ſancimus C,de diverſ,reſcript.l,4.ff.famil.erciſc.30, cap.1,de fide Inſtrũ.

TIT. XLIV.

De Præſumptionibus.

SEQUUNTUR ſpecies probationum quæ onus probandi potius adimunt, quàm rem controverſam directo probant, ut ſunt Præſumptio, Confeſſio, & Iusjurandum. Præſumptio autem eſt de re dubia opinio cogitatione præcepta, & collecta ex ſignis, indiciis, conjecturis, aliiſque cauſſarum circumſtantiis, & eventis 1. Eſtque duplex, altera hominis poſita in arbitrio judicis, qui tanquam vir bonus, & prudens aliquid per aliud colligit, & hoc ipſum quod dubium per id quod dubium non eſt, præſumit; altera vero legis, cum ſcilicet lex ipſa conjecturam facit 2: quæ rurſus dividitur in Neceſſariam, & Probabilem. Neceſſaria eſt quam ex ſignis, & indiciis neceſſariis ac indubitatis leges deſumunt, & pro veritate haberi volunt, adeo ut nullam concedant probationem in contrarium 4; niſi confeſſionem ipſius partis 5, & rem notoriam emergentem 6, & præſumptionem juris 7: veluti perjurii damnatum præſumũt leges ſemper perjuraturum, quoniam qui ſemel malus convincitur ſemper præſumitur malus & ob id perjurum nunquam ad dicendum teſtimonium admittunt 8.

Probabilis eſt quæ ex ſignis probabilibus colligitur, ſed non pro jure habetur, ut quicquid uxor quæſivit illud leges præſumunt eam habere à marito 9: nec tamen hoc pro jure habendum præcipiunt. Itaque contrariam probationem non excludunt 10. Sed donec non probetur contrarium, tamdiu ejuſmodi juris præſumptio habetur probatio liquidiſſima, eique omnino ſtatur 11, adeo ut etiam ſufficiat probationẽ juris adferre, ubi lex probationem per inſtrumentum requirit 12, aut ſtatutum deſiderat evidentes probationes, aut cauſſa pœnalis probanda ſit 13. Nec etiam teneatur is qui juris præſumptionem pro ſe habeat, permittere adverſario ſuo, licet ſemiplene probaverit, juramentum ſuppletorium deferri 14. Verſantur autem Præſumptiones, ut & reliqua probationum genera, circa perſonas res, & judicia, itemque circa actiones & cogitationes hominum 15; quatenus ſcilicet agitur de facto, non de jure 16. Circa perſonam deſumuntur præſumptiones ex iis quæ natura homini inſunt, & ſemper adeſſe præſumuntur, niſi contrarium probetur 17; veluti ratio, & intellectus 18, dilectio, cura, & educatio ſobolis 19, generandi appetitus, & facultas 20, diligentia curandi, & conſervandi res ſuas, ſtudium proſpiciendi ſibi, & ſuis 21, affectio libertatis, 22. Innocentia, bona fides, & integritas 23. Nam quilibet præſumitur vir bonus, fidelis, & integer 24. In viris conſtantia, fortitudo, liberalitas: in feminis verò inconſtantia, timiditas, avaritia 25, in ſenibus providentia & conſilium, in juvenibus temeritas, & ignorantia 26. Quibus annumerari poſſunt genus, natio, educatio, habitus, fortuna, animorum affectiones, veluti ambitio, ira, miſericordia & ſimiles, ſtudia, facta, conſilia, propoſita, voluntates, & illius modi alia quæ in hominibus magnam præſumptionem adferunt. De rebus fit præſumptio tribus modis. Primum ex naturali origine & ſtatu unde res quælibet præſumuntur eſſe liberæ 27, & pleno, ac optimo jure ab unoquoque poſſideri 28: Quia res liberas natura produxit, & ſervitus contra naturam introducta eſt 29. Similiter Contractus ſecundum ſuam naturam, quam à legis diſpoſitione habet,

habet, præſumitur celebratus 30. Deinde capitur Præſumptio rerum ex communiter accidentibus,& quales res in communi vitæ uſu eſſe,ac haberi conſueverunt: qualis item de iiſdem eſt communis hominum opinio, ſuſpitio, vel fama. Poſtremo ex ſtatu,& conditione præcedenti in qua permanſiſſe præſumuntur, donec mutatio, vel alternatio, vel diverſitas probetur 31. Circa judicia verſari dicuntur præſumptiones, quæ pro judice,& proceſſu capiuntur 32, ut ſcilicet actus judicialis ſuſtineatur 33. De quibus omnibus ceteriſque ad præſumptionum rationem pertinentibus, exſtant luculenti Commentarij Andreæ Alciati & Iacobi Menochij clariſsimorum Iuriſconſultorum, quos operæ pretium eſt diligenter legere.

1,Specul.tit.de præſumpt. Alciat.tractat.de præſumpt. Menoch.lib.1.de præſumpt.2. Bald. in rubrij C.de probat. Alciat,d.loc.3.l.antiqua C.ad ſenatuſc.Velleian.l.fin,C. ad ſenatuſc, Macedon.l.fin.C.de arbitr,4.Felin.in cap,quoniam de probat.5. Felin. cap. quando de præſumpt.Roman,conſ.350.6.Felin.d.cap. Alciat,d.tract.7.cap.qui ſemel malus de reg.jur.lib.6.cap,teſtimonio,de teſtib.8.d.cap.teſtimonio l. Quintus Mutius ff.de donat.int.vir,& uxor 10.gloſſa in cap.extraordinaria 55,quæſt.3.11.l.cum de indebito l.ſive C.de probat.& ibi Dd l.licet.Imperator.ff,de legat,1.ubi Alexand & Iaſon l.fin.ff,quod vi aut met.cauſ.ubi gloſſ.& Dd.12.Bart.& Alexand.in l.1.ff.de legat.1.l.quæcunque & l.1.C,de apoch,public, Dd.in l.pactum quod dotali.C,de pact,13.l.1.ubi Fulgoſ.& Dd.C.de teſtam.milit.14.Cravett.tractat.de antiq.tempor.15.Menoch.lib.1.quæſt,12,& ſeqq. de præſumpt. 16. Alciat. d. tract. Menoch.præſumpt,8,17.gloſſ.in cap.ſi forte de elect. 18.l.non codicillum C,de teſtam.19. d.ſi pupillarum.§.ſi pater.ff.de.reb.eorum qui ſub,tutel.l.iſti §.fin.ff.quod,met,cauſſ.l,non ei ff.de adoption,20.l.1,§,jus naturale ff.de inſtit.& jur, Innocent.& Dd.in cap 1.de liquid,& maleſic.Bart,in l,filium ff.de his qui ſunt ſui vel alien.jur.21.l.qui ſervi andarum ff.de præſcript l.ſi pactum.l.cum de indebito ff.de probat.22.l,libertas ff,de ſtatu homin.l.ſi filius l. circa eum ff,eod.23.l,abſentem ff.de pœnis l.penult,C.de evict.24,cap. dudum de præſumpt. l,fin,ff.ad leg.Iul. repetund 25.l 2,ff.ad ſenatuſc.Velleian l.ſtipulatus ff.de donat,int vir.& uxor.l.cum veterum C,de donat,ante nupt 26,l.ſemper.ff,de jur.immunit.l. ſi quis patrem ff, ad ſenatuſc.Macedon.l.1.& ſeqq.ff.de minor.27.l.res liberas §,ſed ſi quæ ff,de ſervit,vindic.l. altius C,de ſervitut,28.Alexan.conſil.129.volum 1.& conſil.60 volum 4,Decius conſil. 468, 29. l.libertas ff,de ſtatu,homin,30.l.quæro §,inter locatorem ff.locati Menoch.de præſumpt, lib.3. 31,l,cum ff.de probat. l,ſi prius,ubi Dd.ff.de novi oper.nuntiat.l.in finalibus ff,fin.regund.32, Menoch.de præſumpt,lib.2.præſumpt,63.33.l.3.ff.de milit.teſtam,Bald. in rubric,C. de fide inſtrument.

TIT. XLV.

De Confeſsionibus.

CONFESSIO ejus qui convenitur ab omni probationis difficultate,& onere ipſum petitorē allevat: quoniam confeſſus pro judicato cenſetur in civilibus cauſsis, & quodammodo ſententia ſua damnatus 1. Nec ullæ aliæ ſunt partes judicis in confitentem niſi in condemnando, & ſententia pronuntianda 2: quæ proferri etiam poteſt ex proceſſu invalido quotiens exſtat confeſsio partis 3, atque adeo contra præſumptionem juris, & de jure quam forte confeſſus pro ſe habet 4. Nam Confeſsio facit rem notoriam, omneque probationis genus ſuperat 5. Vnde etiam admittitur poſt factam renuntiationem,& concluſionem in cauſſa 6. Sed ut Confeſſio habeat vim plenæ,& perfectæ probationis hæc ferè requiruntur. Primo ut ſit facta in judicio, & aſſidente judice competente. Sicut enim ſententia à non ſuo judice lata nullius eſt momenti, ita & Confeſsio coram illo facta nullum præjudicium adfert 7. Et extra judicium facta confeſsio non nocet 8; niſi geminetur, vel ſæpius fiat, ut mox dicemus. Secundo ut facta ſit adverſario ipſo,aut ejus procuratore præſente. nam eo abſente,vel nemine pro eo acceptante, non præjudicat confitenti 9, tam in criminalibus,quam civilibus 10, licet in judicio fieret 11. aut in ultima voluntate 12. Quod ipſum tamen exceptionem habet in quibuſdam caſibus, in quibus Confeſſio parte abſente facta plene probat, utpote ſi ſit geminata, ſeu iterata 13, vel jurata 14.vel ꝗ liberationē pertineat,ad quā ſufficit publicā perſonam ejuſmodi confeſſionem parti abſenti,cui liberatio profutura eſt, recipere 15, vel in mera confitentis voluntate poſita ſit, velut in rati habitione, aditione hæreditatis, & aliis id genus actibus 16. Tertio inquiritur ut confitens ſit major viginti quinque annis, quoniam minoris confeſſio vim autoritatemque nullam habet 17, etiamſi ſit ſpontanea,& vera 18, & læſo intra quadriennium datur reſtitutio in integrum 19. Quarto & confeſsio libera animi voluntate,ac conſenſione facta,nec metu,aut vi,aut calore iracundiæ exacta ſit. Nam talis Confeſſio non præjudicat confitenti, niſi in eadem perſeveret 20: ſicut non nocet verbum injurioſum ex calore iracundiæ pro-

diæ prolatum, ſi pœnitentia ſequatur 21. Perſeverare autem in confeſſione dicitur qui eam non revocat, nec appellat, vel qui poſt intervallum unius diei ad minimum interpellatus, denuo ſponte confitetur 22. Quinto ut Confeſsio interpoſita ſit rebus litigioſis, & in judicium deductis. Si enim Confeſſio fieret de re non litigioſa, nullius eſſet momenti: veluti tu petis à me domum, ego dico ager non eſt meus 23. Vbi ergo nulla lis eſſe poteſt, ut inter patrem & filium, dominum & ſervum, confeſſio quoque irrita, & nulla erit 24. Sexto ut ſit de rebus licitis, & honeſtis, quibus nec leges, nec boni mores repugnant, & inter perſonas non prohibitas, nec ſuſpectas. Vnde ſi Chriſtianus confiteatur ſe matrimonium contraxiſſe cum Iudeâ, talis confeſsio non præjudicat quo ad hoc ut illam ducat uxorẽ, cùm leges non permittant conjugium Chriſtiani & Iudæi 25. Et quando maritus donaret uxori, pater filio propter merita, prælatus aut dominus famulis propter operas, ſervitia, miniſteria 26. Septimo ut ſit facta recto animi judicio, & non per errorem. Nam qui errat non fatetur, niſi jus ignoravit 27. Itaque ejuſmodi erronea Confeſsio ſtatim poteſt revocari, etiam errore non probato 28: niſi Confeſſio in ſcriptis fuiſſet redacta 29, aut ab adverſario acceptata 30, aut in judicio repetita, & jurisjurandi religione firmata ſit 31. tunc enim errorem probare oportet: quo probato Confeſsio revocari poteſt, idq; non ſolum in judicio ante ſententiam 32, ſed etiam poſt ſententiam, per viam reſtitutionis ex generali clauſula, Si qua mihi juſta cauſſa videtur 33; tam ab hærede errantis, quàm ab ipſo errante 34. Et quemadmodum poteſt revocari Confeſsio propria prætextu erroris, ita & confeſsio Advocati, procuratoris, tutoris, curatoris, eccleſiæ, præfecti, ſimiliumque perſonarum, etiamſi ad articulos cum juramento facta fuiſſet 35; quæ alioquin domino nocet, & præjudicat in eodem judicio, non in alio 36 Sed error non alius hæc intelligitur quàm error facti, qui probatus facit ut irrita, & nulla habeatur confeſsio: veluti ſi confitear debitorem mihi debere decem aureos cum deberet quindecem, hunc errorem ſi probavero, vel per antipochum

vel alio modo, revocatur, nec mihi nocet confeſsio 37. Secus verò eſt in errore juris, per quem non revocatur Confeſsio 38: niſi ſit in damno evitando, in quo excuſat, & non nocet 39. Octavo ut Confeſsio fiat cum aliqua cauſſa, certa, & apta quæ confitentem induxerit 40. Nam Confeſsio in qua cauſſa nulla, vel falſa, vel incerta, vel generalis fuit expreſſa, nullam vim habet 41: niſi in judicio facta ſit 42, vel in ultima voluntate adhibita 43, vel jurisjurandi religione firmata 44: quibus caſibus Confeſsio ſine expreſsione cauſſæ valet, & facit ſemiplenã probationem, in cujus defectum poterit deferri juramentũ 45. Poſtremo ut Confeſsio ab adverſario acceptetur, quæ niſi fuerit expreſsè acceptata, erroris prætextu revocari poteſt, ut eſt communis Interpretum opinio 46: etſi nonnulli putãt minimè opus eſſe expreſſa acceptatione Confeſsionis parte præſente facta, quoniam acceptare præſens præſumitur confeſsionẽ in ſui favorem tendentem 47: quorum ſententia mihi verior videtur. Acceptari autẽ debet Confeſsio integra, & tota, nec poteſt una pars approbari, & altera rejici. Nam circa eundem actum non admittitur diviſio, cum in omni propè materia totũ approbari, aut repudiari debent, 48. Porro confeſsionum multæ ſpecies ſunt in civilibus cauſsis, quarum aliæ in jure, aliæ extra judiciũ plæræque etiam in ultima voluntate fieri ſolent 49. Iudicialis confeſsio fit in judicio ſedente pro tribunali judice competente, & præſente adverſario, quæ facit, plenam probationem, habetque in civilibus vim ſententiæ definitivæ, & rei judicatæ 50. extrajudicialis verò fit apud probos & fide dignos homines extra judiciũ 51: & hæc tantum ſemiplenè probat, niſi ſit geminata & repetita: quia geminata confeſsio extrajudicialis æquiparatur judiciali 52, vel parte præſente facta, & probata duobus teſtibus nam ſi probetur per unũ teſtẽ nullã facit ꝓbationem, nec plenã nec ſemiplenã, immo nec indiciũ 53: vel in apocha facta; quoniã talis confeſsio extrajudicialis qua quis ſe ex cõtractu velut mutui

tui, obligatum confeſſus eſt, tenet & præjudicat etiam hæredi confitentis, niſi evidentiſsimis probationibus in ſcriptis comprehenſis oſtendat indebitè, & ſpe futuræ numerationis, ſe promiſiſſe 54. Itaque qui confeſſus eſt pecunias vel alias res numeratas vel datas ſibi eſſe, non cogitur confeſſioni ſuæ ſtare, ſed exceptione non numeratæ pecuniæ tueri ſe intra biennium poterit 55: ita ut niſi creditor probet pecuniam numeratam eſſe, debitor ipſe abſolvatur 56: imo etiam elapſo biennio probare adhuc poterit debitor numerationem ſibi non eſſe factam 57. Similiter confeſſus ſe dotem recepiſſe non habet neceſſe ejuſmodi confeſſioni ſtare, ſed poterit exceptionem non numeratæ dotis præponere, idque intra annum a die matrimonii, morte vel repudio ſoluti 58. Confeſſio in ultima voluntate facta ſimpliciter & nullo interpoſito juramento, neque momenti cujuſquam eſt, neque ullam inducit probationem 59, præſertim ſi ſit facta in fraudem & præjudicium hæredum 60. At teſtatoris confeſſio in ſuum ipſius præjudicium adhibita, & juramento firmata, probationis vim retinet: quoniam confitenti contra ſe creditur; ſed non pro ſeipſo 61. Cum confeſſione affinitatem & cognationem quandam habent modi illi, per quos in jure tacite quis confiteri videtur, veluti Taciturnitas. nam qui tacet confiteri & conſentire videtur, præſertim ad ea quæ ab adverſario in judicio allegantur 62: ut ſi actor majorem ſummam petat, & reus non opponat, cenſetur debitum confeſſus: & in eam ſummam condemnatur. Et contumacia, ut cum quis in judicio contumaciter omninò non reſpondet, vel perverſè 63. Item Fuga, ex qua fugiens habetur pro confeſſo, niſi juſtus timor fugæ cauſſam dedit 64. Pactum denique vel tranſactio, qua quis confiteri videtur id quod actum eſt 65.

1. L. 1. & l. certum ff. de confeſſ. l. unic. C. eod. Dd. in cap. bona. de elect. 2. l. proinde. l. 1 & 2. §. ult. ff. ad leg. Aquil. 3. Bartol. in l. ſi confeſſus ff. de cuſtod. reor. 4. d. l. certum §. ſi quis, & ibi Dd. Authent. ſed jam nece e & ibid. gloſſ. 5. Iaſon in l. Titia ff. de Verbor. Oblig. & in l. licet Imperator ff. de legat. 1. Maranta tit. de confeſſ. 6. Bald. in rubr. C. de probat. Iaſon d. l. Titia 7. Gloſſ. in cap. præterea, de tranſaction. cap. at ſi Clerici, de judic. 8. l. ult. ff. de interrog. action.

9. d. l certum §. ſi quis l. ult. ff. de interrog. action. 10. Felin. cap. olim de reſcript. Abbas cap. de hoc, de ſimonia. Rota deciſ. 1. tit de confeſſ. 11, d. l. certum, & ibi gloſſa 12. Bart. & Bald. l cum quis decedens §. codicillis ff. de legat 3. & in l. non ſolum §. ſi liberationis ff. de libert. legat. Felin. in cap. ſi cautio, de fide inſtrum. 13. Bart. in l. cum ſcimus C. de agric. & cenſit. Felin d. cap. ſi cautio. 14. l. ex hac ſcriptura ff. de donat. Bartol d l cum decedens 15. l, non aliter ff de adoption. & ibi Bartol. gloſſ. in d. l. non ſolum. 16. Bartol. in d l. certum, Bald. in l. generalis C. de non numer, pecun. Gloſſ. in l. Pomponius ſcribit ff de negot. geſt, 17. Bald. in l. unic C. de confeſſ. Lanfranc. tit. de confeſſ. 18. d l. certum §. in pupillo l. clarum C. de autorit. praeſtan. Bart. l. 2. C de confeſſ. 19. l. ſi ex cauſ judic. § nunc videndum ff de minor. l. ſi curatorem ff. de integ, reſtitut. 20. l. 1. §. divus & §. ſi qui ff. de quaeſt. l fin ff. de probat gloſſa in l. 2. C. de cuſtod. reor. 21. Lanfranc. d. tit, de confeſſ. 22. l. quicquid calore. ff. de Reg. Iur. l divortium ff. de divort. l. ſi mulier C. ad Velleianum. cap. ſi quis iratus quaeſt 3. 23 l. confeſſionem ff de interrogat. action 24 l. lis nulla ff. de judic. 25. cap cave Chriſtiane xxvii. quaeſt. 1. 26. l. qui teſtamentum ff. de probat. Bald. in l. jubemus C, de Sacroſ. Eccleſ Ioann Andr ad Specul. tit. de rebus Eccleſiae non alienand 27. l. non fatetur ff. de confeſſ. 28. Iaſon in l error, ff de jur. & fact. ignoran. Tiraquel. in tractat. de utroque retract. 29, Iaſon & Tiraquel. d. loc. Alexand conſil. 87. volum. 5. & conſil. 92 vol. eod. Alciat. in l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, eod. tit. 30. Iaſon & Alexand in l. quicquid adſtringendae ff. de Verbor. Obligat. Roman. Aretin. & Alciat. in d. §. ſi quis ſimpliciter. 31. Iaſon in d. l. error. & in l. unic C. de errore calc. Decius in cap. cum venerabilis, de except. Butr. cap. ult. de confeſſ. 32. Bartol. in l. error C. de jur. & fact. ignoran. Specul. tit. de confeſſ. 33. Bartol in l. non fatetur, & in l. cum fideicommiſſum ff. de confeſſ. 34. Iaſon in l. non idcirco C. de jur. & fact ignoran, & in l. ſi quis ff. de legat. 1. 35. Felin. cap. 1, Vt lite pendente, Rota deciſ. 9 de procurat Fulgoſ. & Caſtrenſ in l. ult. C. de errore advocat. 36. Abbas in cap, per inquiſitionem, de elect. 37. l. de aetate §, qui juſto errore ff. de interrog. action. l ſed etſi meum ff. de condict, indeb & ibi gloſſ. l, poſt diviſionem C. de jur & fact ignor. 38, l. 2. & l, cum quis C. de jur, & fact. ignor. 39 l juris, & l. error ff eod 40. l generaliter C. de non numer pecun. cap ſi cautio, de fide inſtrum. 41. l. cum de indebito § fin. ff. de probat. & ibi gloſſ Lanfranc. tit, de confeſſ, 42. Dd, in l 1. ff de confeſſ. 43. Maſcard. de probat. 44 gloſſ. in cap. ex literis, de divort 45. Alexand. conſil. 4. & 15, & 83, volum. 1. 46. Salicet. l. una C. de confeſſ. Curtius conſil. 78. Felin. d. cap. ſi cautio, Iaſon in d. l. error, & in l qui Rom. ff de Verb. Obligat. Alexan. conſil. 20 lib 3. 47. l qui patitur ff. mandati, l. publica §. fin ff. depoſiti. Bart in l. quae dotis D, ſolut, matrim, 48. l nominem D, de legat, 2, Bart. in l. Aurelius §. ult ff de libert. leg. Iaſon in l. ſi quidam C. de tranſact 49. l. certum ff de confeſſ. l. tale pactum ff de pact. 50. l proinde D. ad leg Aquil. 51. d l. certum d. l tale pactum 52. Bart. in d l cum ſcimus C. de agric. & cenſit. Caſtrenſ in l publica D depoſiti 53 Bald. in l 1. C ex delict. defunct, Socin. conſil. 228, Alexan. conſil. 19. volum 3. & 13. volum. v. 54 l. cum de indebito §. ult. D. de probat. l generaliter l adverſarius C de non numer. pecun. cap ſi cautio, de fide inſtrum. 55. l in contractibus C. de numer pecun. 56 l, ſi ex cautione tua eod 57. Gloſſ in d l. ſi ex cautione & ibi Angel. & Gloſſ. in d cap. ſi cautio 58. l ult cum authent. C. de dote cauta non numer. 59 Bart in d l generaliter & in l qui teſtamento D de probat Bald. in l. 1. C. de falſ. cauſ. ad. ect. legat. Alexand in l ſi divortium D de Verbor Obligat 60. Bartol. in l patronus D de ſidei com. argum l. ſi fundus ſub conditione §. ſi libert. D. de legat. 1. 61. l, de aetate D. de interrogat action l. exemplo C de probat.

probat. cap. cùm ſuper electione, de confeſſ. 62. *d.l. de ætate §. qui tacuit cap. is qui tacet. de reg. iur. in* 6. *cap.* 1. *&* 2. *de confeſſ.* 63. *d.l de ætate, cap.* 4. *de præſumpt.* 64. *l. ſi libertam D. de bon. libert. l. conſiliarius C. de adſeſſor.* 65. *l. ſed ſciendum D. ad Senatuſc. Trebell. cap.* 1. *de Cleric. non reſident.* 66. *l. de crimine C. de adult.*

TITVLVS XLVI.

De Iurejurando.

IVSIVRANDVM eſt affirmatio religioſa quæ ad fidem adſtringendam præſtatur 1. Ejus duæ ſpecies ſunt aut enim decidendæ, aut æſtimandæ litis & controverſiæ gratia interponitur 2. Litis decidendæ cauſſa interponitur juſiurandum cùm defertur uni ex litigatoribus de re controverſa, veluti ut juret ſe non debere, aut ſibi non deberi. Et eſt triplex, voluntarium ſeu conventionale, Neceſſarium quod vulgò Suppletorium, & Iudiciale 3. Voluntarium juramentum eſt quod ſola conventione partium præſtatur extra judicium ad confirmandum contractus, tranſactiones, pacta, & quælibet negotia. dependet enim totum a voluntate & arbitrio invicem negotiantium, & deferenti liberum eſt non deferre, & ei cui defertur non ſuſcipere 4. Neceſſarium quod judex ad inquirendam veritatem in dubiis & obſcuris cauſis a litigatoribus exigit 5: ad quod genus pertinet juramentum quod datur calumniæ aut malitiæ 6, vel teſtimonii dicendi 7, vel cautionis, vel æſtimationis gratia 8, item juramentum defenſionis juſtitiæ, quod a magiſtratibus & omnibus qui ſuſcipiunt aliquam adminiſtrationem præſtatur, atque etiam a privatis, ut cauſidicis & procuratoribus forenſibus 9. Iudiciale quod in judicio ex conventione pars judice approbante parti defert. unde etiam appellatur Deciſorium, quod finem controverſiæ imponat 10. Ex his autem tribus jurisjurandi generibus voluntarium ſemel ex conventione ſuſceptum præſtari omnino debet, nec deferenti referri poteſt 11. neque etiam cauſa deciſa revocari, niſi hoc ſpecialiter lege conventionis concedatur 12. Tranſegiſſe enim cenſetur qui rem commiſit religioni & conſcientiæ adverſarii, & proinde de eo rurſus experiri non poteſt,

poteſt, etiamſi perjurii arguat adverſarium; nec a ſententia de eo ſecuta appellationi locus datur 13. quin conventio quæ ſemel placuit, perjurii prætextu revocari non poteſt. 14. Neceſſarium juſiurandum nec referri, nec remitti; retractari tamen poteſt ab eo, qui nova inſtrumenta ſe inveniſſe dicit, quibus tunc ſolum uſurus ſit 15. Iudiciale deferenti referri poteſt, & reus illud ſubire aut referre cogitur, veluti ſi alter ex litigatoribus cùm non poſſit probare, ſuam intentionem, dicat adverſario: Ego volo ſtare juramento tuo: tenetur adverſarius vel jurare, vel juramentum referre. alioquin habetur pro confeſſo, 16. Nec poteſt deferens ſine juſta cauſſa illud revocare, poſtquam vel a judice fuit approbatum, vel a parte acceptatum: 17. & is cui delatum eſt, tenetur jurare etiamſi dicat ſe velle probare teſtibus, vel aliis legitimis probationibus 18. Deferre verò juramentum permiſſum eſt omnibus, exceptis iis, qui non prohibentur ; quorum tria ſunt genera : unum eorum, qui neq; domini ſunt, neque alienarum rerum adminiſtratores, ut filiusfamilias & ſervus in re patris & domini, ſine ſpeciali mandato deferre non poſſunt 19. ſecus in re peculiari, cujus liberam adminiſtrationem habeat 20. Alterum dominorum ipſorum, quibus rerum ſuarum adminiſtratio non eſt permiſſa, quales ſunt infantes & pupilli, minores, prodigi, furioſi, & mente capti, qui ſine tutoribus & curatoribus ſuis juſiurandum deferre non poſſunt 21: Tertium autem eorum adminiſtratorum, qui in deferendo juramento modum adminiſtrationis ſuæ excedunt, veluti procurator certi alicujus negotii, cui actio tantum, non etiam juriſiurandi delatio & receptio fundata ſit 22. Item procurator, tutor, & curator, qui non deferunt juramentum quando aliæ probationes ſuppetunt 23. Nam licet quis habeat adminiſtrationem rerum alienarum vel maximè liberam, perdendi tamen poteſtatem non habet 24, quam uſurpat is, qui probationibus non deficientibus, juſiurandum adverſario defert, quandoquidem illo jurante voluntariè rem ſuam amittit, quam probando ſervare potuiſſet. Alioquin procurator univerſorum

verſorum bonorum, vel qui in rem ſuam datus, vel cui juſiurandum mandatum eſt, deferre poteſt 25: ſicut & tutor, & curator, vel ipſi deferre vel iis, quos in poteſtate habent deferentibus, autoritatem poſſunt accommodare 26. Defertur verò omnibus, qui convenire & conveniri poſſunt 27: nec refert cujus ſexus, conditionis, ætatiſve ſint. Itaque ſi vel ſervo delatum fuerit vel pupillo, omninò cuſtodiri juſiurandum debet adverſus eum, qui contentus eo, cùm deferret, fuit 28. Non tamen cogitur Pupillus jurare 29, ſicut nec is, qui de facto alieno incertus eſt, ob quod nec hæredi juſiurandum rectè defertur 30: nec procurator aut defenſor jurare cogitur, vel adverſario invito admittitur 31: ſed ipſe dominus in judicium jurandi cauſa venire debet, niſi perſona ſit egregia, aut adverſâ valetudine impediatur 32. Quod ſi volente adverſario ad jurãdum procurator aut defenſor admiſſi fuerint, reus, in cujus animam jurarunt, exceptionem, & actor actionem inde conſequitur 33. Tutor nihilominus tenetur jurare: quia tutore non jurante non poterit cogi pupillus, atque ita non ſatisfieret deferenti, qui rem decidi jurejurando cupit 34. Et defertur in omnibus cauſis & controverſiis, ſive in perſonam, ſive in rem, ſive in factum, ſive interdicto, ſive etiam pœnali, vel quavis alia agatur actione 35: excepta actione criminali, in qua locum non habet 36. Delatum denique juramentum eâ formâ, quâ delatum eſt, & incontinenti ſuſcipi & præſtari debet. nam ex intervallo ſuſceptum nullius eſt momenti: ut ſi delata jurandi conditione quis deliberare vellet, & quaſi in memoriam reducere veritatem rei, & deinde paratus eſſet jurare; hic nihil agit, niſi ei rurſus juſiurandum deferatur 37. Poſſet enim deferentem, reo deliberante, pœnitere, ſic quod delatam conditionem revocaret 38: quod tamen caveri poſſe arbitrantur nonnulli, ſi is, cui delatio facta, dubitans de ſua exceptione ſuſcipiat juramentum ſalva deliberatione 39: quæ ſententia æquitatem habet. Poteſt verò is, cui delatum eſt juramentum antequam juret ab eo, qui detulit exigere, ut prior de calumnia juret, ſe nimirum non ca-

lumniandi animo & onerandi alterius conſcientiam conditionem deferre 40: etſi hoc remittitur patrono, & parenti, propter timorem & reverentiam quæ ipſis debetur 41. Non enim decet parentem a filio in calumniæ ſuſpicionem vocari, aut patronum a liberto. Quando autem reus exigit juramentum calumniæ, & nihilominus poſtea refert delatum actori juramentum, tum utrumque & principale & hoc calumniæ tenetur, actor præſtare: at reus non cogitur de calumnia jurare: quia iniquum eſt actorem ejus conditionis nomine, quam ipſe detulit, velle, de calumnia ſibi jurari 42. Poſtremo naſcitur ex jurejurando actio perſonalis, in factum utilis 43: qua agit is qui juravit, vel cui jurare volenti remiſſum eſt juſjurandum adverſus eum qui detulit, ejuſque ſucceſſores 44. Nam in hac actione hac ſolum quæritur an juratum ſit, non an debeatur juramentum 45: & ideo ſi conſtiterit actorem juraſſe, damnatur reus; quia juramentum præſtitum habet vim & effectum naturalis obligationis, & autoritatem rei judicatæ 46; nec non ſpeciem tranſactionis, novationis, delegationis, acceptilationis, & ſolutionis 47: contra abſolvitur reus qui actore deferente vel referente juravit 48. Et ſi in actione perſonali juravit ſe non debere, nec obligatum eſſe actori, prodeſt ei exceptio ex jurejurando: ſi verò in actione reali juramentum præſtitit, ſimpliciter & negativè ſcilicet, rem non eſſe actoris, itidem non habet exceptionem: at ſi affirmativè, nempe rem controverſam ſuam eſſe, agit actione in factum: non quidem contra quemlibet poſſeſſorem, ſed tantum adverſus eum qui jurandi conditionem detulit. 49.

1. cap. etſi Chriſtus, extr de jurejur. 2. l. 1. D. de jurejur l. 1. D. de in lit. juran. 3. l. 1. & l. admonendi D. de jurejur. 4. l. 1, & l. 28. §. 10. D. eod. cap. quamvis, de pact. lib. VI. 5. d. l. admonendi l in bona fidei C de reb credit. & jurejur. cap. ult. extr. de jurejur. 6. l. 1. C de juram propt. calum cap 2 de juram. calum. 7. Iaſon. & Alexand in rubr. D de jurejur 8. l ſi tutor C de in lit. juran. 9. l. rem non novam C. de judic. cap penult. & ult. de juram calum 10. l. generaliter C. de reb. credit. l. ſed etſi ſervus, & l. qui juraſſet §. fin D. de jurejur 11. l. jusjurandum D. eod 12. l 2. C hoc tit. 13. d. l. generaliter 14. l. quod ſi deferente D. de dolo 15. d. l. admonendi 16. l. manifeſta D hoc tit l. penult. C. de reb. credit. 17. Socinus conſil. 90, Lancilot. in tractat. de officio prætoris 18. argum. l. manifeſta, Lancil. d. tractat. 19. l. ſervus D. de jurejur. l. nec filius C. de reb. credit.

credit. 20. d. l. ſervus cum duab. ſeqq. 21. d. l. juſiurandum, l. Julianus D. de curat. furioſ. l. in negotiis D. de reg. jur. 22. d. l. juſiurandum. §. ult. l. mandato generali D. de procurat. 23. l. tutor D. hoc tit. 24. l. contra §. ult. D. de pact. 25. d. l. juſiurandum. 26. d. l. tutor. & d. l. juſiurandum. 27. d. l. tutor, §. ult. 28. l. qui juraſſe l. ſi ſervus hoc tit. 29. d. l. juſiurandum §. pupilli 30 d. l. juſiurandum §. procurator, l. Marcellus, § pen. D rer. amotar. 31. d. l. generaliter, & d. l. juſiurandum. 32 l. penult. §. his de præſentibus C. de reb credit. l. ad perſonas D de jurejur. 33. l. nam poſteaquam l. jurejurando §. 1. & §. juſiurandum hoc tit. Novella 124. 34. l. cum etiam C. de reb. cred. 35. l. ait prætor, D. h. t. 36. l. ſciunt C. de probation. 37. l. ſi quis juſiurandum C. de reb credit. 38. d. l. ſi quis. 39. Bart in l. non erit ratum h tit. 40 d l. juſiurandum § qui juſiurandum & l. qui non fuerit D. de jurejur. l. debitor C. de reb credit. 41. l. juſiurandum l ſi patronus D. h tit, l. honori D. de obſeq. parent. & patron. præſtan. 42 Iaſon & Alberic. in d. l. juſiurandum § datur 43 l. actori C hoc tit l ſed ſi poſſeſſori D. h. t. l quod ſi juravi & l. ſi duo D. hoc tit, 44 l nam poſtea §. ult. d. l. ſed ſi poſſeſſori. 45. l non erit l ſed ſi poſſeſſor l. quod ſi juravi D. de jurejur. 46. l. 2. D. hoc tit. 47 l. qui juraſſe § ult. & l. ſeq. l. qui juſiurandum D hoc tit. 48 d l. nam poſteaquam l. ait prætor D. de jurejur. §. æquo ſi debitor Inſtitut. de except. 49. Do. in d l ſed etſi poſſeſſor.

TIT. XLVII.

De juramento neceſſario.

IVRAMENTUM neceſſarium deferri poteſt in omnibus cauſis civilibus & modicis, tam bonæ fidei quam ſtricti juris 1. ſed in cauſis criminalibus propter defectum ſemiplenæ probationis non defertur 2; ſicut nec in aliis arduis vel gravibus cauſis civilibus, veluti matrimonialibus 3, beneficialibus vel ſpiritualibus, feudalibus, uſurariis, & denique cauſis ſtatus, niſi plus quam ſemiplene probatum ſit 4. Defertur autem actori in defectum probationis in defectum probationis ſi, ſemiplene probavit, quoniam ei incumbit probatio 5: Reo verò defertur, ſi actor veritatem ignoret, & ipſe ſit inſtructior & peritior 6, vel ſi actor ſuſpectus ſit, aut ſi eum ſuſpicionibus tantum oneret 7; ſi uterque & actor & reus in pari ſint exiſtimatione, & parem habeant probationem, reo potius quam actori deferendum, favorabilior enim eſt cauſa rei quam actoris 8: quo jurante reus condemnatur, reo jurante ipſe abſolvitur, & actor condemnatur 9. Et defertur à ſolo judice cauſa cognita per circumſtantias perſonę, controverſię, & probationis 10; idq; parte petente ſibi in ſupplementum probatio-

probationis deferri 11, & alterâ parte præſente, vel ſaltem citatâ ad videndum dilationem fieri. 12. Quanquam nonnulli putant judicem ex officio etiam parte non petente illud deferre poſſe 13, nec requiri partis præſentiam vel citationem, ſed ſufficere ad totam cauſſam citationem: quod in pleriſque ſummis tribunalibus obſervatur 14. Sed, hoc juramentum ut deferatur & admittatur, quatuor omnino requiruntur; quorum primum eſt, ut ſit cauſa modica, quæ æſtimatur ſecundum conditionem perſonarum, quibus fit juramenti delatio 15. Alterum eſt, ut ſit facta ſemiplena probatio, qualis per unicum teſtem omni exceptione majorem fit, eaque neceſſariò & vere, non præſumptivè concludens 16: nec per alium teſtem, vel aliquam præſumptionem eliſa ac elevata 17. Nam modicus etiam defectus in uno teſte, ut non facit ſemiplenam probationem, ita impedit delationem hujus juramenti 18. Unde ſi teſtis ſit domeſticus, adfinis, amicus, inimicus, perjurus, infamis, ſpurius, fenerator, vel etiam mulier, non defertur 19. Tertium eſt, ut is, cui defertur, ſit perſona honeſta, bonæ famæ & vitæ: quia infami, vel vili, vel ſuſpecto de perjurio non eſt deferendum 20. & ſciat veritatem negotii veriſimiliter, per ſenſum aliquem corporeum, quoniam in hoc aſſimulatur teſti 21. ob quod non defertur hæredi tanquam ignoranti veritatem 22. Poſtremum eſt, ut ſit petitum juramentum ante concluſionem in cauſa. Nam eouſque poteſt deferri, non ulterius, ut eſt communis interpretum ſententia 23: a qua tamen multi diſſentiunt, qui judicem ex officio tam ante, quàm poſt concluſionem hoc juramentum deferre poſſe arbitrantur 24, quibus non adſentior. Cæterum licet appellare a cauſſa hoc juramento deciſâ, ubi quis nova inſtrumenta ſe repeririſſe dicat, quibus ſolis, non etiam teſtibus, uti velit 25: petitâ tamen prius reſtitutione in integrum 26.

1. l. in bonæ fidei C. de reb. credit. & jurejur. l. admonendi D. de jurejur. 2. Iaſon in d. l. admonendi, Bartol. in l. maritus, & in l. eum qui §. in popularibus D. d. tit. Gloſſ. & Salicet. in l. 3. eod. tit. 3. Gloſſ. in cap. mulieri, d. tit. Dd. in

Dd. in d. l. admonendi 4. Iaſon in d. l. Maſcard, de probat. 5. Dd. in l. bonæ fidei & in l. admonendi. 6. Bartol. d. l. admonendi 7. cap. 1. & ſeqq. extr. de purgat. canſ. 8. cap. ex literis, extr. de probat. cap. ultim. & ibi Gloſſ. de jurejuran. l. favorabiliores ff. de reg. jur. leg. inter pares ff. de re judic. 9. leg. de qua re D. de judic. leg. 1. ff. de re judic. 10. d. leg. bonæ fidei, & ibi gloſſa. Angel. & gloſſa in leg. 2. ff. de teſtib. 11. Bald. in leg. 1. D. de jurejurand. & in d. leg. bonæ fidei 12. Bald. in cap. 1. de controverſ. inveſtit. Angel. in d. leg. bonæ fidei, Maſcard de probation. 13. Abb. in cap. fin. de jurejuran Alexand. conſil. 91, volum. 5. Panormit. cap. fin. de jurejuran 14. In Camera imperiali. 15 Bartol. authent. breviores C. de ſentent. ex brevit. recitan. Alexand. conſil. 39 volum. 5. Cornar. conſil. 58; volum. 3. 16. Gloſſa in leg. non eſt veriſimile D. de minor. Alexand. conſil. 19. volum. 4, & conſil. 18. volum. 2. Curtius in d. leg. admonendi. 17. Gloſſa & Bald. in leg. 1. C. qui & adverſ. quos, leg. ſi duo patroni ff. jurejuran. Roman. conſil. 91. 18. Bald. & Alvarottus in §. ſacramentum, de conſuetud. rei feud 19. Tiraquell. de legib. connubial. Maſcard de probation. 20. idem d. loco, Menoch. de arbitr. judic. caſu 190. 21. Gloſſa in d. leg. admonendi, & in d. l. bonæ fidei. Menoch. d. caſu. 22. Maranta tit. de jure ur. Maſcard & Menoch. d. loc. 23. Dd. in d. leg. admonendi 24 Alexand. conſil. 13 volum. 5, Maſcard. d. loc. Salicet. in d. l. bonæ fidei. 25. lege generaliter §. ſed juramento C. de reb. credit. d. l. admonendi. 26. l. divus 2. imperatores D. de judic. l. divi fratres ff. de pæn.

TIT. XLVIII.

De juramento in litem.

RESTAT alterum juriſiurandi genus Iuramentum in litem, quod actor judice deferente præſtat, ut in eam æſtimationem, quam ipſe jurat reus poſſeſſor propter contumaciam ſuam condemnetur. Hoc vulgò dividitur in duo genera, unum Affectionis, alterum veritatis. Iuramentum in litem affectionis eſt, quod actor pro ſuo arbitrio præſtat ad æſtimationem rei, quam petit ſibi reſtitui, & reus reſtituere non vult propter contumaciam, vel quia doloſè fecit, quo minus reſtituere poſſit 1. Defertur autem a ſolo judice, non etiam ab adverſario, notario, vel advocato, vel ullo alio 2: & iis ſolum, qui litis domini ſunt, puberibus 3. & tutoribus ac curatoribus, quotiens non ad ſuam, ſed ad Domini utilitatem, æſtimationem referunt 4; non etiam pupillis ſeu impuberibus, nec eorum matri 5, non procuratori, niſi ad hoc ſpeciale mandatum habeat 6. Item adverſus eum defertur

E e cujus

cujus dolo vel contumacia res non exhibetur, aut reſtituitur 7; non adverſus hæredem, niſi ipſe dolo fecit vel lis cum defuncto conteſtata ſit 8. Nam ob culpam non juratur in litem; ſed id, quod intereſt, à judice æſtimatur 9. Denique defertur potiſſimum in bonæ fidei actionibus, in quibus vel ad reſtituendum, vel ad exhibendum agitur 10, ut ſunt commodati 11, depoſiti, locati 12, tutelæ, dotis 13, petitio hæreditatis 14, & ſimiles actiones. Et in arbitrariis actionibus, ut eſt vindicatio 15, hypothecaria 16, publiciana 17. de dolo vel metus causâ 18, interdictum unde vi, 19, Quod vi aut clam, & id genus aliis vindicationibus, ad exhibendum actionibus, & interdictis, ex quibus arbitrio judicis reus aliquid reſtituere aut exhibere domino jubetur 20. Non itidem defertur, ſi ad factum, & rem debitam 21, aut contrariis bonæ fidei actionibus 22, aut officio judicis agatur 23. aut rei petitæ certa æſtimatio, & quantitas ſit, ut eſt in nummis 24. niſi forte quis de eo juret quanti ſuâ præter æſtimationem veram interſit ſuâ die nummos redditos non fuiſſe 25. Neque in actionibus ſtricti juris 26, præterquam ſi difficultas probationis exigat: quia ſcilicet res propter moram extincta eſt, vel non amplius exſtat 27. Iurare vero actor poteſt in infinitum, quanti ſcilicet rem æſtimet; quoniam lex certam quantitatem non definit; & eſt iniquum dominum cogi invitum, rem ſuam alterius dolo & contumaciâ exſtinctam, communi & juſto pretio vendere 28. Sed ne accepta hac occaſione in immenſum juretur, Iudex conſtituere poteſt ſummam, ad quam uſque juretur, ſic tamen, ut non egrediatur duplum 29: & ubi ab actore præſtitum fuit juramentum, poteſt nihilominus illud non ſequi, & vel abſolvere, vel minoris reum condemnare 30: quia jurantis affectio, quam ad rem habet, immoderata eſſe poteſt, & a judice refrænanda. Porro juramentum in litem veritatis eſt, quo actor jurat quanti res eſt, ſeu quanti reverâ ipſius interſit rem petitam facto adverſarii non exſtare, vel extinctam eſſe 31. Cùm enim difficilis probatio ſit propter rei interitum,

tum, vel etiam deteriorationem, aut damnum circa rem contingens 32, optimâ ratione hoc juramentum defertur, quo reus juxta æſtimationem actoris jurejurando firmatam condemnetur. non enim in hoc, ut in priori affectionis juramento, reum vel abſolvere vel minoris condemnare judex poteſt, ne, ſi minoris condemnaret, actor perjurium commiſiſſe dicatur 33. Et defertur, ab ipſo judice, non ab alio 34, in omnibus arbitrariis nec non ſtricti juris & bonæ fidei judiciis, ſive dolo, ſive culpâ adverſarii res petita non exſtet 35. Nec ſolùm rei principalis, verum etiam ejus, quod intereſt, æſtimatio hoc juramento probatur: veluti ſi actoris interſit ſuâ die rem non eſſe præſtitam, vel pignora ipſius diſtracta eſſe 36. Judex autem primò intereſſe, damnum, vel expenſas æſtimare, & deinde actor jurare debet, ita ut ſemper judicis æſtimationem ſive taxationem hoc juramentum ſequatur 37.

1. l. 1. & ſeqq. ff. de in lit. juran. l. qui reſtituere ff. de rei vendicat l, arbitrio ff, de dolo 2. leg. videamus §. deferre ff. de in lit. juran. l tutoribus, l. in actionibus ff eod. 3, d, leg videamus, leg. vulgo, eod tit. 4. l. 1. & l. 2. C. de in lit. juran. 5. d. l. videamus. 6. l. juſjurandum §. ult. ff de jurejur. cap. per literas, de arbitr. 7. d. l in actionibus, l. tutor ff. de in lit. juran. 8. l. 1. l. ult. C. de in lit. juran. 9. d l. 2, & d l. videamus, & d. l. in actionibus, 10. d. l. 2. & d. l. in actionibus, 11. l, 3. § in hac actione ff. commodati. 12. l. 1. §. in depoſiti ff. depoſiti. l ſi cui locaverint ff. locat, 13. l tutor ff. de in lit. juran. l. ſi filiusfamilias ff. ſolut matrim. 14. l. ſed etſi rei §. hac verba ff. de petit. hered. 15. l. qui reſtituere ff. de rei vendicat. 16. l. ſi fundus ff. de pignorib. 17. l. ſed etſi ff. de publician. in rem action 18. leg. arbitrio D. de dolo, 19. leg. ſi quando C. unde vi. 20 d, l. in actionibus, d, l ſi fundus, l. 3. D. ad exhibend. 21. d, l. tutor, l. 1. §. ult. ff. de rer. permutat. 22. d l, 3. § 2 ff. Commodat. 23. Dd. in d, l. in actionibus. 24. l. nummis ff. de in lit. juran. 25. Bartol. in d. l. nummis. 26. d. l. in actionibus § ult. & leg. cùm furti D. eod 27. d l. in actionibus. 28. l arbitrio D. de dolo, & d. l. tutor, l ſi cum dos §. ult. D. rerum amotar. 29. Bart in l. unic. C. de ſentent. quæ pro eo, quod intereſt, Iaſon in d. l. videamus §. deferre. 30. d. l. videamus, & ibi Gloſ. & Dd. 31. d. l. 2. & l. tutor, & l. in actionib. 32. d. l. in actionib. & ibi Dd. 33. authen. poſt juſjurandum C de judic. Novell. 82. 34. d l. videamus, d. l. tutor. 35. d l 2, l. 4. & d. l. in actionib. 3 . a. l. nummis, l. ult. D. de peric. & commod. rei vendit. l, 2. D. rem. rat. habit. 37. Bart. in d. l. in actionibus, Menoch. de arbitr. judic. lib. 2, cent. 3, caſu 208.

TIT. XLIX.

De concluſione cauſæ

POST confirmationem ac refutationem Actoris & Reii hinc inde teſtibus, inſtrumentis, aliiſque probationibus factam, ſequitur concluſio cauſæ: quæ eſt omnium allegationum renuntiatio 1. Tum enim in cauſſa concluſum dicitur, quando collatis probationibus & ſingulis judicii partibus ordine pertractatis, litigatores utrinque renuntiarunt omnibus exceptionibus, & allegationibus, tam juris quàm facti 2. Quæ renuntiationes mox ad acta referri debent; quoniam non præſumitur facta concluſio, niſi ex actis conſtet 3. Et quamvis concluſio non eſt ſubſtantialis, ut vocant, pars judicii, adeo ut ſi omittatur nihilominus judicium efficax maneat 4: tamen fieri ſolet in omnibus cauſſis civilibus & ordinariis 5, licet non ſemper & neceſſario in cauſſis ſummariis, in quibus proximus actus concluſioni, locum ejus implet 6. Cæterùm ſi litigatores temerariâ & projectâ litigandi libidine inſtincti, ut fit, lites proferre & extrahere ſtudeant, neque ad concluſionem cauſæ deveniant, Iudex conceſsâ jam ſufficienti dilatione illos pro officii ſui ratione, vel cogere, ut concludant, vel cauſſam in contumaciam non concludentis, tanquam concluſam, ſententiâ ſuâ definire poteſt 7. Concluſione autem facta nulla amplius exceptio, vel teſtium productio, vel inſtrumentorum editio admittitur 8: niſi hoc ipſum Iudex evidenti aliqua ratione motus concedat 9; veluti ſi judex ex officio ſuo cauſſæ circumſtantias plenius inquirere, aut quod omiſſum negligenter eſt, reparare velit 10. Nam judici in cauſſa nunquam concluditur, quin reſcindere concluſionem & rei neceſſitate exigente ulteriorem probationem requirere & inſtituere poſſit 11, etiam ad jus partis novis rationibus inſtruendum, & firmandum 12. Similiter poſt concluſionem recipitur probatio, quæ fit per confeſsionem partis 13. Vnde etiam litigantes poſt concluſionem

ſionem interrogari poſſunt 14; vel quæ fit per rei evidentiam, & adſpectum loci 15: qua probatione nulla major poteſt eſſe, ideoque talis probatio nunquam excluſa cenſetur 16. Et in criminalibus, matrimonialibus, aliiſque arduis & magni præjudicii cauſis, in quibus, poſt concluſionem teſtes examinari poſſunt 17. Item recipiuntur poſt concluſionem informationes juris, id eſt conſilia & reſponſa Doctorum 18, nec non inſtrumenta tum primùm reperta, aliæque probationes ad cognitionem partis recenter allatæ, 19 quas nonnulli hoc amplius etiam poſt citationem ad audiendum ſententiam factam, admitti putant 20. Sed & proponi poſt concluſionem poteſt exceptio falſi procuratoris 21, & Exceptio judicis non idonei propter defectum juriſdictionis 22. Denique peti poteſt poſt concluſionem Reſtitutio in integrum per minores, mulieres, & eccleſias; quia tales perſonæ eo ipſo, quod eſt in cauſſa concluſum, cenſentur læſæ, & propterea reſtitui debent 23. Examinatio teſtium ad confirmationem ſcripturarum publicarum, & ad refutationem quarumcumque ſcripturarum 24. Depoſitio principalis tanquam inſtructioris & peritioris 25. Iuramentum verò neceſſarium ſive ſuppletorium defertur poſt concluſionem, ſimodò ante fuit petitum 26: etſi non deſunt, qui exiſtimant hoc juramentum parti deferri poſt concluſionem, ſive antè petitum ſit, ſive non 27.

1 cap. paſtoralis, de cauſ. poſſeſſ. & propriet. Gloſſ in cap. cùm dilectus, de fide inſtrum. 2. Abb. & Dd in d. cap. paſtoralis, Gloſſa in §. quia verò Novella 90. 3. cap. quoniam contra, extr. de probat. 4. Felin in cap. cum P & A, de re iudic. Cardinal. in Clement. ſæpe, de Verbor. ſignif 5. Gloſſ. in d. cap. ſæpe, Felin: d cap cùm dilectus. 6. d. Clemens. ſæpe, Ioannes Andr. in addition ad Speculat tit. de renuntiat. 7. Specul tit. de concluſ & tit de dilat. authentic. jubemus C. de judic. Gloſſa in d. Clement. ſæpe. 8. leg. ult. C. de compenſat, cap de teſtibus extr de teſtib d cap. paſtoralis 9. dict. leg authent. jubemus, & d. cap. paſtoralis. 10. cap. exceptiones, de exception. cap per tuas, de teſtibus, 11. Socinus regula 184, gloſſ. in cap. quia verò, authent de teſtibus. Iaſon in leg. admonendi ff. de jurejuran, Dd in d. cap. paſtoralis. 12. Alexand. in leg 4. §. hoc judicium D. de damn. infec Decius cap. 1. de judic. 13. Bald & Caſtrenſis in tit. C. de probat. 14. leg. ubicumque D. de interrogat. action. leg. generaliter C. de reb. credit. Abb. & Felin. in cap. cùm Ioannes, de

ſide inſtrumen. 15. *Bald. in leg. contra negantem C. ad legem Aquil. & in leg. ſi qua teſtibus. C. de teſtib* 16. *Iaſon in l* 1. *D. de novi oper nunciat. Curtius in d leg. admonendi, Barbat in cap. evidentia, de accuſationib.* 17. *cap. ſicut ex literis, de ſponſalib.* Dd. *in d cap. cùm dilectus, de ſide inſtrumen. Bald. in d. authentic. jubemus, Alexand leg* 3. D. *de jurejurand.* 18. *Bald. d. authentic jubemus, & in leg. quamvis indubitatè C. ad leg. Iuliam. de adulter. Felin. in d. cap cùm dilectus.* 19 *cap.* 1 *de exception Iaſon in d. leg. admonendi, Felin. d. cap. cùm dilectus.* 20. *Bartol. in d. leg admonendi* 21. *Dd. in leg. licet C. de procurat. Alexand. conſil.* 72. *volum.* 4. 22. *Gloſſ. in* Clement. *unic. de ſequeſtr. poſſeſſ. & fruct. Bald. in leg. exceptione C. de probation & in leg. fin. Cod. de exception.* 23 Dd. *in cap. auditis, de in integr. reſtitut.* 24. *Abb in cap. quoniam contra, de probation. Afflictus deciſ.* 215. 25. *cap. Iohannes* Heremita, *de ſide inſtrumen. Capicius deciſ.* 15. *Franc. deciſ.* 120. 26. *Iaſon & alii in d. leg. admonendi. Alexand. conſil.* 33, *volumin* 1, 27. *Lanfranc. in d. leg admonendi, Capicius deciſ.* 35. *Feller. in additionib. ad Marantam.*

AVSO-

AVSONII POPMÆ, *DE* ORDINE ET VSV IVDICIOR.

LIBER TERTIVS.

TIT. I.

De Sententia.

SENTENTIA eſt pronuntiatum Iudicis in cauſa coram ipſo inter litigantes utrimque agitata. Cujus duæ ſunt formæ, una Definitiva, altera Interlocutoria. Definitiva eſt, quæ principali cauſſæ per abſolutionem vel condemnationem finem imponit; Interlocutoria eſt, quæ inter principium & finem cauſæ interloquendo fertur, non de principali negotio, ſed de aliqua incidenti, vel emergenti quæſtione 1. Quæ rurſus vel ſimplex eſt, vel Mixta. Simplex eſt, cùm Iudex interloquitur de teſtibus admittendis, vel de exceptionibus emergentibus circa cauſæ cognitiones, ut ſunt dilatoriæ pleræque omnes. Mixta eſt, quæ fertur de exceptionibus in ipſa cauſſa hærentibus, & ad definitivam ſpectantibus, quales ſunt exceptiones peremptoriæ. illa ſimpliciter in finibus interlocutoriæ conſiſtit, & permanet 2, hæc ex interlocutoria & definitivâ conſtans, ſecundum illam partem, in qua maximè prçſtat cenſetur 3. Itaque ſi definitivæ vim habet ei par & æqualis eſt tam in forma appellationis, quam aliis effectibus juris 4. Talis eſt interlocutoria de competentia judicis, de abſolutione ab inſtantia vel obſervatione judicii, de deſertione appellationis a definitiva, de rev cative attentorum, de procedendo vel non procedendo in cauſſa. Et quando poſt illam non ſperatur definitiva ſententia, per quam gravamen perfecte reparari

parari poſſit, & cùm dicitur exceptionem peremptoriam obſtare, vel aliquid probatum vel non probatum eſſe, & ſi quæ ſunt aliæ generis ejuſdem, quas prolixè juris interpretes enarrant, 5. Differunt autem Interlocutoria & Definitiva pluribus modis: e quibus nonnullos infra tit. De appellationibus recenſebimus: hic operæ pretium eſt has differentias proponere. Definitiva revocari per eundem judicem non poteſt, niſi incontinenti id fiat 6, & aliis quibuſdam caſibus exceptis, quos interpretes annotant 7. Interlocutoria verò ſi non habeat vim definitivæ, poterit revocari officio ejuſdem judicis, vel ad litigantis petitionem, quam debet proponere intra dies decem 8: Alioquin interlocutoria tranſit in rem judicatam, quoad ſcilicet litigantes, ſecus verò quoad judicem: poteſt enim judex quandocunq; velit ante definitivam quod juſsit vetuitue interloquendo contrario imperio tollere & remittere, niſi ſit appellatum 9. Item Definitiva in ſcriptis proferri debet 10, & à judice ſedente in tribunali 11; nec non utraque parte citata 12. At Intelocutoria verbo tenus etiam ſine ſcriptis fieri poteſt, licet mox ad acta referri debeat 13. & à procedente judice 14, & abſque partis citatione 15, dummodo ſit levis præjudicii, ut ex ea damnum parti non inferatur. aliàs enim non poteſt recitari niſi in ſcriptis, & a judice ſedente 16, & parte citata 17. Præterea definitiva condemnationem vel abſolutionem habere debet 18, & eſſe certa 19, conformis libello, actis & probatis 20. formari juxta receptum judiciorum ſtilum 21, expreſſo nomine judicis & litigantium, inter quos controverſia agitata, liſque conteſtata eſt, ſive principales ſint, ſive eorum procuratores 22. Nam ſententia non concipitur contra tertium, cui res inter alios judicata præjudicare non debet 23: ſicut nec in abſentem, niſi ſi contumax 24, nec in pupillum & minorem indefenſum 25. Denique proferri ſententia debet à judice competente 26; aut ſi plures judices ſunt, omnibus præſentibus 27. Tunc enim univerſi judices intelliguntut judicare cùm omnes adſunt 28; & duo ex tribus judicibus, uno abſente,

ſente, judicare non poſſunt; quoniam omnes judicare juſſi ſunt. Sed ſi unus adſit & diſſentiat, ſtatur duorum ſententiæ 29. nec refert an ab ipſo judice ſententia recitetur, quod Imperatorum conſtitutionibus ſancitum, exceptis tantum illuſtribus perſonis 30; an ab actuario ex breviculo, ut hodie ferè ubique fieri ſolet. In dicenda verò & formandâ ſententia Iudex adhibere debet diligentem ac ſeveram cauſſæ cognitionem, verum judicium, & rectam conſcientiam, ſepoſita omni affectione mala, & gratificandi aut nocendi cupiditate 31. Cauſſam tamen & rationem judicii ſui non tenetur inſerere ſententiæ, nec interlocutoriæ, nec definitivæ: præterquam in aliquot caſibus in quibus cauſſam ſententiæ inſerendam eſſe putant, ut in cauſſa appellationis, inepti libelli expenſarum & ſimilium 32. Prolata autem Sententia cùm ſtricti juris ſit, 33. tranſit in rem judicatam poſt decem dies, ſi intra eos non ſit appellatum 34, & paratam executionem habet per officium judicis 35, niſi ſit facta novatio 36, exceptionemque parit litis finitæ 37.

1. Gloſſ. Clement. 1 & 2. de ſequeſtr. poſſeſſ. & fruct. Maranta tit. de ſententia. 2 cap. ut debitus, & cap. cùm cauſſam, de appellat Bart in l 1. ne quis, ff. de appellat 3 Alexand. in l. ſtipulationem ff de Verbor. Obligat. 4. Gloſſa in cap. fin. de elect. Bald. in leg. minoribus C quib. ut indign. 5. Felin. in tit. de judic Aretin conſil. 20. Bartol. in l ante ſententiam ff. de appellat recip Franc. in cap cùm ceſſante de appellat. 6. l. cum quærebat ff. de re judic 7. divi fratres ff de pœnis. 7. Gloſſ. in d. judex 8 Panorm. in d. cap. cum ceſſante, & cap. ab judice. eod. tit. 9. l. quod juſſit. ff. de re judic. & ibi Bartol. in Iaſon, d cap. à judice. 10. l. 1. & tot. tit C. de ſentent. ex brevic. recitan. 11. l. nec quicquam §. ubi decretum ff. de offic proconſ & legat, l. pro tribunali ff. de re judic. 12. l. de unoquoque ff de re judic, Innocent in cap, dudum, de elect. 13. Gloſſa in cap quoniam contra. de probat. Bartol & Iaſon in d. l nec quicquam 14 l. diem D de arbitr. l. voluit ff. de interrogat action 15. Gloſſa in d. l. nec quicquam, & in leg recuſare D. ad Trebell 16. L. judicio ſedente l. à procedente C. de dilat. 17. Dd. in l ſi opus ff de oper. novi nunciat. Bart. & Iaſon in d. l nec quicquam. 18. l. 2. C de ſentent. & interlocut. 19. l ult. & penult C. de ſentent. quæ ſine certâ quantit. 20. l fundus D, Commun. d vidan l. fin. C. de fideicom. libertat. § curare inſtitut de action Dd. in l. illicitas D. de offic præſid. 21. Dd. in d. authent jubemus. Guido Papa deciſ. 291, Felin. cap. Rodolphus. de proſcrip. 22. l. 1 ubi Gloſſ & Dd. C de ſentent. & interlocut. 23. l ſæpe conſtitutum D. de re judic. l. 2 ac except. rei judic 24. l. ea qua. & toto tit. C quem. & quan. judex. 25. l ſi præſes d tit l. contra pupillo D. de re judic. 26. d l. 1, & 2. C. ſentent. ex brevic. recitan. & toto tit. C. ſi a non competen. judic. 27. L. duo ex

 tribus,

tribus, D. de re judic. 28. *l. tunc autem, D. de judic.* 29. *d. leg. duo ex tribus* 30. *l hac lege, C. de ſentent. ex brevit. recitan.* 31. *l. Iudices, C. de judic. cap. præſentia, extr. de probat. d. l. illicitas.* 32. *Dd. in cap. ſicut, & cap Abbate, de re judic.* 33. *Decius in l. jus noſtrum, D. de regul. jur.* 34. *l. 1. D. de re judic. l. 1. D. quan. appell. ſit, l. 1. D. de appellat.* 35. *l. penult. & ult. C. de execut. rei judic. l. 1. & l. executorem C. eod. l. fin. C. de uſur. rei judic.* 36. *l. minor annis D de minor. l. 2. C. de execut. rei judic.* 37. *toto tit. C. de* [illegible] *rei judic.*

TITVLVS II.

De Nullitatibus Sententiarum.

SENTENTIA duobis potiſſimum modis impugnari & convelli ſolet, quod vel nulla ſit; vel iniqua, & injuſta. Nulla ſententia dicitur in qua eſt vitium & defectus ob non ſervatum legitimum judiciorum ordinem 1. unde vulgo appellatur Nullitas ſententiæ, quæ eſt commune ſubſidium, ſicut appellatio, & cuilibet ratione ſui gravaminis ac præjudicii proponere permittitur; adeo ut etiam tertio pro ſuo intereſſe, exceptio nullitatis competat 2. Non tamen temere Nullitas proponenda, vel admittenda eſt, per quam judicis exiſtimatio lædi aut imminui poſſit, ſed ita demum, ſi Nullitas ex actis liquido & ſufficienter conſtet, & defenſionem cauſſæ, nec non præſcriptam judicii formam, ſive ſolemnitatem concernat, veluti eſt Nullitas ob defectum juriſdictionis, citationis, mandati, juramenti calumniæ, & ſimilium. Si verò Nullitatis ratio dubia vel levis ſit, neque opponentem allevet, tum cauſſæ expeditioni potius favendum, & hujuſmodi exceptio tanquam calumniosè, litis extrahendæ cauſſa inſtituta, rejicienda. Vt enim reliqui actus judiciales in dubio præſumuntur validi & efficaces, ſic quoque Sententia ſuſtineri potius quàm deſtrui, & infirmari debet 3. Proponitur autem Nullitas vel principaliter, vel perfunctoriè, & incidenter. Principaliter, quando per ſe diſtinctè & ſeorſum in judicium deducitur, ſive coram judice primo, ſive appellationis 4: etſi hodie ferè ad judicem appellationis Nullitas devolvitur, præſertim ſi ex iniquitate & malitia judicis profectum appareat 5. Incidenter, cùm de eâ ſecundario tanquam de inciden-

incidenti, & principaliter ut Sententia reiteretur & reformetur, agitur apud priorem judicem 6, vel apud ſecundum, permiſta cum appellatione quaſi acceſſorium ejus tractatur 7. Et ſane magni refert, longeque præſtat, principaliter potius quàm incidenter Nullitatem proponere 8. Nam ſi cum appellatione Nullitas incidenter proponatur, elapſis fatalibus, & deſertâ appellatione, talis Nullitas velut acceſſorium, cum ſuo principali pariter intercidit 9: ſed Nullitas in judicium principaliter deducta viâ actionis competit ad triginta annos, ſicut ceteræ actiones 10: vel viâ exceptionis durat perpetuò, id eſt quadraginta annis, quia omnes exceptiones ſunt perpetuæ 11, & veritas aut falſitas rerum non mutatur temporibus 12. Item prohibitâ appellatione cenſetur quoque prohibita Nullitas acceſſoria: cujus ſcilicet effectus ipſi ineſt appellationi 13: contra quando appellatio prohibetur & locum non habet, quoniam fortè intra legitimum tempus non eſt appellatum, vel res non attingat ſummam ordinationis, tum nihilominus principaliter ratione iniquitatis Nullitas proponi poteſt 14. Quem defenſionis modum cauti Advocati fere adhibent, quotiens appellationis ſubſidio deſtituuntur. Nam appellatio & Nullitas ſunt diverſa & ſeparata juris remedia, & uno ſublato alterum permanet 15. unde ſolent ut plurimùm proponi hoc modo, dico ſententiam nullam, & ſi qua eſt, appello 16, vel, Appello ſalvo jure dicendi de nullitate 17 atq; etiam in eodem libello deduci, alternativè tamen, ita ut prius de nullitate, deinde eâ deficiente de cauſâ appellationis, ſive de iniquitate ſententiæ cognoſci & pronuntiari petatur 18. Non tamen in ſimplici appellatione ab interlocutoria, ſicut a definitiva, Nullitas ad judicem appellationis devolvitur, ſed gravamen duntaxat 19 Dicitur autem Sententia multis modis nulla; veluti reſpectu perſonarum, ratione quantitatis, qualitatis, loci, temporis, ordinis, & conditionis. Reſpectu perſonarum, ut judicis, litigatorum, procuratoris, Sententia nulla eſt quæ fertur à judice incompetente 20; vel corrupto pecuniâ, favore, vel

 odio,

odio, vel aliâ pravâ affectione ducto 21, vel recuſato, excommunicato, infami 22, vel aliter incapaci, lege, natura, vel moribus prohibito, ut ſurdo, muto, furioſo, impubere, ſervo, femina 23. Item nullam vim habet Sententia lata adverſus pupillum vel minorem indefenſum ſine tutore & curatore 24, vel contra prodigum cui bonis publice interdictum eſt, abſq; ejus procuratore 25, vel contra hominem mortuum, judice hoc ſciente, aut gravi infirmitate afflictum 26, aut abſentē, qui nec legitimè in jus vocatus fuit, nec per contumaciam abſuit 27. Citatio n. hoc efficit, ut Sententia etiam in favorem abſentis non citati lata, nulla ſit in civilibus cauſſis 28. Deniq; non valet ſentētia ſi judicatum eſt contra falſum procuratorem, non habentem mandatum; vel eum qui non eſt legitimus defenſor 29, vel contra tertium non nominatum in judicio 30. Ratione quantitatis non conſiſtit ſententia quæ nullam quantitatem aut rem in quam condemnatio fit, continet 31: licet ſufficiat actorem exprimere, & judicem ſolvi jubere id quod petitum eſt, vel quantum petitum eſt 32: vel quę majorem ſummam complectitur quàm ut Iudex de ea potuerit cognoſcere. Non enim judex ordinarius juriſdictionem 33, neque delegatus formam delegationis poteſt excedere invitis litigatoribus 34: ſed actore majorem ſummam petente ſi reus non opponit, & ſic tacite conſentiat, tunc valet Sententia 35. Ex qualitate Sententia nulla eſt, ſi non eſt conformis libello, vel ex libello inepto ex quo non poſſit legitimè colligi actio, concepta 36, ſi eſt incerta, dubia, vel obſcura 37; ſi eſt lata contra leges, canones, conſuetudines, ſtatuta 38, vel ex cauſſa notoriè falſa 39; vel ex falſis inſtrumentis aut teſtimoniis 40, vel ex errore juris in ea expreſſo, vel ex facti errore contra jus litigatorum; ut eſt in errore calculi 41: ſi non continet abſolutionem vel condemnationem 42. Similiter ex loco, cùm judex ordinarius cognovit vel pronuntiavit extra territorium ſuum, ubi jus dicenti non paretur impunè 43: vel etiam intra territorium, in loco tamen exempto 44: vel non ſolito 45, niſi hoc fecit cum conſenſu

partium, quem ſufficit tacitum eſſe, modo accedat expreſſus conſenſus judicis ordinarii illius territorii, in quo vult jus dicere 46, vel ſit juriſdictio voluntaria, quam extra territorium ſuum & ubiq; poteſt Iudex exercere 47. Ratione temporis non valet Sententia, quam judex tulit finito tempore ſuæ juriſdictionis 48, vel pronuntiavit poſt occaſum Solis & de nocte 49, vel die feriato 50, idque non conſentientibus litigatoribus: nam ſi illi conſentiant tacitè vel expreſſe, tunc valet ſententia 51. Ob ordinem judiciorum non ſervatum concidit ſententia; quia judex proceſſit abſque citatione ſaltem legittimâ, omiſſo libello, lite non conteſtata, ſine probationibus & cauſſæ cognitione 52: pronuntiavit definitivam ſine ſcriptis 53, ſtans aut procedens, non ſedens in tribunali 54, niſi forte cauſſa ſit quæ ſine judicii forma expediri poterat 55. Poſtremo Sententia efficitur nulla ob inſertam conditionem extrinſecam, & non concernentem ea quæ in judicium deducta ſunt: ſive etiam intrinſecam, ut, condemno reum ſi actor probaverit decem ſibi deberi, vel, ſi probaverit intentionem ſuam 56: quia tales probationes poſt ſententiam fieri non poſſunt. Porro nullitas ſententiæ principaliter oppoſita impedit executionem, ſi nullitas eſt notoria, & incontinenti probari poteſt, ut ſi ex actis conſtat neglectas, eſſe ſolemnitates judicii, vel procuratorem falſum ſine mandato egiſſe: ſi verò non poteſt ſtatim probari, ſed altiorem indaginem requirit, non impedit executionem, nec conceditur inhibitio 57.

1. l. 2 & 3. ff. quæ ſentent. ſine appell. 2. Vant tit. quis poſſit dic. de nullit, 3. l. quotiens ff. de Verb Obligat. l. ſi inter D de reb dub. Clem ſæpe de Verb. Signif. & ibi gloſſa. 4. Bart. in l ſi expreſſum ff de appellat. Gloſſ. in l. ſi accuſatoribus, C de accuſat. 5. l eos C. de appell. Felin cap literas de offic. deleg. 6. l. ſi proponis, C. quom & quand. jud. & ibi Bart. Decius in cap dilecto, de appellat. 7. Bartolus in l 1. quan provoc non eſt neceſſ Innocent in cap quod contingat, de offic deleg 8. Decius d c. dilecto 9. Bald in l. contra majores, D. de inoffic. teſtam. Bartol in l. qui teſtamento, ff. de excuſat tutor Innocent & Ioann. Andr in cap bonæ fidei. de appellat. 10. cap inter ceteras, de ſenten. & re judic. Bald. in l. Scire oportet § penult ff. de excuſat. tutor. 11. Salicet. in l. ſi plures C. quom. & quan judex Bald in l ſicut C. de præſcript. 30 vel 40. annor 12. l. pure ff de doli except. Vd. ind. cap. dilecto 13. Gloſ. in d. l. 1. C. quan provoc. non eſt neceſ.

 Bald.

Bald. in l. eas C. de appellat. Bart. in d. l. ſi expreſſim. 14. Dd in Clement. ut calumniis, de re judic. Bald. in l. 1. C. ſi de moment. poſſeſ 15. cap. inter cæteras, extr. de ſentent. & re judic. cap. licet, de ſentent. excommunic. 16. Bartol in d. l. ſi expreſſim, Franc. d. cap. dilecte. 17. Alexand. conſil. 19. 18. Bald. in d. l. eos, Bart. in d. l. ſi expreſſim, Ferrar. in form appellat. a definit. 19. Dd. in cap. ut debitus, & in cap. Romana, de appellat. Rota deciſ. 389. in novis 20 toto tit. C. ſi a non compet. judic l. nulli C. de ſentent & interlocut. omn. judic. cap. ſignificaſti, extr. de for. compet. 21. l. venales C. quand. provoc. non eſt neceſſ l ſervo invito §. cùm prætor ff. ad Senatuſc. Trebell 22. Dynus in cap. infamibus, extr. de reg. jur. Specul. tit. de ſententiâ. 23. l. cùm prætor §. non autem omnes ff. de judic. cap. cùm viceſimum, de offic. deleg. 24. l. 1. & 2, C. qui legit. perſon. ſtan. in jud. hab. l. præſes C quom. & quan. jud. 25. l. clarum C. de autorit. præſt. & tit. C. qui legitt. perſ. 26. l. in ſumma §. fin. & l. quæſitum ff. de re judic. l 1, & l. 2. C. quæ ſent. ſine appell. reſcin. 27. d. l. quæſitum, & l. acta ff. de re judic l. 1, & l. 2. ff. qui legittim. perſ. 28. Bart. & Bald. in quidem C. quom. & quan. 29. l licet, & ibi Dd. C. de procurat. l. licet D. de judic. 30 l. 3. D. de except. rei judic. 31. l. 3. C. de ſentent, quæ ſine cert. quantit. l. 1. C. de pœn. 32. d. l. in ſumma D, de re judic. 33. l. extra territorium ff. de juriſd. omn. judic. & ibi Gloſſ. & Bartol. 34. l. diligenter D. mandati, cap. cùm dilecta, & ibi Dd de reſcript 35. Innocent. in cap. cùm veniſſent, de in integr. reſtit. Bart. in l. 1. D. de judic. 36. l. ut fundus D. commu. dividun l. actor. D ſi cert. petat. cap. examinata, de judic. 37. l 1. & l. ult. C. de ſent. quæ ſine cer. quant. l. quid tamen §. Pomponius D. de recept. arbitr. §. curare Inſtitut de action. 38. l. 1. C. quan. provoc. non eſt neceſſ. cap. 1 extr. de ſentent. & re judic. 39. Panorm. & Ioann. Andr. in cap. ſicut nobis, extr. de ſentent. & re judic Innocent. in cap quoniam contra, extr. de probat. 40. l divus Adrianus. l. ſi prætor ff de judic l ſi quis ff. ad leg. Cornel. de falſis 41. l. præſes ff. de re jud. ubi gloſſa & Dd l. 2. C. quand. provoc. non eſt neceſſ cap. 1. extr. de ſentent. & re judic l. 1. §. item ſi calculi D. quæ ſentent. ſine appellat. reſcin. 42. l. 2. C de ſentent. & interloc. 43. d leg. extra territorium 44, cap. cùm epiſcopus, de offic ordin lib. VI, & ibi Gloſ. o. 2. de conſtit. ubi Dd. 45. l. fin. D de juſtit & jure 46. l ſed etſi ſuſceperit. D. de judic. cap epiſcopum. 4 2. Gloſ. in cap. ut litigantes, de Offic Ordin lib VI. 47. l. 1. C ſi a non compet. judic. l ult. D de juriſdict. cap. poſt electionem, de præben. 48. l certa ratione. l. cùm non eo die, C. quan. provoc. non eſt neceſſ. 49 l. 2. §. & quia magiſtratus ff de orig. jur cap conſuluit. de offic deleg 50 l 2 leg. omnes dies, & l. ult. C. de fer. 51. l. inter conſentientes ad municipal l. ſæpe D. de re judic. 52. l. prolatam C, de ſentent. & interlocut. leg. 1. C de re judic. l. nec quicquam D. de offic. proconſ. 53. l. ſtatutu cum authent ſequen C de ſenten ex brevit. recitant. 54. l. a procedente C. de dilat. l 2. 4. diei bonorum D, quis ordo in poſſeſ. ſervet. 55. Bald. in l non dubium C. de legib Dd in l. 1. §. biduum ff. quan appell ſit Bart. in l ait prætor D. de re judic, 56. cap paſtoralis, de except l. peremptorias C. ſentent. reſc non poſ. 57. Dd l. 4. condemnatum ff, de re judic. Rota deciſ. 280 & 283, in novis.

TITV-

TIT. III.

De Appellationibus.

APpellatio eſt provocatio iniquæ ſententiæ querelam continens 1. Quæ vel extrajudicialis eſt, vel judicialis. Extrajudicialis appellatio interdum fit a judice extra judicium procedente ad judicem ordinarium 2, aliquando a parte quæ gravamen infert, aut inferre parat ad judicem, ut fieri ſolet in ſpoliationibus, proviſionibus, electionibus, poſtulationibus, & aliis ejuſmodi actibus 3. eſtque hæc ipſa extrajudicialis appellatio nihil aliud, quàm provocatio ad cauſſam, conſervandi juris gratia facta 4. In qua proponenda duo potiſſimum obſervari debent; Vnum ut fiat in ſcriptis, & exprimatur cauſſa gravaminis:idq; ſi a judice appellatum ſit generaliter & ſummarie, ſi vero ab adverſario, diſtincte & nominatim 5: etiamſi cauſſa vel jure vel ipſo facto notoria ſit, quoniam notorium excuſat quidem ab onere probandi, ſed non ab onere proponendi & allegandi 6. Alterum, ut inſtanter & ſæpius petantur Apoſtoli hac formâ, Appello, & apoſtolos ſi poteſtas ejus qui eos dare poſſit haberi queat, inſtanter & ſæpius peto 7: & tum ſi is qui debet, eos dare recuſat aut ſi ejus haberi poteſtas non poſſit, idipſum appellans in actis conteſtabitur, & ſic petenti non erit fraudi 8: Non tamen per hanc appellationem extrajudicialem inducitur litis pendentia 9, neque etiam inhibitio decernitur 10, ita ut eâ non obſtante vel adverſarius vel judex inferior nihilominus progredi poſſit, donec gravamine deducto & probato ſaltem ſummariè per judicem, ad quem eſt provocatum, actorum revocatio fiat, & omnia in eum ſtatum in quo ante provocationem fuerunt, reducuntur, quod & appellans requiſito judicis officio petere debet 11. Iudicialis appellatio, vel ab Interlocutoria ſententia interponitur, vel a definitiva: quæ pluribus modis differunt. Primo quod appellatio ab interlocutoria introducta eſt jure Canonico, quo ab omni gravamine, ſive

ante,

ante, ſive poſt ſententiam definitivam illatum ſit, appellari poteſt 12: cùm jure civili non amittatur appellatio ab interlocutoria 13: niſi interlocutoria totum negotium perimeret, ut puta ſi quis minor aut major pronuntietur, aut prodigus, aliúſve inhabilis 14, aut tale gravamen haberet quod in definitiva non poſſet reparari 15, aut aliâs nulla definitivæ ſpes eſſet 16. Secundo quod ab interlocutoria non niſi in ſcriptis, cauſſis gravaminum nominatim expreſſis, appellare licet: at à definitiva incontinenti viva voce fit appellatio, aut ſi ex intervallo, fiat in ſcriptis 17: nec eſt neceſſe certam appellandi cauſſam læſionémve dicere 18, niſi hoc poſtulet rerum qualitas 19, vel ipſam appellationem leges ſcriptæ prohibeant, vel obſtet juris præſumptio 20. Tertio, quod appellatio à ſententia interlucutoria interpoſita non poteſt novis probationibus juſtificari, vel impugnari, ſed iis ſolum quæ in proceſſu primi judicis ſunt producta, & in appellationis libello expreſſa. E diverſo appellatio a ſententia definitiva ex novis probationibus juſtificari poteſt 21. Quarto quod pendente appellatione interlocutoria, nihilominus Iudex primus in cauſſa procedit, niſi expreſsè ſuperioris judicis autoritate Inhibitio fiat 22: ſed appellatio à definitiva ſuſpendit juriſdictionem primi judicis, ſine aliqua inhibitione; adeo quod tam medio tempore quàm appellatione pendente, omnia in eodem ſtatu maneant, nec quidquam novare liceat 23. Quamvis fructus rei controverſæ ſi dilapidenter per poſſeſſorem, vel in proprium illius uſum convertantur (quod imprimis probandum erit 24) apud Sequeſtrum deponi, factâ eorundem annotatione ſive deſcriptione, etiam cùm interpoſita eſt appellatio, poterunt 25, aut ne fructus ſemper apud Sequeſtrum deponantur, danda erat ſufficiens cautio, quâ ſalvum jus ſuum petitori conſervetur 26. In utraque autem appellatione diligenter conſiderandum eſt, quæ ſit forma appellandi, Qui poſſint appellare, & a quo judice appelletur. Quod denique tempus ſit interponendæ & proſequendæ appellationis Forma & modus eſt, primum ut gradatim appellatio fiat, non præte-

rito medio judice 27, niſi is inhabilis eſſet, vel ſuſpectus, vel in hoc conſentiret, vel juſtitiam denegaret, tacite vel expreſsè ſui poteſtatem aut viam probationis præcludens, adeo ut opus ſit ſupremi judicis auxilio 28. Deinde ut ea ab inferiore judice ad ſuperiorem deferatur, a delegato ad delegantē 29: ſed ſi copia ejus fortè haberi non poteſt, vel quis juſto ac legittimo metu commotus appellare ab eo non audet, ſatis erit coram notario aliiſq; fide dignis perſonis factâ proteſtatione appellationē interponere 30. Cauſſa omnis appellationem admittit, ſive major, ſive minor & exigua ſit, nec ſolum civilis, ſed etiam criminalis 31: niſi ſpecialiter prohibita reperiatur, veluti, Si cauſſa ſit infra legittimam appellandi quantitatem, puta infra quinquaginta aureos 32, ſi res dilationē non recipiat, ut quia ex appellationis mora damnum pateretur 33, ſi in cauſſa momentaneę poſſeſſionis fuerit appellatū 34, Si ab executione ſententię appelletur 35: niſi executor malè ſentētiam interpretari dicatur, aut modum in exſequendo excedere 36, Si appelletur in cauſſa teſtamenti ne aperiatur, neve ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur 37, in cauſſa debiti fiſcalis, tributi publici 38 decimarum, mercedis, falſæ monetæ 39. Si crimina objecta manifeſta & notoria ſint 40. Deniq; ab interlocutoria ſententia jure civili appellare non licet: etſi jus Canonicū aliter ſtatuat, quod in foro obtinet, ut modo diximus. Perſonarum in appellatione varia & diverſa ratio eſt. Nam appellare quidem poſſunt omnes qui condemnati vel gravati ſunt, adeo ut etiam tertius aliquis ratione ſui intereſſe vel præjudicii appellare non prohibeatur 41: modo ſuum intereſſe ſtatim probet, ſive pecuniæ & emolumenti, ſive ſolius affectionis reſpectu interſit 42. Nec refert utrum is qui condemnatus eſt provocet ipſe an advocatus, vel alius qui ipſius nomine agit 43. Quin etiam Procurator cogitur appellare, ſed non perſequi appellationem 44: niſi eſſet generaliter ad lites datus; quia tunc interpoſitam appellationem perſequi tenetur 45. Excipiuntur, qui ob veram contumaciam condemnati ſunt 46, homicidæ, venefici, adulteri, malefici, violatores, confeſſi & convicti de crimine 47. item

qui ante ſententiam profeſſi fuerunt ſe non appellaturos 48: quorum omnium appellationes non recipiuntur. Sed non ab omni judice appellare licet. Non enim fit appellatio à Principe ſuperiorem non agnoſcente, præfecto prætorio, quocum Cardinalis comparatur, & aliis ſupremis judicibus 49. Nec à pari par Iudex recte appellatur, quoniam judex in parem judicem nullum habere poteſt imperium 50. Neque ab eo qui ita judex datus eſt, ut non liceat ab eo provocare 51. Similiter nec ab arbitro, compromiſſario, cujus ſententiæ ſtandum omnino eſt 52. nam ab arbitro juris, id eſt judicem dato vel delegato, licet appellare 53, Tempus appellationis interponendæ eſt decem dierum ab ipſo latæ ſententiæ die, & ita à momento ad momentum currit, ut poſt decem dies appellans non admittatur ad proſequendam appellationem 54; dummodo ſciverit latam ſententiam. Si enim ignoraverit, incipiunt decem dies currere à tempore ſcientiæ 55. Hinc fit ut etiam extra judicium & quocunque die, non exceptis feriis in honorem Dei inſtitutis 56, atque adeo de nocte quoque 57, appellatio interponi poſſit, ejuſque libellus judici offerri, ſed non item parti 58. Poſt interpoſitam vero appellationem peti debent Apoſtoli intra triginta dies, qui itidem numerantur a tempore latæ ſententiæ, vel ſcientiæ ejuſdem 59: in quibus Apoſtolis judex appellanti pro locorum diſtantia, pro perſonarum & negotii qualitate, certum tempus conſtituit, intra quod ſuam appellationem cum acceptis Apoſtolis inſinuet appellationis judicii 60: quod ipſum ſi appellans neglexerit, tempore quod definitnm fuerat elapſo, ſuæ appellationi renuntiaſſe videtur, cenſeturque ipſa appellatio deſerta: quia talis terminus eſt fatalis 61; niſi juſtum impedimentum teſtibus probetur; aut ſi cauſſa non eſt magni præjudicii, jurejurando appellantis. ex quo apud judicem appellationis peti poteſt reſtitutio in integrum, adverſus lapſum fatalium: quâ conceſsâ debet reſtitutus intra decem dies à die reſtitutionis appellare 62. Deſertâ autem appellatione poteſt Sententia à primo judice executioni mandari, nec habet condemnatus

quadri-

quadrimeſtræ ſpatium, vel aliam dilationem jure conceſſam ad ſolvendum 63: quoniam illa tempora dilationum quæ dantur condemnatis, non progrediuntur à die deſertionis, ſed à die ſententiæ. ideo ſi non plenæ tempus fuerit elapſum quando deſeritur appellatio complebitur anteqnam fiat exſecutio 64 Poſtremo appellatio offertur judici ad quem provocatum eſt; & citatur appellatus: a qua citatione incipit appellationis cauſſa, non à litis conteſtatione, ut in principali cauſſa 65. Nec poteſt appellans poſtea adverſario ſuo invito ab interpoſita appellatione recedere, & quaſi conſilium ſuum in læſionem alterius commutare 66: ac proinde appellatus, ſi velit, poteſt appellationem proſequi, ſicuti propriam: quia appellatio eſt communis 67. Tempus verò proſequendæ & finiendæ appellationis eſt annus, vel neceſſaria & evidenti cauſsâ interveniente biennium, ab ipſo factæ appellationis die 68: niſi vel compromiſſum, vel tranſactio, vel caſus infeſtus, ut peſtilentia, hoſtium irruptio, morbus continuus, aut aliud juſtum ac legittimum impedimentum in cauſſam appellationis incurrat, ob quod tempus illud à judice prorogari poteſt 69. Quamvis in nonnullis tribunalibus propter multitudinem cauſſarum, hoc tempus proſequendæ appellationis non obſervatur; nec ex ejus decurſu ſequitur eremodicium ſive deſertio litis 70.

1. l, præfecti ff. de minor. l. 1, l. imperatores D. de appellat. leg. in offerendis C. eod 2. Philipp Franc in cap. bonæ memoriæ extr. de appellat. Marant tit. de appellat. 3. d. cap bonæ memoriæ. & ibi Dd 4. Panorm. in cap. dilecti filii, de appellat 5 Abbas in cap. conſuluit & in cap cum ſit Romana, de appellat. 6. Gloſſa in Clement appellanti, de appellat. 7. leg unica D. de dimi. er. libell. Clement quamvis rigor de appellat 8. Gloſſa in d Clement. 9. Abb in cap. Romana. & d cap bona de appellation cap dilecto, de except 10. Panorm cap. dilecti, de major & obedien 11. Dd in d cap. bona. 12. cap cordi cap. cum Romana, de appellat. lib vi, cap. ſuper. cap ut debitum. de appellat 13. l 2. ff. de appellat 14. l. intra utile C. de minorib. 15. l. 1. D. de appellat recipien. 16. l. ut prætor §. permittitur. ff de minorib. 17. l. ſcio D. de appellat. 18 d l. ſcio 19. d. cap. Romana 20. Abbas in d. cap Romana, Lanfranc. in pract. tit. de interlocut. & appellat. judic 21. l. per hanc C de tempor appellat & ibi Dd. l. eos § ſi quid autem C. de appellat. 22. cap. non ſolum, de appell lib. VI, Barto. in l. eius qui D. de appellat. recipi 23. leg 1 ff nihil novar. appell. interp. l. appellatione C de appellat. 23. cap. ult. de ſequeſtr. fruct & ibi Panorm. 25 d.

l. imperatores §. ult. ff. de appellat. d. cap. ult. de ſequeſtr. fruct. 26. leg. ſi fidejuſſor § ult. ff. qui ſatiſd. cogun. l. ſenatuſconſulto ff. de offic preſid. Dd. in l unica C. de prohib. ſequeſtr. 27. d l. imperatores l. præcipuus C. eod. d. cap dilecti filij, ubi gloſſa & Dd. 28. Authent. ut differat judic. cap. irrefragibili, de offic. judic. ordin leg. 2. C. ut lite pend. non lic. 29. d. l. imperatores Novell. 67. cap. ult. de appellat. ibi gloſſ. 1. Dd. 30. l. 2. C. de iis qui per met. judic. non appel. & ibi Bald. 31. l. & in majoribus C. de appellat. l. non tantum litigatoribus, leg. ad dictos C. eod. 32. Novell. conſtit. 23. §. illud etiam. 33. l. fin. D. de appellat l. quiſquis D quor. appellat. non recip. 34. l. unica C. Si de moment. poſſeſſ appell. fuer. 35. l. ab executione D. de appellat. l. quoniam C. eod. 36. d l. ab executione & l. ab execut. C. quor. appellat. non recip. 37. l. ſi res §. de appellat. recip. d l quiſquis 38. l. abſtinendum C quor. appell. non recip. l. & publicarum C. eod. 39 Bald. 2. quæſt. 6. cap. ſi epiſcopi. Angel. in d. l. quiſquis, l. 1. C. de falſa moneta. 40. d cap. cum ſit Romana, cap pervenit, extr. de appell. 41. l. 1. & leg. ſi cujus D. de appell. recip l. à ſententia D. de appellat d. l. ab executione, l. tutor D. eod. cap cum ſuper, extr. de ſenten. & re judic 42. l. 1. D. de appellat recip. l 2. D. quan. appell. ſit 43. l properandum §. ſin autem reus C. de judic. 44. l. invitus, & ibi Bart. C. de procurat. 45. l ult. D. an per alium cauſ. appellat. 46. l contumacia D. de re judic. d. l. quiſquis. 47. l. 2. C quor appell. non recip. 48. l. ult. §. ult. C. de temper appellat. Gloſſa in l. tale pactum ff. de pact. 49. l. 1. & ſeqq. D. a quib. appell. non lic. l. 1. D. de offic. præf. prat. & ibi gloſſa 50. leg. nam magiſtratus ff. de arbitr. l. ille a quo D. ad ſenatuſc. Trebell. 51. d l. 1 §. fin. D. à quib appell. 52. l. diem preferri §. ſtare D. de arbitr. l. ſi ſocietatem D. pro ſocie l. 1. C. de recept. arbitr 53. l. fin. C. de judic. l. 1. C. de ſentent. ex brevic. recit l. arbiter D. qui ſatiſd. cogun. 54 authent. hodie C. de appellat & conſult. Gloſſa in l. 1. ff quan appell. ſit 55. l. § fin. D eod. 56. Bartol. in l. divus §. de feriis, Iaſon in l. more sit. eod. Dd in cap. præterea, de dilat. 57. Bald in d authent. hodie 58. Lanfranc. in pract. tit. de interlocut. & appellat. 59. l. judicibus C de appellat. d. cap. ut ſuper 60. l. præfecti ubi Gloſſa C. de appellat. d. cap Impend. tit. 61. cap. perſonas de appellat. d. cap cum ſit, d. cap. conſuluit, d l. præſes. 62. Rota deciſ. 446. in novis. 63. Gloſſa in l. 2. C. de temper appellat 64. Alexand. & Iaſon in leg. 4 & leg. debitoribus D. de re re judic 65. leg. fin. & gloſſa ibid C. de temper. appellat. 66. leg. nemo poteſt D. de reg. jur gloſſ. in cap ſi quis libellos, de appellat. 67. authent. ei qui appellat C. de temper appellat. dict. cap. cum ſit Romana, Dd. in leg. ampliorem Cod. de appellat. 8. dict. authentic. ei qui, Clement. ſicut. de appellat. 69. cap. ex ratione, de appellation. Clement. quamdiu. ubi gloſſ. dict. tit. 70. In camera Imperiali, in Curia Friſia.

TIT. IV.

De Apoſtolis.

POST appellationem interpoſitam petuntur Apoſtoli, Græco vocabulo ita dicti à mittendo, quaſi litteræ dimiſſoriæ: quas judex inferior à quo appellatum eſt, dat ad ſuperio-

ſuperiorem ad quem appellationis cauſſa devolvitur. 1. Eorum plures & diverſæ ſunt ſpecies. Alii enim ſunt Dimiſſorii, per quos Iudex appellationem recipit, & appellantem à ſua juriſdictione ad eum ad quem, provocatum eſt, dimittit 2. Alii Refutatorii, in quibus judex declarat ſe non admittere appellationem ob certas & expreſſas cauſſas, ut pota quod appellatio ſit fruſtratoria, & frivola, vel legibus repugnans 3. Alii Honorarii, per quos appellationi ob honorem & obſervantiam ſuperioris refertur 4: & his ferè judices hodie utuntur. Alii dicuntur Teſtimoniales, qui vel à notario, vel ab ipſo adverſario dantur, ut quando in abſentia judicis appellatur coram notario, aliiſque honeſtis perſonis, à quibus atteſtationes loco Apoſtolorum petuntur, danturque 5: aut quando ab ipſo adverſario extra judicium appellatur, & ab ipſo tanquam judice Apoſtoli petuntur, quo juris ordo ſervetur 6. Alii denique Conventionales, quos itidem dat adverſarius vel notarius, quando ſcilicet ipſe adverſarius defert appellationi, ſive in judicio, ſive extra judicium, judice recuſante, vel permittente tacitè, aut expreſſè 7. Petendi autem erunt Apoſtoli inſtanter & ſæpius, uno tamen contextu, ut vulgo ſolet, Peto Apoſtolos inſtanter, inſtantius, & inſtantiſſimè, vel ſæpe, ſæpius, ſæpiſſimè; idque intra triginta dies 8, qui numerantur à primo latæ ſententiæ die 9, ſi appellans eum ſciverit, ſi verò ignoraverit, tum dies non cedit & labitur antequam de lata ſententia certior factus fuit 10. Quanquam etiam Iudex alium & breviorem diem recipiendi Apoſtolos poſſit conſtituere, ad quem comparere, petere & ſe paratum ad recipiendum exhibere debet 11: quoniam in arbitrio judicis eſt utrumq; tempus præfigere, & ad recipiendum Apoſtolos, & ad deferendam appellationem cum Apoſtolis coram judice, ad quem provocatum eſt 12: Sed ſi judex ad conſtitutum diem requiſitus apoſtolos non dederit, alium autem diem iterum indixerit, aut reſponderit ſe daturum, nullo certo die præfixo: non tenetur appellans redire & Apoſtolos ultra binas

vices petere, ſed poteſt appellationem ſuam proſequi ac ſi expreſſè fuiſſent Apoſtoli denegati. Non enim appellantis diligentiâ & patientiâ Iudex abuti debuit 13. Item ſi judex requiſitus Apoſtolus deneget, aut taceat, & non reſpondeat, vel propter abſentiam dare non poſſit, hoc appellanti nocere non debet, ſed poterit de facta petitione ſua proteſtari coram notario & teſtibus, & proteſtationem in acta redactam cum appellatione deferre 14. Immo ſi Apoſtoli petiti fuiſſent, nec tamen dati, & Iudex nihilominus poſt appellationem in cauſſa procederet, nullus redderetur proceſſus: niſi appellationi renunciatum eſſet 15. Quod ſi verò ipſe appellans non petat Apoſtolos intra triginta dies, vel tempus à judice definitum, videtur appellationi renuntiaſſe, cenſeturque appellatio deſerta 16: quia Apoſtoli ſunt pars appellationis, & ad ejus formam pertinent ut omitti non poſſint ex præſcripto juris civilis & Canonici 17. Licet in pleriſque ſupremis tribunalibus non obſervatur nec requiritur Apoſtolorum petitio, ſed appellatio etjam ſine Apoſtolis recipitur & valet, 18. Dantur autem Apoſtoli in ſcriptis, & aperti, expenſis appellantis 19.

1. l. unic. C. de libell. dimiſſor. l. judicibus C. de appellat. l. dimiſſoria ff. de verbor. ſignific. 2. d. l. unic. & l. dimiſſoria cap. ab eo, de appellat. 3. l. fin. §. in refutatoriis C. de appellat. cap. cum appellatio. tit. eod. Rota deciſ. 721. in novis. 4. l. eos §. ſuper his C. de appellat. cap. cordi, eod. tit. 5. cap. ... de appellat. cap. paſtoralis de offic. ordin. 6. d. cap. cordi, & cap. oblata, de appellat. 7. Rota deciſ. 539. 8. l. præſides C. de appellat. d. l. 1. ff. de libell. dimiſſor. Gloſ. in d. cap. ab eo. 9. gloſſa in d. l. & in d. c. ab eo, Cardinal. in Clement. quamvis extr. de appellat. 10. Rota deciſ. 39. Maranta tit. de appellat. 11. d. Clement. quamvis, & ibi gloſſa, & Cardinal. 12. d. l. præſides, cap. perſonas, & cap. oblata eod. tit. Rota deciſ. 138. in antiq. 13. d. Clement. quamvis; & ibi gloſſa Rota deciſ. 406. 14. leg. 1 ff. quand. appellat. Gloſſ. in d. l. unic. & d. Clement. quamvis 15. cap. ſuper & ibi Ioann. Andr. de appellat. 16. d. Clement. quamvis, & d. cap. ab eo. 17. d. cap. cordi, & d. cap. ab eo. Bartol. in l. eos C. de appellation. 18. In regno Siciliæ Maranta tit. de appell. & in camera imperiali Mynſing. cent. 3. Obſer. 21. & Obſer. 56. 19. glo. & Cardin. in d. Clement. quamvis, ſpecul. tit. de libell. Bald. in d. dimiſſor. leg. eos.

TITV-

TIT. V.

De Inhibitione.

APPELLATIONIS cauſsâ jam devolutâ & receptâ ſolet Iudex ſuperior ad quem provocatum eſt, appellanti, ſi petat, concedere inhibitionem, per quam inferior Iudex ulterius procedere, & aliquid attentare pendente appellatione prohibetur 1. Cùm enim appellatio eximat appellantem à juriſdictione judicis, à quo provocatio facta eſt, & ad ſuperiorem deducat: merito conceditur Inhibitio; ſive judex inferior admiſerit appellationem, ſive non 2. Excipiuntur tamen certi quidam caſus in quibus Inhibitio non habet locum, veluti quando ab interlocutoria ſimplici appellatum eſt 3, Si principaliter in appellationem deducta & oppoſita ſit Nullitas ſententiæ, & ea altiorem requirat indaginem: ſecus ſi notoria eſſet Nullitas, ut probatione non egeret, aut poſſet incontinenti probari 4. Si tertius pro eo quod ſua intereſt appellaverit, contra quem innovantem non datur Inhibitio 5; niſi tertius iſte innovans à parte contradicente, vel etiam à judice cauſſam habuiſſet 6, Si interdicto retinendæ poſſeſſionis agatur 7, Si juriſdictio judicis appellationis redditur dubia; cujus cognitione pendente, non debet fieri Inhibitio 8; Si inhibitio cauſſæ principali præjudicat 9; Si appellatus non fuit citatus, nec appellatio recepta 10. Conceditur enim Inhibitio ad petitionem & inſtantiam appellantis parte adversâ citatâ 11, & præcedente ſummariâ cognitione, præſertim ſi appellatum ſit extra judicium, vel ab interlocutoria, an ſcilicet appellatio ſit recipienda nec ne, an ſit juſta, non frivola, non prohibita 12. Nam Iudex appellationis priuſquam legitimam & ad ſe devolutam eſſe cognoverit non facile attentata & innovata revocat: neque inhibitio contra jus facta, irrita & nulla reddit ea quæ poſtea geruntur 13: ſed poſt legittimam Inhibitionem innovata per eundem appellationis judicem ante omnia in ſtatum priſtinum revocantur 14.

1. cap.

1. cap. non ſolum, de appellat. cap. Romana, eod tit 2. l. ſciendum ff de appellat. recipien. 3. Panorm. cap. dilecti, de appellat. Innocent. in cap. dilectus, de reſcript. 4. Bartol. in l. 4. §. condemnatum D. de re judic. Vitalis in tract, clauſul. Nil novan. pend. appellat, 5. d. cap. Romana. gloſſa in l. creditor. D. mandat. Rota deciſ. 309. Panormit. cap. in literis, de reſtitut. ſpoliat. 6. Afflict deciſ. 354. 7. cap. 1. ut lite penden. & ibi gloſ. Panorm. d. cap. dilectus, Rota deciſ 44, tit. de appellat. 8. Innocent. d. cap. dilectus, & cap paſtoralis, de offic. deleg. 9. l. 1. §. ſed ſi inter D. uti poſſidetis cap. 2. & ibidem Gloſſ de in integr. reſtitut. 10. Specul tit. de appellat. Aretinus 20. conſil. 11. Alexand in l. Titia ff. Solut. matrim. & l. 4. §. condemnatum D. de re judic. & conſil. 9. volum. 4. Iaſon in l. ſi opus ff. de oper. novi nuntiat. & in l. nequicquicquam ff. de offic. procenſ 12, Aretin. dict. conſil. 20. & conſil. 345. Specul. & Maranta tit. de appellat. 13. Abbas in cap. cum veniſſent, de reſtitu. in integr. cap. non ſolum, de appellat. lib. VI.

TITVLVS VI.

De in integrum Reſtitutione Adverſus Sententiam.

EST item appellationis adfine remedium extraordinarium reſtitutio in integrum, quod & latius patet, & facilius expeditur. Nam cauſſa reſtitutionis coram eodem judice agitari poteſt; nec eſt neceſſe, ut in appellatione novam ſubire inſtantiam, nec alium judicem majorem accedere. ad hoc: Appellatio iniquitatis ſententiæ querelam: in integrum verò reſtitutio erroris proprii, veniæ petitionem, vel adverſarii circumventionis allegationem continet 1. Competit autem Reſtitutio minoribus viginti quinq; annis per ſententiam læſis, modò ſententia tempore minoris ætatis dicta ſit: quia ſi majore eo facto lata eſſet, non daretur reſtitutio 2: niſi protractum ſit tempus dolo adverſarii 3. Quod ſi ſententia in cauſſa minoris contra tutores ipſius, ſive abſentes ſive præſentes dicta ſit, conceditur reſtitutio 4: ſi in minorem legitimè defenſum, valet quidem ſententia, ſed minor, quatenus læſus eſt, reſtitui in integrum poteſt 5. Quin etiam aliis quibuſdam perſonis competit beneficium reſtitutionis, veluti militibus in expeditione occupatis 6, magiſtratibus & ſtudioſis abſentibus, reip. vel ſtudiorum cauſſa 7, civitatibus, pagis, villis

villis habentibus ſyndicos & adminiſtratores 8, Eccleſiæ, maximè quando fuit læſa per negligentiam procuratoris 9, collegiis, Xenodochiis, & ſimilibus iniquitate ſententiæ affectis 10. Ceterum dare reſtitutionem poteſt judex ordinarius, qui juriſdictionem cum adminiſtratione habet, adverſus ſententiam a ſe vel ab alio inferiore dictam 11. Iudex item delegatus a principe, vel ab ordinario habente adminiſtrationem, ſi ad cauſſam reſtitutionis vel ad cauſſam univerſam principaliter datus eſt, habet poteſtatem reſtituendi 12: ſed ſi cauſſa principalis illi ſit delegata, reſtitutio autem incidenter petatur, ſuper ſentētiâ interlocutoriâ aut caſu aliquo emergente, de ea quoque poterit cognoſcere 13: non tamen ſi reſtitutio principaliter petatur contra ſententiam latam; quoniam tunc nullam reſtitutionis poteſtatem habet 14: ſicut nec Arbiter & Arbitrator, qui non habet juriſdictionem cum adminiſtratione conjunctam, nec cognoſcere de reſtitutione, nec eam dare poteſt 15. Petitur ergo reſtitutio adverſus ſententiam definitivam coram ordinariis judicibus adminiſtrationem habentibus, vel delegatis ab eis; per ipſum actorem aut ipſius procuratorem ad hoc ſpeciali mandato conſtitutum, vocato & præſente eo contra quem petitur 16: tum libellus, qui læſionem contineat exhibetur, fitque litis conteſtatio 17; adducuntur probationes, quibus captio ſive læſio plenè docetur. nam petens reſtitutionem quocunque jure, cauſſam, qua nititur reſtitutio, plene probare debet 18: verbi gratia, quod minoris advocatus prævaricatus ſit 19, quod ipſe minor allegationem, ſive exceptionem, ſive probationem in cauſſa omiſit, 20, aut temerè in judicio confeſſus eſt ſine tutoris vel curatoris autoritate 21, aut intra legittimum tempus non appellaverit 22, aut abſens etiam per ſuum procuratorem deſenſus non appellavit 23: quia ſi deſenſus non ſit, in totam cauſſam reſtituitur; ſi per procuratorem deſenſus ſit, reſtitutio tantum ita conceditur ut ei liceat appellare 24. Denique proponi ac finiri reſtitutionis in integrum cauſſa debet, ſive jure minorum ſive jure majorum petatur

 intra

intra quadriennium continuum à tempore ſententiæ & ſcientiæ ejuſdem 25; quod tempus ne litis quidem conteſtatione continuatur 26: niſi vel per judicem ſteterit quo minus cauſſa intra quadriennium fuerit definita 27, aut actor reip. cauſa abfuerit ab aliis legitimis cauſſis fuerit occupatus 28. Poſtulatâ autem & pendente in integrum reſtitutione omnia in ſuo ſtatu manent, neque quidquam interea vel innovare, vel propoſitâ executione attentare licet 29: niſi ſit præſumptio, animo impediendi effectus ſententiæ, reſtitutionem peti. Nam ex tali præſumptione Sententia executioni mandatur adverſus petitam ac datam in integrum reſtitutionem: receptâ tamen a victore idonea cautione, ſe omnia quæ commodo ſententiæ medio tempore perceperit, reſtituturum, ſi adverſarius in cauſſâ obtinuerit. Sed in una eademque cauſſa bis in integrum reſtitutionis beneficium peti non poteſt, niſi novæ defenſiones aliquæ prætendantur 31.

1. l. præfecti etiam ff. de minor. 2. l. 1. ubi Dd. C. ſi adverſ. rem judic. 3. l denique § 1. D. de minor. 4. l in re pupilli d. tit. & ibi gloſſa. 5. l. cùm & minores d. tit. & ibi Dd. 6. l. fin. C. de reſtit. milit. Dd. ibid. 7. leg. nec non, ubi gloſſa ff. ex quib. cauſſ. major. 8. l. reſpublica C eod l. rempublicam C. de jure reip. 9. cap. cùm veniſſent, & ibi Abb. cap. 1. de reſtitut. in integr. lib. v.i. 10. Innocent. in cap. niſi de prabendis, Abb. d. cap. 1. 11. l. ult. C. ubi & apud quem in integr. reſtit. agat. l. in cauſſa, l. præfecti, l. minor autem D de minor 12. l. cùm ſcimus, C. Ubi & apud quem. 13. d. l. cùm ſcimus 14. argum. l. adverſus C. ſi adverſ. rem judic. Bart. in d. leg. cùm ſcimus 15. Bartold & Bald. ibidem. 16. Bald. in l. ſi omnes C. ut ſe ab heredit. abſtin 17. Panormit. cap. tum ex literis, de in integr. reſtitut 18 cap. 1. cap ex literis, de in integr. reſtit Panorm. d. cap. tum ex literis 19. l. minor autem magiſtratus D. de minor, leg 1. C de advocat. diverſ. judic. 20. l minor 25. ann. ff. de minor. ubi gloſ. l exceptionem C. de probat. 21. l. certum confeſſus ff. de confeſſis. 22. l etſi ſine dolo ff. de minor. 23. l. inter minores ff. de integr. reſtit. 24. d. l inter minores. & ibi gloſſa 25. l. fin. C. de tempor. in integr. reſtitut cap. 1. eod. tit 26. l. Papinianus D. de minor. Gloſ. in cap. 2. de offic. judic. 27. d. cap. tum ex literis, ubi panorm. l. petenda C. de tempor. in integr. reſtitut. 28. l. ult. C. eod 29. l. unica C. de in integr. reſtitut poſtul. ne quid novi fiat. 30, cap. ſuſcitata, de in integr. reſtitut. Panormit, ibidem. 31. l. ult. C. ſi ſæpius in integr. reſtitut. poſtulet.

TITVLVS VII.

De Supplicatione Adverſus Sententiam.

ADVERSUS iniquitatem Sententiæ tertium auxilium eſt Supplicatio, quæ à condemnato offertur principi, vel Iudici, a quo aliâs appellare non licet, ut cauſſam recognoſcat & ſententiam emendet 1. Differt autem ab appellatione, & in integrum reſtitutione, multis & variis modis. Nam reſtitutio non datur niſi cum cauſſæ cognitione, ſervato judicii ordine 2: Supplicatio ex mera gratia & benignitate ſuperioris conceditur, & eſt auxilium extraordinarium, ſicut & Reſtitutio 3. Appellatio verò eſt ſubſidium ordinarium, & ob æquitatem cauſſæ competit 4. Vnde Supplicare ei duntaxat licet, cui illud ſubſidium appellationis ordinarium non competit, veluti cum quis a principe, Senatu, præfecto prætorio appellare non poteſt, adverſus eorum ſententiam ſupplicare ſaltem permittitur 5: & cùm a vicario, vel officiali principali ad Epiſcopum appellari non poſsit, tamen licet ſupplicare ad epiſcopum a ſententia vicarii 6. Quando enim illo ordinario auxilio frui non licet, tum ad hoc extraordinarium confugiendum eſt 7: præterquam in caſibus, in quibus jus ipſum appellationem non admittit. in his namque nec Supplicatio permiſſa eſt 8: quoniam contraria juri poſtulari non debent 9; niſi forte beneficio minoris ætatis, aut matrimonii favore, vel cauſsâ diſpenſationis hoc fiat 10. Hinc verus contumax, & is qui appellationi renuntiavit, ſicut jure prohibentur appellare, ſic nec ſupplicare poſſunt 11. Præterea appellatio fit a minore judice ad majorem 12, Supplicatio ad eundem fit judicem, a quo non licitum eſt appellare, vel propter excellentem ipſius dignitatem, vel privilegium latæ ſententiæ, vel factam prohibitionem 13, vel cauſſæ qualitatem, ut puta quod ſit infra legitimam appellandi quantitatem 14. Item appellare lite pen-

dente licet a quocunque gravamine ante definitivam ſententiam: Supplicare adverſus gravamen, vel interlocutoriam minime licet: ſed tantum adverſus definitivam 15. Et cum permiſſum ſit victo bis appellare 16, ſupplicandi licentia non niſi ſemel in cauſſa conceditur 17. Denique in appellatione proponitur iniquitas ſententiæ latæ ex errore juris: in ſupplicatione petitur venia, & facti error, vel negligentia, vel imprudentia ipſius ſupplicantis, aut advocatorum, vel adverſarii dolus & calliditas quomodocunque prætenditur 18. Cùm enim ſupplicetur apud eundem judicem à quo Sententia dicta eſt, & ut plurimum apud principes & honoratos viros, in quos non cadit mala præſumptio, minime decet illos iniquitatis & injuſtitiæ inſimulari, ſed potius convenit culpam derivare & transferre in proprium errorem, vel dolum adverſarii, quo Iudex inductus minus potuit verum videre, & ob eam rem ſaltem per ſupplicationem ſententiam reformare debet, ne cuiquam ſuus dolus proſit, & alteri noceat 19. Offerri autem poteſt Supplicatio, ut etiam appellatio, vel incontinenti, vel ex intervallo in ſcriptis ſeu libello ſupplici 20, idque intra decem dies poſt latam ſententiam, cùm apud judicem ſupplicatur 21, vel intra duos annos, ſi principi Supplicatio edatur 22. Sed ubi intra decem dies Supplicatio oblata eſt, non aliter executioni ſententia mandatur, niſi victor idoneam fidejuſſionem præſtiterit reſtiturum ſe non legitimis augmentis quod obtinuit, ſi contingat ſententiam per ſupplicationem reſcindi, & ipſum ſuccumbere. Si verò poſtea intra duos annos offeratur ſupplicatio, tum indiſtinctè fit executio ſententiæ ſine ulla fidejuſſione 23. Nam Supplicatio non impedit aut ſuſpendit ſententiam ejúſve executionem, niſi quando victor non præſtat fidejuſſionem; quâ præſtitâ executio procedit 24. Finiri denique Supplicationis inſtantia debet, ſi coram præfecto prætorio vel judice agitetur intra biennium, ſi coram principe, certum tempus non conſtituitur: propterea quod earum cauſſarum quæ in principis auditorio cognoſcuntur,

nulla

nulla cenſeantur eſſe fatalia 25. Nec ſolum ei ad quem ſupplicatur, ſed & ipſius conſiliario, vel ſcribæ, porrigi Supplicatio poteſt 26.

1. leg. 1. D. a quib. appell. non lic. l. unic. C. de ſentent. praſ. pret. authent. quæ ſupplicatio C. de precib. imper. offer. 2. cap. v. ex literis, & ibi Panorm. de in integr. reſtitut. Bart. l. omnes ff eod. tit. 3. Abbas in d. cap. ex literis. 4. cap. bonæ memoriæ, de appellat. gloſſa in l. reſtituere ff. de rei vendic. 5. d. leg. 1. ff. à quib. appell. non lic. 6. cap. 2. de conſuetud. lib. VI. cap. Romana de appellat. eod. lib. & ibi Ioann. Andr. 7. Abbas d. cap. ex literis, Specul. tit. de offic. omn. iudic. 8. Dd. in l. 1. C. Ne liceat in una cauſa ter provoc. Innocent. & alii in d. cap. ex literis, 9. l. nec damnoſa leg. reſcripta C. de proc. imperat. offeren. 10. Iaſon & Salicet in d. authent. quæ ſupplicatio. Angel. in d. l. unica C. de ſentent. praſ. pretor. 11. l. ex conſenſu §. fin. D. de appellat. & ibi Imola, Caſtrenſ. in l. ſi quis C. de precib. imper. offeren. 12. l. 1. D. de appellat. 13. Iaſon in d. authent. & d. l. 1. ff à quib. appell. non lic. Specul. tit. de ſupplicat. 14. Caſtrenſ d. l. ſi quis 15. cap. ut debitus, de appellat. l. 2. C. Vt lite penden. Specul. d. tit. 16. l. 1. C. Ne liceat ter provoc. 17. d. l. ſi quis, & ibi Bald. 18. l. profecti D. de minor. Azo in ſumma C. de ſentent. praſ. pret. 19. cap. cum olim, de ſentent. & re Iudic. Caſtrenſ. in d. l. ſi quis 20. Iaſon, Salicet & gloſſa d. authent. quæ ſupplicatio, Specul. d. tit. 21. d. authent. & gloſſa in d. cap. ex literis 22. d. l. unic. C. de ſentent. praſ. pretor 23. d. authent. gloſſa & Abb. d. cap. ex literis 24. Bald. in d. l. 1. C. Vt lite penden. gloſſa & Iaſon in d. authent. 25. authent. ſed & his §. ex inſinuatione C. de tempor. appellat. 26. d. authen. quæ ſupplicatio & ibi Bald. & Iaſon.

TITVLVS VIII.

De Declaratione & Reformatione Sententiæ.

SVNT & alii duo modi impugnandæ Sententiæ prioribus quidem adfines, ſed minus in uſu, & non niſi in plerisque tribunalibus recepti, Declaratio ſive Interpretatio, & Reformatio. Vtraque petenda intra decem dies coram eodem judice, a quo ſententia dicta eſt, & legitimo tempore proſequenda, ſicut in appellatione fieri ſolet. Sed per declarationem emendatur & tollitur Sententiæ iniquitas, quæ vel litigantium, vel advocatorum, vel etiam judicis errore forte, negligentiâ, aut imperitiâ commiſſa eſt: Quam declarandi poteſtatem leges judicibus tribuunt publicæ utilitatis cauſâ, 1, Vt ſcilicet is qui ſententiæ iniqui-

iniquitate læſus eſt, hac compendiariâ viâ & parvis impenſis reſtituatur, quod aliâs magnis difficultatibus & ſumptibus auxilio appellationis fieri oporteret. Per Reformationem autem ſeparatur & diſtinguitur ſimplex & generalis Sententia. Nam reformatio tum demum locum habet, quando Sententia ſimpliciter & indiſtinctè abſolutionem vel condemnationem continet: cum tamen in libello res diverſæ & ſeparationem admittentes petitæ atque propoſitæ ſunt, quæ dividi & ſeparatim in ſententia exprimi debent: & tunc tot cenſentur eſſe Sententiæ, quot ſunt capitula, & diverſæ res 2, Immo Sententia in uno capitulo poteſt eſſe valida, in alio nulla 3.

1. *l.* 4. D. *de appellat. Lanfranc. in pract. tit. de interloc. & appellat.* 2. *l. quid tamen* D. *de arbitr. gloſſ etiamſi parte ff. de minorib. Alexan. l. quod iuſſit ff. de re judic.* 3. *l. quadam mulier ff. famil erciſc & ibi gloſſa, Bartol. & Bald.*

TITVLVS IX.

De Expenſis litium cauſa factis.

EXPENSÆ in judicio litium cauſâ factæ ſunt varii & diverſi generis. Debentur enim ratione temerariæ citationis, cùm quis temerè adverſarium ſuum in judicium vocavit 1, vel ratione pœnæ temerè litigantium 2, vel ratione deſiſtentiæ litis, quando quis inchoatæ liti renuntiaverit 3, vel propter contumaciam, quod non venit, aut non reſpondit 4: quod genus expenſarum in qualibet parte judicii non expectatâ ſententiâ diffinitivâ præſtari debet, antequam contumax porro in cauſſa audiatur 5, vel propter retardatum proceſſum 6, ſive retardatio facta eſt occaſione exceptionis peremptoriæ, quam opponens non potuit probare 7, ſive occaſione exceptionis dilatoriæ non probatæ, & malitioſè propoſitæ 8. ſecus ſi de malitia excipientis non conſtet, & maximè ſi juratum eſt de calumnia 9, vel propter temporariam appellationem quomodocunque ſuccumbentis 10: in quo nonnulli diſtinguunt inter ſuccumbentem ex novis probationibus primæ inſtantiæ, & illum ab expenſis abſolvendum; hunc condemnan-

demnandum putant 11: quę diſtinctio cùm non ſit à lege parvi momenti cenſetur; quoniam, ut vulgò dicitur, ubi lex non diſtinguit nec nos diſtinguere debemus. Vel denique Expenſæ debentur ratione victoriæ in cauſſa 12. Victus enim victori in expenſas condemnatur 13, niſi probabilem litigandi cauſſam habeat, per quam ab expenſis excuſatur 14. Quæ autem ſit ea cauſſa judicis arbitrio relinquitur, ſed communiter probabilis eſſe cenſetur, ſi quis aliquatenus & ſemiplene intentionem ſuam probet 15, ſi communem juriſperitorum opinionem pro ſe habeat, vel ſaltem reſponſa ſive conſilia quorundam clariſsimorum doctorum 16, Si varię ſint juriſperitorum opiniones de ea quæſtione juris, in qua victus ſuccumbit 17. Si victus habeat probabilem ignorantiam, vel errorem ex eo quod alteri ſucceſſit, veluti ſi debitum petat ex inſtrumento invento in arca paterna, cui ſatisfactum eſſe ipſe probabiliter ignoravit, ſed adverſarius poſtea probavit 18, ſi actor ſtudio defendendi & conſervandi honoris ſui, quem adverſarius temerè læſiſſe videtur, litem inſtituit 19, Si actor agat ex aliqua ſcriptura, cujus præſumptione excuſatur à temeritate 20; Si non plus petitum ſit, quàm debebatur ratione præſertim partis 21. Non tamen juſta litigandi cauſſa liberat ab expenſis promiſſis in inſtrumento. 22. unde in inſtrumento utiliter apponitur pactum de reficiendis expenſis: quo appoſito ſi judex abſolvit ab expenſis, intelligitur ſenſiſſe de judicialibus, non de conventionalibus, quæ nihilominus peti poſſunt 23. Vt autem variis ex cauſſis debentur expenſæ, ſic quoque diverſis actionibus petuntur: jure & in factum actione, ideoque etiam finito negotio peti poſſunt: quæ vero debentur ratione victoriæ totius cauſſæ, officio judicis petuntur & decernuntur, neque poſt latam ſententiam peti poſſunt 24. Iudex enim debet in ſententia definitiva pronuntiare de expenſis litis, victum in eas condemnando, vel eas compenſando, & niſi pronuntiet, non poteſt amplius de illis cognoſcere, neque judicare 25. etſi nonnulli putant expenſas non petitas poſſe adhuc decerni à judice ipſo latæ ſententiæ die, ſi juſta &

evidens

evidens cauſſa id exigat 25: Quod uſus fori non recepit. Imo ſi Iudex expenſas a parte in libello petitas & debitas omittat, eas victori de ſuo refundere tenetur, ut qui litem ſuam fecit 26. Sed ſi à parte non fuerint petitæ, Iudex non tenetur de illis pronuntiare: poterit tamen ex officio ſuo ſi voluerit de expenſis poſt litem conteſtatam factis judicare: de iis verò quæ ante litem conteſtatam factæ ſunt, officium ſuum minimè impartit, cùm ea,quæ fiunt ante litis conteſtationem, non pertineant ad officium judicis, ſed jure actionis & libello oblato peti debeant 27: præterquam ſi debeantur expenſæ ratione contumaciæ, in quas contumax non comparens in judicio ante libelli oblationem condemnatur 28. Porro expenſæ,quæ a judice æſtimandæ, & victori refundendæ ſunt,debent eſſe moderatę,neceſſarię,ſolitę,& quę factę fuerunt in litis inſtructione & proſecutione,in honorariis advocatorum & procuratorum, in teſtium vel inſtrumentorum productione, & ſimilibus 29: in quarum æſtimatione non eodem modo in omnibus tribunalibus proceditur:in nonnullis ita obſervatur: Victor in judicio expenſarum deſignationem, ſive, ut vulgo vocant,declarationem exhibet;victus citatur ut illam accipiat, & diminuat,ſi velit:tunc declaratio cum diminutionibus traditur judici,qui deinde expenſas ſecundum forenſem uſum & negotii qualitatem ex ęquo & bono taxat & moderatur,& poſtremò pronuntiat. In aliis longe diverſa ratio eſt, in quibus nullæ omnino Diminutiones fiunt, ſed victor tradit declarationem expenſarum: citatur victus, mox judex taxat expenſas, & poſtea ſuper ſic taxatis victori per interlocutoriam juramentum defert,quo expenſæ probentur: illoque recepto, de expenſarum taxatione profert ſententiam 30. Quanquam interdum remittitur juramentum & creditur traditæ declarationi, quando ſcilicet expenſæ modicæ ſunt, utpote intra viginti florenos, & victor homo fide dignus 31 nonnunquam præter juramentum quoque exiguntur probationes, ubi expenſæ ſunt graves,& modum excedunt 32. Taxatio autem expenſarum fieri etiam poteſt; ſi pars petat a Iudice, a quo ap-

pellatum eſt pendente appellatione: quia taxatio cenſetur pars ſententiæ, & ejuſdem declaratio potius quam innovatio 33: & pronuntiari debet in auditorio, ſeu loco ubi jus reddi ſolet 34, parte ad hoc citata; ut ſi læſum ſe ſentiat, poſſit appellare 35. Quod quidem ſemper licet, quando taxatio modum excedit, aliàs minimè 36; & certa cauſſa exceſſus & gravaminis in appellatione nominatim exprimenda eſt; alioquin non reciperetur appellatio 37: cùm non facile ſoleat Iudex ad quem provocatum eſt reſcindere primi judicis taxationem. Suſpendit tamen taxatio executionem, quando fit poſt definitivam 38.

1. l. eum quem temere ff. de judic. l. properandum eod tit. cap litibus, cap fin de dolo & contum. 2. §. 1. Inſtitut. de pœn. tem. litig. 3. Bald. in leg. poſtquam lui C. de pact. & in authent. contra qui propriam C. de non numer pecun. 4. cap. 1. de dolo & contum. cap conſtitutis, de procurat. 5. cap. quoniam ſciatis. extr. ut lite non conteſt. l ſancimus C. de judic 6. l non ignorat C. de fruct. & lit. expenſ. 7. cap. exceptionem, de except. 8. d. cap exceptionem, & cap 1. eod tit. 9. d. cap. fin. & ibi Panorm 10. gloſſ in cap. inprimis ii quæſt. 1, & in c. qui ſcit ii quæſt. 6. per tex. in l negotiorum ff. de appellat. & c. dilectus tit. eod. 11. Innocent. d. c finali Guido Papa deciſ. 137. Bart. & Dd. in d l properandum 12. d. l properandum §. ſin autem alterutra. 13. l. litigator l. conſtitutio C. de fructib. & lit. expenſ. d. l, properandum 14. d cap fin. Dd in d. l properandum 15. cap. mulieri de jurejur. Dd in d. fin 16. cap 1 de poſtul. prælat gloſſa in l. 1. C. de legib. Angel. in l. terminato C. de fruct. & lit expenſ 17. Ioann. Andr. in cap. cum debitus, l. de appell. Specul tit de expenſis. 18. Hoſtienſ. d. cap fin. Lanfranc in practica. 19. Bart in l. quæ omnia ff de procurat. 20 Bald Conſil 166. arg. in l. de ætate §. ex cauſſa ff de interrogat. action. 21. Bartol in l. qui ſolidum ff. de legat. & in l quidam deſtinaverant ff ſi cert. petat. 22. gloſſa in authent de judic § oportet, Alexand. conſil. 54. lib 3, & conſil. 119. lib. 2. 23. Bald. in authent. generaliter C. de epiſc. & Cleric. Aretin. in §. hæc autem inſtitut & pœn. temer litigan. 24. d. l. terminato l. 1. ff. ſi quis jus dicenti non obtemper. & ibi Bart. 25. l. Paulus D. de re judic. gloſſa & Bartol in d. l. terminato, Abb. & Innocent in cap. ſæpe de appellat. 26. d § ſin autem alterutra, & ibi Dd gloſ. in cap. ult. de reſcript. 27. l ædiles § ideo ſciendum ff. de ædil. edic. gloſſ. in d cap fin 28 cap. cum debitus, & ibi Panorm. de dolo & contumac. 29. l. 2. C. de ſportulis. leg inter quos §. fin. cum ſeqq. ff. de damn. infec. d cap. fin ubi gloſſa 30. d. l ſancimus, authent poſt juſiurandum C de judic & ibi Dd. cap. olim, ubi gloſſa. de in ur. & dam. dat. 31. argum. l. ſcio D. de in integr. reſtitut. gloſ. ibid. Bald in l. ſcimus C. de jure deliberan. 32. Dd. in d. l. ſancimus, Iaſon in d. l ſcimus § in comparatione. 33. Felin. cap. ſignificaverunt, de except gloſſa in cap ſi a judice, de appellat Rota deciſ. 3. & 16. in antiquis. 34. Placitum Curiæ Pariſienſ. anno 1539 in conventu Andium. 35. Bald in d. l terminato, Franc in d cap. ſæpe 36. Bartol in l ab executione D. de appell 37. Iaſon d l. properandum, Franc d. cap. ſæpe 38. Bart. d. l. ab executione, Bald. d. l terminato, Innocent. d. cap. ſæpe.

TIT. X.

De Executione.

EXECUTIO eſt rei judicatæ ad effectum perductio, quæ fit à judice ordinario, penes quem eſt juriſdictio ac imperium, ſaltem mixtum, 1. Nam ſolus judex ordinarius poteſt exſequi ſententiam, ſive ipſe eam dixerit, ſive delegatus, ſive arbiter: quorum neuter habet executionem ſententiæ ſuæ 2, niſi ſit delegatus Pontificis aut principis 3. Et Iudex appellationis ſententiam primam quam confirmavit, recte exſequitur, agiturque ex ſententia confirmante, non ex confirmata, tam in criminali quam civili cauſſa 4: licet prior judex quoque poſſit exequi ſententiam confirmantem, ubi imploratur ipſius officium 5. Fieri autem debet Executio eâ formâ, quam ſententia præſcribit, ſcilicet ſuper re petitâ & ad judicatâ, veluti ſi adjudicata eſt poſſeſſio, eadem quoque exſequenda erit, non loco ejus pignora capienda 6. Ac in actione quidem reali, ſi intra legittimum tempus appellatum, non ſit, ſtatim mandatur Sententia executioni, & res cum fructibus reſtituitur; Sed ſi poſſeſſor neget in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione & dolo videtur tempus reſtituendi cauſſa petere, Indulgendum eſt ei; ut tamen de litis æſtimatione caveat cum fidejuſſore, ſi intra tempus quod ei datum eſt, non reſtituiſſet 7. In perſonali verò actione datur Sententia executione poſt elapſos menſes quatuor à die condemnationis, vel ſi interpoſita ſit appellatio, à die confirmationis ſententiæ 8: ſic tamen ut liberum judici hoc quadrimeſtre tempus vel prorogare, vel artare, pro cauſſę qualitate & quantitate, vel perſonarum obſequio, aut contumaciâ 9: ut ſi alimenta alicui conſtituenda ſint, vel minori viginti quinque annis ſubveniendum, Iudex ſententiam ſuam intra ſtatutum tempus poterit exſequi. Rurſus ſi minor dies tempore legittimo ſtatutus ſit, poteſt illum prorogare, & replere ex lege quod ſententiæ deeſt 10. Præterea ſit Executio in victum & condem-

condemnatum, non in alium tertium in judicio non nominatum 11: niſi ſit rei controverſæ poſſeſſor, ad quem poſſeſſio lite pendente vel finitâ pervenit 12; vel fidejuſſor de judicato ſolvendo, in cujus bonis ſtatim fieri poteſt executio ex ea ſententia, qua condemnatus eſt is, pro quo fidejuſſit, ſi idem non eſt ſolvendo: ſecus eſt in fidejuſſore, qui intervenit alterius contractus ſervandi cauſâ; contra quem nova actione oportet experiri 13. In procuratorem fit executio ſi abſque mandato ſe liti obtulit, & eſt ſolvendo 14, vel aliquâ ſuâ culpa aut contumacia damnatus eſt 15. Sed ſi obtulit ſe liti, nec eſt ſolvendo 16; aut ſi cum mandato Domini judicium accepit, & ſine dolo aut contumacia ſua in eo verſatus eſt, ſententia in dominum mandatur executioni, etiamſi in procuratorem lata ſit: quod idem obtinet in tutore, curatore, ſyndico, & aliis omnibus qui alieno nomine agunt 17: præterquam quod fit executio expenſarum contra tutorem, & non contra pupillum, ſi tutor non habuit juſtam litigandi cauſſam, & propterea fuit condemnatus in expenſas 18; & contra procuratorem, ubi condemnatio expenſarum facta eſt ob delictum procuratoris, ut puta falſitatem, vel quia aliquid fecit ad quod non habuit mandatum 19. Deniq; fit Executio in bona condemnati ſervato hoc ordine, ut primo capiantur moventia & animalia, ita tamen ut ſemper initium fiat à minus pretioſis, & ab iis quæ commodius diſtrahi poſſunt; deinde ſi illa non ſufficiant, aut nulla ſint, res immobiles; tum perveniatur ad nomina, jura, & pignora 20: poſtremo his omnibus deficientibus ad debitoris apprehenſionem deveniatur, qui niſi bonis cedat, in carcerem ducitur 21. Non tamen Executio dirigi poteſt in inſtrumenta culturæ, artis, aut operæ condemnati, ſi quando alia bona habet quibus judicatum ſolvi poſſit. Itaque non capiuntur niſi in defectum aliorum bonorum ſervi, boves, aratra, aliáque inſtrumenta ruſticorum, nec equi, arma, & ſtipendia militum, nec libri ſtudioſorum, nec ſecures, ſerræ, incudes operariorum 22: itemque nec fructus, reditus, & commoditates bonorum feudalium, & beneficiorum eccle-

ſiaſticorum 23. Cæterum ſi res in qua executio facienda eſt in alterius juriſdictione ſita ſit, victor debet requirere a judice latæ ſententiæ literas requiſitorias, uti vocant, ad judicem ejus loci, ut ſententiam exſequatur in bona condemnati, quæ ipſius juriſdictioni ſubjecta ſunt. Alioquin executio per judicem alterius juriſdictionis facta abſque hujuſmodi literis requiſitoriis judicis latæ ſententiæ, nullius erit momenti 24: quoniam nemo in alieno judicio, niſi legitimè requiſitus, ſe ingerere poteſt aut debet, præſertim judex, qui officium ſuum niſi poſtulatum impartire nequit 25.

1. l. executorem C. de execut. rei judic. l. à divo Pio ff. eod. 2. Dd. in d. l. à divo Pio. Abb. in c. ſi quis contra, de for. compet. 3. l. 2. & 3. C. de uſur. rei judic. cap. querenti, de offic. deleg. 4. l. ad dictes, l. eos, l. præcipimus §. in his C. de appell. l. fin. ubi Bartol. C. de judic. l. 2. C. de uſur. rei judic. gloſſa & Dd. in c. Paſtoralis, extr. de offic. deleg. Philippus Franc. in cap. Romana, de appell. lib. VI, ubi dicit e, ccommunem opinionem. 5. Bald. in l. tale pactum §. qui procuravit ff. de pact. 6. cap. cum aliquibus, de ſentent. & re jud. 7. §. et ſi in rem actio. de offic. judic. l. qui reſtituere ff. de rei vendicat. 8. leg. 2. & 3. C. de uſur. rei judic. d. l. à divo Pio. d. c. querenti, & ibi gloſſa. 9. l. qui pro tribunali ff. de re judic. cap. quod ad conſultationem, de re judic. 10. l. ſi quis ſe non obtulit §. condemnatus ff. de re judic. gloſſa in d. cap. quod ad conſultationem. 11. l. ult. C. de execut. rei judic. l. cùm quæritur leg. ſæpe D. de except. l. 2. C. quib. res judic. tot. tit. C. Res inter alios acta. 12. l. fin. junctâ authent. nam ſi heres, C. de litigioſ. Bart. in l. ſi creditores. C. de pignor. & hypoth. Rota decis. 477. & 479 in novis. 13. authent. præſente C. de fidejuſſor. gloſſ. in l. fin. C. de uſur. rei judic. 14. l. Plautius. D. de procurat. & l. ſi ſe non obtulit ff. de re judic. 15. l. non eſt ignotum ff. de adminiſtr. tutor. d. l. §. ſi procurator ff. ſi quis jus dicen. non ob obtemper. l. qui ſolidum §. reſpublica ff. de legat. 11. 16. authent. Vt omnes obediant judic. provinc. §. ſi vero alius, Alexand. in d. l. ſæpe ff. de rei judic. 17. l. 4. D. de re judic. leg. poſt mortem ff. quand. ex fact. tutor. 18. d. leg. non eſt ignotum, Bart. in l. edita C. de eden. & in l. 4. ff. de re judic. 19. Dd. in d. leg. Plautius D. de procurat. 20. d. l. à divo Pio, l. 1. C. de prætor. pignor. l. 1. & l. ult. C. de execut. rei judic. 21. l. 1 ff. qui bon. ced. poſſ. gloſſ. in l. 3. §. tutores D. de ſuſpect. tutor. Dd. in d. l. à divo Pio. 22. leg. executores, & in authent. agricultores C. quæ res pignor. oblig. l. ſtipendia C. de execut. rei judic. & ibi Dd. gloſſa in l. nepos D. de Verbor. Signific. 23. leg. commodis D. de re judic. & gloſſ. ibid. Curtius in tractat. feudal. parte 4. Gloſſ. in cap. 2. de fidejuſſor. Panorm. in cap. olim, de reſtitut. ſpoliat. 24. d. leg. à divo Pio § ſententiam ff. de re judic. l. 1. ff. de offic. conſ. leg. properandum §. ſin autem reus C. de judic. cap. Romana, de foro compet. Dd. in d. l. properandum §. ſententiam. 25. l. 4. §. hæc autem ff. de damn. infect.

TITV-

TITVLVS XI.

De Impedimentis Executionis.

IMPEDITUR Sententię executio multis & diverſis modis. Primo, ſi ſententia non ſit liquida, ſive tota, ſive in partem; quia Executio neqnit fieri ſuper rebus dubiis & incertis, veluti debito illiqnido, hæreditate indiviſa, aut alia re communi 1. Ideo in executione nova liquidatione & probatione opus eſt, in qua ſummariè proceditur abſque libello, & litis conteſtatione, propoſitis a victore articulis probatoriis 2. Secundo, ſi à ſententia fuit legittimè appellatum, & pendet appellatio 3. Tertio, ſi in integrum reſtitutio eſt poſtulata ſine præſumptione doli aut malitiæ 4. Quarto, ſi à ſententia fuit ſupplicatum; & victor non præſtitit debitam cautionem de reſtituendo, ſi contingat ipſum in cauſſa ſupplicationis ſuccumbere 5. Quinto, ſi executio fiat, ſuper re non petita, nec in ſententia comprehenſa, ſed ſuper alia re, tunc enim tertius jus ſuum in rem illam ſummariè oſtendens, executionem impedire poteſt 6. Sexto, ſi executor capiat rem litigioſam, & cōdemnatus habet alia bona, quæ ſine controverſia capi poſſunt 7. Septimo, ſi tempus quadrimeſtre à lege conceſſum ad ſolvēdum, vel aliud à judice datum, nondum ſit elapſum 8. octavo, ſi executor non obſervet legitimū exſequendi modum & ordinem lege, vel ſtatuto receptum, ſed violenter agat: ob quod poteſt illi licitè reſiſti: quia juris executio injuriam continere non debet 9. Nono, ſi poſt ſententiam opponatur & probetur exceptio habens vim impediendi effectum ſententiæ, qualis eſt exceptio TRANSACTIONIS antequam ſententiæ in rem judicatā tranſierit factę 10, vel etiam poſtquam tranſierit factę, ſi judicatum eſſe negetur, vel id meritò ignorari poſſit 11, SOLUTIONIS poſtquam ſententia in rem judicatam tranſierit factę 12, COMPENSATIONIS quando debitum eſt liquidum, .i. cùm per ſententiam eſt liquidatum 13, vel cum condemnatus id liquidum eſſe plene probat 14. Alioquin

Illiquidi cum liquido nulla eſt compenſatio PRETII NON SOLUTI, quæ exceptio in judicio omiſſa ad impediendam executionem competit venditori condemnato ad rem tradendam 15: ſicut contra emptori condemnato ad ſolvendum, competit exceptio REI NON TRADITÆ. Nam ante ſolutum pretium & rem plene traditam, non poteſt fieri executio 16. S.C. MACEDONIANI & VELLEIANI, filiofamilias mutuam pecuniam accipientibus atque mulieribus pro alio quovis modo intercedentibus, competens 17. CEDENDARUM ACTIONUM, quæ competit uni ex pluribus fidejuſſoribus in ſolidum convento 18. CESSIONIS BONORUM, ſive ante ſententiam factæ, ſive poſt: quia hoc miſerabile beneficium ſemper impedit executionem 19; niſi in fraudem creditorum alienaſſet vel occultaſſet bona ſua, ut non poſſint reperiri 20, vel eſſet ſolvendo 21, vel ſponte ceſſiſſet non urgentibus creditoribus 22, FALSITATIS INSTRUMENTORUM vel teſtium, quorum prætextu ſententia lata eſt 23. NULLITATIS SENTENTIÆ, cùm nullitas ita manifeſta ſit ut probatione non egeat, vel ſi egeat, probari ſtatim poſſet. Alioquin ſi requirat altiorem indaginem, exſequitur judex prius rem judicatam, & poſtea de nullitatis exceptione cognoſcit 24. Nam Executor ſententiæ de exceptionibus Nullitatis, falſitatis, & ſimilibus principalis cauſſæ merita concernentibus & ad impugnandam ſententiam in executione oppoſitis, non cognoſcit, neque pronuntiat: ſed eas ad judicem, qui ſententiam dixit, diſcutiendas & decernendas remittit 25: de illis verò exceptionibus quæ non oppugnant ſententiam, ſed ſolam executionem impugnant & impediunt, qualis eſt exceptio tranſactionis, compenſationis, & id genus aliæ, cognoſcere atque pronuntiare poteſt 26. Ceterum Executor facti de nulla prorſus exceptione cognitionem & definitionem habet; quia nudi facti executor eſt: ſicut nec Iudex ordinarius, qui ab alio judice, vel ordinario, vel de legato requiſitus, ſententiam ab eo latam executioni mandat, de ipſius ſententiæ juſtitia aut iniqui-

iniquitate cognoſcit: quoniam non cognitio, ſed nuda executio ei mandata eſt 27.

1. Bartol. in leg. 4. § ſi ex conventione ff de re judic. 2. Socinus ſenior Conſil. 96, volum 4, Specul tit de Sententia 3. l una ff Nil novi appell pend. 4. l 1. & ſeqq. C. in integr reſtit. poſtul. 5. authent qua ſupplicatio C. de prec. imperat. offer. & ibi Dd. 6. Bartol. & Iaſon in l. à divo Pio §. ſi ſuper rebus ff. de re judic. 7. d. l. à divo Pio § ſed & illud 8. leg 2. & 3. C. de uſur. rei judic. d leg. à divo Pio, cap querenti. de offic deleg. 9. leg. memineris C. Vnde vi. 10. leg ſi cauſa cognita C. de tranſact. 11. l poſtquam rem ff. eod. Dd in l. 1. C. de jur & fact. ignor. 12. l in perpetuum D. de ſolut 13. l. 2. C. de compenſat. l. 1. C. de condict. indeb. l ſive contra ff. de lib. agnoſc. Alexan. conſil. 95, volum 4. & in l. ſi duo §. ſi quis D. de jurejur 14. l. fin. C. de compenſ & ibi gloſſa, & in l. nemo ex his ff de reg. jur. 15. leg. ex diverſo §. fin. ff. Solut. Matrim. & gloſ. ibidem, Salicet & Alexan. in d §. ſi quis. 16. l Titius heres ff. de action empti 17. l tametſi D. ad Sc. Macedon. 18. l fidejuſſoribus, l ſi fidejuſſores ff de fidejuſſor. 19. l. 1. C. qui bon. ced. poſſ ubi Bart. 20. Gloſſa & Bart. l penult. D de ceſſion. bon. Dd in l. alia §. eleganter ff ſolut matrim. Bart. in l. fin. D de his quæ in fraud credit. 21. Bald in d l. 1, Caſtrenſ. in d § eleganter 22. Bald in d l. 1. Iaſon in § fin. Inſtitut de action. 23. l fin. C. ſi ex falſ. inſtrum l. ſi docuerit C ad leg. Cornel. de falſ. 24. Dd. in d l. à divo Pio, & in l. 1. D. nil nov appell. pend. Bartol. in l. §. condemnatum ff. de re judic. 25. prætor §. de judic. l ſi ut propenis, l executorem, C. de execut rei judic. cap. de cætero. extr de ſentent. & re judic. & ibi Panorm. 26. Dd in d l à divo Pio, argumen. l fin D. de judic. 27. cap paſtoralis, extr. de offic. judic. deleg. Innocent. & Ioann Andr. d. cap de cætero.

INDEX TITVLORVM

LIBRI PRIMI.

D E

IVdiciis.	1.	Reo.	12.
Iuriſdictione.	2.	Syndicis.	13.
Foro competenti.	3.	Defenſoribus.	14.
Perſona legittima.	4.	Conjuncta perſona.	15.
Iudice.	5.	Tutoribus & Curatoribus pupillorum & minorum.	16.
De legatis & Subdelegatis.	6.	Curatore bonorum.	17.
Arbitris & Arbitratoribus.	7.	Conſortibus ejuſdem litis.	18.
Adſeſſoribus.	8.	Advocatis	19.
Scribis.	9.	Procuratoribus.	20.
Apparitoribus, Viatoribus, cæteriſque judicum miniſtris.	10.	Mandato procuratorio.	21.
Actore.	11.	Actore, & Negotiorum geſtore.	22.

INDEX

2511687 D

INDEX TITVLORVM

LIBRI II.

DE

Proceſſu Iudicii. 1.
Citationibus. 2.
Citatione verbali in perſonam. 3.
Citatione ad domum. 4.
Citatione in ſcriptis dilatoria, & præemptoria. 5.
Citatione reali. 6.
Citatione per edictum. 7.
Arreſtatione & Sequiſtratione. 8.
Comparitione. 9.
Contumacia. 10.
Primo decreto. 11.
Secundo decreto. 12.
Libello. 13.
Emendatione mutatione & cumulatione libellorum 14.
Clauſulis libellorum. 15.
Editione libelli, aliorumque actorum. 16.
Dilationibus. 17.
Feriis. 18.
Exceptionibus. 19.
Exceptionibus dilatoriis. 20.
Peremptoriis exceptionibus Iuris. 21.
Exceptionibus peremptoriis facti. 22.
Exceptionibus anomalis. 23.
Replicationibus. 24.
Satiſdatione. 25.
Reconventione. 26.
Interventione. 27.
Autoris laudatione ſive nominatione. 28.
Litis conteſtatione. 29.
Iuramento calumniæ. 30.
Poſitionibus. 31.
Reſponſionibus. 32.
Probationibus. 33.
Articulis probatoriis. 34.
Interrogatoriis. 35.
Teſtibus. 36.
Citatione & juramento teſtium. 37.
Examinatione & profeſſione teſtium. 38.
Productione & examinatione teſtium ad perpetuam rei memoriam. 39.
Publicatione teſtium. 40.
Confutatione ſive reprobatione teſtium. 41.
Tabulis ſive Inſtrumentis. 42.
Infirmatione inſtrumentorum. 43.
Præſumptionibus. 44.
Confeſſionibus. 45.
Iurejurando. 46.
Iuramento neceſſario. 47.
Iuramento in litem. 48.
Concluſione cauſſæ. 49.

LIBRI III.

DE

Sententia. 1.
Nullitatibus Sententiarum. 2.
Appellationibus. 3.
Apoſtolis. 4.
Inhibitione. 5
In integrum reſtitutione adverſus ſententiam. 6.
Supplicatione adverſus ſententiam. 7.
Declaratione & Reformatione ſententiæ. 8.
Expenſis litium cauſſa factis. 9.
Executione. 10.
Impedimentis executionis. 11.

FINIS.

B. 17. 4. 23
BNCF